

**Міністерство освіти і науки України
Житомирський державний університет імені Івана Франка
Навчально-науковий інститут філології та
журналістики
Кафедра педагогіки
Науково-методична лабораторія
«Освітньо-виховні системи Полісся»**

ЕТНОКУЛЬТУРНИЙ КОМПОНЕНТ ОСВІТНЬО-ВИХОВНИХ СИСТЕМ ПОЛІССЯ

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ МОЛОДИХ ДОСЛІДНИКІВ

***За загальною редакцією
О.С. Березюк, О.М. Власенко***

Житомир – 2009

*Рекомендовано до друку на засіданні вченої ради
Житомирського державного університету імені Івана Франка
(протокол № від грудня 2009 року)*

Редакційна колегія:

- О.С. Березюк* – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки Житомирського державного університету імені Івана Франка, керівник науково-методичної лабораторії «Освітньо – виховні системи Полісся»;
- О.М. Власенко* – кандидат педагогічних наук, в.о.доцента кафедри педагогіки Житомирського державного університету імені Івана Франка

Рецензенти:

- *Н.Й. Волошина* – доктор педагогічних наук, член – кор. АПН України, заслужений діяч науки і техніки, заступник директора Інституту педагогіки;
- *В.М. Мойсієнко* – доктор філологічних наук, професор, директор ННІ філології та журналістики Житомирського державного університету імені Івана Франка;
- *О.Є. Антонова* – доктор педагогічних наук, професор кафедри педагогіки Житомирського державного університету імені Івана Франка.

Б 48 Етнокультурний компонент освітньо-виховних систем Полісся // Збірник наукових праць молодих дослідників – Житомир: Вид-во ЖДУ, 2009. – 208 с.

У збірнику досліджується етнокультурний компонент освітньо-виховних систем Полісся. Для викладачів вищих навчальних закладів, молодих науковців, магістрантів та студентів.

Збірник підготовлено з оригіналів доповідей авторів без літературного редагування

*Олександра Дубасенюк,
доктор педагогічних наук, професор,
Житомирський державний університет імені Івана Франка*

ФОРМУВАННЯ МЕТОДОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ МОЛОДОГО ДОСЛІДНИКА У ПРОЦЕСІ ЙОГО НАУКОВОГО СТАНОВЛЕННЯ У СФЕРІ ПЕДАГОГІКИ

В останні роки у зв'язку з інтенсивним розвитком науки, наукова діяльність перетворилася на масову. „Мало того, спостерігається інтенсивний процес проникнення методів і прийомів власне наукової діяльності до інших сфер: освіти, політики, бізнесу і навіть міжособистісних стосунків... Учені привносять до цих сфер новий стиль стосунків, генерують інновації, забезпечують прогнозування розвитку процесів і результатів. Таке зростання масовості наукових кадрів та ускладнення їх професійної діяльності потребують удосконалення спеціальної підготовки...”[3:5].

Велику роль у науковому становленні молодих дослідників, як зазначають В.Г. Кремень, І.А. Зязюн, В.П. Андрущенко, Н.Г. Ничкало, Г.П. Васянович, В.П. Сурмін, Д.Б. Чернілевський та інші, відіграє рівень їх методологічної культури. Академік С.У. Гончаренко зазначає, що без методологічних знань не можна грамотно провести педагогічне дослідження. Таку грамотність дає володіння методологічною культурою, до якої входять: методологічна рефлексія; здатність до наукового обґрунтування, критичного осмислення і творчого застосування певних концепцій, норм і методів пізнання, управління, конструювання [1:500].

Мета статті полягає в осмисленні процесу наукового становлення молодого дослідника - викладача вищого навчального закладу й аналізу специфіки дослідницької та аналітичної діяльності.

Важливо відзначити, що методологія педагогіки вміщує не тільки систему знань про структуру, функції педагогічної теорії, про принципи підходу і набуття знань, які відображають педагогічну дійсність, але й систему діяльності з одержання таких знань й обґрунтування програм, логіки методів і оцінки якості дослідницької роботи. Водночас зазначимо й важливість наявних професійно-педагогічних знань та умінь педагога.

Методологічна культура осучаснює науково-педагогічне мислення, яке має набути випереджувальну спрямованість, що дозволяє спрогнозувати наукову діяльність молодого дослідника. У центрі уваги постає проблема співвідношення емпатійних, рефлексивних і прогностичних компонентів педагогічного мислення науковців, можливості їх керованого розвитку. Однією з найважливіших характеристик педагогічно орієнтованого мислення молодого дослідника є його установка на моделювання предметної діяльності, включеність у яку забезпечує у нього, проєктовані психологічні новоутворення [4:60].

Ураховуючи зазначені положення виділимо етапи оволодіння молодими дослідниками методологічною культурою.

Початковий етап. Відзначається недостатня обізнаність з першоджерелами, класичною педагогічною спадщиною. Педагогічні базові знання мають обмежений, фрагментарний характер. Науковці початківці ще не орієнтуються у сучасних наукових підходах, не вміють виділяти пріоритетні з них; мають складності у виборі теми дослідження, його мети та предмету; слабо орієнтуються у науковій літературі. При вивченні літератури спираються на репродуктивне мислення, механічно конспектують, відтворюють матеріал, джерельну базу. Літературу опрацьовують без певного плану, без урахування мети, предмета дослідження. У них не сформована власна позиція на досліджувану проблему; мають складності у складанні плану, програми дослідження, не уявляють прогнозований результат. Недостатній рівень мотивації до наукового пошуку. Науковці цієї групи частіше діють «намання», стихійно, чітко не уявлять результати дослідження. У процесі дослідження переважають суб'єктивістське відношення до об'єкту дослідження.

Інтерес до пізнання не виражений. Нерідко науковими дослідженнями починають займатися в силу певних обставин, наприклад робота у ВНЗ потребує наукового звання, відповідно до сучасних вимог. Вони не володіють категоріально-поняттєвий апаратом педагогіки, не можуть виділяти сутнісні категоріальні ознаки. У процесі дослідження сприймаються тільки зовнішні факти, зв'язки, відсутній глибокий аналіз об'єктів дослідження. Недостатньо розвинена ініціатива, оскільки вимоги щодо написання дисертаційної роботи йдуть ззовні, а не від особистості самого науковця. Прагнуть дотримуватися традиційних підходів у вивченні педагогічних явищ, дії стереотипні, нові підходи не сприймаються.

Слабо уявляють специфіку педагогічного пізнання, не можуть виділити індивідуальне, особливе при вивченні педагогічних явищ, процесів. Увагу зосереджують на вивченні зовнішніх зв'язків. Не можуть приймати самостійних рішень, повністю підпорядковані вимогам наукового керівника. Не сформована внутрішня мотивація, не проявляється справжня зацікавленість до наукового пошуку. Точність, своєчасність у роботі у багатьох випадках відсутня, важко уявляють напрям і програму свого дослідження. Не спроможні брати відповідальність за наукову справу.

Вони ще не здатні аналізувати власну наукову діяльність, не можуть критично осмислювати і творчо застосовувати відомі концепції, форми та методи наукового пізнання. Частина представників цієї групи мають труднощі у встановленні наукових контактів і взаємин з різними категоріями дітей та молоді.

Етап наукового та професійного становлення молодого дослідника. За умови постійної роботи над собою і при наявності

вираженої мотивації до наукового пізнання поступово створюється наукове підґрунтя, що відповідає вимогам обраної наукової галузі. Розвивається рівень внутрішнього прагнення до пізнання сутності педагогічної явища, процесу, а також інтерес до нових знань, до аналізу, вивчення наукової літератури. Набуває динаміки здатність до цілеспрямованого сприйняття об'єктивних властивостей досліджуваних явищ, процесів [3:43-45].

Це період набуття необхідної наукової та професійної компетентності. У міру розширення досвіду роботи з науковою літературою, починають виділяти значущі перспективні концептуальні ідеї, наукові підходи, які поступово впроваджуються у науковий процес. Зокрема, належна увага приділяється системному підходу, який дозволяє вивчати педагогічні об'єкти, явища як складні або великі системи, що утворюють певну цілісність і мають множину елементів та системоутворювальних відношень. Останні можуть також складати певні підсистеми, які потребують окремого дослідження. Дослідники використовують цей підхід у двох видах як системний аналіз (рух думки від простого до складного, від випадкового до закономірного) та системного синтезу (рух думки від загального до часткового). У міру поглиблення базових педагогічних знань науковці починають звертати увагу на суттєві властивості предметів та педагогічних явищ і прагнуть їх відображати у формі моделей, свідомо застосовують вже відомі закони на практиці.

Молоді дослідники поступово переходять від репродуктивних дій у плані оволодіння способами наукової роботи, наприклад з науковою літературою, до впровадження методів, способів, спочатку у стандартних наукових та педагогічних ситуаціях, а потім намагаються застосувати ці способи в окремих нестандартних ситуаціях. Розвивається активна підтримка нового, формується почуття нового, враховуючи педагогічні зміни, які відбуваються в освіті в останні роки. Сам науковий процес набуває привабливості, значно посилюється мотивація до наукових досліджень у сфері педагогіки. Такі дослідники, оволодівають основами методології педагогічної науки і прагнуть своєчасно виконувати наукові плани, програму. Комплексно використовують методи науково-педагогічного дослідження (теоретичні й емпіричні).

Вони налагоджують наукові зв'язки, взаємини з різними категоріями науковців та суб'єктів освітнього процесу. Їх дослідження набуває гуманістичної спрямованості і передбачає відчутні зміни в педагогічній практиці. Вони охоче здійснюють експериментальну роботу, вводять активні методи навчання, виховання у педагогічному процесі, успішно впроваджують інноваційні технології. Результати дослідження проходять апробацію на різних науково-практичних конференціях, методологічних семінарах тощо.

Етап усвідомленого наукового пошуку.

Молоді дослідники не тільки володіють категоріально-поняттєвим апаратом, але й можуть інтерпретувати різні наукові підходи, концепції, обізнані з актуальними педагогічними проблемами, можуть виділяти пріоритетні з них та виокремлювати сферу власного наукового пошуку; володіють комплексом науково-педагогічних методів, можуть комплексно застосовувати її відповідно до мети, завдань, предмету дослідження; вдало формують концепцію дослідження; моделюють програму дослідницької роботи; мають усвідомлену мотивацію та розвинуту здатність до наукового пошуку, до пізнання істини; мають високорозвинені риси науковця, професійно володіють основами базових психолого-педагогічних знань, поєднують знання рідної мови із знаннями однією чи декількох іноземних мов; виражена допитливість (мають високий рівень прагнення до наукового пізнання, проявляють високий інтерес до нових знань і, зокрема, до нової літератури як джерела знань); виражена спостережливість (здатність до об'єктивного сприйняття об'єктивних властивостей педагогічних явищ та процесів); їм притаманна ініціативність (здатність приймати самостійні рішення, генерувати нові ідеї і втілювати їх у практику, "заряджати" цими ідеями інших дослідників); почуття нового (активна підтримка нового, творчий характер наукової діяльності); пунктуальність, ретельність (виражене прагнення вчасно виконувати поставлені завдання, намічений план, програму дослідження); характерне відповідальне ставлення до наукової діяльності, за свої вчинки, дії, проведення експерименту; для більшості властива комунікабельність (уміння налагоджувати стосунки з різними людьми за статусом, віком, характером; доброзичливість, толерантність, чуйність, здатність радіти успіхам інших людей).

Етап наукової зрілості. Досвідчені науковці спираються на критерії наукового пізнання. Зокрема, у процесі дослідження вони орієнтовані на виявлення об'єктивних закономірностей педагогічних процесів тобто на виокремлення суттєвих, загальних властивостей об'єкта дослідження. Усвідомлюють педагогічне дослідження як ступінь сходження від абстрактного до конкретного. Мають установку на перетворення педагогічної теорії в метод пізнавальної діяльності. Виникає потреба відтворювати педагогічну практику в категоріальній системі педагогіки. В історико-педагогічних дослідженнях намагаються виявити єдність в його історичному розвитку. Вони прагнуть об'єктивно оцінити педагогічну ситуацію, умови розвитку, впливові чинники, характеристики досліджуваного явища і позбавляються суб'єктивістських моментів. Виражене розуміння світоглядних, гуманістичних функцій педагогічного дослідження, що передбачає позитивні зрушення у навчально-виховній системі, сфері особистісних якостей особистості. Вони намагаються критично ставитися до процесу пізнання педагогічної дійсності [2:34]. Для наукових робіт системного характеру характерна строга доведеність,

обґрунтованість отриманих результатів за допомогою методів математичної статистики. Науковцями цієї категорії властива постійна методологічна рефлексія, тобто дослідники кожен етап дослідження супроводжують аналізом власної наукової діяльності, усвідомленням самих дослідницьких процесів. Вони вивчають наукові методи, засоби, прийоми, за допомогою яких глибоко пізнають визначені об'єкти. Вони критично осмислюють і творчо застосовують удослідженні сучасні концепції, форми і методи наукового пізнання.

Глибоко усвідомлюють специфіку педагогічного пізнання як складову наукового пізнання, що орієнтоване на розвиток педагогічних явищ, його динаміку. Особлива увага приділяється вивченню індивідуального особливого, наприклад аналіз унікального педагогічного досвіду. Педагогічне дослідження для цієї групи дослідників завжди набуває ціннісно-смыслову спрямованість і відтворення особистісного буття.

У науковців такого рівня увага акцентована на розробку, насамперед, теоретичних засад дослідження, виявлення певних тенденцій та закономірностей розвитку педагогічних явищ, вивчення внутрішніх причинно-наслідкових зв'язків. Теорія виступає для них як засіб досягнення нового знання. Вони моделюють, передбачають перспективи розвитку педагогічного явища та його практичну спрямованість. Молоді дослідники цієї групи працюють завжди результативно, вчасно завершують свої дисертаційні дослідження і успішно їх захищають.

Отож, учений, на думку Ю.П. Сурміна, - це людина, яка виконує складні види дослідної діяльності, характеризується різноманіттям соціальних ролей, постійно взаємодіє з людьми. Світогляд ученого базується на розумінні істини, способів її досягнення та її цінності [3:5].

Таким чином, високий рівень методологічної культури виступає суттєвим підґрунтям для набуття наукової компетентності викладача ВНЗ і сприяє саморозвитку й самореалізації його професійних і наукових планів.

Література

1. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; гол. ред. В.Г. Кремень. - К.: Юрінком Інтер, Енциклопед 2008.- 1040 с., С. 500.
2. Крушельницька О.В. Методологія та організація наукових досліджень: навч. посіб. К.: Кондор, 2006. - С.34.
3. Сурмін В.П. Майстерня вченого: підручник для науковця. — К.: Навч.-метод. центр „Консорціум з удосконалення менеджмент-освіти в Україні”, 2006. - С. 5-45.
4. Чернілевський Д.Б. Методологія і технологія наукової діяльності: навч. посіб. Київ-Вінниця. Вид-во університету „Україна”, 2007. - С. 60-64.

*Олена Березюк,
кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки
Житомирський державний університет імені Івана Франка*

ГОЛОВНІ НАПРЯМИ ЕТНОКУЛЬТУРОЛОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ В ОСВІТНЬО-ВИХОВНИХ СИСТЕМАХ ПОЛІССЯ

Головний напрям демократичних перетворень в українському суспільстві пов'язаний насамперед із розгортанням економічних, політичних, соціокультурних процесів та формуванням принципово нових соціальних відносин. Під впливом цих перетворень трансформація наявних у суспільстві традиційних структур соціального, психологічного та культурологічного характеру викликає зміни в орієнтаціях та установках підготовки майбутнього вчителя. Відбуваються пошуки нового сенсу життя, формуються нові потреби, інтереси, видозмінюються мотиви інтелектуальної, професійно-кваліфікаційної та духовно-творчої діяльності. Водночас, відбувається зміна соціокультурних традицій та морально-етичних цінностей, які сприяють якісній підготовці майбутнього спеціаліста.

Високі вимоги до особистості майбутнього вчителя об'єктивно відображають психологічну сутність його діяльності як інтегральної і соціально значущої у суспільстві. Сучасний вчитель повинен виступати свідомим суб'єктом освітнього процесу і активним діячем науково-технічного і соціального прогресу. Вирішального значення ці положення набувають в умовах переходу до демократичного суспільства.

У професійній педагогічній освіті взаємозв'язок, взаємозумовленість процесів та рівня розвитку суспільства та особистості майбутнього вчителя вимагають глибокого осмислення шляхів і умов наближення сучасних освітньо-виховних систем до народних витоків, до високого професійного використання надбань народної педагогіки у повсякденній роботі школи.

Народна педагогіка – це емпіричні уявлення та погляди народу на життя, виховання та навчання нових поколінь, а також апробовані народом засоби і шляхи розв'язання основних навчально-виховних завдань. Без знання народної педагогіки не можна усвідомити національної системи виховання, розвивати національну школу.

Створені концепції національної школи відродження під керівництвом С.У.Гончаренка, П.Р. Ігнатенка, В.Р. Кузя, Ю.Д. Руденка, М.Г. Стельмаховича, О.В. Сухомлинського, Є.І. Сявавко і багатьох інших вчених-педагогів окреслюють шляхи розвитку та інколи формують нові вимоги до підготовки вчителя, якому необхідно не тільки знати історію, культуру українського народу, а й розуміти педагогічні основи народної мудрості, глибоко осмислити їх освітньо-виховний потенціал.

Обізнаність у традиційно народних поглядах на мету і засоби виховання та навчання сприятиме збагаченню педагогічного процесу, вдосконаленню його змісту, організаційних форм, методів і прийомів.

Отже, майбутній вчитель ще в роки навчання в університеті буде поставлений в умови, наближені до його практичної діяльності за допомогою етнокультурологічної підготовки.

Будь-яка навчально-виховна система зорієнтована на конкретні умови, враховує інтереси і потреби реальних людей, тому вона не може бути ідентичною в різних регіонах, навіть у сусідніх ліцеях, гімназіях, школах і є глибоко національною за своєю сутністю. Адже нація - це, насамперед, система різноманітних природних (біологічних, зокрема анатомічних, фізіологічних), психічних, історично зумовлених ознак "тіла, душі й розуму" (К.Ушинський), тобто психології, характеру, інтелекту певної культурно-історичної спільності людей [5].

Звідси випливає, що різні ознаки, якості людей залежно від національної приналежності потрібно формувати не уніфікованими для багатьох народів, націй, а, навпаки, різними за змістом, засобами, методами навчально-виховної роботи, які виробилися в кожній нації протягом віків і які є складовою та невід'ємною частиною її самобутньої матеріальної та духовної культури.

Національна освітньо-виховна система - це історично зумовлена і створена самим народом система ідей, поглядів, переконань, ідеалів, традицій, звичаїв та інших форм соціальної практики, спрямованої на організацію життєдіяльності підростаючих поколінь, виховання їх у душі природно-історичного розвитку матеріальної та духовної культури нації. Національна освітньо-виховна система ґрунтується на засадах народної педагогіки, наукової педагогічної думки, родинного виховання, що увібрали в себе надбання народної мудрості [5].

Організація життєдіяльності дітей та молоді в національній освітньо-виховній системі будується на основі таких принципів:

- народність - добір пріоритетних видів діяльності учнів та їх організація відповідно до регіональних, місцевих умов, інтересів вихованців, їхнього досвіду. Зміст діяльності - рідна мова, народні традиції та мистецтво, національно-етнічна обрядовість, звичаї та інші;

- природовідповідність - побудова навчально-виховного процесу життєдіяльності дітей згідно із природою дитини, реалізація ідеї добровільності (навчання та виховання без примушування, виховання потреб у дітей, виходячи з їхніх особистих уподобань, переконань, саморозвитку талантів, здібностей, свободи у своїх правах);

- культуровідповідність - збагачення особистості досягненнями національної та світової культур, забезпечення наступності в оволодінні існуючим рівнем культури народу, збереження своєрідності нації, загальнолюдських цінностей, використання народних традиційних засобів творчого розвитку особистості, сприяння самовизначенню учня відносно соціокультурних цінностей народу тощо;

- етнічна соціалізація - врахування типових рис етнічної спільності, ментальності народу, прилучення молоді до життєвих норм та цінностей старшого покоління, розвиток кращих рис народу в

молодіжних об'єднаннях, визначення власного місця у суспільстві, здатність та готовність до конструктивно-критичної взаємодії з існуючою соціальною реальністю;

- гуманізація - сприйняття особистості вихованця як найвищої соціальної цінності, забезпечення прав на свободу, соціальний захист, розвиток здібностей і виявлення індивідуальності, самореалізація фізичних, психічних, соціальних і духовних основ розвитку особистості, повага і віра в кожную особистість, увага, допомога, співпереживання у труднощах людського становлення;

- демократизм - демократизація співробітництва вихователів і вихованців у розв'язанні завдань життєдіяльності дітей, усунення авторитарного стилю виховання, утвердження таких норм у житті дітей, як загальні збори колективу, змінність лідерів, самоврядування;

- єдність, наступність, спадковість поколінь - організація передачі від старшого покоління молодшому господарсько-економічного досвіду, духовно-моральних і соціальних цінностей тощо [4].

Національний компонент освітньо-виховної системи передбачає цілеспрямоване формування етнопедагогічними чинниками в підростаючого покоління основних і специфічних для українців якостей, що відображають особливості їхньої психології, характеру, самосвідомості, способу мислення та інші [2].

Адже саме актуальність етнокультурологічної підготовки дітей і молоді зумовлена поступом українського суспільства до постіндустріального етапу цивілізації, що ініціює загострення уваги до етнічної сутності людини, її вивільнення від наслідків антропогенної діяльності, соціальної одноманітності й пасивності. Опанування й відтворення скарбів етнопедагогіки у кожному наступному поколінні є чи не найвищим виміром людяності, професійної та громадянської зрілості педагога. Інакше кажучи, етнокультурологічна підготовка є функціональним чинником довготривалого процесу реанімування, опанування, застосування та поширення етнопедагогічних знань у різних варіантах їх соціокультурної трансформації, оскільки звернення до витоків свого роду є визначальною тенденцією для сьогодення.

Етнокультурологічна підготовка майбутнього вчителя займає чільне місце у формуванні науково-практичних педагогічних знань і стає актуальною проблемою в сучасних освітньо-виховних системах України.

Знання про різні види етнокультурних контактів і концепцій міжетнічних комунікацій допомагають пояснити механізм розвитку і функціонування сучасних етнічних процесів, форми трансформації культури та способи засвоєння людиною надбань іншого етносу.

Зміст освіти педагогічних закладів має використовувати етнокультурологічний компонент, що наповнений історичним, культурним, етнографічним, народознавчим надбанням різного народу і допомагає сформувати громадянина, здатного до свідомого суспільного вибору.

Вітчизняна педагогіка вже має певні напрацювання в цьому напрямі. Педагогічні колективи, конкретні вчителі під час навчально-виховного процесу здійснюють формування естетичної, екологічної, економічної, моральної культури. Водночас вони формують і етнічну культуру учнів, культуру міжнаціональних відносин, терпимість до різних народів і толерантність у взаємовідносинах.

Даній проблемі присвятили наукові праці вітчизняні та зарубіжні вчені С.У.Гончаренко, І.А.Зязюн, Н.Й. Волошина,, О.А. Дубасенюк, Н.Г. Ничкало, М.Г. Стельмахович, О.В. Сухомлинська, В.А. Караковський, Л.І. Новикова, А.В. Хуторской та інші. Методико-педагогічні аспекти етнокультурологічної компетентності вчителя та учнів розглядають у своїх дослідженнях Н.В. Лисенко, Т.І. Люрина, Г.Г. Сазоненко, А.В. Сиротенко, В.С. Скуратівський, Т.П. Усатенко. На основі аналізу праць вчених, ми можемо стверджувати що етнокультурологічна підготовка молодшої людини здійснюється за певними напрямками.

Громадянський напрям етнокультурологічної підготовки характеризує рівень національної свідомості, патріотизм особистості, повагу до рідного та інших народів світу, любов до рідної землі.

Духовно-моральний напрям – це складний процес розвитку особистості впродовж її життєвого шляху, що спирається на загальнолюдські цінності й водночас має свої особливості у конкретних історичних соціокультурних умовах, у контексті певного етнічного середовища, що, зокрема, відображається у співвідношенні світсько-морального та релігійно-морального виховання.

Етносоціальний напрям – це знання про народні традиції міжособистісних взаємин, етнічні уявлення про ідеальну модель особистості, якій притаманні типові риси етнічної спільності, ментальності народу, прилучення молоді до життєвих норм та цінностей старшого покоління, розвиток кращих рис народу в діяльності молодіжних об'єднань, визначення власного місця у суспільстві, здатність та готовність до конструктивно-критичної взаємодії з існуючою соціальною реальністю.

Етнокультурологічна підготовка характеризує культурологічне світобачення особистості, вміння сприймати відображення реальності в народному мистецтві, готовність до самовдосконалення відповідно до опанування народними традиціями, до рис національного характеру. Сюди ж відносимо й збагачення особистості досягненнями національної і світової культур, забезпечення наступності в оволодінні існуючим рівнем художньо-естетичної культури народу, збереження своєрідності нації, загальнолюдських цінностей, використання народних традиційних засобів творчого розвитку особистості; сприяння самовизначенню особистості по відношенню до соціокультурних цінностей народу тощо.

Етновалеологічний напрям – це оволодіння етнічним досвідом збереження та зміцнення свого здоров'я (фізичного, соматичного, психічного, духовного). При цьому застосовуємо народнопедагогічні

засоби оздоровлення: рухливі ігри, забави, танці, а також ознайомлення з народним календарем, народною медициною, шанобливе ставлення до природи, знання народних символів, звичаїв, традицій, пов'язаних з тілесним вихованням та посиленою природоохоронною діяльністю.

Фамілістичний напрям ґрунтується на знаннях багатовікової історії розвитку родинного життя, це знання про практичний досвід українського народу в галузі організації шлюбу та створення міцної здорової сім'ї. Національні традиції, менталітет етносу через міжособові взаємини сім'ї та стереотипи поведінки дорослих передаються дітям. Саме в родині дитина успадковує генетично й соціально дійсні та вдавані цінності, що стають її життєвим надбанням. Сім'я уподібнюється соціальному мікрокосмосу: її структура представляє мікро модель суспільства, в ній сконцентрована палітра суспільних відносин (соціальних, економічних, культурних). Саме з утворенням сім'ї як осередка виховання особистості можна говорити про зародження народної педагогіки та психології, народної етики, взаємовідносин людей. Народ створив таку виховну систему, в якій відображаються такі провідні засоби виховання як поведінка й вчинки батьків, рідна мова, праця, фольклор, родинно-побутова культура, народні звичаї й традиції, мистецтво, ремесла й промисли, вірування, свята, обряди, символи, дитячі ігри та іграшки.

Отже, етнокультурологічна підготовка – це, передусім, результативно-діяльнісна характеристика народознавчої освіти. Вона є яскравим зірцем культивування в молодій людини українознавчого спрямування, забезпечення органічного взаємозв'язку із сучасними принципами демократизації та європеїзму.

Крім того, етнокультурологічна підготовка майбутнього вчителя завжди залежить від конкретних ситуацій, тому важливо ще у період навчання у вищому педагогічному закладі освіти навчити студентів бачити ситуацію, аналізувати її, виділяти провідні ідеї, які лежать в основі пошуку її розв'язання, розробляти конструктивні схеми і варіанти практичних рішень. На такий підхід орієнтовані такі види діяльності як мікророзкладання фрагментів уроку, моделювання фрагментів виховних заходів, розв'язування педагогічних задач, ділові ігри, аукціони народознавчих ідей, конкурси-імпровізації на тему „Педагогіка народного календаря“, проведення семінарів, науково-практичних, методичних конференцій молодих науковців, присвячені етнопедagogічним проблемам. Таких лише в Житомирському державному університеті на базі науково-методичних лабораторій „Освітньо-виховні системи Полісся“ було проведено більше десяти Всеукраїнських, та регіональних наукових конференцій молодих вчених, присвячених проблемі вивчення національної ідеї в педагогічних здобутках Г.Г.Вашенка, О.В.Духновича, К.Д.Ушинського, І.Я.Франка, С.Ф.Русової, В.О.Сухомлинського, М.Г.Стельмаховича, формуванню духовно-моральної компетентності української молоді та інші.

Література

1. Сорока Г. І. Сучасні виховні системи та технології: Навчально-методичний посібник для керівників шкіл, вчителів, класних керівників, вихователів, слухачів ІЛО. - Харків, 2002.
2. Хуторской А. В. Практикум по дидактике и современным методам обучения. - СПб., 2004.
3. Караковский В. А. Воспитательная система школы. - М, 1991.
4. Стельмахович М. Г. Українська народна педагогіка. - К., 1997.
5. Цінності освіти і виховання: Наук.-метод. зб. / За заг. ред. Сухомлинської О. В. - К., 1997.

*Марія Масловська,
старший викладач, заступник директора
ННІ філології та журналістики
Житомирський державний університет імені Івана Франка*

УКРАЇНОЗНАВСТВО В НАЦІОНАЛЬНІЙ ШКОЛІ

Національне виховання – першооснова виховання громадянина, патріота, будівничого національної держави. „Національний характер виховання полягає у формуванні молодого людини як громадянина України, незалежного від етнічного статусу” [4: 6].

„Декларація про державний суверенітет України” прийнята українським урядом 16 липня 1990 року, вимагає забезпечити „національно-культурне відродження українського народу, його історичної свідомості і традиції, національно-етнографічних особливостей, функціонування української мови у всіх сферах суспільного життя.

Одним із принципів реалізації „Державної національної програми „Освіта” („Україна ХХІ століття”)” виступила українська спрямованість освіти, що полягає у невіддільності її від національного ґрунту, поєднанні її з національними традиціями, історією, відродження духовності.

На жаль, сьогодні „звернулась” програма українознавчої концепції української освіти. Та все ж у багатьох дошкільних закладах, школах, вищих навчальних закладах ця робота ведеться послідовно, планово, потужно.

Поява терміна „українознавство” припадає на 90-і роки ХІХ століття. Першим запропонував цей термін М. Драгоманов. Підсилив цю думку М.Грушевський, який висловився про те, що термін треба вживати для всіх без винятку наукових дисциплін про український народ та Україну.

Треба відмітити, що в часи активної „українізації” (1923-1931 рр.) було складено шкільні підручники, програми з українознавства. Одні схвалювали ці нововведення, – інші з люттю намагалися дискредитувати ці починання.

З часу сталінського терору 1931-1937 рр. „українознавство” та

„українознавець” опинилися під заборонаю в Україні і стали об’єктом переслідувань. Українознавчі підручники були вилучені з бібліотек, знищені програми та із програм вилучений цей предмет.

Розбудова самостійної Української держави дала змогу відновити й активізувати термін „українознавство” в Україні, реалізувати провідні знання у науково-дослідній, культурно-освітній та шкільних сферах. Створена і працює Республіканська асоціація українознавців, інститути українознавства АН України в Києві, Івано-Франківську, Львові, інститут українознавства Київського університету імені Т. Шевченка. У багатьох вузах України засновані і успішно працюють кафедри, факультети, інститути українознавства.

Українознавство – це дух нашого часу. Вживають також терміни „україністика” та „україніка”.

Україністика – система наук, які вивчають мову, історію, педагогіку, літературу та культуру українського народу. Україніка – сукупність чого небудь.

Світ, що оточує людину, це її рідний край, країна, де вона народилась – все це повинно стати найдорожчим. З перших кроків дитини уміло треба закласти в дитяче серце чуття Батьківщини. Дитина пізнає світ і через світ пізнає себе, своє місце у цьому світі. Сьогодні треба зробити все, щоб утвердити в наших дітях національну свідомість. Для цього треба виховувати в них гордість за свій народ, любов до рідної землі, жити і творити в ім’я рідної держави.

З перших днів перебування дітей в дитячому дошкільному закладі, школі треба викликати свідоме ставлення до рідного краю, розвивати допитливість, як до сучасного, так і до минулого свого народу. Почуття патріотизму має виникати, розвиватися і зміцнюватися на основі відчуття, сприймань, образів, пам’яті, уваги, думок.

„Знати свій народ – це знати мамину колискову пісню, що сіяла в душу дитини зернятка, які зійшовши, виростали в добро, любов і ласку людини; це знати батьківську хату, стежина від якої впливається у великі шляхи Батьківщини; це знати бабусину вишиванку, забуту і затоптану жорстоким часом; це знати дідусеву казку про правду і кривду” [6: 254].

Переконані, що справжнє національне виховання дітей і молоді без українознавства немислиме. Українознавство – надійний заслін бездуховності, воно – могутній засіб українського патріотичного виховання.

Основою духовного розвитку дитини є сім’я. Сімейне виховання є першоджерелом любові до свого народу, до своєї землі, рідної мови. Адже недарма говорять, що Батьківщина починається з рідного порогу, а отже – з отчого дому. Рідна хата оспівана в піснях, казках, легендах. Вона була символом добра і надії, її негасимий вогник світився теплом материнської любові, віри і добра. Доречними були б заходи або уроки на тему: „Роде наш красний”, „Мамина пісня”, „Наші свята”, „Моя бабуся, старша моя мамо” та ін. Добре було б відкрити в дошкільних закладах, школах, вищих

навчальних закладах „Малі академії народних мистецтв”.

Ідеї найбільш плідно реалізуються тоді, коли вивчення українознавства має систематичний, а не фрагментарний характер.

Провідні держави світу досягли значного наукового, культурного і економічного прогресу завдяки тому, що культивують і примножують національні традиції і ретельно плекають автентичну культуру.

Народна педагогіка українців, яскраве свідчення того, що наші предки завжди дбали про гідне продовження свого роду, створивши протягом багатовікової історії мудру систему педагогічних засобів, спрямованих на всебічне формування наступних поколінь, озброєння їх найкращими здобутками минулого.

Соціалізація дитини починається з перших хвилин життя. Саме сім'я є першим інститутом соціалізації, в який дитина потрапляє після народження. Сім'я належить до певного етносу, поле її виховних впливів етнотерміноване. Тому саме в родині розвивається етнічна самосвідомість людини, в ній вона засвоює рідну мову. „В цьому особливому соціокультурному просторі реалізується головна мета будь-якого етносу: виховання нащадків, які вірні етнічним ідеалам, максимально втілюють в собі споконвічний менталітет, зберігають основні загальнолюдські якості, необхідні для відтворення етносу і побудови стосунків з іншими етносами [7]. Сім'я – значуща інституція в передачі дитині основних норм, вимог, цінностей, стереотипів етносу, і саме від неї залежить, якою виросте дитина.

Сімейне виховання є першоджерелом любові до свого народу, до своєї землі, рідної мови. Адже не даремно говорять, що Батьківщина починається з рідного порогу, а отже – з отчого дому. Виховання любові до рідного краю неможливе без виховання любові до найрідніших людей – батька, мами, дідуся, бабусі. Велике значення надається родинним святкам. Діти вивчають свій родовід, оформляють родові дерева, дізнаються про захоплення своїх рідних, переймають їх майстерність.

Людина – частинка природи, потяг до всього живого, закладений у ній від самого народження і найяскравіше виявляється в дитячому віці. Тому виховання любові до оточуючого світу, уявлення про природу рідного краю, потреба спілкуватися з нею не шкодити, а примножувати її багатства повинні починатися з раннього дитинства.

Рідна природа – одне з першоджерел патріотичного виховання. Корисними будуть тематичні екскурсії: „Осінь у нашій місцевості”, „Прийшла зима у рідний край”, „Весняний диво грай”, „Золота пора – літо”, „Цінність дубових гаїв”, „Зелені насадження – легені планети” тощо.

Мудрий філософ Г. Сковорода говорив, що людина сильна громадськістю, почуттям любові до рідної землі, до духовних надбань свого народу. Тож нашим завданням є із самого дитинства прилучати дітей до скарбів народної творчості.

„В дитини переважає образне мислення, і кожне нове слово має пов'язуватися з конкретним образом, уявленням, почуттям, яке воно

передає. Саме через образ свідомість дитини оживлює ті картини, уявлення, почуття, які вклав у слово народ, саме в такі хвилини дитина відчуває його пахощі та силу [6: 257].

Наші предки завжди дбали про гідне продовження свого роду, створивши протягом багатовікової історії мудру систему педагогічних засобів, спрямованих на всебічне формування наступних поколінь, озброєння їх найкращими здобутками минулого. Сьогодні нас вражає низький рівень обізнаності батьків з національними звичаями, обрядами. Для цього є ряд причин.

На жаль, неблагополуччя, бідність, високий рівень зайнятості батьків, несприятлива психологічна атмосфера згубно впливають на виховання дітей, їх моральний та фізичний розвиток. Сьогодні все це обумовило зниження виховного потенціалу сім'ї, її ролі в соціалізації дітей. Вважаємо, що основними факторами дезадаптації є: відсутність родинно-національних та соціально-побутових традицій у сім'ї, недостатнє врахування у вихованні етнічних, регіональних чинників, недостатнє використання здобутків національної культури засобами масової комунікації.

Становлення України як самостійної незалежної держави активізує всі ланки освіти і культури у розбудові національної освіти і культури. Треба залучати молодь до надбань української культури, кращих народних традицій, формувати національну самосвідомість. Зміст поняття „національна”, „національний” вміщує в себе і поняття національна ідея, національні інтереси, національна освіта, національний характер. Скоріше всього концепція національного – це є духовно-інтелектуальний вимір народу. Для розбудови України, як суверенної держави, національний чинник є найбільш істотним та вагомим.

В даний час важливого значення набуває усвідомлення народом національних інтересів. Цими інтересами є знання минулого, тобто власної історії, традиції, звичаїв, обрядів. Тільки спільними зусиллями батьків і вчителів можна прищепити дитині ці знання. Але ними, насамперед, повинен володіти сам учитель. Тому рівень національної культури вчителя, засвоєння ним культурних норм і традицій суспільства характеризують певною мірою рівень його майстерності. Кожен, хто працює з молоддю, повинен допомогти молодій людині відчути і зрозуміти, що вона належить до певного державного соціуму. Саме так виховуються патріоти та національно свідомі громадяни.

Дітей треба знайомити з календарно-обрядовими святами. Свята зимового циклу, весняного, літнього, осіннього – це широкий спектр знайомства з усною народною творчістю, її багатством, образністю, мораллю.

Кожна людина пам'ятає те місце, де вона народилася. Враження дитинства, неповторний світ природи будуть наповнювати весь життєвий шлях людини, формувати поняття великого і святого слова „Батьківщина”, „Вітчизна”.

„В житті кожного найменшого куточка нашої держави, як у дзеркалі, відбивається минуле і сучасне нашої України” [6: 259]. Дитині необхідно розкрити чуття Батьківщини передусім на прикладі рідного села, міста, рідної природи. В тому, що учень бачить на власні очі, потрібно показати минуле і сучасне, героїчну працю людей та їх роздуми про долю рідного краю, Вітчизни. Тоді дитина, школяр, студент усвідомлює себе як часточку великого народу, а місцевість, де живе, – як часточку великої держави.

Чим глибше вивчаєш історію рідного народу, тим більше переконуєшся, що вона багата, багатовекторна і мало вивчена. Людина без історичної пам’яті уподібнюється до дерева, яке вирвали з правічного ґрунту.

Треба вивчати мову, родовід, традиції, мораль, життя тих, хто не цурався своєї землі за будь-яких історичних обставин. Славні діла наших предків ми маємо передати дітям та онукам, щоб пам’ятати якого вони роду-племени. Загальноосвітня школа виконує важливу роль у вихованні в учнів любові до рідного краю, історичної пам’яті, духовності, національного характеру, психології.

Формування творчої особистості нерозривно пов’язане з відродженням нації, демократизацією і гуманізацією суспільства. Сьогодні виникла соціальна необхідність у творчій особистості, здатній вирішувати як щоденні, так і стратегічні завдання задля прогресу нації. Це вимагає удосконалити патріотичне виховання з огляду на особливості розвитку суверенної України, її потреби. Найвище покликання школи – з покоління в покоління відтворювати націю в душі ідейних, моральних і трудових традицій батьків.

„Глибоке засвоєння рідної культури, історії як цілісного духовного життя народу – одна з найважливіших умов формування творчої особистості” [6: 262]. Виховання громадянського і національного патріотизму є завданням всієї системи виховної роботи. Адже від того, якою буде молодь, значною мірою залежить майбутнє України. В „Концепції громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності, розробленій Міністерством освіти і науки України, зазначено, що виховання громадянина має бути спрямоване передусім на розвиток патріотизму – любові до свого народу, України. Патріотичні почуття формуються системно і поетапно, причому найбільшу роль у цьому повинні відігравати фольклор та етнографія – складові українознавства.

Обов’язковий навчальний матеріал з народознавства повинен мати основну інформацію, що стосується всіх аспектів життя кожної людини. Вивчення українознавства передбачає розширення світоглядних уявлень, прилучення до багатств національної культури українського народу, виховання високоморальних почуттів, естетичних смаків і уподобань.

„Патріотизм, національна свідомість – ті чинники, які визначають моральну і соціальну сутність людини і від яких залежить доля людини”

[6: 263]. Ідеї українознавства „як чудодійні ліки” повинні вилікувати „хворе” суспільство, яке ще наповнене „масовою культурою”, перевертнями, безпам’ятством.

Вдале використання ідей українознавства, засвоєння народних національних традицій, фундаментальне вивчення рідної мови та правдивої історії українського народу, все це має запобігти безпам’ятству, бездуховності, моральному збагаченню кожного, хто проживає на прекрасній землі, в державі Україна.

Література

1. Бойко Ю. Шлях нації. Париж – Київ – Львів. – 1992. – 126 с.
2. Гримич М. Традиційний світогляд та етнопсихологічні константи українців: К., 2000. – 379 с.
3. Жулинський М. Україна. Формування духовної незалежності // Сучасність. – 1996. – № 5. – С. 17-23.
4. Ігнатенко П.Р. Аксиологія виховання від термінології до постановки проблем // Педагогіка і психологія. – 1997. – № 1. – С. 118-123.
5. Історія української школи і педагогіки / Упорядник О.О. Любар. – Київ. – 766 с.
6. Народна культура Поділля в контексті національного виховання. – 2004. – 399 с.
7. Орел Л. Родинне виховання. З народної педагогіки // Українська родина. – К., 2000. – С. 99-102.
8. Потапенко О.І., Кузьменко В.І. Шкільний словник з українознавства. – К., 1995. – 291 с.

Ольга Власенко,

*кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки
Житомирський державний університет імені Івана Франка*

ПРОБЛЕМА ЕТНОКУЛЬТУРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ПОЛІССЯ

Більшість регіонів світу охоплено процесом етнічного відродження, або, як його ще називають, етнічним парадоксом сучасності, який йде паралельно і всупереч світовим глобалізаційним процесами.

Феномен етнічного відродження має глибокі культурно-історичні основи, оскільки в епоху стирання політичних кордонів між країнами особливо важливим є зберегти свою національну та культурну ідентичність. Історична пам’ять, традиційні цінності, релігійні канони – це все те, що робить кожний народ, кожна націю унікальною та неповторною.

Україна перебуває у динамічному просторі, в якому відбувається постійне змішування культур, що породжує проблему етнокультурної ідентичності людей, які проживають на її території, а в нашій ситуації – Полісся –території, яка має багатогранне історичне минуле, в якому і донині збереглося багато реліктових явищ української культури, адже українці сприймають національність не генетично, а через культуру,

тобто мову, історію, традиції, фольклор, народну художню творчість. Національна самосвідомість українців формується у процесі ознайомлення з народними віруваннями, іграми, народними іграшками, звичаями, традиціями, обрядами та святами тощо.

Для подолання недоліків процесу етнокультурної ідентичності регіонів України, в тому числі і Полісся, необхідно розв'язання наявних суперечностей національної єдності, зміцнення стабільності і міжетнічної співпраці в Україні, що, в свою чергу, буде впливати на процес зміни етнічності кожної особистості і формування її самосвідомості.

Стратегічно важливим для нас виступає поширення та розуміння культурного досвіду, духовної спадщини як життєвої необхідності повернення до національних культурних цінностей та їх збереження для майбутнього.

Поняття "етнокультурна ідентичність" являє собою сукупність взаємопов'язаних і взаємообумовлених етнічних і національних ідентифікаційних чинників які, з одного боку, є підставою для віднесення окремої особи чи групи людей до певної етнокультурності, а, з іншого, їх відокремлення від інших спільностей.

Позаяк перехід від бездержавного до державного стану, а від нього до утвердження засад громадськості - такі основні етапи еволюції етнокультурної ідентичності для народів, які в силу різних обставин були позбавлені, або ж не мали своєї державності. В руслі саме цієї традиції і перебуває процес культуротворення в Україні.

Феномен етнокультурної ідентичності притаманний будь-якому націотворчому процесу, хоча темпи і строки його розгортання, як загалом і консолідації нації неоднакові і залежать від зрілості етно- і національних ідентифікаційних чинників, в яких він протікає. За таких умов етнонаціональна ідентифікація являє собою процес визрівання національних якостей етносу і системи національних ідентитетів.

Культурна спадщина Полісся має свою локальну ідентичність, сформовану протягом тривалого і насиченого подіями історичного минулого. проте сьогодні дуже часто культурна спадщина стає чужою і незрозумілою, щоразу українці менше розуміють мову мистецтва, традицій, тим самим втрачають свою культурну ідентичність. Людина стає позакультурною істотою, сприймає масову рекламнопропагандистську квазікультуру як основну цінність. Що і пояснює актуальність нашого проекту.

Враховуючи актуальність й ступінь наукової розробки теми, нашою метою є дослідити, узагальнити і проілюструвати етнокультурну ідентичність Полісся кінця XIX століття до сьогодення за допомогою характеристики й аналізу комплексу архівних та історичних документів, літературних джерел, експонатів етнографічних музеїв та усіх інших віднайдених джерел.

Хронологічні межі дослідження охоплюють кінець XIX ст. і до сьогодні Цей хронологічний період можна вважати своєрідним

“переломом” у культурологічній науці, який зумовив поживлення взаємин української культури з європейською. Традиційно дана епоха відображає перевагу сільського населення у формуванні етнографічної особливості Полісся, тоді як міста на території регіону були загалом поліетнічними. Посилення зв'язків села з містом у ході історичного розвитку відповідно позначилося і на культурі та побуті сільського населення, особливо в останні десятиріччя XIX і поч. XX ст.

У другій половині XX століття посилюються процеси, що характеризуються сплеском усвідомлення своєї етнокультурної ідентичності. В якості етнодиференціальних характеристик Полісся в нашому проекті виступають національні цінності, уявлення про рідну землю, народні вірування, фольклор, традиції та свята, народна художня творчість (образотворче, декоративно-прикладне мистецтво), а також вишивки, вироби з лози та соломи, писанкарство, гончарство, художня обробка дерева тощо), іншими словами особливості ментальної прогресії, що модернізується наприкінці XIX–XX ст. та нині фактично ототожнюється із сучасною моделлю цілісного ареалу Полісся.

У методологічному арсеналі даного проекту використаний міждисциплінарний підхід. Він полягав у застосовуванні категоріального апарату історії філософії та культури, народознавства, етнографії та педагогіки з метою виявлення шляхів впливу елементів культури Полісся на формування етнокультурної ідентичності особистості.

На сьогодні існує суттєва необхідність об'єднати суспільство на основі звернення до спільних історичних культурних цінностей і виховувати громадянську відповідальність особистості, її критичне мислення та емансипацію від влади і держави, сприяти формуванню інституцій громадянського суспільства, які відстоюють права і свободи громадян. Це стане можливим за умови відродження солідарності усіх постійних мешканців, для яких українська земля стала спільною батьківщиною.

*Олексій Башманівський,
кандидат педагогічних наук,
заст. директора ННІ філології та журналістики
старший викладач кафедри слов'янських та германських мов
Житомирський державний університет імені Івана Франка*

ДИДАКТИЧНІ ОСВІТНІ СИСТЕМИ КИЇВСЬКОЇ РУСІ ТА ЕПОХИ ВІДРОДЖЕННЯ У КОНТЕКСТІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ НАЦІЇ

Зародження та формування засад слов'янської педагогічної думки відбувається в дохристиянський період та в період розвитку українського шкільництва Київської Русі (до XIV ст.). Прийоми і методи навчання мають тисячолітню історію. Вони стали фундаментом для сучасних дидактичних

систем загалом і для формування інтелектуальних умінь зокрема. Перші ідеї розвитку інтелекту мали свій початок ще в первісному ладі, коли навчання дітей відбувалося шляхом залучення їх до конкретних видів діяльності – виготовлення зброї, мисливства, язичницьких релігійних обрядів тощо.

Ритуали та обряди стали традиційними умовно-символічними діями, що виступали основними прийомами і методами формування інтелектуальних умінь. Необхідно відмітити, що слов'янська міфологія не менш багата на навчальні технології, ніж грецька, недостатньо відома. За цієї історичної епохи певні пізнавальні дії виступали прототипом інтелектуальних умінь, у зв'язку з відсутністю такого поняття як у мові, так і в освіті.

З появою письмості з'являються письмові свідчення про появу дидактичних систем у Київській Русі. У „Повісті временних літ” – найдавнішій пам'ятці слов'янської писемності – йдеться про те, як у 988 р. князь Володимир Великий організував першу християнську школу з метою інтелектуального поступу русичів, перейнявши досвід візантіївців. Запрошені грецькі вчителі передавали свої знання та вміння дітям знати Київської Русі.

У 1030 р. Ярослав Мудрий (978-1054) заснував школу для обдарованих дітей з метою формування інтелектуальної верхівки суспільства. Пізніше з'являються школи грамоти для дітей міщан і школи „учіння книжного” для дітей знаті, у яких вже не тільки формувались навички читання й письма, а й вивчався весь комплекс середньовічних наук. Важливий внесок у формування інтелектуальних умінь зробили монастирі – з появою церковних шкіл, які, маючи богословсько-філософський зміст, приділяли увагу навчанню „грамоти та арифметики”. Варто звернути увагу на Києво-Печерський монастир, який став літописним інтелектуальним центром Київської Русі [1].

У XI ст. набула розвитку жіноча освіта. У Києві (при Андріївському монастирі) відкрилося перше в Європі жіноче училище, де дівчат навчали читати й писати. У 1608 році ігумен Києво-Печерського монастиря Феодосій запровадив для ченців монастирську школу. Навчання грамоти проводилося лише для тих, хто поповнював ряди чорноризців. Провідна роль серед монастирів стосовно випуску книжної продукції належала Києво-Печерській лаврі, де богословська освіта досягла рівня візантійської духовно-патріаршої академії. З її стін вийшли видатні діячі давньоруської культури (Нестор-літописець, князь-монах Святослав Давидович, чернець Іларіон та інші) [2].

Поповнення освіченими людьми (для розв'язання складних питань державного управління) здійснювалося за допомогою шкіл грамоти, які перебували під патронажем світської влади. З кінця XI – на початку XII століття з'явилося поняття „навчання грамоті”, яке тлумачилось, як навчання дітей письма, читання, лічби й хорового співу і було рівнозначним елементарній початковій освіті. Мережа шкіл обмежувалася містами, навчання здійснювалося за кошти батьків і, таким чином, було

фактично недоступним для незаможного населення [3].

Давньоруський метод навчання – „повчання”, тобто заповіт відомих особистостей своїм дітям і внукам. Доповнювали засади національної етнопедагогіки ідеями видатних мислителів Київської Русі. „Повчання Володимира Мономаха (1117)” – не тільки літературно-історичний документ, а й педагогічний трактат, який має велику роль у дослідженні нашої проблеми, тому що засвідчував важливість проблеми формування інтелектуальних умінь підростаючого покоління [2].

З XII ст. на Русі був відомий буквоскладальний метод, роль перших текстів виконували акровірші – невеликі молитви. Навчальними книгами були Часослов, Псалтир. Арифметичні операції, що сприяли формуванню розумових дій (нумерація, подвоєння, додавання, віднімання, множення), здійснювалися учнями за допомогою пальців, суглобів, абаки (дошки, розділеної на смуги, де пересувались камінчики, кості), гральних кубиків з нанесеними точками, паличок. Це формувало в дітей та молоді такі вміння, як пошук схожості та відмінності, знаходження головного, узагальнення та інші [4].

Крім того, на території Київської Русі існували школи, що за рівнем освіти поділялися на „школи грамоти” та „школи книжного вчення” (тобто елементарні та підвищеного типу), за місцем створення та функціональної належності – двірцеві, церковні, монастирські та парафіяльні школи, ремісничкі училища. Все це створило передумови для формування інтелектуальних умінь підростаючого покоління, адже дітей навчали порівнювати, зіставляти, виділяти головну думку та іншого при вивченні таких предметів, як грецька, слов’янська, церковне читання.

Дидактичні системи Відродження (XIV – поч. XVII ст.) сформувалися в Україні під впливом західних дидактичних течій – гуманізму, реформації, єзуїтської школи. Пробуджувались прагнення до вищої освіти, потреби підняти рівень знань суспільства. У цей час виникають перші братські школи в містах Туреві, Володимир-Волинському, Львові, Луцьку, Острозі на кошти меценатів. За змістом і рівнем освіти це були середні школи, що забезпечували досить високу на той час загальну освіту, яка не поступалася школам Західної Європи. За організацією ж навчання і розпорядком шкільного життя братські школи перевершували західноєвропейські школи того часу. На початку XV ст. у більшості братських шкіл почала встановлюватися класно-урочна система занять; в основу навчання грамоти був покладений буквоскладальний метод, управління братськими школами здійснювалось за демократичними принципами. Навчання учнів відбувалось на основі підручників, розроблених самими викладачами. Учні навчали читанню, співу, письму та військових справ. Цікавим, на наш погляд, є також поділ учнів на класи, відповідно до рівня інтелектуального розвитку, потенційних можливостей, віку та рівня складності навчальної діяльності. Ця градація дозволяла розробити відповідну систему вправ (на виділення головного у тексті, узагальнення матеріалу, порівняння тощо) та форм

навчальної діяльності (учні вчилися вести дискусії, полемічні бої, складати промови, робити висновки), які сприяли формуванню інтелектуальних умінь учнів. Братські школи підняли рівень інтелектуального життя країни – з них вийшла перша українська інтелігенція [5].

За доби правління Україною Богданом Хмельницьким виникає так звана козацька педагогіка, яка пропагувала систему виховання лицаря-козака. Ця система охоплювала не тільки фізичне та психофізичне загартування, а й ґрунтовне інтелектуальне навчання воїна-захисника. Викладачі козацьких шкіл – колишні воїни – намагалися не тільки навчити учнів грамоти, а й навчити їх думати – приймати виважене рішення на основі аналізу й встановлення причинно-наслідкового зв'язку. Деяка обмеженість методик навчання компенсувалася творчою винахідливістю викладачів [6].

Учні козацьких шкіл виконували завдання не тільки репродуктивного, а й творчого характеру, що сприяли формуванню певних інтелектуальних умінь: порівняння, узагальнення, виділення головного, побудова стратегії військової діяльності [5].

Отже, дидактичні системи Київської Русі та епохи Відродження в Україні сприяли інтелектуальному розвитку учнів, використовували сучасні на той час дидактичні методи і прийоми для формування творчої особистості і утворили підґрунтя для сучасних дидактичних досліджень.

Література

1. Історія української педагогіки: Іоаникій Галятовський: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Т.Д. Кочубей (упоряд., вступ.ст.). – Умань: Софія, 2007. – 155с.
2. Історія української школи і педагогіки: Навч. посібник / Олександр Опанасович Любар (ред.). – К.: Знання, 2003. – 450с.
3. Історія української школи і педагогіки: Хрестоматія/Упоряд. О.О. Любар; За ред. В.Г. Кременя. – К.: Т-во «Знання», КОО, 2003. – 766 с.
4. Левківський М.В. Історія педагогіки: Навчально-методичний посібник. / М.В. Левківський. – Житомир: ЖДПУ, 2003. – 188 с.
5. Ступарик Б.М. Національна школа: витoki, становлення: Навчально-метод. посібник. / Ступарик Б.М. – К.: ІЗМН, 1998. – 336 с.
6. Українська педагогіка в персоналіях : у 2 кн. Кн.. 2 : Навч. посібник / За ред. О.В. Сухомлинської. – К.: Либідь, 2005. – 552 с.

*Оксана Піддубна,
старший викладач кафедри математики та
образотворчого мистецтва, викладач мистецтва
Житомирський державний університет імені Івана Франка*

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ЗАСОБАМИ НАРОДНОГО МИСТЕЦТВА

Народне мистецтво з давніх часів займало важливе місце у процесі формування особистості. Від глибокої давнини і протягом усього

існування воно задовольняло не лише матеріальні, а й духовні потреби людини, виконуючи необхідні побутові, соціальні, обрядові функції. Це самобутнє явище посідає визначне місце не тільки в національній, а й у європейській та загалом у світовій культурі.

Із проголошенням незалежності України, утвердженням національної свідомості її громадян актуальності набула проблема вивчення засобів матеріальної і духовної культури народу, зокрема народного мистецтва. Проблемам відродження народного мистецтва присвячено праці Л.В.Баженова, П.О.Білецького, О.С.Данченка, М.С.Станкевича, Є. І. Сявак, Г.К.Цибульової та багатьох інших.

Суттєвим внеском в дослідження проблеми народного мистецтва слід вважати праці Є.А.Антоновича, Ю. С.Асєєва, О.І.Добриводи, М.Р.Селівачова, О.Р.Тищенко, в яких проаналізовано еволюцію народного мистецтва в Україні, показано закономірності його відродження в сучасних умовах, досліджено естетичні принципи та специфічні особливості, приділено увагу традиційності й наступності в мистецтві [1].

За останні роки в Україні здійснено значну роботу в системі народної освіти з метою розширення та вдосконалення форм і методів роботи шкіл і позашкільних установ з пропаганди і відродження народного мистецтва. З'явилась і значна кількість навчально-методичних видань з проблеми залучення школярів, студентів до народного мистецтва та навчання техніки їх виконання (В.О.Бардулін, О.О.Бескодарев, С.М.Бонковська, А.Ф.Будзан, М.М.Гладков, М.Д.Драган, І.А.Зязюн, О.Є.Ковальов, І.В.Луговий, О.Отич, Т.А.Романець, О.Г.Соломченко, Б.М.Тимків) [2, 4, 5].

Важливим напрямом реального оновлення шкільної практики, що склалась є формування професійної майстерності майбутнього вчителя. В цих умовах велике значення має правильна орієнтація педагогів у двох взаємопов'язаних аспектах: становлення творчої особистості вчителя, розвиток і формування творчого потенціалу школярів.

Професійна майстерність майбутнього вчителя образотворчого мистецтва з народної творчості формується в процесі практичної, теоретичної підготовки, поглиблення якої досягається як у ході лекцій, практичних занять з професійно-орієнтованих дисциплін, так і в процесі роботи гуртка, проблемної групи.

Формування професійної майстерності до художнього навчання школярів народному мистецтву, формування вміння в педагогічному малюванні як інструментарію методичної майстерності в поетапному, наочному поясненні програмного матеріалу з народного мистецтва та ефективного засобу забезпечення процесу образотворчої діяльності учнів і розвитку їхньої художньої компетенції потрібно здійснювати в ході навчання студентів, розпочинаючи з першого курсу.

Також розглядати дане питання потрібно на заняттях з дисциплін "Дизайн", "Скульптура", "Декоративно-прикладне мистецтво" (розділ "Паперопластика", "Вишивка", "Розпис", "Писанкарство"),

"Композиція", "Малюнок", "Кольорознавство", "Живопис" (розділ "Народний живопис"), а також під час проведення навчально-творчої практики після першого, другого та четвертого курсів.

Формування професійної майстерності майбутнього вчителя образотворчого мистецтва передбачає "проектування індивідуальної траєкторії становлення майбутнього вчителя протягом усіх років навчання" за умов фундаментальної психолого-педагогічної, методичної підготовки майбутніх вчителів, результати якої визначаються рівнем оволодіння системою вмінь вирішувати типові завдання, вміння застосувати педагогічні технології для досягнення мети художнього навчання та естетичного виховання особистості. Реалізація визначених умов передбачає оптимальну ефективність комплексного здійснення процесу формування професійної майстерності до художнього навчання школярів у рамках навчально-виховного процесу художньо-графічного факультету.

Значна увага потрібно щоб приділялась програмам спеціального (художнього) та методичного циклів. До їх складу потрібно включати теми, вивчення яких надавало б можливість ефективно забезпечувати формування сукупності професійно значущих умінь, що є ознакою формування професійної майстерності майбутнього вчителя образотворчого мистецтва засобами народного мистецтва.

Насамперед потрібно виділяти теми, зміст яких був оновлений за умов сучасних підходів і вимог до художньо-педагогічної освіти. Наприклад, у програмі "Живопис" визначено умови для ефективного формування майстерності до художнього навчання та засоби реалізації дидактичних основ методики поетапного, наочного навчання з теми "Народний живопис" для забезпечення процесу образотворчої діяльності школярів. Такими умовами, засобами виступили: чітке визначення мети і завдань уроку, визначення структури, об'єму й змісту навчального матеріалу з народної художньої творчості; попереднє чітке й конкретне визначення пізнавального та виховного змісту нового програмного матеріалу, що забезпечує навчальні проблеми процесу навчання-пізнання; художньо-творчої роботи впродовж усього уроку; визначення форм зв'язку навчання й виховання у процесі образотворчої діяльності в залежності від завдань і змісту структури уроку; глибокі знання програми з образотворчого мистецтва і на цій основі визначення основних навчальних проблем та допоміжних завдань з народного мистецтва для вирішення їх у системі педагогічної діяльності відповідно до загальної мети художньої освіти особистості; попереднє календарно-тематичне планування навчального матеріалу й розробка структурно-логічної карти та методичного забезпечення процесу художнього навчання відповідно до закономірностей протікання процесу образотворчої діяльності школярів з народного мистецтва різного вікового розвитку; оволодіння високим рівнем здатності в педагогічному малюванні з народно-художньої творчості; вивчення спеціальної й допоміжної літератури, що спонукає до наукової організації педагогічної діяльності, і, як результат, до більш якісного

художнього навчання школярів засобами образотворчого мистецтва та народного мистецтва.

Питання щодо педагогічних технологій та методичного забезпечення процесу художнього навчання учнів різного вікового розвитку потрібно включати до комплексу екзаменаційних білетів з державних іспитів "Педагогіка і методика художнього навчання в школі" та "Теорія і практика образотворчого мистецтва".

Матеріали педагогічної практики та питання з методики художнього навчання школярів також потрібно включати до переліку тем курсових робіт, в тематику науково-дослідної роботи, навчально-дослідної роботи студентів. Результати цієї діяльності стануть підставою для написання дипломних робіт та подальшого наукового дослідження при виконанні магістерської роботи.

Під час проходження педагогічної практики студентами п'ятого курсу значну увагу потрібно спрямовувати на розвиток у практикантів творчого потенціалу, формування у них більш якісного рівня професійної майстерності, творчого застосування вміння вирішувати завдання цього процесу та виконувати функції в педагогічній системі вчителя-предметника.

Важливою формою формування професійної майстерності майбутнього вчителя образотворчого мистецтва з народного мистецтва є виконання та захист курсових і дипломних робіт.

Разом з викладачами кафедр факультету та кафедр педагогіки й психології потрібно розробляти тематику курсових робіт, спрямованих на формування системи вмінь з народного мистецтва, формування професійної майстерності до вирішення завдань художньої освіти школярів. Це сприятиме не тільки формуванню системи професійних умінь, а й вдосконаленню цілісної сукупності якостей особистості випускника педагогічного вузу.

При розробці завдань курсових та дипломних робіт потрібно використовувати сучасні дослідження з проблем професійно-педагогічної підготовки вчителя як в Україні, так і вчених близького зарубіжжя, а також досягнення в цій галузі професійної діяльності педагогів-новаторів та їхній досвід, науково-методичні розробки лабораторії мистецької освіти Інституту педагогіки і психології професійної освіти Академії педагогічних наук України. Такий підхід допоможе більш ефективно розкрити основні передумови використання народного мистецтва в процесі художнього навчання школярів, методично забезпечувати всі ланки цього процесу [1, 5].

Матеріали курсових робіт з дисциплін художнього, психолого-педагогічного та методичного циклів повинні знаходити своє подальше використання в дипломних роботах у вигляді теоретичної частини, яка супроводжується наочно-методичними розробками, особистими творчо-методичними роботами, виконаними у формі педагогічного малюнка й навчально-творчими роботами школярів експериментальних груп [4].

Багатогранність навчально-виховного процесу визначає

багатосторонність діяльності студентів. Одним із завершальних моментів становлення майбутнього фахівця в педагогічному вузі є період виконання дипломної чи магістерської роботи та її захист.

Виконання дипломних або магістерських робіт з проблем художнього навчання, з одного боку, поглиблює і розширює загальну теоретичну та практичну підготовку студентів, удосконалює навички самостійної роботи, з іншого — є формою перевірки отриманих за період навчання знань і практичних умінь, що є наявністю професійної майстерності.

Організація виставок науково-методичних робіт студентів з народного мистецтва, виконаних під керівництвом викладачів, а також їхніх власних навчально-творчих робіт також є важливою умовою вдосконалення професійної майстерності майбутніх вчителів.

Зазначені засоби формують особистісні професійно-педагогічні якості майбутніх учителів образотворчого мистецтва. Педагогічно-доцільне поєднання різноманітних активних форм і методів художньо-педагогічної підготовки майбутніх фахівців сприяє розвитку їхнього творчого потенціалу, що є умовою формування професійної майстерності майбутнього вчителя образотворчого мистецтва з народного мистецтва.

Література

1. Антонович Є. А. Декоративно-прикладне мистецтво з практикумом в навчальних майстернях. – К., 1991. – 120 с.
2. Зязюн І. А. Освітні технології у вимірах педагогічної рефлексії // Світло. – 1996. – С.3-10.
3. Кучерявий І. Т. Творчість-основа розвитку потенційних джерел особистості. – К.: Вища школа, 2000. – 286 с.
4. Луговий В. І. Культурологічна підготовка студентів у контексті професійної освіти // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 1999. – С.43-49.
5. Отич О. Мистецька освіта як складова система неперервної професійної освіти // Професійна освіта: педагогіка і психологія / За ред. І. Зязюна, Н. Нічкало, Т. Левицького, Ю. Білш. – Ченстохова – Київ, 2003. – С. 170.

*Леся Глазунова,
аспірант кафедри педагогіки
викладач кафедри слов'янських і германських мов
Житомирський державний університет імені Івана Франка
Науковий керівник – канд. пед. наук, доцент ЖДУ
О.С. Березюк*

НАРОДОЗНАВЧИЙ КОМПОНЕНТ У ЕСТЕТИЧНОМУ ВИХОВАННІ МОЛОДІ

На сучасному етапі розвитку суспільства перед системою освіти постає завдання виховання таких громадян країни, які мали б розвинену національну самосвідомість, знали та поважали свою національну

культуру, мову, історію, традиції. В умовах становлення демократичної держави зростає роль національної освіти, покликаній забезпечити відродження інтелектуального та духовного потенціалу українського народу.

Важливою складовою, що забезпечує високий духовний розвиток особистості, є естетичне виховання. Естетичне виховання – складова частина виховного процесу, яка спрямована на виховання здатності сприймати дійсність за законами краси в усіх сферах діяльності людини. Щоденно ми стикаємося з естетичними явищами: у сфері духовного життя, повсякденній праці, у спілкуванні з мистецтвом, природою. Краса приносить насолоду, потворне – відштовхує.

Як зазначив у своїй праці «Народная педагогика в пользу училищ и учителей сельских» О.В. Духнович, національне мистецтво допомагає глибше вивчити рідну мову, історію свого краю, народний побут, традиції, звичаї, обряди, пісенний фольклор, прислів'я, вірування тощо [3:193], що у комплексі сприятиме формуванню національного громадянина України, його естетичних смаків.

Естетичне виховання найдоцільніше здійснювати за допомогою засобів, прийомів та методів українського народознавства, головне завдання якого – навчити відчувати і розуміти красу, забезпечуючи єдність між естетичним розвитком людини та її моральним, фізичним вихованням та трудовою підготовкою, формуванням тягучо до творчості. Основна увага приділяється пошуку нових форм в естетичному вихованні молоді на основі етнографічно-краєзнавчої роботи, фольклорних клубів, малих академій народних мистецтв, творчих об'єднань, пов'язаних з відродженням ремесел та декоративно-прикладної творчості тощо.

У «Національній доктрині розвитку освіти України у ХХІ столітті» наголошується на необхідності формування цілісної картини світу і сучасного світогляду особистості, її здібностей, саме засобами народного мистецтва [2:12].

Ідеї естетичного виховання зародились у період глибокої давнини. Естетичний досвід репрезентували ще літописці та педагоги Київської Русі (Нестор, Володимир Мономах та інші). В народній педагогіці проблемою формування естетичної культури займалися Ю.Б. Боров, І.А. Зязюн, М.Г. Стельмахович та інші.

Про визначну роль естетичного виховання писали І.І. Огієнко, А.С. Макаренко, С.Ф. Русова, І.М. Стещенко, В.О. Сухомлинський та ін.

Остання роки питання естетичного виховання засобами народознавства розглядалося в історико-педагогічних працях М. Лещенко, Л. Масол, Т.Майцевіч, Р. Скульського, В. Скутіної, Є. Сявавко та ін.

Прогресивні здобутки народознавства у галузі естетичного виховання на основі мовознавчого, фольклорного та соціологічного матеріалів розкриваються у працях О. Боряк, І. Гончара, М. Грушевського, І. Зязюна, Л. Коваль, В. Острогорського, О. Рудницької, Г. Сагач, М. Стельмаховича, С. Черепанової, А. Щербо та інших. У своїх наукових

працях вони розглядають шляхи формування естетичних поглядів молоді, теоретичні основи та зміст міст естетичного виховання, його методи і форми.

Основна мета народної педагогіки в галузі естетичного виховання – навчити людину жити за законами краси, гармонії, благородства, милосердя; формувати у молоді естетичне ставлення до життя, мистецтва, природи, громадської діяльності. Реалізація цих завдань здійснюється поетапно, а саме:

- *перший етап (почуттєвий)* – створення необхідного запасу елементарних естетичних знань і вражень, без яких не може виникнути інтерес до естетично значущих предметів і явищ;

- *другий етап (основний)* – формування на основі отриманих знань розвитку здатності художнього і естетичного сприйняття таких соціальних якостей людини, які забезпечать можливість емоційного переживання та оцінки естетичних предметів і явищ;

- *третій етап (творчий)* – формування естетичних творчих здібностей, тобто виховання та розвиток таких якостей, здібностей, які перетворили б особистість в активного творця, бо людина може всесторонньо розуміти красу лише тоді, коли сама створює прекрасне [3:367-368].

Народний виховний ідеал досконалої людини, на думку вченого-педагога Г.Г. Ващенко, це гармонійне поєднання зовнішньої та внутрішньої краси особистості. Виховний ідеал відбивається у народних звичаях, мові, традиціях, піснях, побуті, ремеслах; твориться роками і переходить від старших поколінь до молодших. Важливу роль відіграють здобутки духовної культури, що міцно пов'язані із світоглядом, релігією, мораллю [1:187].

З самого народження дитина співіснує з естетичними явищами. Колискова матері, бабусин рушник, приказки дідуса, батькове ремесло, природа навколо будинку, та й сам будинок, одяг, побут – є вираженням певних естетичних категорій.

Складові народознавства (мова, культура, традиції, мораль тощо) правомірно розглядати і як чинники етнопедагогіки. Засвоюючи матеріальні та духовні цінності, здобуті народом, людина стає особистістю з відповідними рисами характеру.

Мова – це самобутній спосіб мислення, оригінальний засіб пізнання дійсності, неповторний і нічим незамінний інструментарій творчості народу. Унікальність, оригінальність і неповторність кожної мови є явище цивілізації. Недарма кажуть, що прислів'я, приказки, пісні – це душа народу. Народна мудрість вчить моральному, естетичному, застерігає від потворного та хибного.

Виразником народної педагогічної мудрості є, насамперед, сім'я. У ній дитина виховувалася рідною мовою, всім укладом родинного життя, традиціями, домашнім побутом, атмосферою взаємин між старшими і меншими, пам'яттю родоводу. Це й заклало фундамент особистості

людини, живило корінь її духовності, моральності, патріотизму.

Відомий український педагог Софія Русова писала: «Національне виховання забезпечує кожній нації найширшу демократизацію освіти. Коли його творчі сили не будуть покалічені, а, навпаки, дадуть нові, оригінальні, самобутні скарги задля вселюдського поступу: воно через пошану до свого народу виховає в дітях пошану до інших народів...» [4 : 44].

Аналіз численних педагогічних досліджень доводить, що різноманітні компоненти народознавства (музика, традиції, звичаї, усна народна творчість, ігри тощо) залучають молодь до гуманного ставлення до оточуючих, сприяють пробудженню почуттів національної гідності й гордості, формують національні цінності, що виражають духовно-моральні принципи народу, його гуманістичні ідеали.

Після здобуття Україною незалежності в життя і побут ввійшли такі знаменні дати як: День Незалежності, День Конституції, День Свободи, День Соборності України; День Матері, День Батька, День Родини.

У народному календарі шанують свята: День Андрія, Миколая, Різдво, Щедрий Вечір, Водохреща, Стрітіння, Великдень, Івана Купала, Покрови Матері Божої та багато інших, які позитивно впливають на виховання особистості.

Беручи активну участь у святкуванні, молодь емоційно переживає такі події, що формує у них доброту, чуйність, ніжність, щирість, душевність. Завдяки засобам народознавства передається естетичне, моральне багатство народної душі, її висока краса.

Народні традиції є могутніми чинниками виховання загальнолюдських цінностей: совісті, гідності, честі, справедливості, скромності, любові до рідних, взаємодопомоги, милосердя та взаємоповаги.

У навчальних закладах існують народні колективи, які репрезентують традиції, відтворюють звичаї, намагаються передати колорит життя наших пращурів. На виставках молодь має можливість показати свої творчі надбання, у яких розкривається талант юних вишивальниць, писанкарів, гончарів, теслів, художників.

Для того, аби молодь краще знала свою історію, традиції у школах було введено уроки «Народознавство», «Рідний край», а у навчальних планах середніх спеціальних та вищих навчальних закладах з'явилися такі дисципліни, як: «Українознавство», «Культурологія», «Фольклор», «Історія слов'янських народів», «Етнографія», «Етнопедагогіка» тощо, що становить народознавчий компонент у естетичному вихованні молоді.

Література

1. Ващенко Г.Г. Виховний ідеал. – Полтава, 1994.
2. Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті // Освіта. – 1993. – Грудень. №№ 44 – 46.
3. Практикум з педагогіки: Навчальний посібник: Вдання 4-те / за заг. ред. О.А. Дубасенюк, А.В. Іванченка. – Житомир, 2005.

4. Русова С. Українська національна школа//Україна-1991 -№5.

*Ольга Орлова,
аспірант кафедри педагогіки
Житомирський державний університет імені Івана Франка
Науковий керівник –канд. пед. наук, доцент ЖДУ
Н.Г. Сидорчук*

ПРОБЛЕМА ПЕРЕПІДГОТОВКИ ПЕДАГОГІЧНИХ КАДРІВ В СИСТЕМІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ

В реформуванні системи освіти, особливого значення набуває робота з кадрами: підвищення якості їх підготовки, створення реальних можливостей для подальшого професійного і особистісного зростання. У контексті зазначеної проблеми відбувається стимулювання особистих освітніх потреб, насамперед потреб у постійному саморозвитку, у неперервному самопізнанні. В цьому розумінні післядипломна освіта – надзвичайний феномен в освітянській галузі.

Проблема підвищення кваліфікації педагогів є предметом дослідження В.І. Бондара, М.Ю. Красовицького, С.К. Крисюк, Ю.М. Кулюткіна, М.В. Кухарева, П.В. Худоминського. Однак вивчення зазначеної проблеми показало, що у сучасних умовах розвитку системи освіти спостерігається розрив між завданнями, які стоять перед педагогічними працівниками та реальним станом їх перепідготовки.

Підвищення кваліфікації і перепідготовка педагогічних кадрів в Україні здійснюється у 27 обласних закладах післядипломної освіти. Мотивація до підвищення кваліфікації проблема, швидше соціальна, ніж власне педагогічна, яка виникає в післядипломній педагогічній освіті.

Термін «підвищення кваліфікації» вже недостатньо розуміти як здобуття додаткових знань з базового фаху. Будь-який обсяг додаткових знань може залишитися поза увагою, а то й застаріти, якщо не навчити людину користуватися цими знаннями і саму їх здобувати.

Як показав аналіз психолого-педагогічної літератури, підвищення кваліфікації – це одержання додаткових знань за базовим фахом й удосконалення фахових умінь на підставі осмислення власної діяльності. Проте варто зауважити, як би успішно не велася робота на курсах підвищення кваліфікації, вона не розв'язує головного питання – самовдосконалення вчителя, оскільки визначає тільки основні орієнтири його професійної діяльності. Результатом підвищення кваліфікації ми вважаємо досягнення кращих показників у фаховій діяльності, тривалість використання нових знань, поява потреби в безперервній освіті. Учитель повинен включатися в педагогічний процес не тільки за вимогою (адміністрація школи направила вчителя на навчання за наказом, має бути атестація й ін.), а усвідомлено.

Система післядипломної педагогічної освіти ґрунтується на

концепції безперервної освіти, яка прийнята за стратегічну в усіх цивілізованих країнах світу. Їх головними принципами є системність, безперервність, індивідуалізація навчання, фундаменталізація, гуманізація та гуманітаризація освіти.

Система підвищення кваліфікації має ряд переваг у порівнянні з базовою професійною освітою: вона менш інертна і здатна реагувати на швидкі соціально-економічні і техніко-технологічні умови, має, як правило, безпосередній двосторонній зв'язок із практикою, що дозволяє швидше отримати освітній результат; контингент, що навчається здатний критично оцінювати пропонувані інновації, він може безпосередньо брати участь в їх апробації, розвитку і реалізації.

Традиційні форми роботи, як доведено вже багатьма дослідниками, не можуть забезпечити здійснення нових функцій післядипломної освіти. Очевидною є необхідність посилення уваги до організації науково – методичного супроводу реформуючих процесів. Акценти в підготовці й удосконаленні кваліфікації вчителів мають бути перенесені з вивчення стандартних, інваріантних станів на механізми оволодіння новими (змістовними і технологічними компонентами педагогічної діяльності) та перспективними моделями чужого досвіду.

Система післядипломної педагогічної освіти має стати надійним гарантом подальшого професійного й особистісного зростання. Ми вважаємо, що на рівні особистості післядипломна освіта покликана вирішувати такі завдання: поєднання, взаємозв'язок, взаємодоповнення професійного та особистісного зростання, мотивації безперервного саморозвитку; формування сучасного стилю мислення, характерними ознаками якого є: системність, гнучкість, динамізм, перспективність, історизм, концептуальність тощо; засвоєння особистістю ефективних стратегій та технік самореалізації, життєтворчості в провідних сферах життя; створення власної системи діяльності, в якій органічно поєднуються індивідуальні якості та нормативні вимоги.

Узагальнюючи основні положення теорії післядипломної педагогічної освіти, психолого-педагогічні дослідження та практику навчання дипломованих педагогічних працівників, ми вважаємо, що безперервна освіта вчителя (зміст, форми й методи навчання) повинні ґрунтуватися на особистісно орієнтованому, компетентісно орієнтованому, проблемному, ситуативному та культурологічному підходах, що у свою чергу, забезпечить якісне виконання суспільної потреби в компетентній творчій особистості.

Література

1. Громкова М.Т. Педагогические основы образования взрослых: Автореф. дис. ...докт. пед. наук. – Спб., 1994. – С. 57.
2. Даниленко Л. Зміст післядипломної освіти в інноваційному полі перетворень / Л. Даниленко, В. Паламарчук // Післядипломна освіта в Україні. – 2008. – №1. – С. 16-22.
3. Основи психології/За гол. ред. О.В.Киричука, В.А.Роменця.–2-ге вид., стереотип. – К.: Либідь, 1996. – 632 с.

4. Післядипломна педагогічна освіта України: сучасність і перспективи розвитку: Наук.-метод. посібник. / За заг. ред. В.В. Олійника, Л.І. Даниленко. – К.: Міленіум, 2005. – С. 29, 49-53, 66-67.
5. Педагогічна творчість і майстерність. Хрестоматія / Укл. Гузій Н. В. – К., С.152.
6. Протасова Н.Г. Післядипломна освіта педагогів та сучасність// Педагогічна творчість: проблеми і пошуки: Матеріали звітної наукової конференції 2-3 листопада 1995 р. – К.: УПКСКО, 1996. – С. 36-40.
7. Сисоева С.О. Основи педагогічної творчості вчителя. – К.: 1994. – С.25-28.
8. Хуторской А.В. Ключевые компетенции как компонент личностно-ориентированной парадигмы образования / А.В. Хуторской// Народное образование. – 2003. – №2. – С.58 – 64.
9. Юрчук Л.М. Неперервна освіта вчителів в Європі – загальні підходи і практика окремих країн// Рідна школа. – 2003. – №1. – С.75-77.

Лариса Семенець,
аспірант кафедри педагогіки
Житомирський державний університет імені Івана Франка
Науковий керівник – канд. пед. наук, доцент ЖДУ
О.С. Березюк

ПРОФЕСІЙНІ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МАТЕМАТИКИ (СИСТЕМНИЙ АНАЛІЗ)

Педагогічна професія висуває суттєві вимоги до особистості викладача вищого навчального закладу. У зв'язку з цим у центрі уваги дослідників стають проблеми професійної компетентності сучасного вчителя та викладача.

У загальних положеннях Закону України "Про вищу освіту" чільне місце посідає поняття якості вищої освіти. Воно визначається як "сукупність якостей особи з вищою освітою, що відображає її професійну компетентність, ціннісну орієнтацію, соціальну спрямованість і обумовлює здатність задовольняти як особисті духовні і матеріальні потреби, так і потреби суспільства" [3].

Аналіз психолого-педагогічної літератури показав, що проблема якості професійно-педагогічної підготовки майбутніх фахівців – одна з найважливіших у галузі теорії і методики професійної освіти. Цій проблемі присвячені дослідження С.І. Архангельського, О.А. Дубасенюк, І.А. Зязюна, Н.В. Кузьміної, М.В. Левківського, Н.Г. Ничкало, С.О. Сисоевої, В.О. Сластьоніна та інших. Однак, досі мало вивчено проблему формування професійної готовності майбутніх учителів математики до педагогічної діяльності, що забезпечує розвиток як окремих психічних функцій школярів, так і їх особистості в цілому.

Мета нашого дослідження – розкрити зміст системи професійно-педагогічної компетентності майбутніх учителів математики.

У педагогічній науці склалися різні підходи до визначення сутності

професійної підготовки студентів, але загальним, об'єднуючим є розуміння її як цілеспрямованого педагогічного процесу. Концептуальне обґрунтування цієї проблеми ми знаходимо в працях О. А. Абдулліної, яка наголошує на тому, що професійна підготовка майбутніх учителів має бути спрямована на озброєння їх глибокими і всебічними знаннями й вміннями зі своєї спеціальності, знаннями змісту і методів науки, а так само практичними вміннями [1:24].

У своїх дослідженнях з питань професійної підготовки студентів В.О. Сластьонін також наголошує на необхідності формування в студентів теоретичних знань в обсязі "достатньому і необхідному для того, щоб випускник педагогічного вузу, засвоївши їх, міг:

а) будувати свою професійну діяльність на високому науково-педагогічному рівні;

б) самостійно вивчати, описувати і пояснювати реальні педагогічні явища, приймати обґрунтовані професійні рішення;

в) самостійно добувати науково-педагогічні знання, вмівло і швидко орієнтуватися в потоці інформації, що надходить" [6: 66].

На сьогодні проблема особистості педагога як суб'єкта педагогічної діяльності, компетентного та здатного до саморозвитку знаходить віддзеркалення в працях українських та російських науковців. Розвитку професійно-педагогічної компетентності присвячені праці таких українських науковців як: Н.М. Бібік, Л.С. Ващенко, О.В. Овчарук, О.І. Пометун, С.А. Раков, О.Я. Савченко та інших, а також російських - В.А. Адольфа, І.А. Зімньої, І.Ф. Ісаєва, Н.В. Кузьміної, А.К. Маркової та інших.

Компетентнісний підхід до професійної підготовки майбутніх фахівців підсилює практичну орієнтованість освіти, підкреслює роль досвіду, вмінь практично реалізувати знання, встановлюючи підпорядкованість знань уміннями та акцентує увагу на результатах освіти, розглядаючи їх не як суму засвоєних відомостей, а здатність людини вирішувати життєві й професійні проблеми, діяти в різних проблемних ситуаціях [5: 48-49].

"Компетентнісний підхід висуває на перше місце не поінформованість, а вміння вирішувати проблеми", таким чином націлює на результативність навчального процесу [2: 10].

Контури інформаційної цивілізації формують принципово іншу систему цінностей, у центрі якої – особистість, яка вільно самореалізується, яка здатна до гнучкої зміни способів і форм життєдіяльності. Як загальне визначення цього інтегрального соціально-особистісного феномену – результату освіти в сукупності мотиваційно-ціннісних, когнітивних та інших складників і виступає поняття "компетентність".

Різноманітні трактування компетентності зумовлені, перш за все, особливостями структури діяльності фахівців різних професійних сфер, а також розмаїттям теоретичних підходів науковців. Але базовою

характеристикою цього поняття лишається рівень сформованості в людини єдиного комплексу знань, умінь, навичок, досвіду, який забезпечує виконання певної професійної діяльності.

Особливий інтерес при навчанні студентів у педагогічному університеті викликає проблема розвитку професійно-педагогічної компетентності. Зазначимо, що поняття професійна компетентність педагога в сучасній психолого-педагогічній літературі починає використовуватися дослідниками лише наприкінці 80-х – початку 90-х років XX століття. З цього моменту поняття професійна компетентність педагога активно входить до наукового обігу.

За А.К. Марковою, професійна компетентність як комплекс містить відповідні складові, які дослідниця кваліфікує як спеціальну, соціальну, особистісну, та індивідуальну компетентності [4].

У вітчизняних та закордонних педагогічних дослідженнях представлені різні підходи й відповідно різні класифікації компетентностей, якими має володіти випускник загальноосвітнього закладу. Слідуючи за С.А. Раковим [8], під поняттям "*математична компетентність*" будемо розуміти спроможність особистості бачити та застосовувати математику в реальному житті, розуміти зміст і метод математичного моделювання, будувати математичну модель, досліджувати її методами математики, інтерпретувати отримані результати, оцінювати похибку обчислень. С. А. Раков [8] проводить класифікацію предметно-галузевих математичних компетентностей майбутніх учителів математики і виділяє процедурну, логічну, технологічну, дослідницьку, методологічну компетентності.

Було розроблено структуру професійної готовності майбутніх учителів математики, що забезпечує реалізацію розвивальної функції навчання [9]. Тому є потреба у вивченні створеної системи з позицій компетентнісного підходу. Відповідно до визначеної структури професійної готовності майбутніх учителів математики можна виділити таку систему компетентностей:

концептуальна – особистісна характеристика, яка включає систему знань про теоретико-методологічні основи навчання та розвитку особистості, управління навчальною діяльністю школярів з метою формування та розвитку цілісної особистості;

аксіологічно-особистісна – інтегративно-особистісне утворення, що включає систему цінностей, пов'язаних із саморозвитком та самовдосконаленням у педагогічній діяльності, а також особистісною напруженістю на встановлення суб'єкт-суб'єктних та міжособистісних стосунків в організованому навчально-виховному процесі;

дидактична – система знань та вмінь майбутнього вчителя математики, що забезпечує проектування та цілісну реалізацію цільового, змістового та процесуального компонентів методичної системи навчання та розвитку школярів;

психологічна – інтегровна здібність особистості організовувати процес учіння школярів математики відповідно до психологічних закономірностей формування та розвитку навчальної діяльності. Здібність до проектування навчальної математичної діяльності школярів у формі постановки та розв'язування навчальних задач;

управлінська – особистісна характеристика, що виражається в самоорганізації та саморегуляції педагогічної діяльності з метою формування та розвитку навчальної математичної діяльності школярів за колективних та колективно-розподільчих форм навчання. Управлінська компетентність є рефлексивною, оскільки передбачає аналіз та вибір тієї компетентності, що є провідною в конкретній навчально-виховній ситуації;

спеціальна математична – особистісна характеристика майбутнього вчителя математики, що пов'язана із сформованістю та здатністю до реалізації структурних компонентів навчальної математичної діяльності: потребово-мотиваційна напруженість на знаходження способів розв'язування математичних задач; теоретичні і прикладні математичні задачі; метод математичного моделювання; система математичних дій та операцій. Розгортання такої діяльності передбачає, окрім математичного моделювання, інтерпретацію одержаних результатів. Таким чином, системоутворюючими теоретичними поняттями, що формують математичну компетентність є поняття "математична модель" і "математична структура".

Ми виходимо з того, що професійна компетентність засвідчує готовність фахівця до успішного виконання професійної діяльності, пов'язана з професійними знаннями та вміннями, загальними та спеціальними здібностями, якими вирізняється особистість.

Проблема формування професійної готовності майбутнього вчителя математики тісно пов'язана з реалізацією компетентнісного підходу. Кожній складовій професійної готовності відповідає цілком певне інтегральне особистісне утворення, що входить до структури системи виділених нами видів професійної компетентності.

Література

1. Абдуллина О.А. Общепедагогическая подготовка учителя в системе высшего педагогического образования: Учеб. пособ. для пед. спец. высш. учеб. заведений. – 2-изд., перераб. и доп. – М.: Просвещение, 1990. – 141 с.
2. Болотов В.А., Сериков В.В. Компетентностная модель: от идеи к образовательной программе//Педагогика. - 2003. - № 10. - С. 8-14.
3. Закон України "Про вищу освіту". – К., 2002. – 96 с.
4. Маркова А.К. Психология профессионализма. – М., 1996. – 308 с.
5. Матійків І. Компетентнісний підхід до професійної підготовки майбутніх фахівців Педагогіка і психологія професійної освіти: Наук.-метод. журнал. – 2006. - № 3. – С. 44-53.
6. Педагогіка/Под. ред. В.А. Сластенина. – М., 1997. – 512 с.
7. Раков С.А. Математична освіта: компетентнісний підхід з використанням ІКТ: Монографія. – Харків: Факт, 2005. – 360 с.

8. Раков С.А. Формування математичних компетентностей випускника школи як місія математичної освіти // Математика в школі. – 2007. – № 5. – С.2-7.
9. Семенець Л.М. Професійна готовність майбутніх учителів математики як психолого-педагогічна проблема // Матеріали Міжвузівського регіонального наукового семінару. Формування інформаційної компетентності студентів у процесі навчання природничо-математичних дисциплін. – Житомир: Вид-во ЖДУ, 2009. – С. 64-69.

*Катерина Ковальчук,
магістрантка ННІ педагогіки
Житомирський державний університет імені Івана Франка
Науковий керівник – канд. пед. наук, доцент ЖДУ
О.С. Березюк*

ЕТНОДИДАКТИЧНІ ПОГЛЯДИ О.В. ДУХНОВИЧА

Найбільш визначним представником культурно-освітнього руху на Закарпатті був Олександр Васильович Духнович. Він народився в селі Тополя на Пряшівщині в сім'ї священника. Після закінчення Ужгородської гімназії і духовної семінарії, працюючи домашнім вчителем, викладаючи російську мову в семінарії, священником, він пропагував думку про необхідність поширення освіти, як основи духовного життя людини.

Його заслуга полягає не тільки в тому, що він заклав основи передової педагогічної думки і був автором уперше систематизовано упорядкованих посібників з педагогіки для батьків і сільських учителів та підручників для навчання дітей рідною мовою, а й у тому, що своєю невтомною працею привернув увагу передової інтелігенції до питань шкільної освіти. Як просвітитель демократичного напрямку зумів переконати її, що активізація навчально-історичної діяльності повною мірою залежить від поширення освіти серед народу, виховання молоді в дусі доброчесності, шанування національної гідності. Своєю особистою діяльністю він запаливав інтелегенцію Закарпаття, її молодшу генерацію до активної патріотичної діяльності. [1:39]

Проблеми виховання і навчання дітей О. Духнович вирішував на основі того передового, що було створено педагогічною думкою до нього, а особливо під впливом педагогічних ідей Г. Сковороди та Я. Коменського. В 30-40-х роках О. Духнович розпочав на Закарпатті свою діяльність - літературну та педагогічну.

Велику увагу Олександр Васильович приділяв розробці дидактичних проблем. На перше місце він поставив наочність, потреба в якій, на його думку, впливає з конкретності мислення дитини. Для того, щоб дитина не зневірилась у власних силах, щоб не гальмувався її розвиток, слід, на його думку, дотримуватись принципу доступності і посиленості у навчанні [1].

Виходячи з принципу природовідповідності, О. Духнович вимагав врахування вікових та індивідуальних особливостей вихованців. Ця вимога була основою його дидактичних поглядів.

Значне місце в розвитку особистості людини О.Духнович відводив фізичному вихованню, розглядаючи його в єдності з розумовим. Він визначив такі засоби його здійснення, як фізичні вправи, праця, гра, танці, стрибки, біг, ігри на воді; вважав корисним також копати землю, садити квіти, ловити рибу і т.д. Фізичні вправи, як підкреслював педагог, розвивають органи, зміцнюють тіло, готують молоду людину до праці.

На принципі природовідповідності ґрунтуються думки Олександра Васильовича про рівномірний розвиток фізичних та інтелектуальних сил дитини. Цьому принципу підпорядковувався і зміст розумового, морального, фізичного та трудового виховання.

Педагог надавав перевагу моральному вихованню перед іншими видами виховання. Він неодноразово наголошував, що вчитель насамперед повинен формувати в дітей патріотичні почуття, виховувати скромність і ввічливість, ненависть і презирство до ворогів, привчати їх завжди бути правдивими, розвивати серед них дружбу.

Відповідно до змісту морального виховання О.Духнович розробив і його методику. Найбільш ефективними засобами морального впливу на особистість він вважав роз'яснення, навіювання, переконання, особистий приклад батьків і вчителів, заохочення, а також покарання, хоча проти останнього різко виступав, наголошуючи, що воно може застосовуватися лише у виняткових прикладах. [2:40]

Джерелами і засобами морального удосконалення дітей педагог вважав історію, народні пісні, звичаї народу, гідні для наслідування приклади дорослих, доцільно підібрані заохочення та покарання.

Вимагаючи всебічного розвитку дітей, О.Духнович радив учителям одночасно здійснювати розумове, моральне й естетичне виховання.

Щоб діти свідомо засвоювали знання, потрібно, вважав Олександр Васильович, розвивати їхню пізнавальну активність. Цікаві думки висловлював педагог щодо забезпечення ґрунтовності і міцності знань, питань морального виховання.

Методи та правила виховання О.Духнович поділяє на загальні та спеціальні („приватні“). Загальні подають загальні правила, закони. Приватні вказують, як треба вчинити в особливих випадках. Педагогія - мистецтво мистецтв. Педагог перевищує всіх митців. Одна з найпотрібніших якостей вчителя - добра удача.

Учнів у школі можна поділити на три частини:

- 1) найбільша частина - середнього рівня розвитку;
- 2) учні з високим інтелектом;
- 3) із слабким розумом.

Найбільше треба звертатись до середніх, але і не залишати інших. Сильним - треба давати додаткові завдання. Слабких - заохочувати, щоб вчилися, як зможуть.

Вчитель повинен спрямовувати природні нахили дітей пустувати, штовхатися, бігати. Повинен звертати увагу на вдачу учнів. Давати їм духовні та тілесні вправи. Духовні - добре і правильно думати,

розмірковувати, пам'ятати, відчувати, тому що доброта не народжується з людиною. Вона приходить через сіаранність до доброго, корисного право мислення.

Засуджуючи фізичні покарання, О. Духнович поставив питання про встановлення нових взаємин між учнями і вчителем. Педагог, говорив він, не повинен бути деспотом і тираном, а терпеливо і мудро формувати почуття, волю, розвивати розум дитини. Не випадково він називає вчителя другим батьком дитини, вихователем його щастя, а школу - будинком радості.

Педагог стверджує, що людина стає особистістю тоді, коли вона здобуває освіту та виховання. Людина без виховання, на думку Духновича, подібна до землі, на якій зростає бур'ян, тому їй необхідно отримати освіту, повноцінне виховання, і лише тоді вона буде корисною суспільству та собі. Виходячи з цих позицій, О. Духнович все життя дбав про створення нових шкіл, розширення їх мережі, залучення до навчання в них усіх дітей.

Олександр Васильович Духнович у своїх поглядах стояв на позиціях традиційного українського просвітительства, вважаючи що за рахунок поширення освіти можна значно поліпшити суспільство.

Діяльність О. Духновича була спрямована на те, щоб не тільки діти міста, а й сільські діти, незалежно від свого матеріального становища, мали змогу опанувати науку.

О. Духнович не тільки сприйняв передові педагогічні ідеї свого часу, але й творчо розвинув їх на принципах народності, демократизму та гуманізму.

В передмові звернення до батьків автор „Народної педагогії...” О. Духнович говорить, що щастя людини залежить від народження, але більше від морального виховання.

Духнович вважав, що виховання має враховувати природу дитини. Він закликав учителів, батьків глибоко вивчати природні особливості дітей, виявляти здібності, надані їм природою і, не чинячи опору, сприяти всебічному їхньому розвитку. Особливо педагог наполягає на врахуванні вікових особливостей і фізичного стану учнів при залученні їх до фізичної і, зокрема аграрної праці.

У зв'язку з тим, що діти не однакові за природою вони потребують індивідуального підходу. Розглядаючи природу як чинник, що визначає природні нахили людини, її задатки до фізичного та інтелектуального розвитку, педагог підкреслює, що сам розвиток в значній мірі залежить від системи вправ і виховання. Причому, останнє мусить враховувати природу дитини і сприяти саморозвитку, вдосконаленню природних обдарувань.

Відстоюючи принцип природовідповідності, О.В. Духнович дбає про рівномірний розвиток фізичних і духовних сил дитини, наголошує на тому, щоб ці „сили завжди в рівномірності були”.

Забезпечити повноцінне тілесне і духовне зростання дітей може народна школа, головним завданням якої є виховання високоморальної, працьовитої людини. Саме тому серцевиною педагогіки О.В. Духновича є ідея народності, яка полягає в тому, щоб виховувати в дітях людяність,

гуманність, доброчинність.

Педагог вважав, що у процесі навчання діти мають засвоювати реальні знання. Сільські діти повинні використовувати їх у праці на землі, при опануванні певними ремеслами і видами діяльності. Тобто, О.В. Духнович обстоював реальні знання, але водночас дбав і про те, щоб у процесі пізнання у дітей розвивалися пізнавальні можливості. Цій меті були підпорядковані навчальні плани, які педагог розробив для першого і другого класів початкової школи.

Навчаючись у школі діти мають засвоїти релігійну та народну мораль, яка зміцнює духовні сили, прищеплює любов до рідної землі і не дозволяє вихованцеві вбиратися у „чуже пір'я”.

У процесі виховання, на думку О.В. Духновича, повинен мати місце широкий вибір методів впливу у гармонійному їх поєднанні, бо „слова вчать, а приклади приваблюють”.

Особливу роль у зростанні молоді він надає прикладу старших: батьків, вчителів, бо саме приклади можуть застерігати від необачних вчинків, закликає до мудрості і виваженості у діях. Педагог сподівається, що дорослі усвідомлюють своє призначення у родині, школі, у житті.

Виховання передбачає засвоєння дітьми звичаїв свого народу шляхом вправ і настановлення. Першими наставниками і вихователями є їх батьки. Звертаючись до батьків, О.В. Духнович пише: „Дай синому твоему здоровий розум, дай йому добрий норов, дай йому науку, здібності, працьовитість, добре серце... дай йому добру волю... - і дай йому все” [3].

Олександр Васильович обґрунтовував наступні дидактичні вимоги:

- великого значення має наочність, використання різних натуралістичних речей, малюнків, карт тощо;
- у процесі навчання необхідно порівнювати предмети, вказуючи на їх спільні та відмінні ознаки;
- недопускається заучування незрозумілого матеріалу;
- знання мають бути доступними для учнів, вчитель має урахувати їх вікові та індивідуальні особливості;
- для міцності знань необхідно використовувати різні види повторення [4:138]

Погляди на освіту, інтелігентність не втратили свого історичного, пізнавального і виховного значення. Освітня діяльність О.В. Духновича сприяла значному поширенню освіти, розвитку національної свідомості, відродженню національної системи виховання українського народу.

Література

1. Духнович О.В. Народная педагогика в пользу училищ и учителей сельских. - Львов: 1957. - т.1.
2. Євтух М. Видатний український педагог і просвітителі // Шлях освіти. - 1998. - №2. - С.39-42.
3. Євтух М. Народна педагогіка О. Духновича // Освіта України. - 1999. - 26 квітня. - С.6.
4. Жупанин С. Народознавча педагогіка О. Духновича // Рідна школа.-1992. - №9-10. -С.89-91.

*Світлана Піонтківська,
магістрантка ННІ педагогіки
Житомирський державний університет імені Івана Франка
Науковий керівник – канд. пед. наук, доцент ЖДУ
О.М. Власенко*

РОЗВИТОК ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ У ПОЗАШКІЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

У зв'язку із стрімким науково-технічним прогресом інтерес до творчої діяльності і намагання наукового визначення творчої особистості стали предметом психолого-педагогічних досліджень. Адже очевидно, що саме творчі особистості є носіями такого прогресу.

Молодший шкільний вік — початок індивідуальних проявів обдарованості різної спрямованості і ступеня розвитку. Індивідуальний розвиток обдарованості закладений у психофізіологічних, сенсорних, когнітивних особливостях дитини. В одних дітей останні можуть стимулювати мистецькі здібності і мистецьку творчу спрямованість, в інших — наукову, технічну, лідерську, підприємницьку тощо. Дитяча творчість легко піддається розвитку, тому рання її діагностика і створення умов для її прояву – буде практичною реалізацією творчих здібностей дитини.

Наукою доведено наявність у людей особливих здібностей творчих (креативних), тісний зв'язок їх із емоційно-енергетичними (природно забезпеченими) їм особливостями індивіда, наявність особливого типу мислення – дивергентного (нелінійного), на відміну від логічного (конвергентного), високий рівень сенсорики, а також індивідуально-особистісні якості, н-д : висока пізнавальна активність (наполегливість), дуже високий рівень працездатності. Визнано, що центральною ланкою творчості є дивергентне — нестандартне (Дж. Гілфорд), нешаблонне (Е. де Боно) мислення. Дивергентне мислення має свої певні особливості: воно спрямоване на пошук нез'ясованого, виходить за межі стандарту, шукає невідомих шляхів, чутливе до схожості й різниці між об'єктами, знаходить декілька варіантів рішення певної проблеми, намагається з нових позицій розглянути відоме і застаріле. Дивергентне мислення тісно пов'язане з активністю пізнавальних процесів і високою чутливістю сенсорики. Пізнавальна сфера творчо спрямованих людей відрізняється наявністю загальних понять, широких категорій, синтетичністю сприймання навколишнього світу, високим рівнем когнітивної гнучкості. Це погляд на старе по-новому, вихід за межі шаблону і стереотипу, оригінальність і відсутність стандарту.

Відповідно до численних досліджень (Я.О.Пономарьов, В.О.Моляко, С.О. Сисоева, В.Н. Дружинін, В.А. Семиченко), творчість можна визначити як системне явище, яке включає певну сукупність взаємопов'язаних компонентів, а саме:

а) творчі здібності; б) творчий процес; в) індивідуальний

розвиток творчих здібностей; г) якості особистості, що забезпечують творчу діяльність.

Показником творчих здібностей є внутрішній інтерес (найчастіше з дитинства) до певного виду діяльності, якість незрозуміле і для самої людини, а інколи й для інших уважне ставлення до певних предметів або дій всупереч необхідності виконувати інші.

Тому з погляду діагностики показниками творчих здібностей є:

- 1) уподобання людини;
- 2) інтерес до певного виду предметів або об'єктів і дії з ними;
- 3) значна увага до певного кола об'єктів;
- 4) знехтування уваги до інших об'єктів і зосередження її саме на вибраних;
- 5) оригінальний підхід до стандартних завдань;
- 6) намагання змінювати, реконструювати те, з чим доводиться зустрічатися.

Більшість дослідників, вивчаючи високий прояв творчих здібностей (творчу обдарованість), вказують на значний рівень розвитку сенсорних процесів і уваги. Вважається, що висока сенсорна чутливість — один із показників певних за своїм змістом творчих здібностей. Індивідуально це можуть бути і моторні здібності — моторні навички, здатність регулювати і контролювати дії, точки координації — око — рука тощо. Сенсорні процеси — це база, на якій будується творче мислення. У сприйманні діагностуються його творчі властивості: вміння людини у звичайному побачити щось нове, оглянути його в новому ракурсі, в незвичному взаємозв'язку одних предметів з іншими, бачити "крізь" предмети та ін.

Мета цієї статті — показати як заняття в позашкільних навчальних закладах сприяють розвитку творчих здібностей в учнів початкової школи.

Позашкільні заклади за логікою відносяться до неформальної освіти та виховання. Однак по суті своїй вони найдієвіші і найвпливовіші, спрямовані на безперервне і усвідомлене духовне самовдосконалення, саморозвиток особистості. Свобода і можливість вибору улюблених занять в позашкільних закладах з метою реалізації дитячих захоплень, особливим чином впливають на характер самоорганізації усієї наступної життєдіяльності людини, на базову професійну підготовку, ще в ранньому віці допомагають виявити і реалізувати творчі здібності особистості. Підтвердженням цього є експериментальне дослідження, проведене на базі Коростишівської міської станції юних техніків в гуртку початкового технічного моделювання. В експерименті брали участь учні 3 класу: половина яких займається в гуртку ПТМ, друга половина являє собою контрольну групу. Експеримент тривав 6 місяців, під час якого діти, які відвідували гурток займалися такими видами діяльності: оригами та паперопластика, ліплення з пластиліну, бісероплетіння, флористика,

випилювання лобзиком і тд.

При підготовці та проведенні занять я намагалась використовувати різні методи і форми роботи з учнями, знайомити їх з різноманітними жанрами, навчала дітей вільно володіти різними техніками виконання художніх творів з використанням широкого арсеналу матеріалів. Для розвитку творчих здібностей дітей підбирала такі теми уроків, які найбільшою мірою відповідають дитячим бажанням, почуттям, інтересам. В результаті рівень творчих здібностей особистості дітей, які займалися в гуртку зріс на 30 % (в середньому по групі) порівняно з контрольною групою. Це є свідченням того, що творчі здібності розвиваються тільки в конкретній цілеспрямованій діяльності особистості, яку на сьогодні забезпечує позашкільна освіта.

Максимально враховуючи ті умови, в яких житимуть і працюватимуть діти, прогресивні тенденції цього розвитку, позашкільний процес формує вільну, духовно повноцінну особистість з урахуванням її власних потреб і природних даних. Це значить, що характерними категоріями педагогічної діяльності в позашкільних закладах є не засвоєння знань, а співтворчість, захоплення, дослідництво, творча діяльність, які лежать в основі розвитку творчих здібностей особистості.

Література

1. Богоявленская Д. Б. Пути к творчеству. — М.: Знание, 1981.- 96 с.
2. Богоявленская Д. Б. Интеллектуальная активность как проблема творчества. — Ростов-на-Дону, 1983.
3. Вайнцвайг Поль. Десять заповедей творческой личности / Пер. с англ. — М.: Прогресс, 1990. - 187 с.
4. Гільбух Ю.З. Розумово обдарована дитина: Психологія, діагностика, педагогіка / Пер. з рос. - К.: ВІПОЛ, 1993. - 75 с.
5. Концепция одаренности // Обдарована дитина. — 2000. № 1. - С.5-9.
6. Моляко В. А., Кульчицкая Е.И. и др. Творческая одаренность и ее выявление у детей старшего дошкольного возраста. - К.: Знание, 1993.

*Алла Гуліцька,
магістрантка ННІ педагогіки
Житомирський державний університет імені Івана Франка
Науковий керівник – канд. пед. наук, доцент ЖДУ
О.С. Березюк*

МЕТОДИКА РОБОТИ НАД КАЗКОЮ НА УРОКАХ ЧИТАННЯ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Казка відома дітям ще з дошкільних років; найбільша її привабливість - у сюжетності, таємничості, фантастичності. Малята із захопленням грають у вовків і лисиць, із любов'ю готують маскарадні костюми зайців і півників, а на дитячих ранках з інтересом відтворюють поведки улюблених казкових персонажів.

Проте все це не означає, що вони розуміють специфіку казки як літературного жанру. Не варто домагатися від учнів наукового визначення казки, адже діти ще не в змозі зрозуміти його, а лише репродуктивне повторюватимуть формулювання. На нашу думку, в початкових класах школярам достатньо набути загального уявлення про казку та навчитися відрізняти її від творів інших жанрів.

У програмі початкової школи представлені казки, які можна читати в особах. Методика рекомендує вчителям скористатися цією можливістю, бо в процесі такої роботи над казкою створюються сприятливі умови для розкриття перед дітьми особливостей цього виду жанру.

Школярі ще раз переконуються, що казка - це розповідь про якусь незвичну подію. В її основі - видумка, фантазія, адже насправді звірі не розмовляють, а в казках вони користуються людською мовою. Доказом фантастичності казки є поєднання в казкові пари природних ворогів - вовка та лисиці, журавля та лисиці, вовка та зайця. Крім того, разом із звірами в казках діють явища природи: Зима, Весна, Мороз тощо. А це і є підтвердженням незвичайності даного жанру.

При вивченні народної казки є доречною традиційна схема роботи над художнім твором:

- *первинний синтез* (первинне читання твору та відповіді на запитання загального характеру);
- *аналіз тексту* (аналіз змісту та структури тексту);
- *вторинний синтез* (узагальнююча бесіда, що спрямована на виявлення ідеї твору, з'ясування авторського задуму та формулювання ставлення учнів до прочитаного) [1].

У підготовчій роботі до читання казки треба підвести дітей до усвідомлення її образів, а часом і до розкриття моральної ідеї в ній. В першому класі первинне читання казки проводить вчитель. Починаючи з другого класу, він менше читає сам, але більше уваги приділяє розбору інтонаційних особливостей твору. Тому доречним буде введення графічної розмітки. Учні позначають логічні наголоси, паузи, підкреслюють важливі слова тощо.

На етапі аналізу народної казки варто звернути увагу школярів на засоби фольклорної поетики (особливий зачин та кінцівка, трикратні рефрени, постійні постпозитивні епітети, тавтологічні повтори, ритмізація тексту тощо).

Найбільш ефективними формами читання, на нашу думку, будуть читання в особах та читання з елементами інсценізації. Так В.О. Сухомлинський вважав, що "казка - це активна естетична творчість, що захоплює всі сфери духовного життя дитини - його розум, почуття, уяву, волю. Вона починається уже в розповіданні, вищий її етап - інсценізація" [3:157].

Окрім згаданих вище видів роботи з казкою, можна запропонувати школярам роботу в парах: після опрацювання казки діти

ставляють один одному питання за змістом твору. Така діяльність сприяє кращому засвоєнню матеріалу, удосконалює логічне мислення та розвиває усне мовлення школярів.

На етапі вторинного синтезу слід наголосити на дидактичному аспекті. Сюжет казок, як правило, спрямований на викриття неуважності, корисливості, егоїзму, жадібності, жорстокості. Тож видається цілком природнім прагнення вчителів і методистів скористатися повчальністю, закладеною в казках. Варто звернути увагу й на таку істотну особливість казки, як завуальована повчальність. Твори аналізованого жанру ніколи не моралізують нав'язливо або прямолінійно. Дітей передусім приваблює захоплююча фабула, яскраво змальовані образи, дотепні характеристики. Повчання ніби відведене на другий план, однак це не позбавляє його дієвості.

Загальновідомо, що діти молодшого віку свідомо приймають умовність казки, а тому чітко відрізняють фантазію від реальності. До фантазії вони ставляться як до гри. Уявлення про фантастичність, незвичайність подій, покладених в основу цього жанру, вони отримують на прикладі казок про звірів, про природні явища. Свого часу вчитель зверне увагу дітей і на те, що героями казки можуть бути й люди. Проте акцент на фантастичності оповіді має залишатися провідною жанровотворчою ознакою. Пізніше педагог наголосить й на інших прикметах казки.

На третьому році навчання можна привернути увагу учнів до особливостей будови казки. Хоча кожен твір має власну композицію, та все ж існують певні, характерні закономірності, за якими ведеться виклад. Навіть учні першого й другого класів легко схоплюють, що зачин казки відкривається переважно словами: "Жив-був" чи "Жили-були", "Жив собі" або "Давно, давно це було". Можна запропонувати дітям саме так починати й вигадані ними казки.

Неодмінною частиною казки є її кінцівка, де реалізується результат здійсненого казковими героями. На композиційну частину казки доречно звернути особливу увагу дітей. Зробити це можна порізному. Один із прийомів - поставити запитання: "Чим же закінчилася казка?" [2].

Перевіркою засвоєння змісту твору є його переказ. Для полегшення роботи пропонується складання плану до прочитаного. Проте, зважаючи на динамічність та колорит казок, можна використовувати малюнковий план. Його застосування сприятиме розвитку дитячої уяви, виробленню навичок зв'язного мовлення. Цікавий спосіб самостійного викладу твору запропонував К.Д. Ушинський: "...розказування прочитаної казки треба провадити так, щоб спочатку розповідав найздібніший учень, а інші слухали його і помічали, що він пропустив, що сказав не так, як у книзі. Цілий клас неодмінно відновить казку в справжньому вигляді, і така відновлена цілим класом казка прекрасно залишиться в пам'яті дітей з усіма подробицями... цей засіб

найкращий для розвитку усної мови в дітях" [4:154].

В процесі вивчення казкового матеріалу час від часу можна проводити вікторини. Вони активізують дитяче мислення, узагальнюють вивчений матеріал, спонукають до творчості.

Результатом продуктивної роботи над казкою може бути їх створення самими учнями. В їх казках діють звірі та люди, явища природи і звичайні предмети. Завдання вчителя - всіляко заохочувати учнів до написання казок.

Засвоївши курс читання в початковій школі, учні зможуть виділити казку як жанр з-поміж інших фольклорних і літературних текстів. У цьому їм стануть у пригоді набуті знання

Література

1. Литвиненко С.А. Українська народна казка як засіб гуманістичного виховання першокласників//Педагогіка і психологія. – 1988. - №1.-с.76-81.
2. Мартиненко В.М. Навчальна програма позакласного читання (1-2 кл.) // Початкова школа. – 2003. - №2. – с. 26-42.
3. Сухомлинський В.О. Як виховати справжню людину. – К., Рад. Школа. – 1975р. – 280 с.
4. Ушинський К. Д. Людина як предмет виховання. Спроба педагогічної антропології // Вибрані педагогічні твори. У 2-х т. – Т.1. – К., 1982. – 456 с.

*Руслана Садовська,
магістрантка ННІ педагогіки
Житомирський державний університет імені Івана Франка
Науковий керівник – канд. пед. наук
доцент О.С. Березюк*

РОЛЬ УСНОЇ НАРОДНОЇ ТВОРЧОСТІ У ВИХОВАННІ ОСОБИСТОСТІ

В умовах сучасної освіти етнокультурний компонент освітньо-виховних систем включає в себе і відбір етнокультурологічних знань, в основі яких лежить усна народна творчість. Саме дитячий фольклор як складова усної народної творчості, його прозова та поетична частини повинні стати природною основою методологічних уявлень школярів про морально-етичні, аксіологічні, соціальні функції навчання, виховання та розвитку особистості.

Жодна людина, мабуть, не уявляє свого дитинства без щирої народної казки або легенди, без тої теплоти, якою вони зігрівають ніжну дитячу душу. Саме через ці шедеври народної творчості маленька дитина пізнає й починає розуміти наш складний світ. Чарівне слово казки і легенди пророщує в душі дитини маленькі зерна любові до Батьківщини.

Народні казки і легенди - це ніби своєрідне люстерко, в якому відображено уявлення людей про добро і зло, відбиті погляди суспільства на мораль і етику. Вони прославляють сміливців, що борються за

справедливість, вихваляють душевну доброту, щедрість, вчать поважати старших, батька й матір, засуджують зарозумілість, заздрощі й скупість.

На нашу думку, неабияке значення казок і легенд виявляється в їх глибокій естетичній насиченості, а також у донесенні прекрасного в душі маленьких читачів.

На непересічну роль казок і легенд звернув увагу ще славетний Костянтин Ушинський. Він називав такі твори першими й блискучими спробами народної педагогіки. Науковець був переконаний, щоб "хто-небудь був спроможний змагатися цьому випадку з педагогічним генієм народу" [1:245].

У підручнику Константина Ушинського "Рідне слово" народна творчість представлена різними фольклорними жанрами (приказками, примовками, скоромовками, загадками). Неабияку увагу автор приділив і народній казці, яку вважав "недосяжно вище від усіх оповідань, написаних навмисне для дітей освіченою літературою" [1:246].

На визначальний вплив казки, на культурний розвиток особистості дитини вказував і Антон Макаренко. У своїх лекціях про виховання дітей учений зауважував, що "культурне виховання дитини повинно починатись дуже рано, коли ще їй далеко до грамотності, коли вона тільки-но навчиться добре бачити, чути і ледве говорити. Гарно розказана казка - це вже початок культурного виховання... Найкращими казками для малят завжди будуть казки про тварин" [2:293].

Видатний педагог Василь Сухомлинський наголошував на тому, що "казка, гра, фантазія - животворне джерело дитячого мислення, благородних почуттів і прагнень. Багаторічний досвід переконує, що естетичні, моральні та інтелектуальні почуття, які народжуються в душі дитини під час враження казковими образами, активізують потік думок, що спонукають до активної діяльності мозку, пов'язують повнокровними нитками живі острівки мислення. Через казкові образи у свідомість дитини входить слово з його найтоншими відтінками, воно стає сферою духовного життя дитини, засобом вияву думок і почуттів, які пробуджуються казковими образами, дитина вчиться думати словами. Без казки - живої, яскравої, що оволоділа свідомістю і почуттям - неможливо уявити дитячого мислення і мови" [2: 153].

Вчений також визнавав, що "завдяки казці дитина пізнає світ не тільки розумом, але й серцем. І не тільки пізнає, але й відкликається на події і явища навколишнього світу, виражає своє ставлення до добра і зла. З казки черпаються перші уявлення про справедливість та несправедливість" [2:153].

Особливої ваги педагог надавав і укладанню казок самими дітьми, бо "створення казок - не розвага, а засіб розумового й естетичного розвитку дітей" [2:157]. Тож ідеї В.О. Сухомлинського залишаються актуальними й до сьогодні.

Українська казка, як народна, так і літературна, також є засобом гуманістичного виховання. "Непересічність виховного впливу казок

пояснюється їх художніми засобами, які легко сприймаються, добре й надовго запам'ятовуються. На прикладах казкових героїв діти вчать оцінювати дії свої та інших. Усі казки повчальні, утверджують певну моральну істину, розвивають мислення та творчу уяву дітей. Казкові сюжети побудовані на протиставленнях та боротьбі добра і зла, неодмінного утвердження добрих начал, містять яскраві приклади гуманної та антигуманної поведінки, стосунків, які відбиваються у відповідних поняттях. Засуджуючи зло, переборюючи життєві труднощі, казки закликають до перетворення світу на засадах людяності й краси" [3: 78].

Отже, основним завданням сучасного вчителя є знайти шляхи засвоєння невичерпної скарбниці українського народу – усної народної творчості.

Література

1. Каюков В.І. Українська етнопедагогіка в школі//Рідна школа. – 1991. - №12. – с. 10-22.
2. Сухомлинський В.О. Як виховати справжню людину. – К.: – 1975 – 280 с.
3. Українські народні казки. – Львів: Каменяр, 1981. – 280 с.

*Ольга Омельчук,
магістрантка ННІ педагогіки
Житомирський державний університет імені Івана Франка
Науковий керівник – канд. пед. наук,
доцент О.М. Власенко*

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ДУХОВНО- МОРАЛЬНИХ ЯКОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ПРОЦЕСІ ПОЗАКЛАСНОЇ РОБОТИ

На даному етапі демократизації українського суспільства особливо актуальним є процес становлення духовності особистості, загострюється жага культурного оновлення та формування нового світогляду. Саме тому надзвичайно важливими стають питання виховання, які являють собою найважливіший соціальний інструмент збагачення духовності, формування свідомості, смаків та ідеалів особистості. Одним із напрямків реорганізації змісту навчально-виховного процесу є гуманізація та гуманітаризація, збільшення ролі виховання як засобу творення духовного світу людини, розуміння нею безкінечності світобудови та її озвитку в гармонії, красі, любові.

Проблема духовно-морального виховання особистості завжди була однією з актуальних, а в сучасних умовах вона здобуває особливе значення. Аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить про те, що вихованню духовності було приділено чимало уваги. Багато з цих досліджень були виконані давно, отже, ця проблема завжди вважалася важливою при вихованні кожного громадянина [4].

Мислителі різних століть трактували поняття моральності по-різному. Ще в древній Греції в працях Аристотеля про моральну людину говорилося: «... про моральну красу говорять із приводу чесноти: морально прекрасним кличуть справедливого, мужнього, розсудливого і хто узагалі володіє всіма чеснотами людини».

А що ж говорити про дітей? Ще В.О. Сухомлинский говорив про те, що необхідно займатися моральним вихованням дитини, учити «умінню відчувати людину» [4].

Сухомлинский вважав, що «непорушна основа морального переконання закладається в дитинстві і раннім отроцтві, коли добро і зло, честь і безчестя, справедливість і несправедливість доступні розумінню дитини лише за умови яскравої наочності, очевидності морального змісту того, що він бачить, робить, спостерігає» [4].

Школа – це життєвий простір дитини; тут вона не просто готується до життя, а живе. Тому виховна робота планується так, щоб сприяти становленню особистості як творця і проектувальника життя, гармонізації та гуманізації стосунків між учнями і педагогами, школою і родиною, керуючись ідеями самоцінності дитинства, демократичного діалогу між поколіннями. Важливу роль у цьому відіграє позакласна робота.

Мета нашого дослідження - з'ясувати, яким саме чином позакласна робота з молодшими школярами може вплинути на моральне виховання особистості школяра.

Мета позакласної роботи полягає у задоволенні інтересів і запитів дітей, розвитку їх творчого потенціалу, нахилів і здібностей у різних сферах діяльності та спілкування. Позакласна виховна робота спрямована на закріплення, поглиблення знань, застосування їх на практиці, розширення кругозору учнів, формування наукового світогляду. Не менш важливим є вироблення умінь і навичок самоосвіти, розвиток творчих здібностей, організація дозвілля, культурного відпочинку, а також моральне виховання дітей.

Звичайно ж, велика увага моральному вихованню приділяється педагогами під час уроків, але саме позакласна робота має змогу зробити процес виховання легшим, невимушеним. Позакласне та позашкільне заняття має інші виміри педагогічних цінностей. Про шкільний урок говорять: "провести урок". Це природно і логічно. Так сказати про позаурочне заняття не можна. Його разом з дітьми треба прожити, чітко виявляючи свою людську позицію, свою гідність і честь, глибокий інтерес до особистості дитини, зосередженість на її духовному світі.

Головна особистість позаурочного педагогічного процесу полягає в тому, що він будується на взаємній співтворчості педагогів і дітей, на їхній дружбі і духовній спільності, на визнанні самоцінності особистості дитини, на взаємодопомозі і взаємній зацікавленості у спільному успіхові і результаті діяльності. Під час позакласної роботи дитина за власним бажанням пізнає світ, пізнає мораль, її закони. Тут їй не насаджують

мораль, процес пізнання людських цінностей є легшим і цікавішим. Г. Ващенко писав: «Коли вихованець учиться лише з наказу, без усякого зацікавлення, коли мотивом, що спонукує його до навчання, є лише страх перед карою або низькою оцінкою, знання з великим трудом засвоюються ним, вони не стають органічною частиною його „я” і тому скоро забуваються, як щось непотрібне, ззовні накинута. Недарма учні старої школи, виходячи з неї, після випускних іспитів палили шкільні підручники, як щось ненависне і непотрібне. Тим більше не можна побудувати на ґрунті насильства виховання естетичного, морального і релігійного» [2].

Мораль відіграє важливу роль у людському суспільстві. Про це свідчать її суспільні функції. Вона регулює стосунки між людьми на основі моральних норм і правил поведінки, перетворює суспільні моральні вимоги в особисті моральні цінності й переконання кожного.

Програмою 1-4 класів передбачено виховання в учнів культури поведінки і навичок свідомої дисципліни. Вона спрямована не тільки на формування у школярів умінь та навичок поведінки, а й на розвиток моральних уявлень і почуттів, виховання таких якостей як справедливість, чесність, патріотизм.

Цілеспрямована, систематична робота з виховання навичок і звичок культурної поведінки починається з приходом дітей у школу. Саме в початкових класах закладаються основи акуратності й охайності, ввічливості, точності, прищеплюються гарні манери, уміння культурно поводитися в школі, будинку, на вулиці та у громадських місцях. Якщо елементарні норми культурної поведінки не прищеплені дітям з раннього віку, то пізніше приходится заповнювати цей пробіл і нерідко проводити більш важку роботу: перевиховувати школярів, у яких укоренилися негативні звички. Відсутність позитивних елементарних звичок у дітей ускладнює роботу над вихованням у них більш тонких і складних проявів культурної поведінки: такту, делікатності, невимушеності, добірності манер тощо.

Велику увагу моральному вихованню школярів слід приділяти під час позакласної роботи. Саме тут перед вихователем відкривається широкий спектр методів впливу на особистість школяра, його світогляд і переконання.

Література

1. Артюхова И.С. Ценности и воспитание // Педагогика, 1999. – №4
2. Ващенко Г. Виховний ідеал: Підручник для педагогів, виховників, молоді і батьків. . Полтавський вісник, 1994.
3. Гужанова Т.С. Методика виховної роботи // Житомир, 2008.
4. Каиров И.А. "Нравственное развитие младших школьников в процессе воспитания", Москва, 1979

Валентина Копетчук,
кандидат педагогічних наук,
заступник директора з навчально-виховної роботи
Житомирський інститут медсестринства

РОЗВИТОК ПРОБЛЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ СПРЯМОВАНOSTІ НАВЧАННЯ В ЗАРУБІЖНІЙ ПЕДАГОГІЦІ

На різних етапах свого розвитку людство створювало відповідну для кожного періоду систему освіти як соціальне замовлення суспільства, з урахуванням запитів конкретної людини та її життєвих прагнень, потреби кожної галузі науки, потреби певного виду діяльності. Проведений аналіз філософської, історичної та психолого-педагогічної літератури дозволяє нам виділити п'ять періодів розвитку професійної спрямованості навчання.

Початок осмислення проблеми щодо потреби в орієнтації навчання на певну професію – *I донауковий* (Ф. Хофман), або *період емпіричної педагогіки* – можна віднести до часів накопичення людством емпіричних знань з проблем навчання, практики навчально-виховної роботи, що склалася стихійно і не дістала теоретичного обґрунтування та узагальнення [3].

Витоки професійної спрямованості навчання знаходимо в добі мідного віку (6 тис. років до н.е.), коли почало формуватися відтворювальне господарство, з'явилися домашні промисли та зародилися ремесла, які дозволяли вдосконалювати знаряддя праці. Приблизно в цей час у країнах Сходу з'являються перші школи, зумовлені розвитком ремесел, що вимагали довготривалого й планомірного навчання.

У IV тис. до н.е. в рабовласницькій державі Єгипет з'явилися два типи шкіл: школи жреців (їх називали школами каліграфічного письма) та школи писців (школи ієратичного письма).

Школи жреців влаштовувалися при храмах і називалися рамессеум. У них навчалися хлопчики із родин жреців. Кількість учнів становила не більше десяти. Термін навчання сягав до 10 років. Професійні знання та вміння передавалися від батька до сина і мали кастовий та релігійний характер.

Пізніше потреби господарського, суспільного життя зумовили створення у III тис. шкіл писців, де готували майбутніх державних чиновників Єгипту. Навчання в цих закладах тривало приблизно 6 років. Після закінчення шкіл юнаки ставали писцями, канцеляристами, збирачами податків, наглядачами над рабами, завідувачами складів тощо.

У Давньому Китаї перші навчальні заклади з'явилися на початку періоду Шань-Інь (1766 р. до н.е.). Навчання, яке тривало понад 15 років, передбачало оволодіння етикетом, письмом, лічбою, музикою, стрільбою з лука, керуванням колісницею. Надалі система освіти Давнього Китаю забезпечила значний розвиток культури, мистецтва та призвела до відкриттів у виробничій сфері [3].

Перші спроби наукового дослідження навчання як прагнення до «всесвітньої освіти розуму» пов'язані з учнями давньогрецького філософа *Демокрита* (V ст. до н.е.). Він висловив думку, що підготовка молоді до реального життя повинна набрати ознак соціального замовлення та відповідати прагненням самої людини щодо реалізації себе в певній діяльності.

Провідна ідея філософського вчення *Аристотеля* (384-322 рр. до н.е.) полягає в тому, що у процесі навчання основою пізнання є чуттєвий досвід людини, її бажання вдосконалюватися для здійснення певної діяльності. Про це він писав у своєму трактаті «Політика» [6].

У Спарті існувала навчально-виховна система, яка ставила на меті підготовку членів військової спільноти. Хлопчиків та дівчаток навчали виконанню певних вправ для розвитку їхньої фізичної досконалості. Вихованці засвоювали навички військового мистецтва, вивчали елементарні основи читання, писання, арифметики [1].

Афінська система навчання була більш гнучкою і менш професійно спрямованою порівняно із спартанською. В Афінах навчання носило в основному класовий характер і було підпорядковане ідеї всесвітнього та гармонійного розвитку особистості.

Освіченість допомагала людям зайняти те соціальне положення, яке вони заслужили відповідно до своїх здібностей та можливостей. Професійної спрямованості, яскраво вираженої в навчанні, не було, але саме в афінських школах відбувався своєрідний поділ матеріалу, що вивчався, на окремі предмети залежно від підготовки вчителя.

Крім того, в період емпіричної педагогіки (епоха Античності в афінській системі) відбулася спрямованість навчання на збереження та зміцнення соціальних традицій [6].

Отже, період *емпіричної педагогіки* заклав основи професійної спрямованості навчання з огляду на вимоги суспільства до конкретного виду діяльності.

Значним кроком у визначенні професійної спрямованості навчання став II період - *епоха Ренесансу, або Відродження* (XIV – XVI ст.). Прогресивні педагоги Мішель Монтель Вітторіо да Фельтре, Еразм Роттердамський, Франсуа Рабле та інші відстоювали гуманістичні ідеали педагогіки.

У середні віки в професійній спрямованості навчання поширюється метод, який сьогодні умовно можна назвати модульним. Суть цього методу відображена середньо дидактичною ідеєю: «Максимум знань – від мінімуму знань» [7].

На початку розвинутого західно-європейського Середньовіччя (XIVст.) відчувається чітка градація суспільства за системою розподілу праці і за здобуванням знань, навичок, умінь: церковні служителі, князі, лицарі; селяни, ремісники. У цей період з'являються школи: монастирські, двірцеві та ін. Навчання починає втілювати ідеї професійної спрямованості і на кінець XVI ст. існує чітка ієрархія системи освіти: елементарна школа; латинські школи; гімназії та коледжі; університети,

гуртки, академії [6].

Епоха Відродження заклала основи професійної спрямованості навчання відповідно до гуманістичних принципів.

З часом упровадження класно-урочної системи навчання можна співвіднести III період розвитку професійної спрямованості навчання – становлення дидактики як науки. Сутність його визначена у науково-педагогічній спадщині великого чеського педагога **Я.А. Коменського** (1592 - 1670). В основі дидактичної системи якого – власне філософське бачення світу та людини в ньому.

Класно-урочна система навчання, яку створив учений і детально проаналізував у фундаментальній праці «Велика дидактика, або та, що містить універсальну теорію вчити всіх усьому», є основою і пізнання, і спрямування навчання.

Мету навчання Я.А. Коменський пов'язує з майбутнім життям та діяльністю дитини. Шляхами досягнення такої мети, що є важливим для нашого педагогічного розуміння професійної спрямованості навчання, великий чеський педагог вважав теоретичне обґрунтування та практичну розробку нових організаційних форм навчального процесу (класно-урочної системи); визначення сутності принципів навчання, провідне місце серед яких займає принцип зв'язку навчання та праці [2].

Отже, в основі розуміння професійної спрямованості навчання лежать ідеї Я.А. Коменського, а саме: розвиток відчуттів; досягнення гармонії у процесі навчання, що забезпечує позитивне ставлення до пізнання, до майбутньої діяльності та пробуджує інтерес до навчання; принцип природовідповідності, принцип зв'язку навчання та праці; знання обов'язково повинні бути застосовані на практиці; положення, що людина має потребу навчатися та самовдосконалюватися протягом усього життя [2].

Пізніше французький філософ-просвітитель XVIII ст. **Жан-Жак Руссо** (1712 - 1778) у трактаті «Еміль або Про виховання» стверджував, що в процесі виховання і навчання мають реалізовуватись такі принципи: зв'язок з працею; розвиток самодіяльності та ініціативи учнів; спрямованість інтелектуального розвитку на майбутню професійну діяльність [6].

Подальшого розвитку ідея професійної спрямованості навчання набула в педагогічній теорії **Йоганна Генріха Песталоцці** (1746 - 1827), який вважав одним із завдань навчання – формування трудівника, повноправного члена суспільства. Його дидактика Й.Г. Песталоцці стала основою розвитку педагогіки та психології з орієнтацією не тільки на соціальні потреби, а й на професійну спрямованість навчання.

Відповідно до педагогічної теорії **А. Дістерверга** (1790-1866) навчання має не лише узгоджуватися з природою учня, а й із законами його розвитку, з його майбутньою професією.

А. Дістерверг сформулював правила навчання, виходячи з рівня розвитку учня: навчати тому, що є для молодого людини актуальним;

навчати, щоб закласти загальні основи людської, громадянської, національної, професійної освіти; рахуватись з індивідуальністю учня і з його майбутніми планами, щоб досягти найбільшого успіху у навчанні [6].

Кінець XIX – поч. XX ст. ознаменував IV період – *індивідуально-диференційований* – у розвитку професійної спрямованості навчання. Це час активної технізації, індустріалізації, політичного та культурного підйому. Прогресивними вчителями здійснюється пошук шляхів реформування системи освіти в цілому, і власне педагогічного процесу зокрема.

Активізацію пошуків реалізації професійної спрямованості навчання зумовило зростання капіталістичного виробництва, що з його конкуренцією загострює боротьбу за існування та ставить перед кожною людиною, яка виходить у доросле життя, багато проблем. У цей історичний період у більшості шкіл західноєвропейських держав панував догматичний спосіб навчання, що сприяло виникненню на початку XX ст. реформаторської педагогіки. Це був період „золотого віку альтернативної освіти” (Г. Перс, В. Флітнер та ін.) [6].

Німецький учений Г. Шаррельман у роботі „Трудова школа” подав характеристику нової школи, яка мала такі ознаки:

- інтегрований, культурологічний, соціоорієнтований, цілісний підхід до навчання;
- розширення змісту шкільних предметів, їх цілісне викладання;
- використання дидактичних матеріалів у навчальному процесі, організація групової та індивідуальної роботи, професійна спрямованість викладання основ наук;
- творча свобода вчителя [5].

Провідними чинниками розвитку педагогічної думки цього періоду щодо професійної спрямованості навчання стали: розвиток науково-технічного прогресу, який супроводжувався появою великого обсягу інформації та вимагав розвитку ініціативи й відповідальності кожного за своє рішення у сфері виробництва та суспільних відносин; невідповідність навчання вимогам часу, насамперед потребам промислового виробництва у кваліфікованих працівниках та науково-технічних кадрах; вихід цієї освітньої проблеми на рівень державної; нагромадження педагогікою на теоретичному рівні достатньої кількості знань для побудови нових концепцій професійної спрямованості навчання [4].

Одним із прикладів зарубіжних дидактичних систем того часу, які втілюють ідею професійної спрямованості навчання, є школа Рудольфа Штайнера або вальдорфська педагогіка.

Головна мета вальдорфської педагогіки – побачити в дитині її людську сутність, створити умови добродійного ставлення до людської індивідуальності та надати можливість йти за закономірностями власної природи. В основі таких педагогічних поглядів – антропософське вчення про індивідуальність людини, за яким розвиток особистості відбувається за семирічними циклами. Саме це положення було покладено в основу організації навчально-виховного процесу за методом епох, коли

викладання одного предмета проводиться кожного навчального дня протягом 3-4-х тижнів на півторагодинних заняттях.

Ще одна специфічна особливість вальдорфської педагогіки, що має професійну спрямованість навчання, – велика увага до трудового виховання, коли учні оволодівають практичними навичками, що мають професійну спрямованість [3].

Особливої уваги, на нашу думку, заслуговує професійна спрямованість навчання в практичній педагогічній діяльності основоположника руху нового виховання у Франції **Селестена Френе**.

Досягненням дидактичної системи С. Френе було практичне впровадження в навчальний процес принципів професійної спрямованості навчання, які реалізувалися шляхом поєднання в навчально-виховному процесі як фізичної, так і розумової праці, що забезпечують, на думку С. Френе, формування інтегрованих знань та практичних навичок. „Світла голова та вмілі руки – краще, ніж розум, переобтяжений непотрібними знаннями” [8].

У 50-х роках ХХ ст. професійна спрямованість навчання знайшла відображення в програмованому навчанні. Вважається, що програмоване навчання – навчання за раніше розробленою програмою, де передбачені дії як учня, так і вчителя (або заміна його навчальною машиною, комп’ютерною програмою, програмованим підручником). Програмоване навчання розв’язує проблему індивідуального темпу навчання, забезпечує диференційоване закріплення знань, а це при професійній спрямованості навчання є обов’язковим [6].

Сучасний V період виділення *професійної спрямованості навчання або спрямованості навчання в дидактиці* в зарубіжній педагогіці характеризується накопиченням на теоретичному рівні достатньої кількості знань для створення нових дидактичних концепцій, широким застосуванням практик професійної спрямованості навчання видатних педагогів.

Елітні приватні школи США мали за мету гарантувати знання дітям, що необхідні для вступу в престижні коледжі та університети. Оволодіння знаннями йшло в межах академічної програми, і професійна спрямованість є при викладанні певних спецкурсів.

Модель навчання, як “гортаюча історія”, виникла в Канаді за ідеєю К. Іган та інших. Ідея полягає в тому, що дитина може познайомитися практично з будь-якою професією в будь-якому віці. Для цього створюються в навчальному процесі елементи – етики, які потрібні при виконанні тієї ж професійної діяльності.

Заслуговує на увагу при висвітленні нашої проблеми дидактична концепція американського біолога та педагога Дж. Шваба, яка одержала назву «Модель навчання як природничо-наукове дослідження» [6]. Ця модель призначена для формування професійної спрямованості навчання при викладанні природничих дисциплін.

Основне в цій концепції – знайомство учнів з найпоширенішим

варіантом хибного тлумачення тієї чи іншої проблеми та дослідницьких пошуках правильного варіанта. Це допомагає дитині вибудувати своє розуміння смислу певної професії та зробити пошук даних, їх інтерпретацію, планування, проведення, якщо потрібно, експерименту, формулювання висновків.

Отже, останніми десятиріччями професійна спрямованість навчання розглядається в зарубіжній педагогіці не просто як традиційна підготовка до певної професії, а як діяльність. Це спонукає майбутнього фахівця до прояву творчості, до високої професійної майстерності, а цього можна досягти лише тоді, коли ще в середньому навчальному закладі навчання матиме професійну спрямованість.

Література

1. Галузинський В. М. Педагогіка: теорія та історія / В.М. Галузинський, М.Б. Євнух. – К.: Вища школа, 1995. – 237 с.
2. Коменский Я.А. Избранные педагогические сочинения: В 2-х т. / Ян Амос Коменский. – М.: Педагогика, 1982. –Т.1. – 1982. – 656 с.
3. Левківський М.В. Історія педагогіки: навч. посібник/М.В. Левківський. – Житомир: ЖДПУ, 2001. – 220 с.
4. Педагогіка // [за ред. М.Д. Ярмаченка]. – К.: Вища школа, 1986. – 543 с.
5. Педагогіка // [под ред. П. И. Пидкасистого]. – [3-е изд.] – М.: РПО, 2001. – 640 с.
6. Пискунов А.И. Хрестоматия по истории зарубежной педагогики: учеб. пособ. для студ. пед. ин-тов/А.И. Пискунов; [сост. с автор. ввдн. статьей А.И. Пискунова]. – [2-е изд., перераб.] – М.: Просвещение, 1981. – 528 с.
7. Ситаров В. А. Дидактика: учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений/В.А. Ситаров. – [2-е изд., стереотип.]. – М.: Изд. центр „Академик“, 2004. – 368 с.
8. Френе С. Избранные педагогические сочинения/С. Френе; [пер. с франц.]. – М.: Прогресс, 1990. – 340 с.

Валентина Коваленко,
викладач, методист Житомирського інституту медсестринства
Науковий керівник – канд. пед. наук
доцент О.С. Березюк

ФОРМУВАННЯ ДУХОВНОСТІ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ В ПРОЦЕСІ ПОЗААУДИТОРНОЇ РОБОТИ

Проблема формування духовності студентів є актуальною, тому що належить до проблем соціального характеру. В наш час часто можна почути заклики про підняття національної свідомості людини та виховання справжнього громадянина. А поштовхом і основою для цього є, в першу чергу, формування духовності особистості. Саме тоді суспільство буде вбачати у молоді майбутнє нашої нації, рушійну силу, яка спроможна вирішувати проблеми держави, керуючись високими

моральними принципами та естетичними ідеалами. Адже від її ставлення до надбань поколінь, до країни, до культури суспільства залежить зміст ціннісних орієнтацій та майбутнє багатьох поколінь.

Питання виховання молоді – одна з головних проблем нашої держави. Успішний розвиток демократичних процесів в Україні залежить від духовного відродження громадян, гармонізації соціального життя нації тощо. Саме духовність надає визначеності психолого-педагогічній особистості.

Духовність – це творча спрямованість, наснага, енергія людини. Особистість має право на самостійність, на індивідуальність. Однак для пробудження і подальшого духовного розвитку індивіда потрібно створити відповідні умови. І питання це надзвичайно важливе, оскільки духовність визначає спрямованість усіх розумових, емоційно-чуттєвих, вольових якостей людини, її здатність до самоусвідомлення себе як особистості.

Пріоритети в домінуючих рисах майбутнього покоління – це питання все гостріше постає перед освітою. Вивчаються і пропонуються різні форми формування духовності молоді. Це і духовна реабілітація особистості через засоби масової інформації, через проникнення в світ мистецтва, через спілкування і т.д.

Життєво важливі завдання, які стоять перед сучасною цивілізацією – це подолання соціальної й національної несправедливості, припинення національної кризи. Все це потребує докорінного перетворення свідомості багатьох людей, нового духовного відродження суспільства. У цьому контексті для нашої держави надзвичайно важливо, щоб кожен її громадянин піднявся над своїми власними проблемами і намагався збагатитися духовно.

Вчений-педагог С.І.Гончаренко в українському педагогічному словнику констатує, дає аналогічне тлумачення поняття “духовність”: що духовність – індивідуальна вираженість у системі мотивів особистості двох фундаментальних потреб: ідеальної потреби пізнання й соціальної потреби жити, діяти “для інших”.

Під духовністю переважно розуміють першу з цих потреб, під душевністю – другу. Душевність характеризується добрим ставленням особи до людей, які її оточують, увагою, готовністю прийти на допомогу, розділити радість і горе. З категорією духовності співвідноситься потреба пізнання світу, себе, смислу і призначення свого життя. Людина духовна в тій мірі, в якій вона задумується над цими питаннями і прагне дістати на них відповідь. Втрата духовності рівнозначна втраті людяності. Формування духовних потреб особистості є найважливішим завданням виховання [5, 106].

Чільне місце в науково-педагогічному дослідженні щодо формування духовності особистості посідає позааудиторна діяльність. Питання теорії та практики позааудиторної роботи знайшли відображення у працях таких українських вчених, як А.М.Алексюк,

В.О.Білоусова, А.Д.Бондар, В.С.Заслуженюк, М.Д.Ярмаченко та інші. Проблему організації позааудиторної роботи у вищих навчальних закладах досліджували В.Т.Бабич, А.М.Бойко, Г.А.Глухова, В.Т.Кузь, Д.Ю.Руденко, П.І.Щербань та інші. Методичні питання даної теми частково розглядали вчені Т.Д.Дем'янюк, Л.Г.Коваль, О.В.Сухомлинська, Є.І.Сявакко, І.В.Смирнова та інші.

Позааудиторна робота у вищому навчальному закладі – складова частина навчально-виховного процесу, одна з форм організації дозвілля студентів. Вона організовується і проводиться в позааудиторний час органами студентського самоврядування за активною допомогою і при тактовному керівництві з боку педагогічного колективу, особливо кураторів груп.

Проблема формування духовності студентської молоді, а особливо майбутніх медичних працівників, – одна з найбільш складних та важливих проблем сучасної освіти. Розглянемо педагогічні умови формування духовності особистості в процесі позааудиторної діяльності. Одні вчені розглядають умови як фактори, що впливають на розвиток особистості. Беремо за основу визначення, яке охоплює обидві точки зору, адже та чи інша умова, за якої формується духовний світ особистості, є одночасно і фактором, який впливає на це формування. Виділимо такі основні умови формування духовності особистості: обов'язкове врахування вікових особливостей особистості, врахування особливостей суспільної природи людини та врахування особливостей колективної пізнавальної діяльності, активне використання міжпредметних зв'язків для підвищення ефективності навчальних процесів та для різнобічності, багатогранності розвитку особистості, активізування особистості, комплексний підхід до організації позааудиторної навчальної діяльності.

За класифікацією вікових груп, яку подає нам А.В. Петровський, рання юність починається приблизно у 14.5 років і триває до 17-ти років. Ці роки студенти навчаються в коледжі.

Можна говорити про юність як один з найбільш сприятливих періодів у формуванні духовних цінностей особистості, у формуванні орієнтацій.

І.П.Підласий наголошує на особливостях колективної пізнавальної діяльності і вказує, що форма виховання – це зовнішнє вираження процесу виховання. Зміст і форма взаємопов'язані між собою – зміна змісту тягне за собою зміну форми. Головна роль належить змісту. За кількістю охоплених процесом спільною соціальною ціллю, діяльністю, що має спільні виборчі органи та відрізняється загальною відповідальністю, взаємною залежністю при безумовній рівності всіх членів в правах та обов'язках [6, 63-65].

Слід додати, що сформований студентський колектив є не лише об'єктом педагогічного впливу, а й сам деякою мірою перебирає на себе виховну функцію.

Пошуки шляхів удосконалення позааудиторної роботи щодо

формування духовно-моральних цінностей спричинили відродження такого методичного явища, як інтеграція навчання.

Саме міжпредметні зв'язки – взаємна узгодженість навчальних програм, обумовлена системою наук та дидактичними цілями.

На сьогодні міжпредметні зв'язки в позааудиторній діяльності трактуються більш широко.

“Реалізація ідей інтеграції і гуманітаризації передбачає докорінну перебудову не лише педагогічного мислення, а й усієї системи освіти – вихід викладача за межі власного предмета. Настав час осмислювати матеріал з позицій філософії, здійснювати міжпредметні зв'язки, усвідомивши місце своєї дисципліни в загальній системі культури” [3, 50].

Активність студентів на сьогодні вважають дуже важливою для ефективності навчально-виховного процесу.

“Активність в навчанні – дидактичний принцип, що потребує від викладача такої постановки процесу навчання, яка сприяє вихованню у студентів ініціативності та самостійності, глибокому засвоєнню знань, набуттю необхідних вмінь та навичок, розвитку в них спостережливості, мислення, пам'яті та творчої уяви” [6, 104].

“Пізнаючи в процесі активної діяльності, студенти не тільки краще застосовують знання на практиці, у них розвиваються дослідницькі навички, виховуються воля, характер, здатність долати перешкоди ...” [6, 33].

На сьогодні принцип активності в навчанні знайшов своє колективне вираження в найрізноманітніших формах і заходах позааудиторної роботи.

Успіху в проведенні тієї чи іншої виховної акції, єдності мети та змісту, засобів та способів досягнень мети можливо досягти лише за умови надання більшої самостійності діям студентів. Про це свідчать результати різнопланових культурно-масових заходів, проведених у коледжі.

Багаторічна практика переконує, що основою виховання студентського колективу є такі принципи:

- єдність ідейної й організаційної основ студентського колективу;
- керівна роль викладача, організатора позааудиторної роботи;
- багатство відносин між студентами і викладачами, між студентами, між викладачами;
- яскраво виражена громадянська сфера духовного життя вихованців і вихователів;
- самодіяльність, творчість, ініціатива як особливі грані виявлення різноманітних відносин між членами колективу;
- постійне примноження духовних багатств, особливо ідейних та інтелектуальних;
- гармонія високих, благородних інтересів, потреб і бажань;
- створення і дбайливе збереження традицій, передача їх від покоління до покоління як духовне надбання;

- ідейне, інтелектуальне, естетичне багатство взаємовідносин між студентським колективом та іншими колективами нашого суспільства;
- емоційне багатство колективного життя;
- сувору дисципліну і відповідальність особистості за свою працю, поведінку [8, 6-11].

Такими принципами потрібно керуватися під час проведенні масових позааудиторних заходів.

Підвищення рівня сформованості духовності студентів відбувається шляхом проведення різних форм позааудиторної роботи, впровадженням активних форм навчання, різноманітних ситуацій, які розкривають структуру духовності.

Позааудиторна освіта та виховання – процес систематичний. Він не має фіксованих термінів завершення і послідовно переходить із однієї стадії в іншу, від створення умов, сприятливих для творчої діяльності студентів, до забезпечення їх співробітництва у творчому процесі та самостійної творчості, яка і формує потребу особистості у подальшому сприйнятті світу.

Особливість позааудиторного навчально-виховного процесу в вищих навчальних закладах полягає у проектуванні таких педагогічних методик та технологій, що могли б як найповніше допомогти студентам зорієнтуватися і самореалізуватися у складній багатогранній соціокультурній ситуації.

Важливе значення в позааудиторній діяльності студентів належить масовим формам роботи. Дехто вважає, що студентські масові заходи мають лише розважальний характер і є якимось “заповнювачем вакууму” позааудиторного часу молоді. Справді, відпочинок є розумним, корисним і цікавим лише тоді, коли має глибокий зміст. А оскільки зміст не може існувати без певної форми та мети, то і відпочинок, набувши певної форми (вечір, свято, гра, екскурсія, похід тощо), задовольняючи пізнавальні потреби студентів, повинен мати чітко виражену спрямованість і відповідати їх заходам. Він буде корисним лише при максимальній активізації діяльності студентів, якщо сприятиме їх розвитку та вдосконаленню під час проведення позааудиторної роботи з навчальної дисципліни. Кожен захід повинен бути привабливим за змістом і цікавим за формою.

Найчастіше в Житомирському медичному коледжі використовуються такі види масової позааудиторної роботи: відзначення народних і державних свят, тематичні вечори, інтелектуальні ігри – “Що? Де? Коли”, брейн-ринг, “Поле чудес”, “Перший мільйон”, “Щасливий випадок”, “Інтелект-шоу”, турніри, КВК, різноманітні конкурси та вікторини, екскурсії і походи, акції, диспути, змагання, “круглі столи”, виставки, семінари тощо. До проведення цих заходів залучають одночасно велику кількість студентів, бо ці види масової позааудиторної роботи дозволяють розширити можливості впливу на особистість з метою пропаганди знань, розвитку інтересу до наук, до творчості, фомування

ініціативи студентів, активізації їх пізнавальної діяльності, виховання духовно-моральних якостей.

У Житомирському медичному коледжі найчастіше практикують організацію предметних тижнів, які є поєднанням різних позааудиторних заходів. До програми тижня включають екскурсії, вечори та свята, конференції, лекції фахівців, зустрічі з цікавими людьми, веселі конкурси, перегляд відеофільмів, виставку книг, організацію “круглих столів”, диспутів, інтелектуальних ігор тощо. Закінчується тиждень виставкою творчих робіт студентів і підведенням підсумків усіх проведених конкурсів, олімпіад, а також нагородженням переможців.

Нетрадиційність форм проведення позааудиторних заходів під час предметного тижня, добровільність участі в них, відсутність суворих часових обмежень дозволяють викладачу та студентам досягти набагато вагоміших результатів, ніж на звичайному занятті. Такі заходи залишають значний слід у свідомості та почуттях молоді і завдяки цьому мають велику навчально-пізнавальну та виховну цінність.

Проведення позааудиторних заходів, що впливають на формування духовності молоді, потребує дотримання педагогічних умов у позааудиторній діяльності.

Світгляд студента формується в процесі виховання та практичної діяльності. Сьогодні перед педагогами стоїть завдання постійного пошуку нових форм, шляхів і засобів органічного поєднання підготовки медичних спеціалістів з формуванням у них загальнолюдських духовних цінностей і справжньої інтелігентності.

Література

1. Никифоров А. С. Эмоции в вашей жизни. – М.: Советская Россия, 1974. – 189с.
2. Кульчицкая Е. И. Родителям о воспитании культуры детей. – К.: Радянська школа, 1980. – 126с.
3. Історія української філософії. Навчальний посібник для ВНЗ / Гносимчук А. А., Тимошенко З. І. – К.: 2000. – 421с.
4. Немов Р. С. Психология. Учебник для студентов высших педагогических учебных заведений. В 3 кн. /Гуманит. изд. центр ВЛАДОС. – М., 2000. – Кн. 3. Психодиагностика. Введение в научное психологическое исследование. – 640 с.
5. Семен Гончаренко. Український педагогічний словник. К.: Либідь, 1997. – с. 106.
6. Педагогика. Учебное пособие для студентов педагогических учебных заведений /В. А. Сластенин, И. Ф. Исаев, А.И. Мищенко, Е. Н. Шиянов. - 3-е изд. – М.: Школа – Пресс, 2000. – 512с.
7. В. О. Сухомлинський. Вибрані твори: В 5-ти т.: Виховання і самовиховання. – К.: Радянська школа, 1979. – 219с.
8. В. О. Сухомлинський. Методика виховання колективу. К.: Радянська школа, 1971. – 250 с.

*Дар'я Марчук,
магістрантка відділення «Медична сестра»
Житомирський інститут медсестринства
Науковий керівник – канд. педа. наук, заступник директора
Житомирського інституту медсестринства
В. А. Копетчук*

СТАН РОЗВИТКУ ВИЩОЇ МЕДСЕСТРИНСЬКОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Протягом кількох останніх років залишається актуальною проблема реформування системи охорони здоров'я в Україні. Чи не найменш висвітленим питанням є освіта медсестер, що визначається фаховою підготовкою сестринського персоналу, рівнем знань та умінь, який виявляють наші медичні сестри при роботі в клініках.

За останні роки Міністерство охорони здоров'я України спрямовує свої зусилля на реформування системи охорони здоров'я та медичної освіти взагалі і медсестринської зокрема; робляться значні кроки в піднесенні престижу професії та освіти медичної сестри як найбільш потрібної та масової в практичній охороні здоров'я.

Приєднання нашої держави до Болонської угоди стало поштовхом для низки реформ в освітній галузі, зокрема у медичній освіті. Відповідно до вимог і стандартів Всесвітньої федерації медичної освіти діяльність педагогічних колективів медичних та фармацевтичних училищ, коледжів, інститутів та університетів спрямована на реалізацію інтеграційної політики України у світовий освітній простір, запровадження сучасних інноваційних моделей організації навчального процесу.

На сучасному етапі значну увагу МОЗ України приділяє удосконаленню підготовки середньої ланки фахівців, особливої акцент ставиться на покращення освіти та організації роботи в практичній медицині. Головною метою реформи підготовки медичних сестер, яка вже перейшла до ступеневої моделі, є її приведення до рівня міжнародних стандартів.

З 1995-1996 років почали відкриватися факультети сестринської справи в медичних університетах та академіях України, а у 2008р. вперше в Україні на базі Житомирського базового медичного коледжу було відкрито інститут медсестринства. МОЗ України продовжує здійснювати системні заходи щодо переходу вищої медичної освіти на європейські стандарти. Ці заходи здійснюються відповідно до засад Болонської декларації, до якої Україна офіційно приєдналася у 2005 році. На сьогодні забезпечено поступовий розвиток медсестринської професії як окремої і незалежної у галузі охорони здоров'я. Нині медсестринська освіта в Україні стала дійсно ступеневою, що включає:

І ступінь - дипломована медична сестра – термін навчання 3 роки (на базі повної загальної середньої освіти – 11 класів), та 4 роки (на базі

базової загальної середньої освіти – 9 класів);

II ступінь – медична сестра-бакалавр – 1 рік навчання у ВМНЗ II-IV рівнів акредитації;

III ступінь – медична сестра-магістр – 2 роки навчання в медичних університетах та академіях.

Довгий час розвиток ступеневої медсестринської освіти в Україні стримувався відсутністю досконалої законодавчо-нормативної і фінансової бази, інформаційної підтримки, наукових досліджень в галузі сестринської справи. Формування в Україні ринкових відносин і реформування системи охорони здоров'я відповідно до Концепції розвитку охорони здоров'я населення України вимагає, поряд з іншим, якісного перегляду змісту освіти у напрямку її інтеграції в міжнародну систему, диференціації діяльності медичних сестер залежно від нових функцій, зумовлених новими соціально-економічними умовами. Актуальність перетворень у медсестринстві, як складовій системи охорони здоров'я України, визначається, крім того, сучасними соціально-економічними потребами по прискоренню наближення якісної та доступної медсестринської допомоги до потреб населення.

У 2008 році вперше на Україні було проведено ліцензування нового освітнього напрямку – Магістр за спеціальністю “Сестринська справа” і вже в цьому ж році здійснено перший набір студентів-магістрів до Житомирського інституту медсестринства. В посвяті у студентів перших студентів-магістрів з медсестринства взяв участь Міністр охорони здоров'я України В.М. Князевич, який підтвердив необхідність реформування медсестринської освіти в державі, обрання курсу на запровадження Євростандарту в медичній освіті і лідируючу роль Житомирського інституту медсестринства в цьому процесі. В тому ж році вперше за 130 літню історію обрано Вчену раду інституту, до складу якої ввійшли 5 докторів медичних наук, викладачі з науковими ступеннями, провідні організатори охорони здоров'я області. Створено випускову кафедру «Сестринська справа», яка забезпечує підготовку магістрів медсестринства.

Проте, ще й досі гостро стоїть ряд невирішених питань щодо розвитку медсестринської галузі в нашій країні. У своїй науковій роботі я досліджую питання вдосконалення освіти майбутніх медсестер-магістрів. Однією з гіпотез мого дослідження є припущення, що професійна підготовка медичної сестри - магістра буде ефективною за умови організації активної взаємодії трьох суб'єктів, а саме: навчального закладу – студента як майбутнього фахівця – потенційного роботодавця.

Зважаючи на позитивні зрушення у сфері медичної освіти в останні роки, забезпечення нормативно-правової бази по даному питанню (наказ МОЗ № 35 від Наказ МОЗ України № 35 від 24.02.2000 р. «Про затвердження Положення про особливості ступеневої освіти медичного та фармацевтичного спрямування», Наказ МОН України № 612 від 13.07.2007 р. «Про затвердження плану дії щодо забезпечення якості вищої освіти України та її інтеграції в європейське та світове співтовариство на період

до 2010 р.»), сьогодні можемо говорити про належне забезпечення першого елементу. Хоча наявність всього двох інститутів медсестринства для такої держави як наша, це, звичайно, недостатньо.

Щодо другого елементу, студента як майбутнього фахівця, можна сказати, що зацікавленість вищою сестринською освітою з боку медичних сестер постійно зростає. У цьому році вступити на відділення «Медична сестра-магістр» виявили бажання 30 чоловік, відповідно конкурс на державну форму навчання складав два чоловіки на місце. Цікавим є факт, що якщо в минулому році до магістратури вступали, і зараз навчаються, в основному, житомиряни, то цьогорічні абітурієнти – це жителі майже всіх регіонів України. Сьогодні на першому курсі відділення навчаються мешканці не тільки Житомирської, але й Кіровоградської, Сумської, Черкаської областей.

Найбільш складним і досі не вирішеним залишається питання майбутнього працевлаштування медичних сестер-магістрів. Ще й досі посади, які може обіймати медична сестра-магістр не внесено до переліку посад лікувально-профілактичних та освітніх установ. Тобто фактично випускниці магістратури не мають змоги отримати місце роботи відповідне до їх освітньо-кваліфікаційного рівня.

Підсумовуючи, можна сказати, що розвиток медсестринства і досі залишається на початковому рівні. Проте зважаючи на зміни та впровадження зроблені за останні роки, можна сподіватися на стрімкий розвиток медсестринства як окремої галузі медицини та науки в цілому.

Література

1. Банчук М.В. та інші. Стратегія розвитку та реформування медсестринства в Україні// Магістр медсестринства. – 2008. - №1.
2. Біловол О.М. Стратегія розвитку та реформування медсестринства в Україні // Буковинський медичний вісник. – 2007. – Спеціальний випуск.
3. Волосовець О.П. Стратегія Євроінтеграційного реформування вищої медичної освіти України// Проблеми медичної науки та освіти. – 2006. - №1. – с.5-12.
4. Клименюк В.П., Сінельнікова Л.Ф. Сучасна медсестринська освіта в умовах інтеграції України в Європейський освітній простір// Буковинський медичний вісник. - 2007. - Спеціальний випуск.
5. Медична освіта в Україні та світі/Ю.В.Поляченко, В.Г.Передерій, О.П. Волосовець та ін. – К.: Книга плюс, 2005. -383с.
6. Шатило В.І. Реформування медсестринської освіти в Україні// Магістр медсестринства. – 2008. - №1.
7. Шегедин М.Б. Майбутнє медсестринства як наукової дисципліни// Магістр медсестринства. – 2008. - №1.

*Наталія Захарчук,
викладач кафедри ІМПЛ
Національний авіаційний університет
м. Київ*

*Науковий керівник – канд. пед. наук, доцент ЖДУ
О.С. Березюк*

ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ЕКОЛОГІВ ДО МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ НА ЗАСАДАХ ЕТНОПЕДАГОГІКИ

За останні десять років на перший план разом з економічними та політичними проблемами вийшли й екологічні. Зараз сам термін "екологія" став відомим усім жителям планети і вживається все частіше зі словами "запобігати" та "рятувати". Тому справедливо розглядати навколишнє середовище, природу однією з головних цінностей, збереженням та відновленням якої переймаються всі країни світу. На думку української дослідниці Розмаріци І.О., ми можемо вести мову про "формування екологічної сфери людської діяльності" [5], суттєвою частиною якої виступає екологічна освіта.

Таким чином на сучасному етапі розвитку науково-технічного прогресу все більш актуальною стає не просто професійна підготовка, а саме професійна підготовка спеціалістів екологічної сфери для подолання шкідливих наслідків цього прогресу на навколишнє середовище.

На жаль, екологічні проблеми припинили носити лише локальний характер, тепер вони перейшли у фазу глобальних наслідків. Ми стаємо свідками розробки та запровадження програм, планів, концепцій та стратегій розвитку екологічної освіти, випуску підручників, посібників, науково-популярної літератури, фільмів з проблем захисту природи в різних країнах, але масштабніший характер носять численні міжнародні конференції, семінари та зустрічі.

Всі ці факти закликають до суттєвих змін у програмах підготовки майбутніх екологів, обов'язковою складовою яких виступає підготовка до міжкультурної комунікації. Така підготовка в межах професійної діяльності успішно здійснюватиметься на засадах етнопедагогіки, що дозволить їм працювати в умовах полікультурного суспільства, враховувати багатовіковий досвід різних народів, оволодіти цінностями світової культури через національну самоідентифікацію.

Проблеми екологічної освіти знайшли відображення в працях Авдєєвої В.В., Білик Л.І., Зверева І.Д., Йоганзена Б.Г., Крисаченка В.С., Кримського С.В., Курка М.Л. та ін.; на формування екологічної свідомості направлені праці Кисельова М.М., Ліхачова Б.Т., Плахотніка О.В. та ін. Дослідження проводяться і у сфері формування комунікативної компетентності та особливостей комунікації екологів (Бібікова Е.В., Розмаріца І.О.). Здобутки народної педагогіки цікавлять Березюк О.С.,

Волкова Г.Н., Кона І.С., Стельмаховича М.Г., Сявавка Є.І., Філіпчука Г.Г. та ін.

Підготовка майбутніх екологів до міжкультурної комунікації передбачає ознайомлення студентів зі змістом та сутністю міжкультурної комунікації та включає наявність глибоких та дієвих знань про шляхи, засоби, специфіку міжкультурної комунікативної взаємодії. Окрім того студенти повинні усвідомлювати значну відмінність між простою комунікативною взаємодією, учасниками якої вони є з народження, та міжкультурною, котра накладає певні вимоги, обов'язки і відповідальність.

Таким чином розподіляється і зміст професійної міжкультурної комунікації на індивідуально-особистісний, соціальний (наприклад, професійний), універсальний та культурно-зумовлений [4]. А отже, крім комунікативних законів та правил (загальних), увага акцентується й на конкретних методах і формах взаємодії, притаманних тому чи іншому суспільству, для подолання культурних розбіжностей та уникнення непорозуміння.

Розглядаючи підготовку до міжкультурної комунікації як освітньо-розвивальний процес, направлений на оволодіння знаннями, уміннями і навичками успішної взаємодії з представниками різних культур з метою передачі та прийняття інформації певного характеру і змісту, обумовленої традиціями, етикетними нормами, звичаями, віруваннями та переконаннями, слід звернути увагу й на умови успішного здійснення цього процесу.

Умовою успішної міжкультурної комунікації виступає наявність спільних знань (представники різних культур спроможні комунікувати лише в тому випадку, коли спираються на спільні знання про світ, самих себе в ньому і т.д.) [1: 43].

Тобто ключовою частиною міжкультурної комунікації є оволодіння визначеною інформацією про культуру, звичаї, традиції, вірування, норми поведінки, етикетні форми і т.д. не лише країни, представники якої можуть бути потенційними співрозмовниками, але й своєї власної як вихідної опори знань про суспільство та природу.

Як зазначає Тер-Мінасова С.Г., мова в даному випадку йде про необхідність більш глибокого і ретельного вивчення світу, культури в широкому етнографічному змісті слова, способу життя, національного характеру, менталітету, інакше мова слугуватиме не засобом міжкультурної комунікації, а "копилкою", способом збереження і передачі культури, тобто мертвою мовою [6:29-31].

До такої інформації, яка несе національно-специфічне забарвлення, можна віднести щонайменше: традиції або стійкі елементи культури, звичаї, обряди; побутову культуру; повсякденну поведінку (звички представників певної культури, прийняти в соціумі норми спілкування), а також пов'язані з нею мімічні та пантомімічні коди; "національні картини світу", які відображають специфіку сприйняття оточуючого світу, національні особливості мислення представників тієї чи

іншої культури; художню культуру, яка відображає культурні традиції того чи іншого етносу [6: 28-29].

Часто можна помітити, що більшість людей сприймають іншу культуру лише через призму своєї власної, приймаючи останню за еталон, за допомогою якого судять про "досконалість" відмінної культури. Це призводить нехтування іншими культурами. Е. Холл називає таку ситуацію "культурними окулярами" [8]. Інколи людину захоплюють культурні особливості народів, але вона не спроможна адекватно оцінити отриману інформацію та відповідно відреагувати на неї. Рішенням звичайно є введення відповідних дисциплін, які, як зазначає Філіпчук Г.Г., несуть в собі пряме культурологічне українознавче спрямування: "Культурологія" або "Українська та зарубіжна культура", "Українська мова" та "Ділова українська мова", "Українська література", "Етнопедагогіка" та інші [7:40].

Етнопедагогіку розглядають як науку про досвід народу у вихованні підростаючих поколінь, відображений у морально-етичних ідеалах, поглядах на мету і засоби формування людини, у сукупності народних засобів, умінь і навичок виховання дітей. Вона ґрунтується на засадах гуманізму, природовідповідності, зв'язку виховання з життям народу, єдності вимог і поваги до особистості вихованця, віри в його сили і можливості.

Засоби етнопедагогіки виступають джерелом інформації не лише про народ, але й про країну, спосіб життя, уявлення та вірування, крім того вони є ключем до розуміння національного менталітету, душі народу, сприяють формуванню національних якостей, як совість, честь, гідність, патріотизм, справедливість, працелюбність, людяність, милосердя, толерантність і т.д.

До чинників, за допомогою яких реалізується національне виховання, можна віднести мову, культуру, традиції, мораль тощо.

"Мова відображає і зберігає в собі цілісний культурно-історичний шлях народу, зміст і дух його життя, народну мораль, етику й естетику побуту, між людських стосунків", саме тому, як стверджує Вашуленко М.С., мовна освіта та виховання мають стати пріоритетними, а питання мовної освіти є одним з найактуальніших питань державотворення будь-якої країни. Крім того мова і мовлення є невід'ємною складовою виховання і розвитку кожної особистості, громадянина держави, оскільки мова є інструментом входження кожного члена суспільства в соціум [3:172-173].

Виступаючи оригінальним способом пізнання дійсності, мову одночасно слід розглядати як основу, похідну національної самобутності, культури того чи іншого народу. Тому знання власної мови, як і власної культури, відповідних правил поведінки є обов'язковим при міжкультурній комунікації, адже остання неможлива без ідентифікації її учасників як представників окремих культур.

Оскільки будь-яка національна культура, виконуючи роль комунікативної структури, вступає в діалог з іншими національними

культурами, висвітлюючи такі речі, котрим в рідній культурі не приділялась увага, тому детальне вивчення різних культур, їх історичних взаємодій, цінностей та ідеалів допоможе не лише краще зрозуміти ці культури та знайти оптимальні способи та шляхи взаємодії з їх представниками, але й дасть можливість студентам в повній мірі усвідомити та переосмислити всі глибини власної.

Така інформація найповніше відображається в родинно-побутовій культурі, національній символіці, народних знаннях та віруваннях, народній творчості та фольклорі, вона присутня в казках, прислів'ях, приказках, піснях, віршах, переказах, загадках, народних іграх, виробах і т.д. В цьому випадку на передній план в навчальному процесі виходить етнопедагогіка як джерело педагогічної мудрості народу, як один з найефективніших засобів формування національної свідомості студентів.

Чим вища в молоді національна свідомість, тим глибше вона любить свій народ, шанує культуру інших народів. Такі студенти розуміють, що свобода і незалежність рідного народу, його вільний розвиток залежать від свободи і незалежності, вільного розвитку інших народів. Юнаки і дівчата із розвинутою національною свідомістю є одночасно стійкими патріотами і переконаними інтернаціоналістами.

Навчання майбутніх екологів міжкультурної комунікації на засадах народної педагогіки успішно здійснюватиметься базуючись на принципах гуманізації, народності, культуровідповідності, природовідповідності, діалогу культур, єдності, наступності та спадковості поколінь. Ці принципи в повній мірі відображають принципи національного виховання, чому сприяє введення етнопедагогіки в навчальний процес.

Таким чином постає справедливе питання про підготовку студентів екологічних напрямків до міжкультурної комунікації на засадах етнокультури та етнопедагогіки, про створення відповідних умов цієї підготовки. В цьому сенсі доцільним вважатиметься опанування студентами основ етнопедагогіки як національних меншин, так і різних культурних спільнот за межами власної держави, введення елементів етнопедагогіки у навчально-виховний процес в університетах, впровадження програм виховання національної самосвідомості та міжкультурної комунікації.

Література

1. Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики: Підручник. – К.: Видавничий центр "Академія", 2004. – 344 с.
2. Березюк О.С. Етнопедагогіка: Методичні рекомендації. – Житомир: ЖДПУ, 2001. – 72с.
3. Вашуленко М.С. Методичні підходи до реалізації соціальної функції початкової мовної освіти// Педагогічна і психологічна науки в Україні: зб. наук. пр. до 15-річчя АПН України: у 5т./ АПН України. – К.: Педагогічна думка, 2007. Т.2. – С. 171-178.

4. Колбіна Т.В. Гуманістична спрямованість педагогічного процесу формування міжкультурної комунікації. <http://yanko.ru/pedagogy/cult.htm>.
5. Розмаріца І.О. Лінгвокогнітивні особливості комунікації у сфері екології: Автореферат. – Київ: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2004.
6. Тер-Минасова С.Г. Язык и межкультурная коммуникация. – М.: 2000. <http://cor.edu.27.ru//dlrstore>
7. Філіпчук Г.Г. культурологічна основа сучасної освіти// Педагогічна і психологічна науки в Україні: зб. наук. пр. до 15-річчя АПН України: у 5т./ АПН України. – К.: Педагогічна думка, 2007. Т.2. – С. 37-45.
8. Hall, E.T., 1976 Beyond culture, New York: Anchor Press. – p. 209.

***Світлана Тарасенко,**
викладач військового інституту НАУ
Науковий керівник – канд. пед. наук
доцент О.С. Березюк*

ОСНОВНІ КРИТЕРІЇ ТА РІВНІ СФОРМОВАНOSTІ ФАХОВОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ КУРСАНТІВ

Сучасний розвиток нашого суспільства зумовлює необхідність урахування впливу новітніх педагогічних технологій у діяльності вищої школи. Серед шляхів реформування освіти значне місце займає вдосконалення змісту фахової комунікативної культури курсантів військових інститутів. Метою педагогічних технологій повинно бути забезпечення варіативного компонента фахової підготовки особистості та ефективне використання інноваційних і науково-методичних досягнень у фаховому становленні особистості.

Сьогодні невідмінно зростає соціальна роль особистості зумовлена умовами гуманізації та демократизації суспільства. Враховуючи означений феномен можливо здійснювати фахову підготовку курсантів через активізацію пізнавального та культурологічного мислення у процесі педагогічної діяльності. Інструментарієм може виступати реалізація практико орієнтованого підходу у фаховому становленні особистості, врахування об'єктивних нових соціокультурних умов, що дозволяють розвивати здібності, інтереси, фахові потреби майбутніх військовослужбовців.

Нами вже зазначалося, що в останній час з'явилися дослідження, котрі безпосередньо розглядають проблему формування фахової комунікативної культури. При безумовній важливості цих досліджень ступінь розробки проблеми формування фахової комунікативної культури курсантів військових інститутів в процесі навчання дисциплін гуманітарного циклу є недостатнім, вимагають обґрунтування компоненти її структури з урахуванням нових підходів до процесу навчання, необхідне уточнення критеріїв і показників сформованості фахової комунікативної культури.

Виявити рівень сформованості фахової комунікативної культури можна, насамперед, спираючись на критеріальну базу. Розробка і практичне застосування критеріїв є однією з важливих наукових проблем сьогодення. Адже для кожної науки досить важливим є питання про критерії, якими можна керуватися при оцінці педагогічних процесів і явищ. Тільки при наявності таких критеріїв можна зробити висновок про бажані, найкращі результати педагогічного впливу [1].

У науково-педагогічній літературі фахова комунікативна культура оцінюється за різноманітними критеріями: мотивація; точність мовлення; відповідність мовленнєвій ситуації; ступінь ефективності спілкування; здатність до комунікативного партнерства; правильність мовлення; темп мовлення; комунікативна доцільність використання мовних засобів оформлення мовлення; фахова спрямованість; прагматична адекватність; цілеспрямованість і логічність мовлення; ініціативність партнерів спілкування; реалізація комунікативних намірів та використання ключових слів; адресованість; різноманітність мовлення у відповідності до його виду; спонтанність; емоційність тощо [2].

Опрацювавши наукову педагогічну літературу і враховуючи багатокomпонентність фахової комунікативної культури, ми пропонуємо наступні критерії:

1. *Мотиваційно-ціннісний критерій* фахової комунікативної культури характеризується ієрархічною структурою основних орієнтацій, які визначають спрямованість спілкування курсанта: 1) орієнтація на інтереси фахової діяльності, її кінцеві результати; 2) орієнтація на людей, формування сприятливих міжособистісних стосунків і позитивного психологічного мікроклімату в колективі; 3) орієнтація на себе, прагнення до першості і престижу; 4) орієнтація на офіційну субординацію, дисципліну і порядок в колективі.

2. *Аналітико-рефлексивний критерій* передбачає аналіз, осмислення, самоаналіз, що вимагає критичності мислення, здатності до оцінних суджень, експертизи якості власної поведінки, рефлексію та корекцію результатів нормативної професійної поведінки. Передбачає оволодіння аналітичними та оціночно-інформаційними вміннями; самоконтроль, самокритичність, самооцінку курсанта; планування взаємодії;

3. *індивідуально-творчий критерій* – варіативність та гнучкість мислення, усвідомлення наявності власних творчих здібностей, зростаюча динаміка творчої активності у взаємодії; ефективність та продуктивність взаємодії у комунікації; взаємодія на рівні співпраці;

4. *когнитивний критерій* - наявність фахових знань, умінь, навичок мовленнєвої діяльності та здатність застосовувати їх в нових умовах; вміння класифікувати та систематизувати різноманітні явища; вміння виокремлювати проблеми мовленнєвої взаємодії, аналізувати та вирішувати їх;

5. *аксиологічний критерій* - усвідомлення важливості процесу

набуття знань, визнання пріоритетності суб'єктно-суб'єктних відносин у діяльності.

Враховуючи визначені критерії, можна виділити три рівні сформованості фахової комунікативної культури курсантів військових інститутів: емпірично-інтуїтивний (низький), репродуктивний (середній) і рефлексивно-творчий (високий).

Емпірично-інтуїтивний рівень характеризується поверховими уявленнями курсантів про складові елементи фахової комунікативної культури, нерозвиненістю перцептивних, інтерактивних і комунікативних умінь. Вони допускають упередженість, суб'єктивізм та інші помилки у процесі сприймання та оцінювання особистості співрозмовника, не вміють слухати та інтерпретувати його невербальну поведінку, не володіють ефективними способами та прийомами професійної взаємодії, стратегіями поведінки в конфліктних ситуаціях, не вміють обирати найбільш доцільний у тій чи іншій ситуації стиль спілкування з співрозмовником, допускають численні мовленнєві помилки, не вміють точно логічно, виразно і доречно висловлювати свої думки, не знають етикетних норм і правил ділового мовлення. У професійному спілкуванні вони спираються головним чином на власний обмежений досвід міжособистісної взаємодії, інтуїтивно вироблені, недостатньо усвідомлювані правила і комунікативні установки. Маючи поверхові уявлення про зміст фахової комунікативної культури, курсанти, як правило, не можуть об'єктивно оцінити рівень її сформованості у себе. При цьому часто спостерігається некритично висока оцінка своєї готовності до фахової комунікації або ж недостатнє розуміння важливості комунікативної культури для майбутньої фахової діяльності.

Курсанти з репродуктивним рівнем фахової комунікативної культури усвідомлюють структуру ціннісних орієнтацій, що визначають спрямованість їх спілкування у фаховій діяльності. Проте такі орієнтації часто характеризуються однобічністю і внутрішньою суперечливістю: орієнтація на ефективність спільної діяльності одночасно з недооцінкою важливості формування сприятливих міжособистісних стосунків у колективі, або ж надмірно виражена орієнтація на себе, першість і престиж, дисципліну та порядок в очолюваному колективі тощо. Володіючи базовими знаннями про комунікативну компетентність і окремими перцептивними, інтерактивними та комунікативними вміннями, курсанти не завжди здатні гнучко використовувати їх в різноманітних ситуаціях фахової комунікації. Їхні знання і вміння мають здебільшого репродуктивний характер: курсанти можуть їх застосовувати в типових, стандартних ситуаціях, проте відчують труднощі, коли доводиться самостійно визначати адекватні способи і прийоми комунікації в умовах реальної фахової взаємодії. Їхнє спілкування у зв'язку з цим характеризується певною ригідністю, недостатньою гнучкістю, недооцінкою конкретних ситуацій та індивідуальних особливостей співрозмовників, стереотипністю у їх сприйманні, використанням шаблонних прийомів взаємодії, мовленнєвих штампів. Водночас курсанти

усвідомлюють недостатній рівень своєї готовності до фахової комунікації і прагнуть до комунікативного самовдосконалення.

Рефлексивно-творчий рівень фахової комунікативної культури характеризується сформованістю у курсантів адекватно усвідомлюваної ієрархічної структури ціннісних орієнтацій, домінуючу роль у якій відіграє орієнтація на ефективність фахової діяльності у комплексі з орієнтацією на формування сприятливих міжособистісних стосунків і позитивного психологічного мікроклімату в колективі. Підпорядковане їм місце посідають орієнтація на себе, прагнення до першості та орієнтація на офіційну субординацію, дисципліну і порядок в очолюваному колективі. Така ієрархія орієнтацій забезпечує збалансованість і гармонійність фахової комунікації, її ділову ефективність і особистісну зорієнтованість, спрямованість на реалізацію професійних функцій і забезпечення умов для особистісної самореалізації суб'єктів ділової взаємодії. Оптимальна структура професійно-ціннісних орієнтацій поєднується з розвиненими соціально-перцептивними, інтерактивними і комунікативними вміннями, які адекватно і гнучко застосовуються курсантами в мінливих ситуаціях фахової взаємодії. Курсанти об'єктивно оцінюють співрозмовника на основі спостереження за його зовнішністю, жестами, мімікою і особливостями мовлення, володіють прийомами рефлексивного і нерефлексивного слухання, вміють передбачати реакцію партнера на ті чи інші слова та вчинки. Їхнє мовлення відрізняється правильністю, логічністю, точністю, доречністю і виразністю, дотриманням етикетних норм і правил ділового спілкування. Характерною ознакою рефлексивно-творчого рівня фахової комунікативної культури курсанта є гнучкість, здатність обирати найбільш доцільний стиль спілкування з співрозмовником у тій чи іншій конкретній ситуації. Курсанти адекватно усвідомлюють комунікативні труднощі і окремі недоліки власного спілкування, розуміють важливе значення комунікативної культури для майбутньої фахової діяльності, регулярно працюють над удосконаленням власної комунікативної компетентності.

Отже, визначення критеріїв та рівнів готовності майбутніх офіцерів до спілкування свідчать про те, що необхідні зміни у викладанні гуманітарних дисциплін які б спрямували б курсантів до удосконалення комунікативної культури.

Література

1. Батищев Г.С. Особенности культуры глубинного общения педагога.// Гносеологические и мировоззренческие проблемы. – М: ИФАН, 1987. – 111 с;
2. Нагаев В.М. Методика викладання у вищій школі: Навч. Посібник. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 232 с.
3. Березюк О.С. Моделирование педагогических ситуаций как засіб підготовки майбутнього вчителя до спілкування з учнями: Монографія. – Вид-во ЖДУ, 2003. – 160 с.

ПРОБЛЕМА ВЗАЄМОДІЇ ДИРИГЕНТА І ХОРУ

Оновлення усіх аспектів життєдіяльності в Україні, реформування суспільно-культурних сфер життя не могло не позначитися на розвитку сучасного гуманітарного знання. Намагання активізувати культуротворчі процеси в Україні, виробити стратегію відродження і розвитку культури продиктовано нагальною необхідністю вирішення комплексу завдань щодо збереження, поширення, засвоєння духовних надбань нації та активне створення нових естетико-художніх цінностей як обов'язкового підґрунтя у становленні гармонійної особистості. Саме інтегративність забезпечує синтез знань, який дозволяє відтворити загальне уявлення про художню творчість і водночас – виокремити специфіку її прояву в конкретній мистецькій професії, а в нашому випадку професії диригента.

Професія диригента, яка обумовлена специфікою і самобутністю диригентської творчості, потребує визначення її ролі та значення у процесі зміни етапів історичного розвитку оркестру, виявлення факторів, що забезпечують творчий процес диригування, і, зрештою, буттєвість високого академічного мистецтва у часи розмивання його кордонів і трансформації статусу. Диригент є тією унікальною творчою особистістю, яка поєднує у собі, з одного боку, “опосередкований” вид творчості (і на рівні самостійного опрацювання, і під час репетиційного процесу) із творчим колективом він старанно готує майбутнє виконання твору), з іншого – разом із представниками “прямого” виду бере безпосередню участь у процесі виконання музичного або музично-сценічного твору, навіть більше – активно впливає як у творчому, так і у професійному плані на весь виконавський процес.

Якщо в інших, зокрема, зображальних видах мистецтва широковідомий ланцюжок “митець → художній твір” вбирає в себе дві складові та стає предиктом для її логічного завершення – “сприйняття”, то відповідно в музиці сполучення “композитор → музичний твір” стає передумовою для такого компоненту як “виявлення”. Для втілення “новоствореного оригіналу” композиторові необхідний виконавець, який у процесі публічного виконання забезпечує “сприйняття” мистецького твору. У музиці традиційні етапи творчого процесу розширюються на декілька позицій: “композитор → музичний твір → виконавець → процес виконання” (звичайно, винятком із загальноновизнаної для музичного виду мистецтва схеми є випадок “композитор → виконавець”). У площині диригентської творчості вже визначений для музичного виду мистецтва ланцюжок мав би виглядати так: “композитор → музичний твір → диригент → процес виконання”. Специфікою такого складного та неординарного явища, яким є диригування, передбачено виконання твору лише за допомогою музичного колективу. Типологія творчого

процесу в контексті диригентського мистецтва виглядатиме так: “композитор → музичний твір → диригент → творчий колектив → процес колективного виконання”. При цьому свідомо не об’єднуються позиції “диригент” та “музичний колектив” в єдиний структурний блок – “виконавець”.

Робота диригента над партитурою хорового твору відповідно, має два періоди: перший – попереднє вивчення партитури диригентом особисто і другий – розучування даного твору з хором. Щоб засвоїти музику вивчаючого твору потрібно не тільки знати музичний і літературний текст твору, корисно познайомитись із творчістю даного композитора (а якщо це народна пісня, то із пісенною творчістю даного народу). Необхідно засвоїти стиль, творче напруження автора твору, познайомитись з історичними даними про авторів, як музики, так і тексту. До музично-теоретичного аналізу твору слід переходити тільки після детального вивчення його літературного тексту.

Музично-теоретичний аналіз повинен включати наступне: необхідно зробити музично-теоретичний розбір твору і встановити зв’язок його музичного і літературного текстів, розібрати його музичну форму, ладотональний план, метр і ритм, визначити темпи, докладно познайомитись із гармонією та голосоведенням, встановити цензури між музичними фразами тощо.

Вокально-хоровий аналіз повинен доторкнутися всіх сторін твору. Сюди відноситься – вивчення вокальних особливостей кожної партії – об’єм, діапазон, ступінь використання кожного голосу, труднощі інтонації. Потрібно перевірити фразування зі сторони дихання і зробити потрібне позначення в голосах партитури. Розібрати літературний текст зі сторони його вокальності і дикції. Встановити тип ансамблю між хоровими партіями, як зі сторони технічної (теситурні умови), так зі сторони музичної (значенні партії по музично-технічному матеріалу) та ін.

Отже, хорова партитура повинна бути розібрана настільки досконало, щоб були передбачені усі її вокально-хорові особливості. І на кінець диригент повинне скласти план репетицій по розучуванню даного твору.

Період розучування твору хором можна розділити в основному на дві фази. Перша фаза – “вивчення” твору з хором зі сторони технічної: розучування нотного і літературного тексту, робота над чистою інтонацією, чіткістю ритму, дикцією, звуком, ансамблем тощо.

Друга фаза – це робота з хором в художньому плані, вивчення твору хором, як художнього цілого. Це фаза творчої роботи, як диригента хору, так і колективу. Якщо першу фазу можна якось розділити по окремих частинах роботи, то художній період в роботі над твором зовсім не можна розбити на будь-які розділи. Не слід, однак, думати, що фази художньої роботи можуть бути розділені механічно. Не можна, проробивши твір з технічної сторони, відкинути цю сторону в період художньої обробки твору і навпаки, в період технічного вивчення – забути

про зміст твору. Фаза технічного вивчення твору в роботі диригента перевищує педагогічну сторону його діяльності. Диригент, як добрий педагог вивчає музику з колективом співаків, тому і диригування його буде відмінним від того, яке він буде застосовувати в подальшому.

Завершенням процесу роботи над партитурою є виконання твору перед аудиторією слухачів, під час якого і диригент, і хоровий колектив виступає в якості виконавців.

Література

1. Закс Л. Музыка в контекстах духовной культуры // Критика и музыкознание: Сб. ст. Вып. 3.- Л.: Музыка, 1987.
2. Машенко Н.М. Слово, музыка, образ. – К.: Радянська школа, 1982. – 96 с.
3. Сапожнік О. Музично-естетичне виховання: зміст і структурні компоненти // Рід. шк. – 2002. – №12. – С. 20-22.

Олена Яковенко,
викладач Коростишівського педагогічного коледжу
аспірант кафедри педагогіки
Житомирський державний університет імені Івана Франка
Науковий керівник – канд. пед. наук
доцент О.С. Березюк

ФОРМУВАННЯ НАРОДОЗНАВЧОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНИХ КОЛЕДЖІВ

Демократизація всіх сфер суспільного життя потребує розв'язання українською освітою цілої низки проблем. По – перше, це проблема створення й впровадження в освітню практику нової виховної парадигми, спрямованої на формування особистості, спроможної жити в умовах економічної й політичної свободи. По – друге, це виховання нової генерації професіоналів у всіх галузях народного господарства, виховання національної інтелектуальної еліти. Саме тому одним із повідних напрямків діяльності відомих міжнародних організацій є реалізація ряду проектів, спрямованих на забезпечення науково-методичного, організаційного та моніторингового супроводу процесу модернізації систем освіти на засадах компетентнісного підходу.

Фахова підготовка сучасного педагога включає його ґрунтовну обізнаність у досягненні вітчизняної педагогіки, першу сторінку якої становить народна педагогіка. Вміння використати народну педагогіку у навчально-виховному процесі позитивно впливає на розвиток та саморозвиток особистості майбутнього вчителя.

В надбаннях українського народознавства сконцентровані величезні можливості формування особистості, що має значення для сучасного світосприймання та світогляду.

До витоків народної педагогіки зверталися такі видатні вчені як:

А.В. Дістервег, Я.А. Коменський, Й.Г. Песталоцці, О.В. Духнович, С.В. Русова, Г.С. Сковорода, В.О. Сухомлинський та інші.

Для студентів педагогічних коледжів народознавство має важливе значення, бо центром навчально-виховного процесу в загальноосвітній середній школі повинна бути дитина, активна, творча, гармонійно розвинена, здатна до самоактуалізації та самореалізації.

Отже, метою нашого дослідження є формування народознавчої компетентності студентів педагогічних коледжів.

Науково-технічний прогрес в різних сферах навчання та виробництва створив умови до дегуманізації суспільства. Одним із важливих питань сучасного навчально-виховного процесу є збереження загальнолюдських цінностей. Великий потенціал щодо цього є в народознавстві. Народна педагогіка має значний практичний досвід у вихованні доброї, чуйної, порядної людини, яка завжди готова прийти на допомогу, всебічно розвиненої, самостійної, порядної.

Навчальні заклади, в тому числі і педагогічні коледжі, основною метою яких є дати ґрунтовні знання, повинні пам'ятати, що без морального, трудового, естетичного напрямків розумове виховання школяра чи студента буде не повноцінним.

Порядну та добру особистість починають виховувати ще з перших років, чи. Навіть, місяців життя. Виховання в сім'ї спрямоване на формування, поваги до матері, батька, дідуся, бабусі та інших родичів. Тут закладається фундамент особистості. Мораль сім'ї, в якій проживає дитина, вона пронесе через усе своє життя, важко буде у дорослої особистості змінити неправильні моральні переконання. Процес виховання починається з маминої коліскової, з батькового теплого, суворого, але справедливого слова, з бабусиної казки, яка завжди несе у собі виховне значення: так можна вчиняти, а так не можна, це все на прикладах поведінки головних героїв, якими часто виступають звірі, предмети, рослини.

Формування звичайних людських цінностей починається на підсвідомому рівні. З перших днів свого народження дитина знаходиться у мовному середовищі, а рідна мова є фундаментом в такому вихованні, яка збагачує духовний світ людини. Саме мова єднає дитину з батьком – матір'ю, з народом. Тому усна народна творчість є ефективним чинником виховання, з нього діти черпають емоційні, моральні, естетичні, патріотичні цінності, бо це і родинно-побутові, історичні, ліричні, жартівливі пісні, колядки, щедрівки, веснянки, билини, думи. В цій творчості відбивається національна психологія, національна свідомість народу, це його історія, філософія, мораль, правові закони. Це народна мудрість, народний світогляд, народні ідеали.

Зміст виховання зумовлений потребами і вимогами суспільства до формування всебічно розвиненої особистості, рівнем його моральності.

Основними принципами виховання у національній системі освіти України визначаються такі: єдності загальнолюдського та національного;

природовідповідності виховання; культуровідповідності виховання; активності, самодіяльності, творчої ініціативи; гуманізації виховання; демократизації виховання; безперервності і наступності виховання; єдності навчання і вихання; етнізації виховного процесу; виховання у діяльності та спілкуванні та стимулювання дитини до самовиховання.

З огляду на це виховання у будь-якому навчальному закладі – продовження сімейного виховання, завдання його полягає у формуванні національної свідомості та самосвідомості, прагненні жити у гармонії з навколишнім: людьми, природою; свідомій дисципліні, обов'язку та відповідальності, уміння доводити справу до кінця; повазі до закону, до старших, до жінки; чуйному ставленні до людей похилого віку.

У вихованні перевага надається раціональному запам'ятовуванню норм, правил, понять. За народною мораллю моральні якості – це єдність моральної свідомості, моральних почуттів та поведінки, дій. Виходячи з цього, народна мораль вирішує наступні завдання: виховання моральної свідомості та моральних переконань, виховання навичок і звичок моральної поведінки, набуття досвіду духовно-моральних відносин.

Духовно-моральне виховання спрямоване на формування моральної поведінки, прийняття почуттям істини, доброти, прекрасного, на формування таких цінностей як патріотизм, національна гідність, лицарство, міжнаціональна повага і дружба, дисциплінованість, відповідальність, честь, совість, скромність, милосердя. Такі ж завдання ставлять і навчальні заклади, здійснюючи виховання учнів, яке б формувало у них найпростіші, але й найважливіші, звичайні людські цінності.

Моральна зрілість юнака чи дівчини є головним критерієм, який дозволяє реалізувати себе. У процесі становлення національної системи виховання відновлюються принципи, норми народної моралі, яка за своєю суттю є загальнолюдською.

У вихованні почуття національної гідності велике значення має правдиве висвітлення історії культури та освіти народу, повернення до культурних надбань минулого, відкриття невідомих сторінок нашої спадщини.

К.Д. Ушинський писав: «Звертаючись до народності, виховання завжди знайде відповідь і допомогу в живому і сильному почутті людини, яке впливає багатіше за переконання, сприйняття тільки розумом, або за звичку, вкорінену страхом покарань» [3:159].

Вчитель повинен чітко бачити сам процес становлення національної свідомості дитини та глибоко розуміти зміст ключових понять: національний, патріотизм, націоналізм, громадянськість тощо. Великі можливості для формування національної самосвідомості закладені у вихованні любові до батьків, до рідної мови, вірності у коханні, дружбі, побратимстві, піклування про молодших, вірності принципам моралі, турботі про розвиток народних традицій, прагненні робити пожертви на будівництво храмів.

Національна свідомість – це усвідомлення кожною людиною себе як представника нації, носія національної культури, історії. Національно свідомі люди не забувають своєї приналежності до певної нації. Така людина глибоко знає рідну мову, культуру, всі сфери життя народу, турбується про його сучасне та майбутнє. Вивчаючи інші мови, така людина ніколи не забуває, а ще більше пізнає і любить свою материнську мову.

Національна самосвідомість учнів формується у процесі вивчення народознавчих предметів – рідної мови і літератури, історії, в оволодінні культурно – історичними традиціями. Чим вища в молодій людини національна самосвідомість, тим глибше вона любить свій народ, шанує культуру інших народів. Такі учні розуміють, що свобода і незалежність рідного народу, його вільний розвиток залежить від свободи і незалежності, вільного розвитку інших народів. Юнаки і дівчата із розвинутою національною свідомістю є одночасно стійкими патріотами і переконаними інтернаціоналістами.

М.Г. Стельмахович звертає увагу на те, що народна мораль в українців тісно пов'язана з духовністю. Духовність – це сукупність психологічних явищ, що характеризують внутрішній світ людини, основні риси культурної спрямованості особистості, її життєві інтереси, переконання, погляди, ідеали, світогляд, ставлення до життя, до інших людей, до своїх обов'язків, до самої себе, її бажання, воля, почуття тощо [2:87].

Таке виховання починається ще у молодших класах, коли діти підсвідомо сприймають не прописні істини моралі. Народна педагогіка має для цього великі можливості. Вона заснована на народних традиціях і тому звернення до них учнівської молоді надзвичайно важливе, адже вони передають народну мудрість, не дозволять розірвати зв'язок поколінь, втратити пам'ять про минуле. Національні традиції в школі є тими морально-етичними засадами, які встановлюються в житті дітей, широко підтримуються і свято зберігаються колективом. Вони є важливими засобами морального та інших напрямків виховання підростаючого покоління.

Життєвість і сила національних традицій у школі в їх наступності, стабільності. Завдяки цьому в учнів виховується почуття національної гідності за минуле українського народу, збагачується їх сьогодення, формуються стійкі моральні норми, виховується культура поведінки.

Цінності особистого життя мають значення насамперед для самої людини, визначають риси її характеру, поведінку, стиль приватного життя.

У народному вихованні слід спиратися на гуманістичну ідею про те, що людині від природи притаманне прагнення до добра, правди та краси. Виховання учнів має забезпечити формування в них системи моральних цінностей: абсолютних вічних, національних, громадянських, сімейних цінностей. До абсолютних вічних цінностей належать ті, що

мають універсальне значення та необмежену сферу застосування: доброта, правда, любов, чесність, гідність, краса, мудрість, справедливість.

Національні цінності є значущими для одного народу, проте їх не завжди поділяють інші народи. До цієї групи цінностей належать такі поняття, як патріотизм, почуття національної гідності, історична пам'ять.

Громадянські цінності ґрунтуються на визнанні гідності людей і характерні для демократичних суспільств. Це права і свободи людини, обов'язки перед іншими людьми, ідеї соціальної гармонії, поваги до закону.

Сімейні цінності – моральні основи життя сім'ї, стосунки поколінь, закони подружньої вірності, піклування про дітей, пам'ять про предків.

Важливим у моральному вихованні є святкування дат народного календаря, який є системою історичних дат, подій, спостережень за навколишньою дійсністю, народних свят, інших урочистостей, які відзначаються протягом року; це енциклопедія знань про життя людей, їх побут, спосіб життя, виховну мудрість, природні явища.

Народні традиції є могутніми чинниками виховання загальнолюдських цінностей: совісті, гідності, честі, правдивості, справедливості, скромності, любові до рідних, взаємодопомоги та милосердя, взаємоповаги.

Таким чином, народознавство є важливою складовою у системі виховання, зокрема патріотичного, морального, естетичного, сімейного. Використання народознавства у навчально-виховному процесі педагогічних коледжів сприятиме ефективнішій підготовці майбутніх вчителів молодших класів, удосконалив вміння доцільно вибирати матеріал, застосовувати його на уроках.

Література

1. Проблеми української народної педагогіки в науковій спадщині Мирослава Стельмаховича / Матеріали перших Всеукраїнських педагогічних читань. - Івано-Франківськ: Плай: 2004. - 240 с.
2. Стельмахович М.Г. Українська народна педагогіка. - К.: 1997. - 232 с.
Ушинський К. Людина як предмет виховання. Спроба педагогічної антропології // Вибрані педагогічні твори. У 2-х т. - Т. 1. - К.: 1982. - 488 с.

Яніна Карлінська,

*викладач інформатики та комп'ютерної техніки
Житомирський комерційний технікум*

СОЦІОКУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ І-ІІ РІВНІВ АКРЕДИТАЦІЇ

Сучасний етап розвитку вищої освіти в Україні передбачає новий підхід до визначення її змісту, а також до організації навчально-пізнавальної діяльності студентів вищих навчальних закладів І-ІІ рівнів

акредитації. Це пов'язано з формуванням нової парадигми вищої освіти, в основі якої лежить ідея розвитку особистості.

Як свідчать результати численних наукових досліджень, на сьогоднішній день ефективним засобом формування інформаційної компетентності є його інформатизація та комп'ютеризація. Це розглядається в працях Ю. В. Горошка, А. П. Єршова, М. І. Жалдака, В. І. Ключка, Є. І. Машбиця, Н. В. Морзе, С. А. Ракова, Ю. С. Рамського, О. В. Співаковського, Ю. В. Триуса та інших. Більшість з названих учених вважає, що володіння сучасними комп'ютерними програмами водночас виступає і вимогою сьогодення, і показником сформованості інформаційної компетентності студентської молоді, і ознакою професіоналізму.

Реформування освіти сучасної України передбачає відновлення змісту навчання у вищій школі, зорієнтованого на володіння певною компетентністю, яка дозволить студентам вищих навчальних закладів вирішувати проблеми щодо свого професійного зростання та вдосконалення. Тому Міжнародна комісія з освіти у ХХІ ст. дійшла висновку, що майбутній прогрес людства залежить не стільки від економічного зростання, скільки від рівня розвитку самої особистості. Рада ЮНЕСКО пропонує перейти від класичного поняття „людські ресурси” до концепції компетентності особистості. Ця концепція передбачає максимальне, всебічне врахування інтересів майбутнього спеціаліста: володіння професійною компетентністю, знаннями, уміннями і навичками, необхідними для розвитку економіки, науки, техніки, культури, конкурентоспроможності на ринку праці [1, с. 4]. Концепція компетентності включає в себе і володіння інформаційною компетентністю.

Міжнародна комісія Ради Європи у 2005 році на своєму форумі визначила п'ять ключових компетентностей, які потрібно формувати у фахівця певної галузі: соціальна компетентність – здатність особистості брати на себе відповідальність, брати участь у спільному прийнятті рішень, регулювати професійні конфлікти ненасильницьким шляхом, брати участь у функціонуванні й поліпшенні демократизації суспільства; полікультурна компетентність – розуміння культурологічних відмінностей, уважне, толерантне ставлення один до одного, здатність жити в злагоді з іншими культурами, мовами та релігіями; комунікативна компетентність – володіння усним і письмовим мовленням, культурою спілкування, що важливо в професійній роботі та громадському житті; інформаційна компетентність – володіння новими інформаційними технологіями, розуміння їх застосування, переваги, здатність критично ставитися до інформації ЗМІ і реклами; самоосвітня компетентність, здатність особистості постійно вдосконалюватися, основа неперервної підготовки в професійному становленні, а також в особистому й громадському житті. Отже, інформаційна компетентність займає чільне місце у процесі навчання студентів вищих навчальних закладах І-ІІ рівня

акредитації.

Формування інформаційної компетентності не зводиться до знань, умінь, навичок простої кваліфікації. У цьому контексті на перший план виходить, насамперед, досвід роботи із самою інформацією, а не з її засобами, як це визначено в комп'ютерній компетенції. У суспільстві набагато важливіше вміти критично сприймати засоби інформації, знаходити саму інформацію, диференційовано оцінювати, робити вибір і самостійно обробляти її.

Соціокультурологічний підхід розглядає формування інформаційної компетентності як формування загальної культури особистості, під якою розуміють досвід створення та споживання інформації, знання й навички ефективного пошуку, аналізу та її застосування.

Підхід полягає в спрямованості освітнього процесу на становлення студента загальної й професійної культури, що забезпечує його повноцінне існування в навколишньому світі й у професійній діяльності.

Інформаційна культура – уміння цілеспрямовано працювати з інформацією і використовувати для її одержання, опрацювання і передачі комп'ютерні інформаційні технології, сучасні технічні засоби і методи.

Учені В.О. Віноградов, Л.В. Скворцов вважають, що для вільної орієнтації в інформаційному потоці людина повинна досягти певного рівня інформаційної культури як складової частини загальної культури [3]. Формування інформаційної культури пов'язане із соціальною природою людини. Вона є продуктом різноманітних творчих можливостей людини і виявляється в таких аспектах:

- у конкретних навичках щодо використання технічних пристроїв (від телефону до персонального комп'ютера і комп'ютерних мереж);
- у здатності і готовності використовувати у своїй діяльності комп'ютерні інформаційні технології, базовою складовою яких є численні програмні продукти;
- в умінні „витягати” інформацію з різноманітних джерел: як із періодичної преси, так і з електронних комунікацій, подавати її в зрозумілому вигляді і вміти її ефективно використовувати;
- у володінні основами аналітичної переробки інформації;
- в умінні працювати з різноманітною інформацією;
- у знанні особливостей інформаційних потоків у своїй сфері діяльності.

Учений Конфуцій відзначав, що люди відрізняються не стільки характером, який вони мають від природи, скільки культурою, якої навчилися. Отже, культура інформаційного суспільства ґрунтується на вмінні працювати з інформацією, головною стає робота, спрямована на її отримання, опрацювання, зберігання, перетворення й використання.

Ідеється йде про те, що людина повинна мати певний рівень культури щодо дій з інформацією. Для відображення цього факту був уведений термін інформаційна культура [5: 29].

Учені - соціологи К.Р. Лепсіус, М. Райнер, Е.І. Фромм та інші

розглядають процес формування інформаційної компетентності як соціалізацію особистості в суспільстві, що є ключовою підставою для розвитку формування інформаційної компетентності [7].

Основним результатом соціалізації особистості є формування соціально компетентної особистості відповідно до мети, ідей, ідеалів суспільства („компетентність” в цьому контексті розуміється вченим Е.Н. Гусинським як здатність людини успішно взаємодіяти як з фізичним, так і з соціальним оточенням). Тому і світогляд особистості розглядається Н.О. Менчинською як соціально-культурологічна компетентність, що дозволяє особі орієнтуватися в різноманітних ситуаціях, приймати правильні рішення та досягати поставлених цілей. Соціокультурологічний підхід виділяє комунікативну, перцептивну (когнітивну) компетентності, знання у сфері взаємодії, поведінки тощо.

Крім того, вчені вважають, що існують аспекти формування компетентності у широкому сенсі – це адекватне співвідношення соціокультурної ніші, в якій вона знаходиться, система культури, що склалася; і у вузькому сенсі – компетентність визначається професійним рівнем здійснюваного виду діяльності .

Соціолог І.Г. Хангельдієва розглядає процес формування інформаційної компетентності ще як і якісну характеристику життєдіяльності людини в галузі одержання, передачі, збереження і використання інформації, де пріоритетними є загальнолюдські духовні цінності [8].

Підсумовуючи викладене, наголосимо на тому, що необхідно (шляхом дослідження) установити певний комплекс заходів, що сприяють формуванню своєї культури спілкування у сучасному інформаційному суспільстві і, як наслідок, формуванню інформаційної компетентності як однієї з важливих складових духовного світу людини, яка буде жити у світі, де той, „...хто володіє інформацією, той володіє світом”.

Результати аналізу наукової соціокультурологічної літератури свідчать про те, що інформаційна компетентність може бути частиною формування культури, пов'язаної з функціонуванням певної інформації в суспільстві та формуванням інформаційних якостей особистості [2:6].

Література

1. Kathleen Dunn. Information Competence Proposal - [Електронний ресурс] - Електрон. дан. – California State University Library, 2004. – Режим доступу: www.csupomona.edu. – Загол. з екрану. – Мова англ.
2. Виготський, Л. С. Воображение и творчество в детском возрасте: психологические очерки : кн. для учителя / Л. С. Виготский. – М. : Просвещение, 1991.
3. Виноградов, В. А. Создание информационной культуры для Европы : доклад на VI конф. ЕКССИД, 23-25 марта 1991 г., Кантербери, Великобритания / В. А. Виноградов, Л. В. Скворцов // Теория и практика обществ.-научн. информатики. – 1991 – № 2 – С. 5-29.

4. Вікіпедія. Інформаційний ресурс [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.wikipedia.org>
5. Гальперин, П. Я. Воспитание систематического мышления в процессе решения малых творческих задач / П. Я. Гальперин, В. Л. Данилова // Вопросы психологии. – 1980. – № 1.
6. Каньгин, Ю. М. Информатизация: социальный аспект / Ю. М. Каньгин, В. Е. Маркашов // Вестник ВОИВТ. – 1990. – № 2.
7. Фромм Э. Душа человека: Пер. с нем. – М.: Республика, 1992.
8. Хангельдиева И.Г. О понятии "информационная культура"// Информационная культура личности: прошлое, настоящее, будущее: Междунар. науч. конф. (Краснодар - Новороссийск, 23-25 сент. 1993 г.) – Краснодар, 1993. – С.4-9.

*Анна Осипчук,
студентка Київського торговельно-економічного університету
Науковий керівник – викладач
Житомирського комерційного технікуму
Я.В. Карлінська*

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННОМУ ГОСПОДАРСТВІ

Великі можливості для особистісного розвитку надає використання Інтернету у навчально-виховному процесі вищих навчальних закладів. Досвід роботи показує, що в умовах інноваційної освітньої установи, що володіє відповідною матеріальною базою застосування Internet/Intranet-технологій відкриває принципово нові можливості для пізнавальної і творчої самореалізації всіх суб'єктів освітнього процесу [1].

Доступ жителів нашої планети до Інтернету стає однією з найважливіших характеристик сучасної доби. Окінавська Хартія глобального інформаційного суспільства визначає вільний обмін інформацією та знаннями однією з демократичних цінностей людства. Типовим є визначення Інтернету як «всесвітньої «мережі мереж», певної сукупності технічних засобів, стандартів і домовленостей, яка дає змогу підтримувати зв'язок між різними комп'ютерними мережами у світі» [1].

Зараз вже важко уявити, як могли функціонувати готелі, санаторії, мотелі, ресторанне господарство, туристичні фірми та інші компанії без систем комп'ютерного забезпечення. Вплив інформаційних технологій на управління готелем величезний, оскільки прямо пов'язаний з підвищенням ефективності роботи як кожного менеджера окремо, так і готелю в цілому. Вони прямо впливають на конкурентоздатність на сьогоднішньому ринку. Використання комп'ютерних мереж, Інтернету та інтернет-технологій, програмних продуктів наскрізної автоматизації всіх бізнес-процесів готелю сьогодні не просто питання лідерства і створення конкурентних переваг, але і виживання на ринку в найближчому майбутньому.

Інтернет використовується практично у всіх основних цього бізнес-процесах. Серед комп'ютерних технологій у всьому світі широкого поширення набули комп'ютерні системи резервування готельних послуг. Одним з напрямків комп'ютерних систем, що найдинамічніше розвиваються для індустрії гостинності – бронювання за допомогою комп'ютерних технологій, створення якого дозволило зв'язати всю індустрію гостинності в єдине ціле. Робота з глобальними системами бронювання через Інтернет дозволяє готелю не лише надавати всім клієнтам оперативну і достовірну інформацію про ціни і кількість вільних місць у будь-який момент часу, але і надає можливість стежити за походженням замовлення на всіх етапах його здійснення.

Завдяки Інтернету є можливість ознайомлювати всіх клієнтів з послугами готелю за допомогою реклами, особистого сайту (де буде розміщена достовірна в повному обсязі інформація про готель). Інформаційно-технічна революція змінила характер і методи ведення бізнесу. Використання можливостей технічного обміну сьогодні дозволяє легше і швидше створювати і продавати пакети послуг споживачам, вирішувати завдання фінансово-операційного управління, маркетингового планування, підвищувати конкурентоздатність і кількість продажів. За останні десятиліття ніщо так не сприяло успішному розвитку економіки країн у всьому світі як різні технологічні інновації. Технічний процес дозволяє створювати нові і покращувати роботу існуючих підприємств різних напрямків.

Окрім систем комп'ютерного бронювання послуг в готельному бізнесі широко застосовуються програми забезпечення управління різними службами готелю. Система Lodging Touch створена американською компанією MAI Hospitality, що є одним з лідерів в розробці програм для індустрії готельного обслуговування. Вона є інтегрованим пакетом програм, що автоматизує різні відділи готелю: порт'є, ресторанну службу, відділ продажу, організації банкетів. Lodging Touch може бути пов'язана з такими периферійними системами, як бухгалтерські програми, системи оптимізації прибутку готелю, платне телебачення, телефонні системи, контроль доступу в номери та ін.[4].

Що стосується ресторанного бізнесу, він безпосередньо відноситься до готельного господарства, то роль Інтернету в ньому дуже велика. Завдяки Інтернету можна слідкувати за новинками, як в інтер'єрі так і в приготуванні цікавих різноманітних страв. Дізнатися можна безліч цікавих рецептів (інгредієнти, технологією приготування, ілюстраціями процесу приготування і звичайно вже готової страви), це дуже важливо, адже це дає змогу розширити, змінити, удосконалити меню. Що призведе до збільшення споживачів, за рахунок покращення асортименту страв. Також можна замовити по Інтернет-магазинах все, що необхідне для виробництва, обслуговування, де все доставлять за адресою. Це зручно і дешевше. Завдяки Інтернету можна ознайомлюватися з різноманітною новою інформацією, новинами про бізнес і в цілому світі. Бути

компетентним - це престижно! "Інтернет" прогресує і вчені передбачають йому велике майбутнє. Адже всесвітня мережа має досить багато позитивних сторін, які значно поліпшують життя людей у всьому світі [5].

Література

1. Карлінська Я.В. Можливості використання Інтернет у навчально-виховному процесі вищих навчальних закладів /Я.В. Карлінська//Паблік рілейшнз: український досвід (міждисциплінарні дослідження): Зб. праць молодих науковців/За заг. ред. Л.О. Данильчук. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2008. – С. 108-111.
2. П'ятницька Н.О., Коваленко (Расулова) А.М. Теоретичні та практичні аспекти конкуренції у ресторанному бізнесі //Ресторанне господарство і туристична індустрія у ринкових умовах: Зб. наук. праць КНТЕУ. – К.: КНТЕУ, 2004. – С. 100-109.
3. Расулова А.М. Роль персоналу у забезпеченні конкурентоспроможності ресторану //Вісн. ДонДУЕТ. – №3(23). – 2004. – С. 174-180.
4. Сазонець І.Л. Розміщення продуктивних сил: Навч. опсіб./ І.Л.Сазонець, В.В.Джінджоян, О.О.Чубар.- К.: Центр навч. літ., 2006.- 320с.
5. Світлична М.Л. Організація виробництва та обслуговування у підприємствах громадського харчування: Навч. посіб.-практ./ М.Л.Світлична.- Житомир: М.А.К., 2001.- 192с.

*Віра Яценко,
студентка III курсу
Житомирський комерційний технікум
Науковий керівник – викладач
Житомирського комерційного технікуму
Я. В. Карлінська*

ЕТНОКУЛЬТУРНИЙ КОМПОНЕНТ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ КОМЕРЦІЙНИХ КОЛЕДЖІВ УКРАЇНИ

На сучасному етапі розвитку суспільства відбувається становлення нової системи освіти, зорієнтованої на входження у світовий освітній простір. Зміст освіти збагачується новими підходами щодо творчого вирішення проблем науки й ринкової практики з акцентом на індивідуалізацію освітніх програм у контексті поліетнічності України, необхідності в активному сприйманні майбутніми фахівцями комерційного спрямування актуальних проблем сучасного стану етнокультури національних меншин, в постійній орієнтації у своїй професійній діяльності на загальнолюдські цінності й традиції різних етносів України; толерантності, лабільності, корекції поведінки в нестандартних міжетнічних ситуаціях; наявності глибоких та міцних знань про зміст культури різних етнічних груп; володінні достатніми етнокультурними вміннями; наявності здатності усвідомлювати та оцінювати адекватність власних дій та форм поведінки у професійно значущих ситуаціях етнокультурного характеру; наявності стійкої

потреби в самоосвіті; самовихованні, самореалізації в поліетнічному середовищі.

Узагальнюючи сучасні наукові дослідження з питань етнокультурної компетентності (Н. Арзамасцева, Н. Алімжанова, О. Кузнєцова, М. Морозова, С. Федорова та інші), можна зробити висновок про необхідність обґрунтування та впровадження технології формування етнокультурної компетентності студентів як педагогічної системи упорядкованої множини взаємопов'язаних та взаємообумовлених цілісних елементів, що становлять єдине ціле у своїй структурі, поєднані спільною метою, мотивами і завданнями, спрямованими на формування етнокультурної компетентності студентів комерційного коледжу.

Виходячи з вищезазначеного, організація навчально-виховного процесу у коледжі повинна передбачати активну теоретичну та практичну етнокультурну діяльність майбутніх фахівців, створення умов для самореалізації кожної особистості у поліетнічному освітньому та життєвому просторі. Вирішення окресленої проблеми вимагає, на нашу думку, створення відповідного педагогічного середовища, що являє собою єдине поле, в якому відбувається процес становлення толерантної особистості, характеризує атмосферу, де реально виявляються принципи гуманності, взаємодовіри та взаємодопомоги; клімат особистої безпеки для кожного учасника педагогічного процесу; можливості всебічного стимулювання творчої ініціативи в усіх видах навчальної і наукової діяльності.

Процес реалізації етнокультурного компонента навчально-виховного процесу у комерційному коледжі передбачає спрямований на формування у студентів етнокультурної компетентності як інтегрованого утворення єдності особистісної, гносеологічної, операційної, процесуальної, інтегративно-оцінювальної та проєктивної складових, що забезпечує продуктивну етнокультурну діяльність і творчу самореалізацію майбутнього фахівця.

Складові навчально-виховного процесу, спрямованого на формування етнокультурної компетентності студентів, реалізуються в трьох площинах: освітній, виховній та практичній.

Освітня площина має реалізуватися у теоретичній політологічній підготовці майбутніх педагогів з питань етнокультури національних меншин конкретного регіону України, у процесі вивчення студентами соціально-гуманітарних та спеціально розробленого курсу, у ході вивчення якого розглядаються, наприклад, питання етнічної культури національних меншин конкретного регіону України.

Виховний аспект етнокультурного компоненту спрямований на виховання у студентів почуття патріотизму, громадянськості, шанобливого ставлення до людей різних національностей, до їх культурних надбань спілкування. Цей аспект реалізується у цілеспрямованій виховній роботі зі студентами комерційних коледжів, у тісній взаємодії з представниками національних меншин (організація

народних свят, фестивалів культури етнічних груп, фольклорних гуртків тощо), у процесі міжособистісного спілкування.

Метою практичного аспекту є створення умов для самореалізації майбутніх фахівців комерційного спрямування як професіоналів у поліетнічному середовищі України шляхом проведення виробничих практик, безпосередньої участі у культурному житті етнічних груп Житомищини.

Позитивна результативність процесу формування етнокультурної компетентності студентів досягається за рахунок педагогічної взаємодії. Суб'єктами взаємодії є викладачі, студенти, представники національних меншин, батьки, представники громадськості тощо.

Подальшого розгляду щодо шляхів вирішення окресленої проблеми потребують: розробка технології етнокультурного виховання студентів комерційних коледжів; визначення критеріїв оцінки взаємної діяльності викладачів та студентів у поліетнічному середовищі; визначення компонентів етнокультурної компетентності майбутніх фахівців комерційного спрямування.

Література

1. Алимжанова Г.М. Технология этнокультурного воспитания в демократизации образования // Сб. материалов междунар. практ конф.: в 3 ч. – Стерлитамак, 2000. – Ч.2. – С. 120-128.
2. Гасанов З.Т. Проблемы воспитания патриотизма, дружбы народов, веротерпимости // Педагогика. – 1996. – № 6. – С. 51-55.
3. Жуковский И.В., Этнокультурное образование в многонациональном регионе // Педагогика. – 2001. – № 3. – С. 37-40.
4. Кузнецова Е.В. Этнопедагогическая подготовка студентов вуза к работе в полиэтничном регионе: Автореф. дис. . канд. пед. наук. – Астрахань, 2001. – 22 с.

Олена Березюк,

кандидат педагогічних наук, доцент

Житомирський державний університет імені Івана Франка

Світлана Кучинська,

заступник директора з навчальної роботи

Житомирський обласний педагогічний ліцей

МАН ЯК ОДНА ІЗ ФОРМ РОБОТИ З ОБДАРОВАНОЮ УЧНІВСЬКОЮ МОЛОДЦІЮ

Сучасна освіта ставить на меті створення оптимальних умов для формування творчої особистості, здатної реалізувати свій творчий потенціал у країні, соціально-економічне життя якої швидко змінюється. Адже соціальне замовлення суспільства - створення нової теорії освіти інноваційного характеру, компонентом якої є і науково-дослідницька діяльність. На розв'язання даної проблеми спрямовані Державна

національна програма „Освіта” („Україна ХХІ століття”) (1993), Закони України „Про освіту” (1996), „Про загальну середню освіту” (1999), Національна доктрина розвитку освіти (2002) тощо.

Взаємодія освіти та науки протягом двох останніх десятиліть стала поштовхом для створення різноманітних форм науково-дослідницької роботи та спробою залучення до наукової роботи найбільш здібних школярів загальноосвітніх середніх навчальних закладів.

Тому мета нашої статті - аналіз системи МАН як одної із форм організації наукових досліджень обдарованої учнівської молоді.

Вже з другої половини ХХ ст. в освіті ставиться питання про розвиток особистості учня, формування його творчих здібностей. З другої половини ХХ ст., в часи науково-технічної революції, ця ідея стає провідною. Однією із форм такого розвитку є спроба залучення до наукової роботи найбільш здібних учнів. У таких умовах відбувається створення вітчизняних форм організації наукової роботи школярів. За цей союз науки з педагогікою виступили та підтримали провідні вчені Ю.К.Бабанський, В.В. Давидов, В.І. Загвязинський, науковці-практики Ю.П.Азаров, Є.М. Ільїн, І.П. Гузик, О.О. Захаренко, В.О. Сухомлинський та інші.

У 1963 р. з ініціативи Міністерства освіти України і Академії наук почалася робота по створенню Малих академій наук і наукових суспільств школярів. Метою такого заходу була організація системи пошуку, розвитку, підтримки юних талантів і дарувань через їхню участь у науково-експериментальній роботі в різних галузях науки. Крім загальноосвітніх шкіл, базою Малої академії наук України були позашкільні навчально-виховні заклади, вищі навчальні заклади, інші організації. Вже в 90-их роках ХХ ст. педагогічна преса писала, що „МАН - явище всеукраїнське” [1].

А це в свою чергу зумовило те, що успішний досвід роботи став основою для створення в 1993 році єдиної загальнодержавної Малої Академії наук України (МАН), яка поєднує зараз 27 територіальних відділень і більше сотні наукових суспільств учнів. МАН України співпрацює з вищими навчальними закладами, з науковими об'єднаннями Національної Академії наук України, а також різноманітних відомчих інститутів і їхніх підрозділів.

Структура МАН розділяється на шість відділень (фізико-математичне, техніко-технологічне, обчислювальної техніки і програмування, історико-географічне, філології та мистецтвознавства, хіміко-біологічне).

Тематика досліджень школярів різноманітна і основні умови, які дотримуються при виборі теми, такі: доступність даної проблеми рівню можливостей учня, науковість і суспільна значимість проведеного дослідження, оригінальність (своєрідність, нестандартність підходів до проблеми, її нове розв'язання).

Крім того, науково-дослідницькій роботі школярів передую

розвиток їх творчих здібностей. Аналізуючи наукові джерела з питань творчого мислення, а саме праці І. Барташнікової, І. Дмитрик, Б. Красовського, О. Кульчицької, С. Сисоевої, О. Сторож, П. Шевченка та інших науковців до основних компонентів творчого мислення ми відносимо: легкість і продуктивність (уміння швидко, без напруги створювати певні продукти творчості -думки, ідеї, тощо), гнучкість мислення (уміння швидко переходити від однієї проблеми до іншої або їх об'єднання); оригінальність мислення (своєрідність, нестандартність підходів до проблеми, її нове розв'язання); допитливість; сміливість; точність і послідовність мислення (тобто відповідність, логічність мислительних операцій вибір адекватного розв'язання проблеми щодо поставленої мети.

Значну роль в організації дослідницької роботи школярів відіграє їх професійна спрямованість.

Поява в Україні таких навчальних закладів як ліцеї, гімназії, колеґіуми, навчально-виховні заклади, школи-лабораторії зумовили не лише пошук і розвиток обдарованих дітей, забезпечення розвитку їх здібностей, підготовка дослідників, формування пізнавальної активності, а й створення умов для професійно спрямованого навчання.

Що в Державній науковій програмі „Освіта Україна" у ХХІ ст. одним із головних її завдань забезпечення потреб суспільства у творчих, діяльних, обдарованих, інтелектуально розвинених спеціалістах.

Мета сучасного педагогічного ліцею, — згідно з Положенням „Про середній навчальний заклад", полягає в забезпеченні підготовки науково-практичної, талановитої, педагогічно спрямованої молоді.

Тому ми звертаємо увагу на формування таких професійно-педагогічних якостей в ліцействі, як об'єктивність, активність, різнобічність, цілеспрямованість, інтегративність, комплексність, системність, перспективність, прогностичність, історизм, аналітичність та ін. Фундаментом становлення сучасного школяра-науковця є дослідницький метод, який забезпечує творчу самореалізацію школярів, сприяє їх творчому саморозвитку. Йдеться про необхідність виховання в учнівської молоді культури навчально-дослідницької роботи через виховання особистісно-інтелектуальної, креативної культури.

Розглянемо організацію праці ліцейної філії „Інтелектуал", яка була заснована в 1996 році на базі Житомирського обласного педагогічного ліцею і стала структурною одиницею Житомирського територіального відділення МАН. Метою її стало створення системи пошуку, розвитку і підтримки обдарованих ліцействі, задоволення їхніх потреб у професійному та суспільному самовизначенні, сприяння розвитку інтелекту, самовдосконалення особистості в процесі навчання і виховання, виявлення на ранньому етапі розвитку інтересів, здібностей школярів. До складу ліцейної філії входили і входять не лише ліцейсти, а й викладачі ліцею, вищих навчальних закладів області, представники громадських

організацій та ліцеїсти-випускники, які були учасниками попередніх конкурсів МАН.

У цьому навчальному році 2007-2008 н.р. до ліцейної філії „Інтелектуал" входили 12 вчителів, 10 викладачів вузів, 28 ліцеїстів 10-11 класів. Протягом останніх десяти років членами ліцейної філії „Інтелектуал" були понад 600 школярів.

Традиційно за навчальний рік ліцейна філія „Інтелектуал" проводить 5 зборів: перше засідання присвячене її відкриттю, друге - установче - на ньому оприлюднені головні вимоги до робіт різних напрямів тощо. На третьому та четвертому, які проходять у формі семінару, ведеться дискусія з приводу вибору тем, коректування роботи, обговорення робіт, доповідей за темами дослідження.

Така організація роботи філії дає змогу проводити і загальні заняття. Ми пропонуємо проводити засідання наукового товариства двічі на місяць, одне з яких повинно проходити по секціям, інше — загальне, на якому розглядаються такі питання: вибір тем уміння дослідника, структура науково-дослідної роботи, вимоги до написання наукової праці, методи дослідження, побудова доповідей, тез, оформлення наочного матеріалу для демонстрації тощо.

Одним із актуальних питань на сьогодні є те — як залучати учнів до роботи в МАН.

Ми пропонуємо такі етапи самореалізації ліцеїстів у навчально-дослідній діяльності: репродуктивно-стереотипний (розв'язання наукової проблеми здійснюється згідно із засвоєними алгоритмами розмірковувань, діяльності, спілкування. Ліцеїст постійно консультується у вчителя, викладача за детальними роз'ясненнями вимог щодо завдання дослідження, алгоритму діяльності, прагне одержати результат); адапційний (ліцеїст виконує навчальне дослідження на основі розробленого викладачем або вчителем алгоритму); творчо-рефлексивний (ліцеїст виокремлює сутність проблеми, моделює дослідну ситуацію і варіанти та способи її розв'язання. Використовуючи рефлексію, ліцеїст критично аналізує одержані внаслідок своєї діяльності результати, відокремлює бар'єри, що йому заважають).

На цьому етапі науково-дослідницька робота в основному завершена і її можна подавати на конкурсні змагання.

З метою прискорення проходження етапів самореалізації в науково-дослідницькій роботі ми пропонуємо провести ряд заходів:

1. Проведення виставки робіт науковців, де повинні бути представлені не тільки роботи учнів минулих років, а і дидактичні матеріали. Науковці могли б розповісти та показати отримані результати, а при наявності представити публікації.
2. Доповіді найцікавіших робіт науковців по класах.
3. Оформлення куточку науковців.
4. Публікування в шкільній газеті про досягнення науковців, та

наукові — статті учнів.

5. Провести тиждень, присвячений науковим дослідженням учнів.

6. Залучати учнів до оцінювання робіт при проведенні шкільного захисту наукових робіт, тобто I етапу конкурсу МАН.

Треба виробити установу в учнів, привчити їх до того, щоб бути членом наукового товариства — це престижно. Тоді учні самі будуть прагнути стати членами товариства.

Що дає для цього проведення наукових досліджень у школі?

На наш погляд такий вид робіт дозволяє:

1) провести перший попередній добір серед учнів тієї групи, які покажуть свою придатність до наукових досліджень;

2) навчити всіх майбутніх фахівців не просто сприймати певне коло знань й інформації, а виробити в них здатність аналізувати її;

3) дати навички й уміння чітко ставити і формулювати задачі й мету певної проблеми, сформовані в них уявлення, захищати положення, що обґрунтовуються.

На відміну від шкільного твору, наукова праця не просто повинна навчити школяра викласти відповідний матеріал за заздалегідь складеним планом, а показати, які тут є нові положення, що він береться доводити. Плюс навички використання зібраного й обробленого матеріалу, пошуки форми більш переконливої доказовості, освоєння нової для нього діяльності. Виконання наукових досліджень у школі - це перший крок до того, щоб найбільш продуктивно провести студентські роки, бути підготовленим до вимог курсових і дипломних робіт, а в майбутньому, можливо, обрати відповідну професію.

Учні-слухачі повинні вміти:

1. Обрати тему (за допомогою вчителя) власного наукового дослідження, сформулювати основні його завдання, мету, підібрати необхідні для роботи методи, передбачити можливі труднощі при виконанні дослідження;

2. Планувати дослідницьку діяльність з урахуванням своїх індивідуальних можливостей та послідовність виконання певних робіт, вміло застосовувати для кожного етапу дослідження необхідні методи, виділяти головне для конкретного завдання, що вивчається;

3. У разі потреби змінити тему дослідження;

4. Передбачити очікувані результати дослідження і співвідносити їх з отриманими результатами інших дослідників;

5. Постійно підтримувати інтерес до свого дослідження, встановлювати творчі взаємини з колегами, науковим керівником;

6. Організувати свою дослідницьку діяльність так, щоб вона максимально сприяла їх інтелектуальному росту, раціонально розподіляти час на дослідницьку діяльність і узагальнення її результатів та своєчасно виконання загальної навчальної роботи;

7. Якісно й у визначений термін виконувати завдання

керівників з тематики дослідження й максимально досягати самостійності в дослідницькій діяльності.

Очікувані результати: оволодіння учнями (з допомогою керівника) навичками написання наукової роботи відповідно до сучасних вимог; залучення учнів до участі у наукових конференціях, підготовки публікацій; оволодіння вміннями правильно будувати доповіді, відстоювати свої думки, вести дискусії.

Отже, наукові дослідження в ліцеї поставлені на таку ж основу як навальний процес в цілому.

З цією метою в ліцеї в невеликому обсязі занять працює науковий гурток „Наукові дослідження в загальноосвітніх навчальних закладах”. Наша мета не лише розповісти про історію науки, структуру наукового дослідження або зайнятися вивченням наукової термінології. Такі необхідності ми подаємо лише в необхідному мінімумі.

Головне ж на практиці, на конкретних прикладах показати — які питання можуть бути предметом таких досліджень, чим відрізняється наукова праця від твору й реферату, як підвищити доказовість певних положень та ін. І слухачами такого гуртка є не клас, а загалом ті учні, котрі займаються або могли б займатися такою роботою.

Організація наукових досліджень у школі повинна бути такою, щоб зробити їх цікавим заняттям. Школяру треба прищепити смак до наукового пошуку; він повинен викликати в нього повагу. В процесі дослідження їм самим має бути зрозуміла і засвоєна значимість виконаної справи. Можна навіть піти на те, що якась частина шкільних досліджень відійде від традиційних сухих доказів чогось дуже нудного, буде доповнена здоровою фантазією.

Говорячи про існуючу систему організації наукових досліджень в школі і розробляючи рекомендації з її вдосконалення, необхідно торкнутися такого дуже складного питання як оцінювання виконаних робіт. Існуюча оцінка включає три головні критерії: визначення рівня виконаного дослідження, форма або рівень захисту роботи і результати конкурсного іспиту. Вона визначається 100 балами і розподіляється по цих трьох групах у пропорції 25-35-40%. Ця схема вимагає від юного дослідника різнобічної і комплексної підготовки до оцінки роботи. І її керівник повинен роз'яснити учню важливість всіх трьох факторів. Дійсно, навіть захист кандидатської дисертації передбачає складання відповідних екзаменів чи кандидатського мінімуму з філософії, іноземної мови та спеціальності. Певні умови ставляться й до оформлення дисертації, автореферату (їх обсяг та ін.), регламент доповіді тощо. До таких же вимог ми повинні привчати майбутнього дослідника.

Разом з тим, ті пропорції, що пропонуються, вимагають на нашу думку суттєвої корективки. Навряд чи знання базової дисципліни повинні оцінюватись 40% загального успіху. Їх доцільно вдвічі або й більш зменшити. Відмінники не завжди бувають найбільш глибокими

дослідниками. І, відповідно, майже вдвічі треба підвищити рівень оцінки за саму роботу, яка складає лише 25% (балів). Зокрема, визначення такого показника як якість оформлення роботи в 2 бали треба вважати незаслужено низькою.

Такі дослідження потрібно підтримувати, а отримані результати аналізувати. До такої роботи повинні активно підключатися педагогічні навчальні заклади, які є сполучною ланкою між наукою та школою. Організаторам такої роботи й ВНЗ, що приймають на навчання активно мислячих абітурієнтів, доцільно враховувати запропоновані тут, а може і в інших місцях рекомендації з цих питань.

Серед головних задач розглянутої проблеми ми вважаємо доцільним відзначити такі: розвиток у навчальному процесі школи й ВНЗ тієї роботи, що максимально буде сприяти розвитку мислення, не тільки сприйняттю поданої інформації, але й умінню нею скористатися, осмислювати й аналізувати її — слід вважати актуальним і важливим завданням; потрібна розробка тематики, що могла б бути предметом наукових досліджень у школі й ВНЗ, була б зрозумілою і привабливою; продовжити вдосконалювання структури тих підрозділів у системі організації МАН, до яких повинні подаватися наукові праці школярів, які організують проведення конкурсів; активізувати наукову роботу в педагогічних ВНЗ, сприяти придбанню майбутніми учителями знань і умінь організувати проведення наукових досліджень у школі.

*Людмила Рассохіна,
учитель української мови і літератури,
заступник директора з наукової роботи
Житомирський обласний педагогічний ліцей*

УКРАЇНСЬКЕ НАРОДОЗНАВСТВО ЯК ЕТНОКУЛЬТУРНИЙ КОМПОНЕНТ НАЦІОНАЛЬНОЇ ОСВІТИ

Сьогодні на фоні багатьох глобальних проблем виділяється домінантна - криза духовності нашого суспільства, що проявляється у відчуженні від національно-культурних надбань попередніх поколінь, у незнанні народних звичаїв, виховних традицій. Як наслідок спостерігаємо невтішні результати: молодь не знає коренів свого етносу, не орієнтується у багатьох питаннях традиційної етнічної культури, не співає народні пісні, не має навичок хоча б одного з видів декоративно-прикладного мистецтва. Відтак не вирішується головне завдання сучасної школи - формування національної свідомості молоді та виховання української еліти, яка б виступала відповідальною за збереження національної самоідентифікації у будь-яких (сприятливих, а особливо в несприятливих для розвитку нації) умовах.

Тільки належний базовий рівень власної національної культури, засвоєний людиною в юному віці, є основою її духовного становлення та

розвитку її творчих здібностей і таланту. Тож перед нами сьогодні стоїть першочергове завдання – не втратити безслідно той колосальний духовний та моральний потенціал, який зосереджено у своєрідній народній культурі. Аналізуючи цю проблему, відомий науковець – дослідник проблем українознавства Т. Кононенко зазначає: *„Кожне прийдешнє покоління на питання: коли виник український етнос, яким був і є його зв'язок з нацією, державою та вселюдством; що він вносить у загальноосвітній розвиток цивілізації і культури – повинен знайти свою відповідь. Без цього ми не будемо господарями своєї долі”* [2:34].

У сучасній науково-педагогічній літературі висвітлюються різноманітні передбачувані шляхи реформування освіти в Україні. Розглядаючи гуманізацію освіти як необхідну першочергову умову зміни змісту роботи школи, на перший план виступає проблема підвищення рівня культури вчителя і учня, розвитку їх творчих здібностей. Тому у суспільній свідомості, у практичній діяльності вчителів усе сміливіше і наполегливіше з'являються в цьому зв'язку думки про необхідність нового розуміння ролі та місця народознавства в школі, його культуротворчих функцій. Разом з тим, ознайомлення з науковими дослідженнями, аналіз сучасної шкільної практичної діяльності розкривають існуючі протиріччя між виховними можливостями етнокультури та її незадіяністю у шкільному навчально-виховному процесі. Сформована в загальноосвітніх школах система національного виховання та навчання учнів не відбиває повною мірою комплекс завдань, вирішення яких необхідно сьогодні з метою виховання та всебічного розвитку школярів.

Гуманізація освіти сьогодні передбачає її націоналізацію, тобто надання якомога ширшого національного характеру процесу навчання і виховання. Цей процес передбачає досконале вивчення національної історії, національних традицій, тобто найповніше залучення до національної культури. Усе це сприятиме формуванню національної самосвідомості учнів – усвідомлення своєї національної гідності, місця свого народу як суб'єкта історії у всесвітньому цивілізаційному процесі. Велика роль при цьому відводиться народознавству, яке безпосередньо вивчає минуле свого народу.

Гуманізація освіти передбачає також формування духовності як найвищого щабля свідомості особистості. Тобто гуманізація освіти передбачає у процесі навчання виховувати високоморальних особистостей. Значущість почуттєвого, естетичного фактора в процесах національного державотворення, очевидно, мав на увазі також і Президент України, коли зазначав, що *„духовне відродження нації має спиратися на власну правдиву історію та етнокультуру, якій належить пройти через серце і душу кожного громадянина”* [4:182].

Формування національної культури, свідомості передбачає зокрема ґрунтовне вивчення національної мови, адже національна мова – це прояв духовної самосвідомості народу, яка базується на власному світосприйнятті і світорозумінні. З другого боку, народознавство — це ще

й історія наших етнічних та географічних назв, історія мови нашої і тих мов, які на цій землі існували, і не тільки мов, а й діалектів, відродження та збереження яких сприяє ідентифікації нашої нації.

Предмет „Українське народознавство” поряд з рідною мовою закладає основу національного самоусвідомлення підростаючого покоління, дає ключ до розуміння складних соціально-історичних проблем сучасності. Його вивчення може здійснюватися у різних формах: урок - дослідження, практичне заняття, екскурсія, експедиція з метою збирання фольклорних матеріалів з наступним їх опрацюванням, лекція, семінарське заняття тощо, відповідно до типу навчального закладу і регіону зокрема.

Усі гуманітарні дисципліни, по можливості й природничі і математичні, можна наповнити народознавчою інформацією. Вони повинні широко використовувати виховні можливості засобів народознавства.

Народознавству належить виконувати почесну місію, покладену на нього - виховувати еліту нашого народу, якій би були не байдужі проблеми збереження етнічної та національної ідентичності у сучасних процесах євроінтеграції. Саме це завдання, розв'язання якого можливе засобами народознавства, вказує на визначальне місце, яке повинно посісти українське народознавство в сучасній системі освіти і виховання, у батьківській педагогіці.

Неодмінною умовою вивчення українського народознавства є залучення дітей до практичної діяльності - організації народознавчих кімнат, музеїв, виставок тощо, участь у святах та обрядах, у практичному засвоєнні, збереженні та пропагуванні норм народної моралі та етики, у заняттях народним мистецтвом і ремеслами, у приготуванні народних страв і т.п.

Вважаємо, що такі підходи в комплексі сприятимуть підвищенню ефективності навчально-виховного процесу в школі, а втілення окремих з них в життя допоможе вчителям і батькам емоційно збагатити подекуди сухий і моралізаторський навчально-виховний процес.

Саме тому таким нагальним стає запровадження у навчальних закладах предмету народознавства, бо ми нарешті побудували собі власний дім, у якому, як писав Тарас Шевченко, „своя правда і воля”.

Народознавство — широкий предмет. Він має служити не для вивищення нашої національної пихи, коли власний народ ставиться над інші; зрештою, це й не властиво нам, бо за своїм характером ми не імперіалістичний народ і доля наша — оборона і боротьба за самозбереження. Тому й народознавство для нас — це тільки пізнання себе в собі і в світі, своїх коренів та свого внутрішнього “я” [6:8].

Народознавство — це не лише історія нашої єдності, але й роз'єднання, етнографічного районування, бо тільки в загальній сукупності спільного і різного твориться єдине національне. Народознавство — це історія вірувань, що існували на нашій землі.

Нарешті, народознавство — це наша духовна культура, історія звичаїв, обрядів, піснеспівів, свят, виміру часу, і матеріальної культури, бо й у виготовленні пожиткових речей, і знарядь господарювання, у творенні житла чи поселення вкладалася національна душа.

Народознавство — це пізнання того, чому ми такі, які є сьогодні, і це пізнання не лише наших чеснот, але й хиб та вад, що прирікали нас важко жити, спокутувати гріхи, не менш важко змагатися за своє існування під сонцем.

Отже, *народознавство* — це пізнання світлого й темного у собі, а передусім своєї неповторності у часі. Адже кожен народ під сонцем єдиний і неповторний, і смерть чи занепад якогось народу — це біда не лише для нього, а й для всього людства. Народознавство — це творена у віках добротворча мораль, якою ми не повинні ніколи позбуватися, бо народ без добротворчої моралі нещасний і хворий, хоч би якою самопихою не був заражений і хоч скільки б чужої землі не пожер. Пізнання цих речей і є засобом самопізнання, бо тільки так може виховувати себе морально здорова нація. Народознавство нам потрібне, щоб позбутися невірних комплексів, відчуття меншовартісності й ущербності, щоб бути у світі рівним серед рівних і вільним серед вільних [3:305].

Учитель, проводячи *уроки народознавства*, повинен спиратися передовсім на той життєвий досвід, який уже мають діти. Він здобутий у сім'ї, школі, під час спілкування зі старшими тощо. Адже все починається з найменшого та найсвятішого — рідної хати, материнської пісні, родовідної пам'яті. То й перші уроки народознавства мають бути про рід і людей, дорогих кожному хлопчикові і дівчинці — матір, батька, бабусю і дідуса. Поступово від поняття роду, рідного краю учитель веде дітей до пізнання суті рідного народу, його святих — мови, пісні, казки, звичаїв, матеріальної культури.

Уроки народознавства повинні стати тим містком між школою і соціумом, між поколіннями, тією єдиною ланкою, яку ми нині втратили... Це — найголовніше. Тому на такі уроки варто запрошувати сільських оповідачів, народних умільців і співаків, людей духовно багатих, що вміють не лише розказати про свій хист, своє ремесло, а й навчити охочих. Такі уроки можна проводити і в краєзнавчому музеї, хаті народної майстрині, на лоні природи тощо. Уроки народознавства мають тісно поєднуватись з позашкільною роботою. Потрібно не лише дізнатися про існування колядок, щедрівок, веснянок, свята Купала тощо, а, перейнявши давні традиції, звичаї, обрядову поезію, воскресити їх у повсякденному житті і побуті. Учні можуть прослухати, запам'ятати пісню чи казку, відтворити їх. Для цього в них є всі можливості. Вони можуть спостерігати за роботою старших, бути присутніми під час розшифрування фольклорних записів, їх упорядкування, виконувати посильну роботу, збирати експонати для етнографічного музею.

Звичаї українського народу осячені віками, вони втілені у

світovidчуття, світосприймання, взаємини між людьми, що безпосередньо впливає на духовну культуру народу. Адже в звичаях і прикметах ідентифікується народ в сучасному житті та історичному минулому. Саме звичаї об'єднують народ у націю. Це ті неписані закони, якими керується нація в щоденних та всенародних справах. Не знати своїх звичаїв та не вчити їх власних дітей – це великий гріх, як і не молотися Богу. Відома дослідниця фольклору О.Таланчук зазначає: „Віднайти коріння народних уявлень про навколишній світ означає заволодіти великою таємницею особливостей народного характеру, його світovidчуття” [7:573]. Усна народна творчість – класичний приклад єдності між усіма українськими землями, адже саме близькість звичаїв є цементуючим матеріалом. Український фольклор багатогранний, він відображає буття кількaсотлітньої історії українців, їхні прагнення й ідеали, самореалізацію цього талановитого народу, історична місія якого – гармонізувати взаємовідносини поколінь, слов'янських народів і культур, утверджувати світ довіри, любові і краси. Прадавні вірування, обряди і звичаї – виразники духовності нашого народу, вони творять національну історію, філософію, мистецтво, що сприяє самопізнанню його національного єства [1:123]. Перевага емоційно-чуттєвого над раціональним у провідних ознаках українського менталітету відзначається багатьма дослідниками української етнокультури. Емоційна вдача українців, що яскраво виражена в українському фольклорі, народно-образотворчому мистецтві, тобто в усіх сферах духовного життя, накладає відбиток не лише на культурно-побутову, а й суспільно-політичну сферу життя нашого суспільства [5:112].

Отже, уроки народознавства - це не визначені 45 хвилин, це саме життя, те, що має наповнювати душі, почуття наших дітей. Тоді тільки можна буде говорити про відродження української нації.

Література

1. Килимник С. Український Рік. К.:– Т.ІІ.
2. Кононенко Т. Парадигмальні виміри змісту понять „теорія” та „концепція” в українознавчій науці//Збірник наукових праць НДІУ. – К.: 2008.- Т.12.
3. Липа Ю. Призначення України. – Нью-Йорк: Говерля, 1953.
4. Послання Президента України до Верховної Ради України. Про внутрішнє і зовнішнє становище України у 2005 році. – К.: Інформаційно-видавничий центр, 2005.
5. Сніжко В.В. Україна: природа та психологія етносу. – К.: 2006.
6. Таланчук О. Українознавство: Усна народна творчість. – К.: 1998.
7. Українські традиції/Упоряд. та передмова О.В. Ковалевського. – Харків: Фоліо, 2004.

*Світлана Кучинська,
заступник директора з навчальної роботи
Житомирський обласний педагогічний ліцей*

ІСТОРІЯ ОРГАНІЗАЦІЇ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ У ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОМУ ЗАКЛАДІ

Організація наукових досліджень у школі повинна базуватися на загальних уявленнях про історію формування науки. З цього питання існує величезна кількість літератури. Багато навчальних посібників було підготовлено в 1970—80-ті роки, коли програми багатьох ВНЗ передбачали курс «*Основи наукових досліджень*».

Джерела науки беруть початок з практики раннього суспільства людини, коли пізнавальні й виробничі процеси були нерозривно пов'язані. Віддаленою передумовою науки можна вважати міфологію, що містила пояснення окремих природних явищ. Зараз ми можемо жартувати над примітивізмом мислення наших предків. Однак, багато кам'яних будівель, інженерні рішення, астрономічні й інші уявлення не можуть не викликати повагу і захоплення, дозволяють припускати високий рівень знань у визначених областях науки й життя.

У VI ст. до н. е. в Давній Греції виникли перші теоретичні системи, що на противагу міфології пояснювали дійсність через природні причини та явища. Це було початком натурфілософського етапу розвитку науки. Давньогрецька наука дала перші описи закономірностей у природі, суспільстві, мисленні. Вона ввела в практику наукової діяльності систему абстрактних понять, перетворила в стійку традицію пошук об'єктивних природних законів світогляду й заклала основу доказового способу викладу матеріалу. Для неї характерні різноманіття, легкість і розкутість багатьох уявлень, в яких ми найчастіше не змогли розібратися і понині. Фантастичні ідеї про живу Землю, внутрішнє тепло її від горіння сірки, сполучалися з глибоко справедливими положеннями про конденсаційне походження підземних вод, періодичне й багаторазове наступання моря на сушу і його відступання. До цього часу відноситься створення перших теоретичних початків в області геометрії (Евклід), механіки (Архімед), астрономії (Птолемей).

У середньовіччя збереження і деяке збільшення наукових традицій Давньої Греції мало місце лише у окремих дослідників арабського сходу й Середньої Азії. До речі, вже в Давньому Римі захоплення наукою змінюється використанням на практиці її досягнень в архітектурі, при будівництві водопроводів, військовій справі. Поступове установа християнства супроводжувалося погромиами бібліотек, шкіл, розправами над ученими. У середньовічній Європі наука особливо жорстко була скута церквою, її біблійськими канонами й основні її зусилля спрямовувались на розвиток алхімії, схоластики, примітивної медицини й гірничої справи.

В епоху Відродження, що завершувала середньовіччя, наука стала перетворюватися в самостійний чинник духовного життя, в базу світогляду. Великі географічні відкриття, геліоцентрична система світобудови М.Коперника,

уявлення Д.Бруно про нескінченність Всесвіту, закони І.Кеплера, вчення про кровообіг У.Гарвея й ряд інших робіт другої половини XVI ст. і першої третини XVII ст. розглядаються, звичайно, як перша наукова революція. Ф.Бекон (1605) звернув увагу на величезне значення науки для людства й виклав ідею її класифікації. На озброєння науки береться експеримент.

З другої половини XVII ст., з початком Нової історії масштаби, розмітій і глибина наукових досліджень різко зростають. Починають створюватися Академії наук у Німеччині (Галлі, 1652), Флоренції (1657), Парижі (1666), Берліні (1710), Петербурзі (1724), Бостоні (1780). Формуються перші космогонічні гіпотези, нові уявлення про внутрішню будову й історію Землі (Декарт, 1644; Ньютон, 1687; Бюффон, 1749; Кант, 1754). Різко посилюється пізнавальна міць науки. Книга І.Канта (1781) «Критика чистого розуму» висувала вимоги критичного перегляду процесу пізнання людиною явищ і предметів; ця праця набагато вперед визначила методологію філософії і наукового пізнання.

XIX ст. стало часом народження багатьох звичних для нас наук і напрямів природознавства, в тому числі геології, біології, біохімії, палеонтології, екології, палеогеографії, стратиграфії, гідрогеології, землезнавства. Починається боротьба таких наукових ідей як еволюціонізм і катастрофізм, нептунізм і плутонізм. Ч. Дарвін (1859) у роботі «Походження видів шляхом природного добору» виклав основні положення теорії еволюції, а в своїй роботі «Походження людини...» (1871) поширив ці ідеї на людину. Разом з роботою Ч. Лайеля (1830) «Основи геології» ці дослідження завдавали удару по канонах релігії. Особливістю науки останньої третини XIX ст. стає міцний і систематичний характер зв'язку її з виробництвом, прикладом чого були дослідження Д.І.Менделєєва, О.С.Попова, Л.Пастера. Ще однією її рисою стає початок міжнародного співробітництва в галузі наукових досліджень, систематичного проведення міжнародних конгресів різних наук.

У першій половині XX ст. наука продовжує тенденції розвитку попереднього століття. Відбувається подальша її диференціація, злиття із запитамі виробництва й активне його обслуговування. В багатьох країнах зростають асигнування на науку, різко активізується підготовка фахівців у цій галузі. Середина XX ст. характеризується як час науково-технічної революції, як пік активних технічних рішень, обґрунтованих наукою. В тому числі - використання атомної і ядерної енергії в мирних і військових цілях, початок космонавтики, що базується на ракетній техніці, розробка ідей кібернетики й машинна техніка обробки наукової і технічної інформації. Разом із тим, цей час знаменується тим, що предметом наукових досліджень стає сама наука. Цей напрям вивчення одержує найменування наукознавства або науки про науку.

Джерела наукознавства містяться вже в роботах К.А.Тімірязєва, В.І.Вернадського, О.Декандоля, Ф.Голтона (1874) та ін. Окремі положення цього напрямку формулювалися ще Р. Декартом (XVII ст.), що пізніше було покладено в основу закону прискореного розвитку науки. Все це - перші спроби розкрити соціальні, психологічні й інші чинники, що впливають на

розвиток науки. В 30-ті роки ХХ ст. формулюється проблематика наукознавства. Зокрема, англійський натураліст Дж. Бернал (1939) у роботі «Суспільна функція науки» піднімає саме ці питання. З 40-х років у багатьох розвинених країнах проводяться емпіричні дослідження в галузі наукової діяльності. До 60-х років відноситься оформлення наукознавства в самостійну галузь, коли в СРСР й інших країнах виникають уявлення про його предмет і задачі, створюються наукові колективи, які розробляють ці проблеми. В 1966 р. на радянсько-польському симпозиумі у Львові був прийнятий сам термін «наукознавство». У 1972 р. комісією Міжнародного союзу історії наук прийнятий термін «навчання про наукову політику».

Особливо варто розглянути розвиток науки в системі вітчизняної освіти, важливу його роль у становленні останньої. До XVII - початку XVIII ст. відноситься створення перших навчальних закладів України: Києво-Могилянської академії (1632), єзуїтської колегії у Львові (1661), Чернігівського й Харківського колегіумів (1700, 1726). Це збігається зі створенням перших вітчизняних підручників, початком метеорологічних спостережень у Харкові, Києві, Львові, створенням перших астрономічних обсерваторій. Під час академічних експедицій І.А.Гюльденштедта (1768-1771), В. Ф. Зуєва (1781-1782) і П. С. Палласа (1793-1794) проводяться перші спостереження за їрунтами, рослинами, тваринним світом півдня України й Криму, виявлені залягання «залізного шиферу» на місці нинішнього Криворізького басейну. Напівстоплям раніш було знайдено вугілля Донбасу.

Наприкінці XVIII і в XIX ст. створюються перші університети у Львові (1784), Харкові (1805), Києві (1834), Одесі (1865), Чернівцях (1875), що почали перші систематичні наукові дослідження в Україні. Тут з'явилася друга в світі публікація про метеорити (А.І.Стойкович, 1807); І.Ф.Леваковський і О.В.Гуров проводять перші вітчизняні роботи з їрунтознавства. Починаються систематичні метеорологічні спостереження. Створюються перші мінералогічний і зоологічний музеї в Харкові та Львові (1807, 1852), ботанічні сади і дендрологічні парки в Харкові, Умані, Криму, Тростянці, Києві. Н.Д.Борисяк (1862) обґрунтував можливість видобутку в Харкові артезіанських вод, а О.В.Гуров (1887) пробував тут першу в Росії глибoku свердловину, яка використовувалася для забезпечення міського водопостачання.

Початок ХХ ст. характеризувався створенням численних суспільств натуралістів і краєзнавчих музеїв у багатьох містах України: Рівне (1906), Остері (1908), Харкові (1911), а також у Хортиці, Криму (1910) і а ін. Організується ряд вищих навчальних закладів у Дніпропетровську (1912, 1918), Вінниці (1912), Херсоні (1917), Сімферополі (1918), Донецьку (1913), Одесі, Києві, Харкові. У передвоєнні роки в республіці створюється система чисельних науково-дослідних інститутів, починається активне вивчення природних ресурсів, організується система заповідників. Нова хвиля створених навчальних і науково-дослідних інститутів припадає на 1950-1960-ті роки

Створений до теперішнього часу науковий потенціал України дозволяє не тільки забезпечити країну своїми кадрами для школи й науково-дослідних

установ, але й готувати їх для інших країн. Зокрема, Харків став одним із найбільших центрів вузівської підготовки спеціалістів з вищою освітою, містом з дуже високим науковим потенціалом. Це дозволяє йому не тільки забезпечити роботу наших шкіл учителями, але й при необхідності організовувати в них наукові дослідження. Потрібно лише раціонально скористатися такими можливостями.

*Юлія Малявська,
учениця III курсу обласного педагогічного ліцею
Науковий керівник – канд. пед. наук, професор ЖДУ
С.Л.Пультер*

ЖИТТЄСТВЕРДЖУЮЧИЙ ОПТИМІЗМ ТВОРІВ О.ДОВЖЕНКА В КІНОМИСТЕЦТВІ І ХУДОЖНІЙ ЛІТЕРАТУРІ

У біографіях визначних людей для нас являє інтерес усе - їхнє дитинство, пошуки власного шляху, здобутки і прорахунки. Отож, хоча в Житомирі Довженко ще не визначився як митець, але цей період його життя також заслуговує на увагу.

Приїхавши сюди вчителювати, юнак мав усього дев'ятнадцять з половиною років, і його художнє призначення ще не поставало перед ним навіть у мріях. Житомирські роки стали для нього періодом визначення свого місця під сонцем.

У вересні 1914 року Олександр Довженко починає викладати в 2-му Житомирському вищому змішаному початковому училищі. Про цей заклад у "Памятной книжке дирекции народных училищ Вольшской губернии на 1915 год" можна прочитати таке: "Відкрите як міське в 1909 р., перетворене на вище початкове в 1913 р., класів 6, учнів хлопчиків 130, дівчаток 74..." Далі йдеться про Довженка: "Вчитель природознавства та гімнастики, без чину, Олександр Петрович Довженко, вчительський інститут, утримання 1170 крб., в службі і відомстві -1 липня 1914 р., посаді - 20 вересня 1914 р." Училище містилося в двох будинках: головному, де навчалися хлопчики, - на розі вулиць Великої Бердичівської і Монастирської (на цьому місті тепер побудоване медичне училище) і в додатковому, для дівчаток - на Пушкінській вулиці, № 47 (тепер приміщення біофаку університету).

Через багато років, згадуючи той час, Довженко писав: "Тепер я іноді зустрічаю колишніх своїх учнів. Це вже немолоді люди різних професій. Я питаю їх - чи був я хорошим учителем? Кажуть - був. Не стільки хорошим учителем, як хорошим вихователем. Ці відповіді сповнують мене радістю. Навряд чи я був хорошим вихователем у звичайному розумінні цього слова. Я просто був молодим, не набагато старшим за них, був товаришким, веселим, і вони були мені з усякого погляду ближчими й милішими, ніж мої колеги-учителі. Був я з ними до кінця відвертим".

Педагогічній роботі Довженко віддавався щиро, але повністю вона його не задовольняла. Переїнявши мрією стати художником, у вільний час багато малював, брав приватні уроки в житомирських художників-професіоналів. Мав намір будь-що потрапити до Академії мистецтв, хай навіть і вільним слухачем, тому рішуче відмовився від запропонованої через рік учительовання посади шкільного інспектора. Його альбоми з багатьма етюдами та портретами друзів, на жаль, не збереглися.

Увесь цей час Олександра Довженка вабила одна нива — мистецтво. Але ця нива — безмежна, і на ній Довженкові бачилися аж три широкі шляхи — малярство, кіно та література. Усі, хто особисто знав О. Довженка, із захопленням згадують, яким незрівнянним оповідачем-імпровізатором він був. Його артистичними розповідями заслухувалися друзі. То була своєрідна проба слова, яке згодом ляже на папір і явить світові ще одну грань творчого генія Довженка — публіциста, новеліста, повістяря та драматурга. Як літератор О. Довженко свій перший крок зробить у кіно. Це були кіноповісті "Арсенал", "Звенигора", "Земля", "Іван", "Щорс"... Це був творчий злет кіномитця. Але хочемо торкнутися подій воєнного періоду.

Письменницькі щоденники О.П.Довженка — це по-особливому цікавий жанр літератури. Вони, як правило, вводять читачів у творчу лабораторію митця, пояснюють окремі епізоди його біографії, народження та процес реалізації задумів тощо. "Щоденник" Олександра Довженка — не виняток, але має свої відмінності. Живучи та творячи в страшну епоху більшовицького режиму, коли заборонялося вільне правдиве слово, не маючи можливості сказати відкрито про свої думки та переживання, Олександр Довженко довіряв своїм записним книжкам найпотаємніші думи, сподіваючись, що колись вони стануть набутком громадськості. Зі сторінок "Щоденника" перед нами постає особа самого автора, громадянина-патріота, який досконало знає історію свого народу, прискіпливо вглядається в сучасне та намагається зазирнути в майбутнє.

"Щоденник" — страшний документ душевних страждань Довженка, він сприймається як сповідь художника, що оплатив ціною життя той моторошний світ, який оспівував усупереч історичній правді, прагнучи зберегти при цьому свою художню неповторність і самотність. Як справжнього ерудита, митця з аналітичним державним мисленням, Довженка хвилюють найрізноманітніші проблеми буття українського народу: його хвилює історія України, долі удювиних по війні дітей, їх освіта та виховання, національна свідомість та гідність молоді, збереження історико-культурних пам'яток, захист рідної мови, розвиток економіки і збереження природи. Читаючи "Щоденник", ми переконуємось, як багато знав Довженко з того, що для нашого пересічного громадянства стало відомим лише після того, як Україна стала незалежною державою: про воз'єднання України в 1939 р. та що з того вийшло, хто знищив під час війни святині древнього Києва, про мільйонні жертви українського голодомору, про гірку долю народного вчителя, з якого "зробили

безправного попихача для будь-якого голови колгоспу, будь-якого керівного дядька".

Олександра Довженка захоплює, що українська людина не змаліла, а виросла в невимовних трагедіях більшовицького терору тридцятих років і світової війни сорокових років: "Виріс народ розумово, політично, морально, особливо після війни і. звичайно, за війну так, як ні один народ у світі". І прямо у відповідь на тодішню активну пропаганду расової та культурної вищості російського народу Довженко, далекий від шовінізму, пише: "Ми перший народ у світі, перший, і кращий, і достойніший", мався на увазі український народ.

Життя й творчість Олександра Довженка — це сюжет для Шекспірової трагедії, коли герой був змушений піти проти своїх переконань, ідеалів, проти свого народу, кровною частиною якого завжди себе відчував. Він створив світ образів, що вразили фахівців усіх континентів у першій половині ХХ ст. ("Земля, "Поема про море").

Наприкінці ХХ ст. стало можливим довідатися про прихований життєпис Довженка та роки "звільнення його з полону" забуття. Довженкові не судилося бути у творчості цілісною, внутрішньо вільною людиною, бо тодішня влада не дозволяла цього. Тож залишався щоденник, де він міг розмірковувати, страждати, плакати, молитися, щоб не збожеволіти. Автор надто добре знав, що означало ввійти у фатальний конфлікт із тиранією.

Великим митцям властиве мислення державне, масштабне, як і здатність сприймати й осмислювати свій час одразу, у конкретний момент життя, а не з далекої відстані, коли воно вже стає історією. Це він на першому післявоєнному письменницькому з'їзді в Москві (1956) говорив, що ми живемо напередодні світової події, коли людина полетить у космос. А було це сказано до початку запуску першого радянського космічного корабля. Більше того, Довженкові відкривалося й те, чому свідками ми стаємо сьогодні. Про це також можна дізнатися зі сторінок книг славетного митця й мислителя, творця "Щоденника". Олександр Довженко належить до того ряду творців, день народження яких належало б відзначати щорічно та на всенародному рівні.

*Ольга Грибан,
учениця III курсу обласного педагогічного ліцею
Науковий керівник – канд. псих. наук, доцент ЖДУ
Л.М. Король*

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМИН СТАРШОКЛАСНИКІВ

Найважливішим середовищем розвитку особистості завжди була і буде сім'я. Вона забезпечує не тільки соціальне відтворення населення, але й відтворення певного способу його життя. Звичайно, розвиток

суспільних взаємин, вплив урбанізації та науково - технічного прогресу призвели до звуження ролі сімейного виховання, зокрема виховання майбутнього сім'янина. Хоча звуження цих виховних функцій не призвело до втрати сім'єю впливу на формування особистості. Саме морально-психологічне благополуччя батьківської сім'ї є чи не головним фактором, що визначає стабільність сімейного союзу юнаків і дівчат із цієї сім'ї. Особливо це проявляється в збереженні та своєрідному успадкуванні взаємовідносин.

У своїй роботі ми намагалися представити теоретичний аналіз і практичне дослідження проблеми взаємин сучасних старшокласників, зокрема стосунків між дівчатами та юнаками. В ході дослідження підтвердилась гіпотеза про вплив суспільних взаємин, особливостей сучасних умов життя на взаємостосунки з ровесниками в ранній юності та сприймання юнаками і дівчатами один одного.

У спілкуванні з ровесниками розвиваються продуктивні особистісні форми взаємин. Дружні стосунки юнацтва стають школою Інтимно-особистісного спілкування, важливого для успіху в майбутньому самотійному житті, сімейних взаємовідносинах.

Нами виявлені деякі специфічні особливості взаємин сучасних старшокласників, їх ставлення до осіб протилежної статі, вимог один до одного. Так, дана хлопцями і дівчатами оцінка взаємостосунків у досліджуваних класах свідчить про їх несприятливий характер та невдоволеність одинадцятикласників ними.

Старшокласники вказують на наявність дружби між окремими хлопцями і дівчатами. В той же час переважна більшість юнаків і дівчат (біля 70%) відзначають, що над ними насміхаються, їх засуджують. В цілому старшокласники не задоволені ставленням хлопців до дівчат та дівчат до хлопців.

Як хлопці, так і дівчата здебільшого заперечують або сумніваються у можливості дружби між особами протилежної статі, вказують на недоліки один одного, зокрема грубість, схильність до пияцтва та паління, неохайність, вживання нецензурних слів тощо.

Ознакою нашого часу є те, що «найкращою» більшість хлопців називають сміливу та сексуальну дівчину, дівчата - того, хто «вміє догодити дівчині», модний, крутий, багатий та «душа компанії». Кохання юнаки ототожнюють із сексом, новими знайомствами, «класними» дівчатами. Дівчата більш романтичні у визначенні кохання («світле почуття», «радість»), що протирічить їх меркантильним поглядам про «найкращого» хлопця.

Встановлено відмінності в уявленнях юнаків і дівчат про щастя. Так, хлопці пов'язують його насамперед з дружбою; значимими чинниками щастя вважають щасливу сім'ю та здоров'я; дехто вбачає його в кар'єрі, успіхові в обраній діяльності. На відміну від хлопців, для дівчат щастя - це дівоча краса, щаслива сім'я, кар'єра; для деяких -

кохання, багатство.

Вражаючою є виявлена нами недооцінка старшокласниками таких високих моральних якостей, як безкорисливість, вірність, чуйність, чесність. Отже вони вважаються непотрібними сучасній людині і можуть здаватися зайвими у власному житті. Велику кількість виборів отримали вольові властивості (вміння себе контролювати, впевненість у собі, цілеспрямованість) та деякі інші (оригінальність, старанність, ерудованість), що сприяють успіху в діяльності та кар'єрі.

Проведений нами аналіз літератури та власний досвід взаємин з ровесниками дозволили сформулювати деякі рекомендації щодо формування сприятливих стосунків між старшокласниками, зокрема юнаками і дівчатами, в яких би набувався досвід правильної моральної поведінки, інтимно-особистісного спілкування, необхідного для досягнення успіху в майбутньому сімейному житті.

Необхідна конкретна допомога старших в засвоєнні норм і етики спілкування з оточуючими та взаємостосунків між статями. В протилежному випадку воно буде здійснюватись у формі, що може призвести до самих небезпечних наслідків.

Психологи та педагоги вказують на необхідність формування у підростаючого покоління як уявлень про соціальну сутність людини, так і уявлень про статеву приналежність. Тому стрижнем формування особистості є формування у юнацтва еталону справжнього чоловіка і жінки, потреби слідувати цим еталонам. Розвиток взаємин з ровесниками, в цілому між юнаком і дівчиною повинен включати подолання споживацьких тенденцій стосовно дружби, взаємин з особами протилежної статі, майбутньої сім'ї. Саме це мав на увазі А.С.Макаренко, який закликав дбайливо рости глибоко людяні стосунки між дівчатами та хлопцями.

Прикладом об'єднання хлопців і дівчат спільними захоплюючими справами, створення умов для встановлення духовної близькості, взаємної приязні між ними є досвід Павлишської школи В. О. Сухомлинського. Так, за давньою традицією у Павлишській школі хлопці завжди беруть на себе всі важкі для дівчат роботи і дуже пишаються цим, а на 8 Березня вони самі готують концерт, читають вірші, дарують дівчаткам спеціально вирощені для них квіти. Щовесни в школі відзначається свято жінки - матері, на честь якої кожен хлопець саджає дерево, виноградні лози, чудові квіти.

На думку В.О.Сухомлинського, багатство духовного життя, чуйність до внутрішнього світу людини - хлопця чи дівчини, готовність кожного допомогти іншому, порадувати його - ось запорука високих почуттів, надійний заслін від цинізму.

Отже підготовка до самостійного життя, майбутніх сімейних стосунків - це передусім формування спрямованості на іншу людину, здатності любити людей, яких нестаче сучасному юнацтву.

*Ірина Головізніна,
студентка обласного педагогічного ліцею
Науковий керівник – ст. викладач кафедри математики та
образотворчого мистецтва ЖДУ
О.М. Піддубна*

ІГРАШКА – РІЗНОВИД УКРАЇНСЬКОГО НАРОДНОГО МИСТЕЦТВА

Народна художня творчість, яка виникла і сформувалася у процесі еволюції є засобом задоволення людських потреб, могутнім способом соціально-направленого формування свідомості кожної людини. Вона дозволяє людині розвиватися духовно, емоційно, інтелектуально, привчає до надбання людської високої мудрості.

Кожний вид народної художньої творчості по-своєму віддзеркалює дійсність, для кожного характерний свій художній стиль, механізм впливу на свідомість людини. Народному мистецтву притаманно створювати образи, які не мають розвитку в часі, але перевага його в тому, що воно дає новий образ часу, нові ідеї і ідеали.

Роль народного мистецтва як засобу формування творчої активності учнів досліджували С. Діденко, Н. Вишнякова, Є. Горунович, О. Ковальов та ін. Глибина світоглядних та моральних, етичних і естетичних засад народного мистецтва, втілення у його творах непересічних ідеалів і духовних надбань народу містять у собі безмежні можливості для здійснення виховного впливу на особистість.

Своєрідним різновидом українського народного мистецтва є іграшка. Народна іграшка – органічна частина культури і, водночас, самобутній вид декоративно-прикладного мистецтва українців, в якому у своєрідній формі відтворені звичаї, обряди та побут народу.

Для визначення місця іграшки у системі матеріальної та духовної культури суспільства важливими є роботи з проблем культури (М. Киященко, Е. Маркарян, В. Межуєв, О. Постнікова, Е. Соколов, Л. Столович, Н. Чавчавадзе), в яких з філософсько-культурологічних позицій визначається позитивна роль іграшки у житті суспільства та її соціокультурні функції.

Народна іграшка є специфічним витвором. Вона мусить мати пізнавальну цінність для дитини, відображати явища реального світу в доступних їй формах. Народна іграшка повинна не тільки нести інформацію, а й бути естетичною, втілювати оригінальну ідею. Дитина сприймає народну іграшку і як витвір мистецтва, що сприяє її духовному збагаченню. Отже, народна іграшка дає дитині те, чого не може дати сучасна іграшка. Існуючи поряд, вони доповнюють одна одну.

Іграшки – це галузь українського народного мистецтва, що об'єднує вироби з кераміки, дерева, лози, соломи, паперу та ін. В українській іграшці знайшли відображення явища історичного буття,

етичні і естетичні уявлення. Вона засвідчує своєрідні мистецькі риси, виявляє художню обдарованість народу, його прагнення до краси, творчу фантазію.

Народна іграшка є культурною спадщиною народу, подібно до рідної мови, казки та пісні. Засвоєння такої іграшки разом з мовою і творами фольклору (колисковими, казками, колядками, співаночками, приказками, загадками тощо) закладає в дитині той духовний резерв, який знадобиться їй у дорослому житті, колистане питання вибору шляху та напряму руху.

Іграшці кожного народу властиві свої національні традиції. Кожна етнічна спільнота, народ має свій іграшковий репертуар, іграшкову культуру. Спілкуючись з народною іграшкою через зір і дотик, й через смак дитина збагачується загальнолюдським, національним і місцевим досвідом. Саме іграшка зберігає в собі пластичну і образну пам'ять про ті далекі часи, коли людина вперше почала використовувати природні матеріали для створення речей-символів. В народній іграшці відбивається душа народу, його тонкий смак, висока майстерність і винахідливість.

Секрет привабливості іграшки у жавості розповіді, в простоті, лаконізмі. Умовність зображення та узагальненість форм, в цьому вигаданому напівреальному, напівфантастичному світі несе своє добре знайоме і близьке, захоплює, дає можливість щось домислити, доуявити. Світ іграшки, яка стала втіленням любові до дітей, це – світ симпатичних ляльок, лагідних звірів і співучих птахів. Майстер – художник схожий на доброго чарівника, все, що виходить з його рук, пройняте любов'ю до природи, тонким гумором.

Цінність традиційної іграшки не лише в її зовнішньому художньому оформленні. Це безперечно важливий фактор. Разом з тим цінність і в тому на скільки вона активізує гру, спонукає дитину до дії, розвиває естетичне ставлення до світу. Народна іграшка розвиває дитину інтелектуально, творчо, спонукає до праці, навчає розуміти красу простих речей, шанувати батьків та близьких. Тому робота з вивчення народної іграшки спрямована на те, щоб навчити дітей поважати творців народної іграшки, навчити розрізняти регіональні та видові особливості іграшки на території України [5].

Дитина нині має сприймати народну іграшку не як предмет побуту, об'єкт гри, а як витвір мистецтва, який потребує вивчення, аналізу, наслідування, повторення. На сучасному етапі необхідно залучати дітей до виготовлення іграшок, оволодіння технологічними прийомами, практичними вміннями і навичками, виховання національного світогляду через пізнання народної іграшки.

Іграшка – пам'ять етносу, нації, народу, людства про своє історичне та доісторичне минуле. Її форма є однією з початкових субстанціональних форм що до освоєння людиною навколишнього середовища. У дитячому вихованні існує багато проблем, серед яких однією з найголовніших є: як прищепити дитині, зберегти й посилити в

ній відчуття причетності до родових, етнонаціональних ціннісних основ і водночас підготувати її до сприйняття та засвоєння найсучасніших інтелектуальних, технічних, технологічних і художніх здобутків людства?.

Розв'язання цієї проблеми – справа сучасних педагогів, і саме іграшка може тут істотно допомогти. Варто лише зауважити, що ця проблема позбавляється фактора альтернативності (або перше, або друге), якщо дитина у виховному процесі знайомиться зі справжньою, достеменно народною іграшкою, тобто з іграшкою традиційною. Ця іграшка, як і все традиційне народне мистецтво, позбавлена елементів зовнішнього етнографізму, притаманних здебільшого псевдонародним виробам сувенірного характеру, підробкам під національну архаїку.

Справжня народна іграшка, як правило, містить обмаль зовнішніх атрибутів етнічної належності. Така належність становить саму її образну і змістовну сутність. Тому традиційна народна іграшка здебільшого позначена простотою форми, позбавлена кричущо-яскравих кольорів, складної та вибагливої орнаменталії. Близькість цієї іграшки до витоків етнонаціональних культурних традицій пов'язує її з факторами ставлення до матеріалу, пластичною інтуїцією, колористичними рефлексіями.

Література

1. Журнал "Народне мистецтво", Національна спілка майстрів народного мистецтва України 2004.
2. Крутенко Н. Розповіді про кераміку. К. «Либідь»: 2002. - 226 с.
3. Крутенко Н. Трохи про іграшки. Дванадцять місяців. 1994.
4. Кузеля З. Дитина у звичаях і віруваннях українського народу//МУЕ – Львів: 1907 – т.9 – с. 144, ілюстрований.
5. Українська народна іграшка: Каталог. - К.: Видавничий дім "Стилос", 2006. - 48 с.
6. „Українське народознавство”. Навч. посібник за ред. С.П. Павлюка, Г.Є. Гори, Р.С. Кирчива Львів. Фелікс 1994 р. – 608 с; 402-404.

*Наталія Осадчук,
вчитель хімії вищої категорії,
старший вчитель ЗОШ №28, м. Житомир*

ГАРМОНІЙНИЙ РОЗВИТОК: ЗЕМЛЯ, УКРАЇНА, ЛЮДИНА

*Людської треба доброти,
Щоб цвіт з'явився на калині,
Щоб ночі в ранок перейшли,
Щоб соловейко тьохкав нині.
Природі, звіру і людині
Людської треба доброти*

Хочу повести розмову про любов до Матері-природи, Батьківщини, про роль кожного з нас в розбудові нашої молоді держави. Це тема, для українців, не втрачає своєї актуальності, починаючи з прадавніх часів і по сьогоднішній день.

Здається, недавно було 1 грудня 1991 року. Майже 100 відсотків учасників всеукраїнського референдуму підтвердили Акт проголошення незалежності, ухвалений Верховною Радою 24 серпня того ж року. Всі сподівалися, що оптимістичні прогнози, яких не бракувало напередодні референдуму, можливо не відразу, але справдяться, світле майбутнє було таким близьким...

І ось наша держава досягла повноліття. Казки не вийшло, бо з'ясувалося, що незалежність, це не тільки гарні слова із трибуни, мітинги, заклики... Сьогодні наша країна переживає глибоку кризу, яка охопила економіку, освіту і найстрашніше – мораль. Однією з причин кризи є відхід від духовності, народного кореня, рідної мови, багатой культури українського народу. Реклама розпусти проливається на нас брудним дощем, різко зменшується фінансування освітніх і культурних закладів, закриваються клуби за інтересами для дітей, припиняють діяльність гуртки. Батьки дуже часто виховання своїх синів і дочок перекладають на школи, дитячі садочки. У наших дітей, молоді активно розвивається пристрасть до пияцтва, нікотину, злослів'я.

Тільки невеликій групі людей, метою яких є надмірне матеріальне збагачення, вигідно, коли молоді люди будуть закомплексовані, перестануть думати над змістом свого буття.

І що, попереду тільки цинізм, жорстокість і безнадія?

Ні! І ще раз ні! Я педагог з 30-літнім стажем, в цьому твердо переконана. Лише велика віра у незнищенність духовності, нерозривний зв'язок із генетичними коренями народу, щоденна, самовіддана праця всіх нас задля країни, в якій живемо, безупинна боротьба за власні права, гідність і безмежна, безкорислива любов до рідної Батьківщини зроблять нашу країну заможною і квітучою.

Великий син України, педагог із світовим іменем Василь Сухомлинський переконував, що від вчителя-наставника залежить, чим стане серце дитини «ніжною квіткою чи засушеною корою». Від уміння учителя залежить її «здоров'я, розум, характер, воля, громадське та інтелектуальне обличчя, її місце і роль в житті, зрештою її щастя». Вчитель – це «світло для світу» [2].

Ми, педагоги, повинні безперервно дбати, щоб наші серця були наповнені «хлібом» духовним. І лише тоді зможемо ділитись ним з вихованцями. «Багатий не той, хто багато набув, але той, хто багато роздав» - наставляв своїх учнів Іоан Золотоустий.

Я переконана, у серці кожного українця повинна бути гордість за історичне минуле, за свій народ. Він мужньо бився з багатьма завойовниками, проте ніколи українська нація не нападала і не поневолювала інші народи.

Український народ мав свою державу – Київську Русь, мав козацьку республіку, Українську народну республіку, а з 1991 року живе в Незалежній Україні.

А як не пишатися нам високим потенціалом плеяди визначних

творців від Володимира Хрестителя до Івана Гончара...?!!

А чи всі знають, що геній світової науки Михайло Ломоносов вчився уму-розуму в Київській Академії, а за результатами міжнародних учнівських предметних олімпіад у 1992 році Україна на сьомому престижному місці в світі!

У нас, українців, повинна бути повага до самих себе (коли в 30-і роки президент Рузвельт виводив США із страшної кризи, то перш за все домагався, щоб громадяни були переконані в тому, що бути американцем – це престижно).

А яке сприятливе географічне положення нашої держави, прекрасні кліматичні умови, плодотвірні ґрунти, цінні унікальні корисні копалини! Через Україну пролягають міжнародні торговельні шляхи, вона має вихід в море. Україна – центр Європи. Але найціннішим скарбом нашої держави є його працелюбний талановитий народ.

Ідеал людини – громадянина України традиційно втілює в собі м'якість і ніжність вдачі, доброту і милосердя, стійкість і незламність духу, вірність заповітом батьків і дідів, любов до землі, яка бере початок ще з часів трипільської культури, коли було започатковано сільське господарство на планеті.

Згадую найпам'ятніші епізоди моєї педагогічної діяльності. Я разом з учнями-десятикласниками, випускниками 1996 р., перебувала в одному із заможних сіл Західної України на святі Великодня. (Туди ми поїхали по запрошенню райдержадміністрації і директора місцевої школи.). У селі панував передсвятковий настрій. Проте в переддень Пасхи селянам довелося вперше після довгої зими, виходити на свої городи, щоб не втратити часу весняного засіву. Треба було бути там, щоб перейнятися духом таємничості і святості першої весняної зустрічі з відпочилою землею – годувальницею. Білосніжні сорочки на селянських плечах, усміхнені обличчя, молитви до Бога з проханням послати добрий урожай... А в дні свят – веселощі, жарти, гостинно накриті столи, великодні гайки. Саме там, ми в котре відчували красу пісні України, її мелодійної і неповторної мови, які увібрали в себе гомін полів лісів, білопінне квітнєве цвітіння садків, синь повноводного Дністра.

Переткана барвінком, краса України зійшла з чарівних вишиванок над образами. Вона дивилася на нас з криниць цілющої води. Як тут не згадати слова Л. Толстого: «Щасливі ви, що народилися серед народу з такою багатою душею, серед народу, який уміє так відчувати свої радощі і так чудесно виявляти свої думки, свої мрії, свої завітні почуття. Хто має таку пісню, тому нема чого боятися за своє майбутнє. Його час не за горами. Вірте, чи не вірте, а жодного народу простих пісень я не люблю так, як вашого. З їх музикою я відпочиваю душею. Скільки в них краси і сили!»

По сьогоднішній день звучать в пам'яті слова лагідного, сивобородого дідуся – вчителя-пенсіонера, який підійшов до нас, радісних і щасливих, зразу ж після освячення пасок і сказав:

«Діти! Любов до України починається з місця, де народився, зробив свої перші кроки, відчув материнське тепло, батьківське піклування. Це почуття зростає разом із дитиною і стає великим, всеохоплюючим почуттям любові до Вітчизни, але за умови, що його беззастанку плекають».

Запам'ятайте, мої дорогі, що кожне немовля, після засвоєння слів «мама» і «тато» повинно засвоїти поняття «Бог», «Батьківщина», «Україна». І тільки тоді по всій нашій землі запаане добро і любов. Тому не випадково я прошу своїх вихованців знати напам'ять і виконувати десять Божих заповідей. Видатний еколог ХХ століття М.Ф. Реймерс зазначає: «Десять біблійних заповідей в сучасній інтерпретації мусить знати кожен, і кожен зобов'язаний дотримуватися їх» [1]. В них – полуби ближнього свого, не проявляй ненависті, не бажай комусь злого, не проклинай, не любуйся в нечистих думках, не читай аморальних книжок, не говори поганих слів, не дбай занадто про красу одягу, не привласнюй собі чужої речі, не заздри нікому, не засмучуй своїх батьків, будь працелюбний, допоможи ближньому.

Важливою передумовою нашого щасливого майбутнього є виховання родинної взаємоповаги і любові. Тільки в сімейному затишному гніздечку, в добрі і любові може вирости здоровий духом і тілом громадянин України, творець всіх народних благ. Як і куц троянд вирощений на підживленому, розпушеному ґрунті, вчасно политий теплим рясним дощиком, вмитий кришталевою ранковою росою, зігрітий яскравим сонечком, порадує нас запашними барвистими квітами.

Хай ніколи не буде сімейних чвар, бо вони – велике нещастя українців.

На мою думку, важливою складовою відродження духовності нашого народу є відновлення традицій у всіх сферах життєдіяльності. Традиції – це не лише пам'ять предків, усе найкраще, самобутнє української нації. Традиції – це вироблені віками гармонійні взаємозв'язки з довкіллям, такі норми поведінки й режим господарювання, які не порушують загального балансу енергообміну процесів екосистем, самовідтворення, самоочищення. У звичаях українського народу нескінченна кількість прикладів єднання людини з природою, вияву пошани до цілющих трав, уваги й любові до Матері-природи.

«Рідна природа входить у нашу душу, як колиска буття, як чисте джерело, з якого ми вперше напивилися живої води, з якого ми взяли й радісне пробудження далеким ранком нашого дитинства, й чудову мелодію рідної пісні, й казку... й думи про життя народу... Природа рідного краю – верба над тихим ставком, тополя над шляхом... запашний луг, жовте пшеничне поле... – все це не просто середовище, в якому росте, зводиться на ноги й робить перші кроки по Землі маленька людина, це тисячі найтонших коренів, що беруть і несуть життєдайні соки до гілок і листя, й розквітає могутнє дерево – Людина...» [2].

Не можна не згадати слова Н.П. Зубицької, відомого фітотерапевта, невтомної народної цілительки. «Кожна брунька сосни, може дати стільки ліків, щоб вилікувати цілу сім'ю, цілу родину, або й хворих усього села». Отже, оскільки соснові бруньки лікують нирки, налагоджують сольовий обмін – то яких ще кращих ліків можна сподіватися, та де їх шукати, як не в сосни? Посадіть собі в городі сосонку, або виберіть сосну в лісі і ходіть до неї, кланяйтесь як божеству. І беріть з неї ліки. А потім підійдіть, обніміть її, і попросіть у неї енергії, сонячної сили, світла, радості – і все вона вам дасть. То чому б на Новий рік не підійти до сосни-рятівниці та не прикрасити її, побути з нею, подихати її ніжним цілющим ароматом? Боронь Боже – зрізати і принести її не живу, з застиглими сльозами в свій дім на новорічне свято. Чи буде нам радісно, якщо ми знищили дерево?

Тож люди добрі, відчуйте той біль у своїй душі і не рубайте більше ні однієї ялинки. Покладіть на видному місці в своїй квартирі, в час новорічних свят, ялинку – сувенір, а живе дерево хай росте, хай зілносє наші душі і тіла...

Ми повинні залишити дітям мову, якою говоримо і без якої не були б людсьми, дороги, що ведуть нас до інших народів, ліси й гаї, ріки й озера. Це найголовніший наш обов'язок.

Література

1. Білявський Г.О., Фурдуй Р.С., Костіков І.Ю. Основи екології, Київ: «Либідь», 2006.
2. Сухомлинський В.О. Вибрані твори. Вид. «Рад. школа», Київ: 1977.

*Ірина Баиманівська,
вчитель англійської мови
ЗОШ №5, м. Житомир*

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ПАМ'ЯТІ УЧНІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Останнім часом в школах на вивчення англійської мови відводиться велика кількість годин. На сьогодні вона вивчається з другого до дванадцятого класу майже у всіх шкільних закладах, відповідно до цього дещо проблемним для вчителів стає виклад навчального матеріалу, адже йдеться про дітей різного віку (починаючи з шестирічок). Часто спостерігаються випадки, коли програма вимагає свого, а учні не можуть досягти успіху, нарікаючи саме на „погану” пам'ять, проте ця проблема постає не в самій пам'яті, а в „невмінні” її правильно скорегувати. Це стосується однаковою мірою як педагога, так і учня.

Психологи у свій час здійснили великий внесок у встановлення загальних закономірностей пам'яті. Відомими є фундаментальні психологічні дослідження П.П. Булонського, Л.С. Вигодського, Л.В. Заїкова, С.Л. Рубінштейна.

Цінні відомості про пам'ять знаходяться в працях прикладного характеру. Зокрема в тих, що розкривають її в зв'язку з особливостями засвоєння учнями змісту навчальних дисциплін. Можливо, з причини недостатності наукових робіт, присвячених особливостям мнемонічної діяльності школярів молодших і старших класів часто не йдуть шляхом осмисленого запам'ятовування учбового матеріалу, а вдаються до механічного (зазубрювання).

„... Першокласник приходять до школи, – пише Іполітов, – і з першої ж чверті він зіштовхується із необхідністю запам'ятовувати значний обсяг інформації”. Цю необхідність можна перетворити на веселу захоплюючу гру. І тут повинні допомогти дорослі – батьки, вчителі, шкільний психолог. Допомогати весело, ненав'язливо, непомітно, цікаво, щоб запам'ятовування відбувалось саме собою, а не ставало непосильною працею дитини. Згадаймо, як Том Соєр перетворив нудну роботу – фарбування паркану – на захоплюючу гру для хлопчиків. Учитель, певною мірою, повинен стати Томом Соєром, але при цьому ще й розвивати творчу ініціативу учнів, навчати доводити правильність відповіді, розв'язувати завдання нестандартно, відстоювати свою точку зору. „Відпочивай працюючи і навпаки”, – як зауважує народна мудрість [5].

Л.В. Заїков, працюючи над створенням своєї методичної системи освіти, серед її типових якостей особливо виділив таку, як процесуальність, пов'язану з механізмами пам'яті. „Згідно процесуального характеру нашої методичної системи, кожен відрізок учбового курсу входить в якості залежного елемента в органічний зв'язок з іншими елементами. Як це показано експериментально, справжнє пізнання кожного елемента прогресує по мірі володіння іншими, наступними елементами предмету і усвідомлення відповідного цілого, аж до всього учбового курсу та його продовження в наступних класах” [5]

Аналізуючи хід міркувань О.М. Сороки, що в своїй статті виклав думки про можливість надання комп'ютерної допомоги для ефективності дії процесів пам'яті при вивченні іноземної мови, можна зробити наступні висновки:

1. Роль учня як суб'єкта комунікації вимагає від комп'ютера все більшої допомоги, а разом з тим і її автоматизації. На перший план виходить не завдання миттєвого контролю його діяльності, а надання учневі миттєвої допомоги, потребу в якій він визначає сам.

2. Концепція діяльності учнів базується на тому, що людина не лише пристосовується до умов зовнішнього середовища, а й активно пристосовує його до себе. У зв'язку з цим стає необхідністю набуття не мовленнєвих навичок, а інтелектуальних вмінь. На перший план виходить потреба організувати психічні процеси, що сприяє засвоєнню матеріалу, вибудувати учбовий матеріал відповідно до структури цих процесів. Але такий підхід є загальним. У ньому слід виділити рівні для виділення тих поточних завдань, які треба вирішити в процесі діяльності (вивчення

іноземної мови), а спілкування нею так само, як і внутрішня комунікація чи мислення, є видом такої діяльності. Діяльність може бути комунікативною, трудовою, ігровою, але будь-яка вона має єдину психологічну структуру.

3. Оскільки комп'ютер – багатфункціональний засіб ТЗН, то й, відповідно, працюючи за ним, можна задіювати будь-які типи та процеси пам'яті. Тобто, програми вивчення англійської мови містять в собі як вербальну, так і наочно-образну інформацію. Це досить добре проявляється в різнокольорових картинках та детальному озвучуванні англійською зображуваних предметів. Прокручуючи кожне слово кілька разів, учень мимоволі утримує „на слуху” його вимову, а цікавий малюнок дозволяє зберегти у пам'яті переклад. Такий варіант вивчення програми іноземної мови вважається досить примітивним на сьогодні, він є базою для створення більш досконалих програм. До прикладу, на сьогоднішній день актуальними є прийоми 25 кадру, швидкісне запам'ятовування слів та інші.

Подальша інформація, що привертає увагу в психологічній літературі, стосується дослідів німецького психолога Іббенауза, котрий значну їхню кількість провів саме на собі. Результати їх містяться в книзі „Пам'ять: внесок в експериментальну психологію” (1913р.). Базою дослідів були „безглузді склади”, як він сам їх називає, з трьох букв, по типу – *zok, ket*. Відбираючи їх, Г. Іббенауз надіявся скоротити до мінімуму вплив своїх попередніх знань на процес запам'ятовування. Він відібрав 2300 таких складів і читав їх уголос. Далі закривав список, намагаючись повторити прочитане. Звичайно, з такою кількістю слів з першої спроби вдало бажаного результату отримати було неможливо, але він не покидав зусилля, а продовжував до того часу, доки не досягнув більш-менш хорошого результату. Так, безумовно, важко буде підрахувати увесь затрачений на це час, але після всього дослідник назвав його „спробою визначення критеріїв пам'яті”. Він перевіряв свою пам'ять в різний час після того, як запам'ятав список. Згадуючи перший склад, психолог іноді не пам'ятав подальшого. Але чи значило це, що список, який він вивчав місяці назад не зберігся в пам'яті?

Г. Іббенауз довчив список складів, і на довчання у нього витратилось менше ніж на завчання. Він назвав цей прийом „методом збереження інформації”. Але головним відкриттям з усього вище сказаного є саме те, що в перший час отримання інформації, пам'ять людини зберігає лише 40-45%; об'єм збереження впродовж 48 годин знижує інформацію до 30%. Цей досить вагомий факт, про який треба пам'ятати кожному, хто хоче вивчити максимальну кількість іншомовної лексики: займатись вивченням без великих перерв і краще 20-30 хв., зате щоденно [5].

Як висновок можна сказати наступне: з точки зору психологічної літератури про процеси пам'яті, їхня єдність прослідковується у взаємообумовленості та в проникненні одного процесу в інший. Для

ефективності їхнього протікання необхідно застосовувати певні методи та прийоми, які частково пропонуються у цій роботі.

Література

1. Добровольська Л. Розвиток пам'яті та уваги // Початкова освіта. – 1999. – № 11.
2. Зайцев В. Помогите слабым! Как развить память у первоклассника // Учительская газета. – 1998. – № 13.
3. Ипполитов Ф. В. Память школьника. – М.: Знание, 1978. – 48с.
4. Кулиш В.Г. Способы запоминания английских слов. – Д.; Сталкер, 2003. – 304с.
5. Особенности обучения и психического развития школьников/Под ред. И.В. Дубровиной, Б. С. Круглова. – М.: Педагогика, 1988. – 192-236.
6. Сорока О.М. Можливості комп'ютерної допомоги в процеси навчання іноземної мови // Практична психологія, № 2, – 2002.

*Світлана Малініна,
студентка ННІ філології та журналістики
Житомирський державний університет імені Івана Франка
Науковий керівник – доктор. філол. наук, професор ЖДУ
В.М. Мойсієнко*

РОЛЬ ЕТНОПЕДАГОГІКИ У ВИХОВАННІ ОБДАРОВАНОЇ ДИТИНИ

За роки незалежності в Україні визначено нові пріоритети розвитку освіти, створено відповідну правову базу, розпочато практичне реформування галузі на основі приєднання до Болонського процесу.

За цих умов освіта спрямована на втілення в життя української національної ідеї. Вона підпорядкована консолідації народу в українську націю, яка прагне жити у співдружності з усіма державами світу.

Освіта виховує громадянина й патріота України, прищеплює любов до української мови та культури, повагу до народних традицій. Вона підпорядкована формуванню системи національних інтересів як головних пріоритетів світоглядної культури, вихованню поваги до народів світу.

Проблема виховання молодого покоління засобами етнопедагогіки привертає увагу багатьох учених. Зокрема, розробкою цього питання займалися В. Гнатюк, В. Лозова, В. Сухомлинський, Г. Троцько, М. Стельмахович, В. Ковальчук, О. Матвієнко, С. Карпенчук, С. Сявавко та інші.

Особливу увагу батьків і педагогів привертає навчання та виховання дітей, спрямоване на розвиток високих творчих та інтелектуальних можливостей. Проблема виховання обдарованої дитини хвилювала людство з давніх-давен. До її розкриття зверталися вчені, психологи, педагоги, батьки і громадськість. Незважаючи на плідні теоретичні та практичні дослідження, значні методичні напрацювання,

існує досить багато питань з приводу розвитку та виховання обдарованої дитини в сучасних умовах сім'ї та школи. Надзвичайно важливою тут є етнопедagogіка – найперший і наймудріший учитель дитини.

Дослідження науковців показують, що щедро насичена символікою українська обрядовість є втіленням неперевершеної величі народних естетичних ідеалів. «Сповнені красою та урочистістю обряди – це найперше джерело емоційно-естетичного розвитку дитини, її творчого обдарування» [7:15].

Народна педагогіка охоплює широкий спектр засобів сенсорного розвитку дитини. Використання цих засобів у процесі виховання дитини дає змогу досягти високого рівня сенсорних здібностей [2: 197].

Кожна звичаєва вказівка чи обрядове дійство, звісно ж, мають досить сильний вплив на дитину. І при таких усталених нормах поведінки всіх членів родини дитина починає звикати до них та поступово засвоювати, що так потрібно, таке правило для всіх. Тому звичаєві правила та обрядові дійства не пригнічують дитину; психіка її досить легко витримує такі навантаження. У її свідомості розвивається творча атмосфера обрядових дійств.

Народний досвід стверджує, що чим більше любові дістається дитині від батьків, рідних, близьких, тим краще вона розвивається. Засобами неперевершеної, віками накопиченої мудрості мати виявляє до дитини свою необхідну любов, ласку, ніжність.

У вихованні дитини традиції народної педагогіки висувають ідеї калокататії – тобто гармонійного розвитку в сукупності тілесних, душевних і розумових сил. Вважалося, що батьки повинні виховувати дитину всебічно. Змалку дитина мала оволодівати усіма знаннями і вміннями, які допоможуть їй у житті. Приказка "з нього вийдуть люди" означає, що дитина має сформуватися з різними позитивними якостями. Тому батьки дбали про гармонійний розвиток природних сил дитини, в основі якого вони вважали за обов'язок виховувати дитину змалечку фізично здоровою, розумною, працьовитою, людяною, щоб вона не цуралася свого роду, знала батьківські заповіді, звичаї, рідну мову, культуру, вірила в Бога.

На сучасному етапі психологи також вказують на необхідність повертатися до розуміння того, що в людині все взаємопов'язане й від природи гармонійне. На зміну аналітичної тенденції потрібно поставити цілісність людини, у якої чутливість, здібності та інші механізми неподільні. «Людська психіка й психомоторика володіє незчисленними можливостями створення механізмів, що складають систему здібностей з унікальними новоутвореннями. Людина пізнає, а пізнаючи, діє, вирішує завдання розумові та психомоторні. Кількість механізмів може бути нескінченною. Змінюючи умови роботи людини, ми створюємо тим самим нові механізми, нові способи дій. Одним із таких механізмів є таланти. Його сутність – у здатності до дії. Талановита людина оригінально вирішує усім відомі завдання» [1: 17].

За традиціями етнопедагогіки, любов батьків до дітей завжди викликали взаємну повагу, турботливе ставлення до старших. Діти добре відчували, що ними опікуються, а тому вони краще почували себе, були психологічно захищеними. Пращури наші вірили: якщо вкласти в дитину всю душу, то вона виросте хорошою, розумною і матиме хист (тобто обдарування) до тих чи інших ремесел, промислів, до господарської діяльності тощо. Дитинство вони вважали найважливішим періодом у житті людини.

З колиски батьки дитину привчали до навичок охайності, бережливості. У родині, де панував гарний сімейний уклад життя, завжди були налагоджені людські стосунки, доброзичливе ставлення батьків і старших до дітей, сімейний затишок, повага і любов до кожного члена родини; правила культури спілкування та поведінки, спокійні судження, тактовні зауваження сприяли належному розвитку і росту дитини.

У вихованні хлопця особлива увага зверталася на розвиток та формування таких рис характеру, як моторність, обов'язковість, мужність, кмітливість, а у дівчини – скромність, цнотливість, охайність. І знову ж таки, для всіх дітей обов'язково – працьовитість.

В українській сім'ї дбали не тільки про виховання дитини добрим господарем чи господинею, але й про морально-етичні засади, які, здебільшого, опиралися на християнський світогляд. Обов'язком родини було, згідно з народною традицією, прищеплення дитині змалку основних християнсько-етичних засад та людських чеснот. У сім'ї та в громаді стежили за тим, щоб дитина і в дрібницях не посягала на чуже, говорила правду, шанувала не тільки своїх батьків, а й інших старших людей, була чесною, доброю, привітною до людей [3].

Невід'ємним компонентом етнопедагогіки було розумове виховання. Дитина від матері поступово опановувала систему народних знань про світ. Рівень тих знань здійснювався у відповідності до рівня духовності особи. З її фізичним зростанням та духовним поступом отримувались і знання. За народними поглядами, дитину спочатку слід підготувати духовно до сприйняття знань, а відтак давати знання. Разом із розвитком духовної суті дитини розвивався і її розум. Цінність розумових якостей, знань людини яскраво виражені в народних прислів'ях:

- Не бажай синові багатства, а бажай розуму;
- Розум – скарб людини тощо.

Те, щоб дитина швидше "приходила до розуму", від колиски стимулювалося пісню, різними "забавлянками", "пестушками", "утішками", "скоромовками", розмовами з нею, навчанням рідної мови, а далі й прислів'ями, приказками, загадками, оповідями казок та інших доступних сюжетів. Велике значення надавалося народним обрядам.

У розвитку здібностей, обдарованості враховуються вікові особливості дитини. Для кожного сензитивного періоду розвитку дітей існують певні етнопедагогічні засоби, які спрямовані на розвиток

духовності дитини, на засвоєння нагромаджених культурних цінностей, ідей, на розширення знань, розвиток творчих здібностей. Кожен народний звичай, традиція, обряд чи свято завжди спрямовані на облагородження людської душі, гідності, вдачі, індивідуально-колективної праці та дозвілля. Засобами самореалізації через традиції природно розв'язуються проблеми розумового, морально-етичного, трудового, фізичного та естетичного виховання [6].

Традиції народного виховання дитини, людяного (гуманного) ставлення до неї, приділення їй великої уваги в українських родинах існували споконвічно. В Україні без уваги не залишались навіть дітси́роты; їх обов'язково брали на виховання в інші сім'ї. Опікунами таких дітей ставали авторитетні, доброзичливі люди, здебільшого родичі чи багатодітні сім'ї. За таких умов ці діти також мали змогу належним чином розвивати свої здібності та займати пристойне місце у суспільному житті. Можна згадати й про дослідника української родинної педагогіки, академіка М. Стельмаховича, що залишився сиротою та виховувався у свого рідного дядька.

Як бачимо, традиційна спадщина народної педагогіки надзвичайно багата; її використання у вихованні обдарованої дитини матиме плідні результати і в умовах сьогодення. Тож кожна сім'я, кожна школа можуть з успіхом використовувати накопичений віками її досвід у належному вихованні обдарованих дітей, щоб вони могли розвивати свої нахили, розкривати власну самотність у різних напрямках за своїм природним покликанням. Бо саме етнопедагогіка ставала завжди вирішальним фактором у розвитку та вихованні талановитих особистостей.

Література

1. Клименко В.В. Психологические тесты таланта. – Харьков: Фолио, 1996. – 197 с.
2. Павленко В.М., Таглін С.О. Етнопсихологія: Навч. посібник. – К.: Сфера, 1999. – 408 с.
3. Сарапулова Є. Виховання обдарованої дитини // Початкова школа, 2000. – № 2. – С. 3-4.
4. Стельмахович М.Г. Українська родинна педагогіка. – К.: ІСДО, 1996. – 288 с.
5. Українське народознавство: Навч. посібник / За ред. С.П. Павлюка, Г.Й. Горинь, Р.Ф. Кирчіва. – Львів: Фенікс, 1994. – 608 с.
6. Формування творчої особистості засобами етнопедагогіки: Метод. рекомендації / Укл. С.К. Стефанюк. – К.: ІСДО, 1995. – 176 с.
7. Яценко Т. "Темного лу́гу калина, чесного батька дитина..." Родинне виховання засобами народної обрядовості // Рідна школа, 1997. – № 7-8. – С.14-18.

*Інеса Сягровська,
студентка ННІ філології та журналістики
Житомирський державний університет імені Івана Франка
Науковий керівник – канд. пед. наук, доцент ЖДУ
Л.С. Шевцова*

УСНА НАРОДНА ТВОРЧІСТЬ, ДИТЯЧИЙ ФОЛЬКЛОР - ДЖЕРЕЛА РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ ЕТНОПЕДАГОГІКИ

У сучасній педагогічній науці виділяється окрема галузь – етнопедагогіка, яка досліджує конкретні етнічні традиції виховання. Українська етнопедагогіка, як і все українське, довгий час перебувала у тенетах імперського мороку. Вивчення питання концептуальних засад етнопедагогіки є надзвичайно актуальним, оскільки в умовах сьогодення зростає потреба у відродженні родинних виховних традицій як духовно-морального джерела формування особистості, ефективного засобу зміцнення національної свідомості утвердження норм та цінностей української ментальності.

Цінним джерелом педагогічного досвіду східного слов'янства є усна народна творчість. Чільне місце у східнослов'янському фольклорі посідає історико-патріотична тема. Народні перекази, притчі, героїчна дружинна, поезія прославляли руських людей-захисників рідної землі. За переказами, перші народні герої були вихідцями із низів. Літописи зберегли народні легенди про юнака котрий врятував Київ під час навали печенігів у 958 року, про Кирила Кожум'яку, про Михайлика і київські Золоті ворота та ін.

Малі фольклорні жанри (приказки, прислів'я, скоромовки, загадки) виступають своєрідною художньою формою передачі новим поколінням узагальненого історичного і соціального досвіду народу. Короткі влучні вислови полегшують сприйняття народної творчості, моралі, правил повсякденного життя: Шануй батька й неньку, буде тобі скрізь гладенько; Землі кланяйся низько, до хліба будеш близько; В чужому домі будь привітний, а не примітний.

Важливим засобом розвитку у дітей розумових здібностей і кмітливості, спостережливості і уважності є загадки. Давні відображають язичницькі уявлення про природу і Всесвіт.

Традиційна народна педагогіка широко використовувала дитячий фольклор. До дитячого фольклору належать твори різноманітних жанрів: колискові пісні, потішки, забавлянки, казки (з якими дорослі звертаються до дітей), а також частина колядок, щедрівок, ігор. Спільність поетики творів дитячого фольклору зумовлена специфікою дитячого світосприйняття і дитячої творчості. Дитячий фольклор відзначається особливою педагогічною функціональністю і з ним пов'язано пізнання рідної мови, виховання мовно-національної самосвідомості, моральних якостей, художньо-естетичного сприйняття

навколишнього середовища. Виконуючи колядки, діти засвоюють національно-культурні традиції народного мовного етикету-вітання, звертання, величання, побажання тощо.

Дитячий фольклор настільки різноманітний, оригінальний і багатожанровий, що потребує окремої розмови. Це коліскові, забавлянки, ігрові пісні, дражнилки, лічилки, скоромовки, казки й загадки, жартівливі пісні.

Для дітей раннього віку (немовлят та до трьох років) коліскові пісні, забавлянки виконують дорослі, переважно мати або старші братики та сестрички. Колісування дитини має надзвичайно важливе значення в перші роки її виховання. Коліска в українській родині мала символічне значення її не викидали, навіть, коли в хаті не було дітей.

Цікавим жанром у дитячому фольклорі є так звані, небилиці, або нісенітниці, також дуже поширені «безкінечні пісеньки», які можна співати поки не набридне: "Наша пісня гарна, нова, починаймо її знову".

Дитячі фольклорні твори складалися як дорослими, так і самими дітьми. Переважна більшість із них на думку багатьох дослідників творчість самих дітей (особливо, середнього та старшого віку). Дуже поширеним жанром дитячого фольклору є лічилки, які є давнім ворожінням про те, кому випаде жеребок. Своєрідним явищем є також дитячі дражнилки і мирилки, назва яких зрозуміла. Скоромовки, загадки, казки - все це збагачує уяву, виробляє навички усного мовлення, дотепність, будить фантазію, гумор, природний потяг до спілкування. Дитяча народна творчість збагачує дидактичні можливості етнопедагогіки.

Спочатку народна, а потім і офіційна педагогіка використовували гру як засіб навчання і виховання малят. Традиційні народні ігри комплексно впливають на особистість. Окрім виразного спрямування на фізичний розвиток, у них міститься потужний пізнавальний та емоційний заряд. Народні ігри, розваги, забави настільки різноманітні, що в єдиній класифікації важко показати всі особливості кожної з них. Тому дослідники систематизують їх за різними ознаками: за використанням в них певних предметів і без них, за періодом проведення, за віковим поділом та ін.

У народній педагогіці визначено дві групи дитячих ігор.

Перша - це спонтанні ігри. Вони виникають самі по собі і часто є наслідуванням дій дорослих. В таких іграх яскраво відтворювались естетичні начала народного життя, побуту, праці, уявлення про честь, гідність людини. Такі ігри сприяють розвитку в дитини національного мислення, формують її характер. Гра для дитини - найбільша насолода. В іграх виявляються всі здібності дитини, нахили. Гра - це настільки природний стан, що багато педагогів намагалися все навчання малих дітей перетворити на гру, бо вона найбільш інтенсивно захоплює дітей.

До *другої групи народних ігор* умовно можна віднести і гри, спеціально вигадані для розваги. В них здебільшого є правила, що

створювалися роками, століттями шліфувалися, слугували вихованню в дитини спритності, рішучості, самостійності. Народні ігри умовно поділяють за порами року на весняні, літні, осінні й зимові. Так, наприклад літом були популярні ігри "Золоті ворота", "Косарі", "Коза-дериза", "Хусточка" та ін.

У підготовці дітей до праці з давніх часів велика роль відводилася також іграшці, основна роль якої полягала у підготовці дитини до майбутньої діяльності, до життя в суспільстві. Найпопулярнішими в українських дітей були іграшки, котрі відтворювали предмети хатнього вжитку, знаряддя сільськогосподарської праці, свійських тварин, ляльки, транспортні засоби. Д.І. Фіголь, підкреслює, що українська народна іграшка завжди виготовлялася в душі давньоруських народних мистецьких і педагогічних традицій, але не була позбавлена й національного забарвлення. У процесі маніпуляцій, включення дітей у гру в них розвивалися перші уявлення про взаємини людей у повсякденному житті, побуті, праці, формувалися риси майбутніх трудівників.

Нині є актуальним використання відроджуваних традицій української етнопедagogіки та досягнень світової педагогіки, формування на цій основі педагогічної культури батьків та вихователів. Тому батькам, вихователям дошкільних закладів, вчителям потрібно шукати фольклорні засоби впливу на дітей з метою виховання у них національної свідомості, людяності.

Література

1. Витоки народної педагогіки//Українська культура://Історія і сучасність: навч. посібник/За ред. Черепанової С.О. - Львів: Світ, 1994.
2. Лозко Г. Етнопедagogіка та дитячий фольклор.//Лозко Г. Українське народознавство. К., 1995.
3. Стельмахович М. Українська народна педагогіка. - К., 1997.

*Ольга Карабінська,
студентка ННІ філології та журналістики
Житомирський державний університет імені Івана Франка
Науковий керівник – канд. філолог. наук, доцент ЖДУ
В. Т. Чайковська*

ЕТНОПЕДАГОГІЧНІ ПОГЛЯДИ В ЕПІСТОЛЯРНИЙ СПАДЩИНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ

Український письменник і публіцист Павлик М. І. писав про Лесю Українку: «Леся так просто ошоломила мене своїм образованием та тонким розумом. Я думав, що вона тільки в крузі своїх поезій, аж воно далеко не так. На свій вік це геніальна жінка» [6:453]. Леся Українка – видатний громадський діяч, талановита поетеса, драматург, прозаїк, перекладач і публіцист, літературний критик, фольклорист і, разом з тим, виразник передових педагогічних ідей кінця XIX ст. Хоча й немає розгорнутого й

систематизованого викладу її педагогічних ідей, та освітньо-виховна діяльність великої письменниці розвивалася за продуманими педагогічними принципами, що випереджали ряд навчально-виховних теорій свого часу. Виражені вони в її творах та величезній епістолярній спадщині.

Видатна поетеса обстоювала рідну культуру, рідну мову, національні традиції у вихованні; і всі виховні проблеми вона розв'язувала в світлі завдань громадянського виховання. Тож думки Лесі Українки про народну освіту не можна відокремлювати від усєї системи її поглядів і переконань.

З раннього дитинства видатна поетеса цікавилася питаннями освіти й культури, навчально-педагогічною літературою. Саме через брак якісних підручників, коли їй було 19 років, Леся Українка вирішила написати підручник «Стародавня історія східних народів» для молодшої сестри Ольги. В листі до дядька М.П. Драгоманова вона згадує про переклад індійських обрядових гімнів Рігведи, які пізніше ввела у підручник як ілюстративний матеріал. У підручнику висвітлено історичний процес творення українського народу. Історія трактується як засіб для усвідомлення процесу розвитку людського суспільства. Леся Українка намагалася показати справжню сутність стародавніх цивілізацій, несправедливий характер походів Дарія, тяжке становище поневолених народів. Усі ці положення авторка викладала просто й доступно, уникаючи безапеляційного тону, намагаючись наштовхнути читача на самостійні роздуми над історичними фактами [1:202]. Надаючи великого виховного і розвивального значення дитячому читанню, висувала високі вимоги до підготовки книг для дітей як з боку літературного змісту, так і з боку поліграфічного оформлення. Свій підручник вона вважала незавершеним, тому його було опубліковано лише після смерті письменниці в 1918 році без змін і виправлень.

Одним з найефективніших засобів навчання і виховання видатна письменниця вважала книги. На її думку, необхідно, щоб учні читали, і не лише підручники, а й наукову літературу. Читання розвиває світобачення, вчить мислити, аналізувати, стимулює самостійні висновки. Тому Леся Українка всіляко підтримувала діяльність «Просвіти», яку назвала «єдиним ясным пунктом на темному тлі українського життя» [6:172]. Вона прагнула, щоб це товариство, крім видавництва книжок для народу, створило власну бібліотеку, книгарню, музей. З цієї причини вона просила всіх своїх знайомих літераторів «надсилати для бібліотеки товариства «Просвіта» в Києві книги, а для музею – речі і взяти участь у написанні науково-популярних книжок» [6:189]. Але надіям Лесі Українки не судилося здійснитися, і з поясненням «справа в руках політично неблагонадійних» «Просвіта» була закрита.

Серед творчої спадщини Лесі Українки є ряд творів, що увійшли до скарбниці української дитячої літератури і водночас є потужним виховним засобом. У листі до брата М.П. Косача поетеса згадувала про

свій намір писати твори для дітей: «Ще далеко раніш твого листа, я почала писати казку для дітей, зветься «Чотири казки зеленого шуму». Казку сю я хотіла послати в Галичину в дитячий журнал. Якщо вдасться мені добре ця проба, то писатиму більш...» [6:36]. Та, на жаль, немає жодних відомостей, що ця казка була закінчена і видрукувана, хоча в архіві письменниці зберігся автограф, що являє собою детальний план цього твору. Інші ж дитячі твори були надруковані і стали одними з найкращих зразків поезії для дітей.

Лесю Українку можна вважати однією з кращих дитячих письменниць того часу. Їй були чужі низькопробні, докучливі твори для дітей, які викликали в малого читача нудьгу й огиду до прекрасного, привчали до ситого міщанського життя. У дитячих творах письменниці майстерна й оригінальна, як і у всій творчості. Використання народнопоетичних образів, розумне тлумачення філософських понять, педагогічний такт і основне – виховання любові й поваги до рідного народу і природи – це і є найбільша цінність творів Лесі Українки для дітей [2].

Внесок письменниці в дитячу літературу неоціненний. Серед цих творів: вірші «Вишеньки» і «Колискова», цикл «У дитячому крузі», дві прозові казки «Лелія» і «Біда навчить» та ін. В доробку Лесі Українки є й спеціальні збірники «Дитячі ігри, пісні та казки Ковалевського, Луцького і Новоград-Волинського повітів Волинської губернії», «Народні мелодії з голосу Лесі Українки», випущені спеціально для навчання дітей на матеріалі народних традицій.

Леся Українка часто обурювалася тим, що вибір книжок для читання зовсім невеликий, тому намагалася збільшити цей перелік, здійснюючи переклади відомих творів зарубіжних авторів, серед яких були й дитячі твори. Проте найкращим вихователем вона вважала рідну мову, саме через це писала оригінальні твори, показуючи красу і неповторність рідної культури.

Лариса Петрівна організовувала для дітей шевченківські вечори, добивалася серйозного ставлення до участі в них, вчила з дітьми вірші, допомагала старшим дітям складати «виступи про життя Шевченка». Кожного разу, коли читання не вдавалося провести, письменниці щиро шкодувала. В одному з листів до А.С. Макарової вона писала: «Шкода, що не устроїлися народні читання, літом треба буде знов нагадати гадячанам про їх. Я ніколи оптимістично не відносилася до тих «работников по делу народного образования», через те й не розчарована в них. Се народ лінивий, і якби над ними постійно була «нарвственная палка», то, може б, вони й робили що-небудь» [6:215].

Варто згадати про багаторічну, цікаву, творчу дружбу Лесі Українки з народною вчителькою з Гадяча А.С. Макаровою, про яку в листі від 4 лютого 1894 року вона писала: «Уже одне те, що в школі є людина не лиха, не черства педантка і притім чесна, есть уже велика користь для дітей» [6:215]. Саме на ґрунті листування з Антоніною

Семенівною формувалося й уточнювалося розуміння педагогіки, змісту навчання та виховання дітей, основних методичних вимог до роботи з ними, а також найцінніших професійно-ділових якостей вчителя. Поетеса вимагає від нього ясного, бадьорого світогляду, такого, який ґрунтується на глибокому осмисленні явищ життя, адже вчитель виступає творцем дитячої душі.

Варто зазначити, що поетеса сама була «педагогом». Леся Українка знала декілька іноземних мов так досконало, що сама начала дітей цим мовам. В своїх листах вона неодноразово згадує про те, що вчитель повинен дотримуватися педагогічної коректності. Спогади сучасників засвідчують, що сама Леся у роботі з дітьми відзначалася дивовижною тактовністю, витримкою, незмінною привітністю [3:126]. Цей аспект і відповідає педагогіці співробітництва, який характерний народній педагогіці.

На її думку, справжній учитель повинен вміло і просто «обходитися з учнями», усвідомлено визначити зміст і складність навчальних завдань, враховуючи вікові та індивідуальні особливості дітей [4]. Леся Українка дивувалася з тих вчителів, які не виявляли навіть найменших ознак творчості чи винахідливості у навчанні. Товариськість, доброзичливість, взаємне розуміння, повага до особи учня повинні панувати в процесі навчання. За будь-яких обставин «злість не повинна бути в характері вчителя». Леся Українка не мислила собі вчителя інакше, як старшого товариша, щирого друга і порадника. Та, крім любові й поваги до дітей, йому ще необхідно мати широкий професійний кругозір, міцні достатні знання, вміти науково задовольнити пізнавальні запити учнів. Вчителем може називатися та людина, яка служить зразком, прикладом для учнів, котра способом свого життя виховує їх, орієнтує на справжні цінності життя. Образ такого вчителя Леся Українка виводить в особі Річарда Айрона з п'єси «У пущі», який передає не лише свої професійні знання і вміння скульптора учневі, а й щиро вболіває за формування його душі. У своїх творах поетеса стверджує, що виховання молоді повинне проводитися на принципах широкого пізнання навколишнього світу, пробудження та розвитку національної самосвідомості.

Крім того, одним з важливих аспектів формування особистості дитини вона вважала сімейне виховання, яке повинне ґрунтуватися на народних звичаях та народній моралі. Зокрема, в родині Косачів були створені такі умови, щоб діти, за висловом Лесі Українки, виховувалися в «українській мові». Цьому сприяло й природне навколишнє мовне середовище (наприклад, життя в Колодяжному, Гадячі).

Педагогічні погляди Лесі Українки стали значним внеском у становленні українського шкільництва, в теорію і практику навчання та виховання дітей, відіграли певну роль у розвитку світової педагогічної думки, підтримали ідеї етнопедагогіки.

Вся творчість письменниці належить до тих видатних явищ, які

для кожного покоління читачів і дослідників залишаються актуальними.

Література

1. Артемова Л. Історія педагогіки України: Підручник. – К.: 2006. – 369 с.
2. Березюк О.С. Педагогічні погляди Лесі Українки//Вісник ЖДУ. – Житомир: 2001. – 253 с.
3. Квітка К. На роковини смерті Лесі Українки//Спогади про Лесю Українку – К.: Дніпро, 1971. – 315 с.
4. Любар О.І. та ін. Історія української школи і педагогіки: навч. посіб. – К.: 2006. – 420 с.
5. Міщенко Л. І. Леся Українка: Посібник для вчителів. – К.: Радянська школа, 1986. – 303 с.
6. Українка Леся. Збір. творів: У 12-ти т. – К.: 1978, т.10.–543 с., т. 12 – 493с.

Ольга Расовська,

*студентка ННІ філології та журналістики
Житомирський державний університет імені Івана Франка
Науковий керівник – канд. пед. наук, доцент ЖДУ
О.С. Березюк*

ЕТНОПЕДАГОГІЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ОСВІТНЬО-ВИХОВНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ. ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНІСТЬ

Світова історія і мистецтво дають нам багато прикладів продуктивної ретардації, повернення до витоків, першооснов, зародків культури. Так, наприклад, середньовічне релігійне світобачення, проіснувавши декілька століть, не змогло стати вихідною точкою опори для нового світорозуміння епохи Відродження, що прийшла на зміну «темним» Середнім вікам. Відродження створило новий ідеал людини, спираючись на вже існуючий, але дещо призабутий зразок з історії культури Стародавніх Греції та Риму. Таким чином, оминувши, здавалося б, невідворотний згубний рух цивілізації у замкнутий релігійний простір.

Так трапилося і з етнопедагогікою у системі виховання й освіти України. До становлення УРСР на теренах України, всупереч різним заборонам і покаранням непокірних (згадаймо царські Емський і Валувєвський укази, численні висилки у віддалені райони Сибіру), відбувався стрімкий розвиток української культури, мистецтва, з'являлися дослідження з етнографії, історії, фольклору, етнопедагогіки тощо.

В 20-х роках ХХ століття з появою ідеї про інтернаціональне виховання дітей (навіть дошкільного віку) як «майбутніх свідомих будівників соціалізму» [4:48] набуває розмаху відхід від досвіду народної педагогіки у навчанні і вихованні дітей та учнів. Сучасна дослідниця Наталія Сивачук, розкриваючи проблему таврування усього національного, зокрема й народної казки, говорить про те, що педагоги радянської доби називали ідеї народного виховання «фіговим листочком», «яким прикривалась і прикривається дрібнобуржуазна

педагогіка, що відриває пролетаріат від одного з найвеличніших своїх завдань - створення дитячих установ з яскраво вираженим класовим відтінком»[4:48].

Абсурдною для сучасників видається думка радянських науковців Яновської Е., яка вважає недопустимим ознайомлення дітей з групою казок, де фігурують образи-персонажі класових ворогів: царя, цариці, принцес тощо, та М.Рум'янцева, який хоч і не докорінно опозиційної щодо точки зору щодо народної казки, проте, не розуміючи (або змушуючи себе не розуміти!) справжньої ідеї «Ріпки», називає її «найкращим засобом навчання дітей ідеї класової солідарності» [4:49].

З розпадом примарної наддержави портрети старих вождів та колишні блискучі гасла більше не втілювали безсмертної ідеї (згадаймо порівняння з Середньовіччям). Криза дев'яностих привела українців у глухий кут: старе жорстко понівечене, а на створення нового доведеться витратити надто багато часу. Тому народ вирішує повернутися у минуле заради того, щоб привнести звідти на сучасний ґрунт найкращі здобутки багатовікової української народної педагогіки і удосконалити їх.

Що допоможе краще утвердити у маленькому українцеві власне «Я», сформувати почуття побратимства і взаємодопомоги, як не українська народна гра, що має велике оздоровче, освітнє і виховне значення? Як стверджує С. Чабан, останнім часом почали відроджуватися культурні цінності українців, які «були забуті та викоренені зі свідомості українців. Одним із таких культурних надбань є народна гра, яка відображає характер, темперамент, почуття, побут, звичаї українців»[7:47-48]. Такі етнічні українські ігри-ловітки як «Піжмурки», «Латка», «Квач» та багато інших, завжди користуються великою популярністю серед дітей різного віку. С.Чабан пропонує у роботі з дошкільниками та молодшими класами добирати інформацію до пропонованої гри і розповідати її дітям. Тоді гра матиме не тільки розважальне, але й навчальне значення, сприятиме як фізичному, так і розумовому розвитку дитини.

З метою «виховання учнів на кращих традиціях народної педагогіки, культури, мистецтва»[1:32] в закладах освіти Чернівецької області, наприклад, зокрема Вижицького та Путильського районів (культура гуцульщини та бойківщини), в шкільний курс був уведений новий навчальний предмет - «Українознавство» і, як його складова частина, «Гуцульщинознавство».

Мета навчального предмету «Українознавство» - «ознайомлення вихованців з багатствами культурно-господарської спадщини українського народу, з народними традиціями і формування в них етнічної самосвідомості, кращих якостей національного характеру, прагнення до сприйняття національної культури». Відповідальність за викладання дисципліни покладена на вчителів історії. Впровадження «Українознавства» спрямовано на те, «щоб кожен учень знав свій народ, а в

ньому пізнавав себе» [5;с.53].

Навчальний курс охоплює перелік таких тем: «Я - українець», «Моя родина», «Мій український народ», «Українська мова», «Українська культура», «Моя держава – Україна», «Україна та українці в світі». Програми 1-12 класів вміщують абсолютно ідентичні розділи, однак ступінь глибини розкриття матеріалу у кожному класі чітко відповідає віковому розвитку учнів, варіюючи за рівнями складності розуміння предмету вивчення.

Поняття «етнопедагогіки» неможливе без зв'язку із педагогікою рідної мови. Вчений-педагог Валентина Шляхова провела моніторинг пропонованих підручників для СЗШ з української мови, визначивши найкращим підручник за редакцією С. Єрмоленко та В. Сичової, констатуючи його багате українознавче наповнення. В той же час підручники і посібники інших авторів вимагають значного вдосконалення в українознавчому плані, як констатує дослідниця.

Стосовно викладання української літератури, то сучасний педагог повинен передбачити наступне: «Проймаючись національною ідеєю через художнє слово, школярі споріднюються з духовною культурою свого народу, відчують свій зв'язок з його історичною долею». Цей процес повинен відбуватися у руслі співпереживання і співтворчості, «доцільно також запропонувати учням дослідити, які саме народознавчі елементи функціонують у тексті, яке смислове та емоційне навантаження вони виконують» [9:30-31].

Не менше значення, ніж навчально-виховна робота школи, у становленні гармонійно розвиненої особистості мають організації учнівської молоді, зокрема найпотужніші з них діють ще з кінця ХІХ - початку ХХ століть у Галичині - це «Сокіл», «Січ» і «Пласт», які «здійснюють виховання молоді в народному козацькому дусі фізично, морально, духовно здорових громадян України» [3:41].

Отже, підбиваючи підсумки цієї розвідки, освітньо-виховну систему України можна визначити як етнопедагогічно компетентну, або ту, що акумулює у собі найкращі здобутки української народної педагогіки.

Література

1. Мінченко Т. Українознавство в навчально-виховному процесі ЗНЗ Чернівецької області/Т.Мінченко/Для освіти. - 2008. - №3 (49). - С.32-34.
2. Моляко О. Функціональна модель формування полікультурної компетентності школярів/ О.Моляко//Рідна школа. - 2005. - №6 (805). - С.10-12.
3. Останіна Н. Особливості організації клубної роботи з учнівською молоддю на початку ХХ століття/Н.Останіна//Шлях освіти. - 2008. - №3 (49).-С.40-44.
4. Сивачук Н. Дискусія щодо виховного потенціалу народної казки на сторінках української педагогічної преси (20-30-ті роки ХХ століття)/ Н.Сивачук//Шлях освіти. - 2006. — №1. - С.48-50.
5. Скрябіна Т. Підготовка майбутнього вчителя історії до викладання українознавства в школі/Т.Скрябіна//Рідна школа. - 2008. — №11(948). -С.53-55.

6. Українознавство. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів/Юсвіта і управління. - Т.11. - 2008. - №2,3. - С.149-208.
7. Чабан С. Українські народні ігри/С.Чабан//Відкритий урок. - 2009. - №2(170). - С.47-49.
8. Шляхова В. Українознавче наповнення нового покоління підручників рідної мови/В.Шляхова/Юсвіта і управління. - Т. 11. - 2008. - №4. - С.158-163.
9. Яременко Н. Народознавчі елементи як засіб формування національної самосвідомості учнів на уроках української літератури/ Н.Яременко // Рідна школа. - 2006. - №10(921). - С.30-32.

Наталія Романюк,
студентка ННІ філології та журналістики
Науковий керівник – канд. пед. наук, доцент ЖДУ
А.М. Лісовський

ЕСТЕТИЧНИЙ ІДЕАЛ

Естетичний ідеал — це конкретно-чуттєве уявлення про прекрасне в його найвищому вияві.

Ідеал є досить складним утворенням, де переплетені такі компоненти, як уявлення про належне, бажане і дійсно існуюче, суперечності життя і шляхи їх подолання. Зміст естетичного ідеалу сприймається у чуттєвих формах і переживається як особистісно значуще. Естетичний ідеал має конкретно-історичний характер, тому ідеали різних епох змістовно відрізняються.

Вашченко Г. зазначає, що поняття «ідеал» у перекладі з грецької слід тлумачити як ідею — поняття, образ, уява. Іноді ідеал трактують як першобраз. Ми наголошуємо на прямому зв'язку естетичного смаку й естетичного ідеалу, адже естетичний ідеал — це такий вид естетичного відношення, який знаходиться між естетичним смаком, з одного боку, та естетичними поглядами — з іншого [1: 62].

Вже естетичний смак є певним узагальненням естетичного досвіду, але це узагальнення, як ми уже знаємо, багато в чому має суб'єктивний характер. Кант називав «ідеал краси» вищим зразком, прообразом смаку. Можна стверджувати, що естетичний ідеал — більш глибоке, більш об'єктивне узагальнення естетичної практики людини, суспільних класів і навіть цілих епох, адже можна простежити за специфікою естетичного ідеалу Стародавньої Греції чи епохи Відродження.

На відміну від естетичних поглядів, що виражаються в абстрактних поняттях, естетичний ідеал ніколи не розриває зв'язків з конкретно-чуттєвою формою свого вираження, без якої не можна зафіксувати образ належної краси.

Аналізуючи проблему естетичного ідеалу, наголосимо, що цільова спрямованість як родова ознака ідеалу стає нібр каркасом, що тримає на собі сукупність різних за природою і змістом чинників, з яких складається

ідеал тієї чи іншої епохи, суспільства, класу, окремої особи. Метою естетичного ідеалу постає вдосконалення дійсності за законами краси. Специфіка ідеалу як елемента естетичної свідомості суспільства і людини, полягає в конкретно-чуттєвому характері його виявлення при освоєнні дійсності, в інтенсивності соціального наповнення щодо явищ суспільного життя.

Особливої уваги заслуговує зв'язок ідеал — мета, адже як робоче може бути прийняте визначення ідеалу як мети, що спонукає людину до дії. Саме така думка є своєрідним лейтмотивом осмислення специфіки естетичного ідеалу в історії естетики. Наведемо конкретні приклади. В естетиці Гегеля ідеал, по суті, стає центральною естетичною категорією. Він визначає ідеал як ідею, в якій виражена дійсність, що відповідає своєму розумінню. Сферою вияву естетичного ідеалу Гегель вважав мистецтво, а відповідну естетичному ідеалу форму мистецтва вбачав у мистецтві античності. Мистецтво Стародавньої Греції німецький філософ характеризував як класичне мистецтво ідеалу: отже, повернутися до грецьких мистецьких зразків і є метою, досягнення якої полягає в наближенні до ідеалу [2:132].

Ця проблема послідовно висвітлювалась в естетичних поглядах російських та українських діячів. І. Франко, П. Грабовський, Леся Українка пов'язували ідеал з дійсністю. Діяльність людини, взагалі, і митця, зокрема, зорієнтована, на їхню думку, на удосконалення реального суспільного життя, перетворення навколишнього світу. Така тенденція наприкінці XIX — початку XX ст. стала антиподом ідеалістичної філософії, яка свідомо відривала ідеал від реальних процесів життя, перетворювала його на штучну структуру, на символ недосяжного зразка, що слід розглядати як протилежність реальності.

Ідеал має нести в собі перетворююче, динамічне начало. Сфера прикладання естетичного ідеалу надзвичайно широка. Він здатний організовувати діяльність людини у найрізноманітніших сферах життя, незалежно від того, свідомо чи несвідомо орієнтується на нього індивід. Саме це і визначає можливість функціонування естетичного ідеалу в духовно-практичному освоєнні дійсності. Естетичні ідеали суспільства в цілому виступають головним критерієм, цінністю, метою, з якою співвідносяться і на досягнення якої спрямовані естетичні ідеали особи, різних мікро- і макрогруп у суспільстві. Зрозуміло, що ефективність функціонування естетичного ідеалу суспільства буде тим вищою, чим більше збігатимуться з ним ідеали окремих осіб, різних соціальних груп. Кожне суспільство зацікавлене в дієвості функціонування естетичного ідеалу і використовує для цієї мети суспільні інституції, зокрема систему естетичного виховання. Одним з найважливіших завдань естетичного виховання є формування естетичних ідеалів [3:74].

На думку Йєменського Б.М., естетичний ідеал дістає найбільш рельєфне вираження в мистецтві, яке відтворює і активно формує уявлення про досконале, характерне для певного часу. В

мистецтві естетичний ідеал художника втілюється у позитивних образах. Крім того, митець може виразити естетичний ідеал самою структурою художнього твору, всією його образною будовою, в тому числі через негативні образи [4: 167].

Література

1. Ващенко Г. Виховний ідеал: Підручник для педагогів, виховників, молоді і батьків. 3-є вид. - Полтава: Полтавський вісник, 1994. -Т. 1. - 190 с.
2. Естетика: Підручник / Л.Т.Левчук, В.І.Панченко та ін.; За заг. ред. Л.Т.Левчук. - 2-е вид., доповн. і перепис- К.: Вища школа, 2006. - 431с.
3. Ковальчук В.А. Технологія розв'язання соціально-педагогічних задач: Методичні рекомендації. - Житомир: ЖДУ, 2002. - 168 с.
4. Неменский Б.М. Мудрость красоты: О проблемах эстетического воспитания. Кн. для учителей. - М.: Просвещение, 1981. - 192 с.

***Олена Вольницька,**
студентка ННІ філології та журналістики
Житомирський державний університет імені Івана Франка
Науковий керівник – канд. пед. наук, доцент ЖДУ
О.С. Березюк*

ЕТНОПЕДАГОГІЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ОСВІТНЬО-ВИХОВНИХ СИСТЕМ УКРАЇНИ

У контексті суспільних трансформацій в Україні, світових глобалізаційних процесів перед педагогічною наукою постає завдання оновлення змісту загальної освіти. Необхідною умовою модернізації на цьому терені є утвердження етнокультурного вектора змісту освіти, реалізація якого сприяє становленню загальнокультурної компетентності особистості доби інформаційного суспільства в єдності всіх її складових (громадянської, політичної, моральної тощо). На часі теоретичне й методичне обґрунтування етнопедагогічного компоненту змісту шкільної освіти, що складає основу національної загальної та педагогічної освіти, вивчення регіональних особливостей народнопедагогічного досвіду українського народу, впровадження ідей етнопедагогіки в практику загальноосвітньої школи.

В умовах модернізації змісту національної шкільної освіти набуття особистістю компетенцій, що забезпечують її саморегуляцію в різноманітних ситуаціях діяльності і спілкування, є метою освіти. На часі теоретико-методологічне обґрунтування компетентнісного підходу, визначення шляхів набуття особистістю окремих видів компетенцій, уточнення їх структури й ієрархії. Більш повна реалізація компетентнісного підходу передбачає історико-педагогічний та психолого-історичний аналіз взаємозв'язку змісту освіти й структури компетенцій, які особистість набуває в певному освітньому просторі, в контексті того чи іншого соціокультурного середовища. Неврахування цих залежностей призводить до неузгодженості набутих компетенцій зі

змістом освіти, а також до труднощів досягнення особистістю належного рівня соціалізованості в сучасному суспільстві.

Протягом багатьох років зміст освіти постійно зазнавав змін. У розробці змісту національної освіти О. Савченко виділяє низку етапів, найскладніші з яких пов'язані саме з утвердженням етнокультурного вектора. На одному з етапів реформування освіти виникла потреба реалізувати компетентнісний підхід у визначенні цілей освіти. Прийняття компетенцій як цілей освіти, зазначає О.Я. Савченко, зумовлює те, що зміст освіти набуває орієнтації на особистість школяра, предметні знання й уміння не є кінцевими цілями навчання, а лише сходиною в набутті компетенції [2: 225].

Етнопедагогіка як складова народознавства найповніше репрезентує, на думку Р.П. Скульського «практичний педагогічний досвід нашого народу» [3:210]. Етнопедагогіка виступає як система історично зумовлених, відносно сталих способів передачі естетичних уявлень, цінностей, норм, практичного досвіду певного народу у процесі соціалізації особистості, який реалізується, насамперед, у певним чином організованому просторі. За останні роки спостерігається чимало наукових розробок, пов'язаних із вивченням діяльності педагога як фахівця, із дослідженням професіоналізму педагогічної діяльності. Однак парадигму цих проблем не до кінця належним чином віддзеркалював предмет педагогічної акмеології, яка саме вивчає професійне становлення педагога, досягнення ним вершин у фаховій діяльності, шляхи і способи вдосконалення як професіонала.

Зараз проблема оновлення навчального процесу у вищому педагогічному навчальному вузі в плані підготовки студентів до педагогічної творчості особливо вимагає все більших і глибших змін, адже успішне розв'язання навчально-виховних завдань, що стоять зараз перед школами, потребує високої професійної культури вчителів, творчого використання ними найновітніших досягнень етнопедагогічної науки та досвіду педагогів новаторів. У документах про професійну школу вказується на необхідність підняти психолого-педагогічний рівень вчителів, поліпшити організацію та зміст педагогічної практики. В них наголошується на тому, що майбутні вчителів і вихователів потрібно озброїти найсучаснішими знаннями і ґрунтовною практичною підготовкою.

Тому навчальний процес у вищій школі – це не тільки подання і засвоєння знань, прививання навиків і вмінь, це складна система організації, управління і розвитку пізнавальної діяльності студентів, це процес багатостороннього формування спеціаліста високої кваліфікації, що потребує строгої організації, функціонування, глибокого аналізу умов свого розвитку.

Література

1. Проблеми укр. нар. пед. : теорія і практика: Збірник наук. статей. – Івано-Франківськ: 2005. – С. 71-75, 169-177.

2. Савченко О.Я. Етапи реформування змісту шкільної освіти в Україні за роки незалежності//Розвиток педагогічної і психологічної наук в Україні 1992-2000. Збірник наукових праць до 10-річчя АПН України/Академія педагогічних наук України. - Частина 1. - Харків: ОВС, 2002. - С. 210-226.
3. Скульський Р.П. Українська етнопедагогіка в теоретичному і практичному вимірах//Збірник наукових праць: Філософія, соціологія, історія. - Івано-Франківськ: Плай, 2003. - Вип. 8. - Ч. 1. - С. 201-213.

*Валентина Плисківська,
студентка ННІ філології та журналістики
Житомирський державний університет імені Івана Франка
Науковий керівник – канд. пед. наук, доцент ЖДУ
О.С. Березюк*

ЕТНОПЕДАГОГІЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ В ОСВІТНЬО- ВИХОВНІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ

Мудрість народної педагогіки завжди закликає нас глибоко поважати минуле і трудитися заради майбутнього. Недарма в народі говорять: «Перед минулим – зніми капелюх, перед майбутнім – засукай рукава». У цих вічних істинах і полягає неминуща сила і міць нашої древньої і завжди молодшої педагогічної науки, науки як стати і бути Людиною.

В усіх цивілізованих державах зміст освіти відображає культурно-історичні та духовно-національні традиції свого народу. Те, що в Україні розпочинається наступ на історичне безпам'ятство, а то й відверте яничарство означає, що й ми хочемо побудувати цивілізоване суспільство.

Українська етнопедагогіка - одна з тих дисциплін, яка поєднує в собі можливості всіх українознавчих предметів, вона повертає школі віру в педагогічні ідеали. Етнопедагогіка навчає відчувати себе суб'єктом історії, вона є потенціями рідного слова, фольклору, свят, обрядів, відшліфовує емоційну культуру школярів, формує національну самосвідомість, прилучає до безсмертної скарбниці народного досвіду виховання, спонукає ділитися здобутками духовності з іншими народами використовуючи при цьому досягнення народної педагогіки інших націй.

У сучасних умовах, коли Україна стала суверенною державою, з усіма її атрибутами й проблемами, з'являються нові чинники, які неодмінно слід враховувати у навчально-виховному процесі. Насамперед необхідно знайти оптимальне співвідношення між процесами глобалізації в усіх сферах людської діяльності, у які вільно або мимовільно втягується країна з її національними особливостями, які не тільки слабшають, а навпаки, посилюються в умовах вільної держави. З огляду на те, що на території України проживають представники багатьох націй і народностей, слід визначити розумну пропорцію між національним і інтернаціональним. Треба спрямувати значні виховні зусилля на

подолання кризи моралі на пострадянському просторі, яка ставить під серйозну загрозу завоювання народної педагогіки. З огляду на особливості етнопсихології народу доцільно творчо поєднувати старі й нові підходи у вихованні саме тих якостей, які позитивно характеризують націю.

У нинішніх умовах етнопедагогіка є основою національної культури й духовності народу, без яких неможливо виховати сучасну молодь. У державних документах про освіту, навчання й виховання, зокрема у Державній національній програмі «Освіта» (Україна – XXI століття), зазначається, що формування громадянина повинно бути спрямоване на «виховання національної самосвідомості, досконалості й культури» [3].

У Концепції 12-річної середньої загальноосвітньої школи і Концепції суспільного виховання особистості в умовах розвитку української держави наголошено, що в умовах суверенітету країні потрібні люди, які зможуть опанувати й втілити в життя основні демократичні цінності цивілізованого суспільства, не втративши при цьому кращих досягнень попередніх поколінь українського народу [4].

Пріоритетним у навчально-виховній взаємодії учнів та педагогів-вихователів є відродження традицій, забезпечення духовної єдності поколінь, збереження родинних традицій, вивчення родоводу, залучення дітей до народних традицій, звичаїв, обрядів, виховання в них національної свідомості й самосвідомості. Як приклад наведемо дослідження В. Болгаріної та Я. Жупецького, спрямоване на вияв впливу традицій на свідомість і самосвідомість учнів. Ними була розроблена експериментальна модель спільної роботи сім'ї та школи, яка передбачала залучення учнівської молоді до української національної культури і ґрунтувалася на психолого-педагогічних ідеях щодо формування особистості, ролі національної культури в її розвитку та соціалізації. Сутність експерименту полягала в тому, що на певний час до експериментального процесу були включені різноманітні навчально-виховні заходи, які базувалися на народних традиціях: проводилися позакласні години, ігрові змагання, народні ярмарки тощо. За результатами дослідження були узагальнені такі висновки: - підвищення рівня загально-культурологічних знань учнів; - усвідомлення місця української національної культури як культури самобутньої у формуванні особистості дитини; - зростання кількості учнів, які почали спілкуватися українською мовою в сім'ї і з друзями, а також надають перевагу українській школі, для навчання своїх дітей у майбутньому; - збільшення кількості учнів, які почали надавати перевагу українському телебаченню, ЗМІ, українській художній літературі, українському радію; - значно поглибився інтерес до історії України, історії вітчизняної науки, техніки, мистецтва, освіти, народної педагогіки, народних традицій, свят, звичаїв, фольклору, народного мистецтва; - збільшився вплив національної культури на формування загальнокультурного рівня школярів, їхньої національної свідомості тощо [2].

Також місце козацької педагогіки в системі виховання сучасної молоді важко переоцінити. Це складова української етнопедагогіки, яка формує в дітей і молоді синівську любов до рідної мови, культури, землі, народу, Батьківщини, виховує в них незламну силу волі й духу, високу лицарську мораль, духовність. Тому козацьку педагогіку, традиції українського народу, закладені з часів козацтва, необхідно вивчати, переосмислювати, і застосовувати для того, щоб змалку в дитині формувати і розвивати риси господаря, патріота, громадянина, адже формування патріота, мужнього громадянина Української держави, її захисника з яскраво вираженою національною свідомістю і самосвідомістю, світоглядом і характером, високою мораллю і духовністю є актуальним і сьогодні [8].

Тому нині є актуальним запровадження у дошкільних закладах освіти, школах, позашкільних закладах освіти заходів, які популяризують методи козацько-лицарського виховання. Прикладом може слугувати розроблення і затвердження програми „Сучасне козацько-лицарське виховання дітей і юнацтва України”, яка передбачає вивчення дітьми, підлітками і юнаками історії українського козацтва, вітчизняної національної культури (мистецтва, науки, освіти), ознайомлення з військовою майстерністю козаків, їх готовністю стати на захист своєї держави в будь-який час. Таким чином, виховання на засадах козацької педагогіки має три аспекти, які передбачають формування високих моральних якостей, фізичний розвиток та культурологічне виховання дітей і молоді.

Традиції народної педагогіки наділені ознаками високого одухотворення. Український дослідник народних традицій у вихованні молоді М.Г. Стельмахович переконливо доводить, що завдяки їм в пам'яті нашого народу впродовж віків живуть, передаючись від покоління до покоління, такі благородні людські якості як любов до рідної землі, отчого краю і домівки, повага до батька-матері, світлої пам'яті своїх предків, рідної мови, історії, відчуття приналежності до народу, усвідомлення себе його частиною, прагнення пізнати, зберегти й передати його духовні надбання у спадок своїм нащадкам. В.О. Сухомлинський називав народні традиції „живим, вічним джерелом педагогічної мудрості”, „зосередженням духовного життя народу”.

Педагогічне значення народних традицій полягає і в тому, що вони є результатом виховних зусиль народу протягом багатьох віків як незамінний виховний засіб. Через систему традицій кожен народ відтворює себе, свою духовну культуру, свій характер і психологію у своїх дітях [1]. Нині формується система національної культури, яка передбачає наступність виховних традицій в сім'ї, дошкільних установах, середній ланці освіти, позашкільних закладах на належному рівні. Лише за таких умов виховання підростаючого покоління буде повноцінним, всебічним і системним.

Національна культура виступає першоосновою формування всебічно розвиненої особистості, її самореалізації. Лише через неї можливе досягнення загальнонародської культури. Незнання учнями особливостей національної культури може призвести до денационалізації, занепаду духовності, що насамперед проявляється у ставленні до рідної мови, історії свого народу, його традицій та звичаїв [2]. В умовах відродження духовності народу, його культурних традицій, загальноосвітній навчальний заклад має стати потужним засобом творення виховної традиції, яка передбачає поєднання споконвічних поглядів на предмет виховання, що склалися протягом існування людського суспільства, і сучасних поглядів, які диктує соціально-економічний устрій життя, нові суспільні норми і вимоги.

Народна педагогіка як першооснова виховання і джерело знань для наукової педагогіки, створює ґрунт для навчання, виховання і розвитку розумної, працьовитої, гуманної людини. Народне виховання – це система практичного впливу на особистість, в основі якої лежать погляди народу на виховання людини, впливу на неї природного середовища і соціального оточення. Це методи і засоби, що передаються від покоління до покоління і засвоюються як певні знання, вміння і навички [5].

Література

1. Бойко А.М., Титаренко В.П. Український рушник: засіб національного виховання. Навчально-методичний посібник//Верстка. - 1998. - 219с.
2. Болгаріна В., Жупецький Я. Вплив народних традицій у вихованні учнів//Рідна школа. -1999.-№4.-С. 46-51.
3. Державна національна програма «Освіта» (Україна ХХІ століття). – К.: Райдуга, 1994.
4. Концепція 12-річної середньої загальноосвітньої школи / Освіта України. - 2000 Хайруддинов М. Козацька педагогіка//Початкова школа. – 2003. №8. - С.59 - 62.
5. Концепції суспільного виховання особистості в умовах розвитку української державності (проект)//Шлях освіти. – 2000. - №3.
6. Стельмахович М.Г. Народна педагогіка. – К.: Рад. школа, 1985.-С.12-13.
7. Хайруддинов М. Народні традиції та виховання//Початкова школа. – 2003. - № 10. - С. 46-50.

Ольга Барановська,
студентка ННІ філології та журналістики
Житомирський державний університет імені Івана Франка
Науковий керівник – канд. пед. наук, доцент ЖДУ
Г.В. Грибан

ЕФЕКТИВНІ ШЛЯХИ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Кожен з нас хоче бути справжнім учителем із великої літери – творчим, завжди актуальним, цікавим для своїх учнів і авторитетним серед

колег. Сучасна школа вимагає творчого вчителя, який навчив би дітей набувати знання з різних предметів, «одягати» в мовну оболонку так, щоб мова служила засобом висловлювання особистих думок, стала виявом власної свідомості.

У сучасній освіті існує певний парадокс: невідповідність між стратегічною метою освіти (а саме всебічний розвиток особистості дитини), закладеної в нормативних документах, і реальною діяльністю загальноосвітнього навчального закладу (надання учням певних знань, вироблення вмінь, набуття навичок, контроль та оцінювання цих знань і вмінь).

Розв'язати цей парадокс покликані сучасні освітні технології, виникнення й розвиток яких зумовлені ступенем розвитку суспільства і науки. Головною причиною необхідності модернізації освіти можна вважати масовий характер навчання в початковій та середній школі, потім в старшій і вищій школах у ХХ столітті. Навчальні заклади зіткнулися з таким протиріччям: вимоги до масової підготовки учнів зростають, а навчання залишається усередненим. Одна з найважливіших проблем сучасної школи – формування мовної особистості. Отже, є потреба не лише в оновленні змісту мовленнєвої освіти, а й у визначенні нових підходів до організації навчального процесу.

Мета дослідження – дослідити ефективні шляхи розвитку творчих здібностей учнів на уроках української мови та показати практичне їх застосування в діяльності вчителя та учнів.

Значною мірою, враховуючи висновки науковців і вчителів-практиків, реалізація цього завдання можлива за умови впровадження активних дидактичних методів навчання пошукового, творчого спрямування.

Питанням розвитку творчих здібностей учнів займалися такі вчені: Біляєв О., Алексюк А., Мацько Л., Караман О., Онищук В. та багато інших. Але більшість з них мають фрагментарний характер та висвітлюють питання односторонньо.

Двадцять перше століття дає виклик усьому, що нас оточує. Стрімко міняється техніка і технології, і щоб встигнути за запаморочливими новинками, щоб не відчувати себе викинутими за борт сучасного життя, треба постійно вчитися. «Навчання» стає категорією, яка супроводжує людину протягом усього її життя. Найкращі вчителі, інструктори, тренери всього світу шукають нові підходи до навчання. Вони об'єднують досвід навчання в дитячих садках, школах, професійних курсах, використовують новітні досягнення з вивчення мозку людини, спостерігають за рекламою, телебаченням, шоу-бізнесом, спортом, мистецтвом.

Підбираючи ефективні шляхи розвитку творчих здібностей, варто вияснити, що ж таке творчість.

Творчість – це завжди талант, мистецтво, нестандартне бачення в звичайному нових можливостей його функціонування.

У творчій діяльності недопустимі такі фактори: копіювання, діяльність за шаблоном, готовим взірцем, правилом, алгоритмом, наслідування.

За порадою В.О. Сухомлинського варто використовувати комплексний підхід: працювати над збагаченням активного словника школярів, допомагати їм оволодівати семантикою і граматикою рідної мови, розвивати зв'язне мовлення і словесну творчість школярів.

Технологія розвитку творчої особистості нерозривно переплітається з технологією створення психологічних умов підготовки школярів до творчої діяльності.

Розвиваючи творчі здібності, потрібно дотримуватись певних принципів в організації навчання: принцип зв'язку з практикою життя; принцип саморозвитку; принцип оптимального поєднання індивідуальної та колективної форм навчально-творчої діяльності; принцип інформативності; принцип віри в сили і можливості дитини.

Алекс Осборн виділив дієслова, які стимулюють творення ідей: *помітити, скомбінувати, пристосувати, модифікувати, збільшити, використати по-іншому, вилучити чи зменшити, перевернути чи переставити.*

У світовій педагогічній практиці існує безліч рецептів справжнього навчання. Але всі вони так чи інакше стосуються одних постулатів, які нам знайомі в тому або іншому вигляді. Гордон Драйден із цього приводу сказав: *«Ідея - це нова комбінація старих елементів. Немає нових елементів, є тільки нові комбінації».*

Творчі здібності пов'язані зі створенням нового, оригінального продукту, з пошуком нових засобів діяльності. Розвитком творчої особистості потрібно керувати, оскільки існують чинники, що впливають на цей розвиток: умови, в яких формується дитина, середовище, що її оточує, характер її навчальної діяльності.

Таким чином, варто зауважити, що впровадження на уроках рідної мови ефективних шляхів розвитку творчих здібностей учнів дає змогу зробити так, щоб дитина з об'єкта виховання та навчання стала рівноправним учасником цього процесу, прямувала до вдосконалення, розвиваючи інтелектуальні та творчі здібності. Фактично, за висловом Ш. Амонашвілі, словесник сприймає дитину як свого соратника, коли вона допомагає у створенні самої себе. І треба пам'ятати висловлювання Л.Дістерверга, що: *Поганий учитель подає істину, Хороший - учить її знаходити.*

Література

1. Алексюк А. М. Загальні методи навчання в школі. – К.: 1991. с. 60-147.
2. Біляєв О. М. Сучасний урок української мови. – К., 1989.
3. Варзацька Л. Розвивальне навчання. – Видання друге, доповнене, удосконалене. – Кам'янець-Подільський, 2004.
4. Грибан Г. В. Методика викладання української мови в середній школі. Зошит-посібник для лабораторних робіт. – К.: Кондор: 2003. –118с.

5. Костюк Г. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості / За редакцією Л. Проколієнко. – К., 1989.
6. Мельничайко В. Я. Творчі роботи на уроках української мови: Конструювання. Редагування. Переклад. Посібник для учителів. – К.: Радянська школа, 1984. – 223 с.

*Наталя Борисенко,
Анастасія Лаврова,
студентки ННІ філології та журналістики
Житомирський державний університет імені Івана Франка
Науковий керівник – канд. пед. наук, доцент ЖДУ
О.С. Березюк*

ЕТНОПЕДАГОГІЧНИЙ КОМПОНЕНТ В РОБОТІ ВЧИТЕЛЯ-ФІЛОЛОГА

Головною передумовою розвитку суспільства є передання матеріальних і культурних (духовних) надбань попередніх поколінь наступним. Цю історичну місію завжди буде здійснювати вчитель, а вчитель філолог особливо. Школяр повинен засвоювати цінності суспільства, в якому він живе, реалізується, ознайомлюється під час навчання з нормами, правилами та взірцями поведінки, прийнятої в суспільстві. А починати все це потрібно ще в молодших класах при вивченні літератури, а саме дитячого фольклору.

У навчальних програмах перших - четвертих класів міститься матеріал, необхідний для формування в молодших школярів знань і вмінь, які стануть базою для подальшого навчання.

Автори сучасних програм особливу увагу приділяють формуванню загальнонавчальних умінь і навичок, вмінь усної та писемної мови, що стануть основою успішного навчання школярів. Така робота повинна сприяти всебічному розвитку особистості дитини, забезпечити її розумове, моральне, трудове, естетичне й фізичне виховання. І в цьому плані неабияк зростає значення казки - одного з найважливіших засобів реалізації програмних завдань.

Успішність навчання молодших школярів значною мірою визначається рівнем оволодіння учнями загальнонавчальних норм, а саме: організаційними, загальномовленнєвими, контрольно-оцінними вміннями й навичками тощо. Всі вони мають міжпредметний характер і формуються безупинно протягом періоду початкового навчання відповідно до можливостей програмного матеріалу з різних предметів, з обов'язковим урахуванням попереднього рівня оволодіння. Джерелом мовленнєвого розвитку дітей є художня література й дитяча книжка, основний зміст яких становлять народні та авторські казки.

Складовою частиною заняття з мови є розвиток зв'язного усного мовлення дітей. Програма передбачає проведення спеціальних занять, де

б здійснювалася й обробка вмінь дітей логічно й граматично правильно, з елементами виразності переказувати побачене, прочитане, почуте. Починається ця робота завжди з розказування казки, прочитаної вголос.

Заняття, присвячені роботі з дитячою книжкою, передбачають послідовне знайомство з нею, а також аналіз казок із яскравим та різноманітним емоційним забарвленням.

На кінець першого навчального року діти повинні вміти:

- сприймати на слух невелику казку;
- розповідати, про що слухали;
- дати найпростішу оцінку прочитаного;
- знаходити прочитаний вчителем текст у збірці казок;
- за аналогією до почутого, побаченого складати невеликі казки (за даним початком, за ілюстраціями тощо).

Робота з казкою на уроках читання сприяє моральному вихованню дітей, формуванню в них інтересу як до книжки, так і до самого процесу читання. Відпрацьоване читання казок із використанням правил інтонаційної та орфоепічної вимови сприяють удосконаленню читання вголос; допомагають читачеві, застосовуючи різні інтонаційні засоби, передати задум автора, його почуття. Для цього необхідно навчитися чітко вимовляти звуки, оволодіти технікою читання, набути навичок аналізувати зміст твору.

Однією з основних вимог до виразного читання є розвиток дихання. За допомогою цього можна забезпечити варіювання голосу, якщо потрібно передати мовлення різних дійових осіб. Наприклад, читання слів вовка чи ведмедя вимагає грубого, низького голосу, а зайчика чи мишеняти - високого й навіть писклявого.

Кожного разу при читанні казок учні мають різними тонами, різною силою голосу забарвлювати слова персонажів. Саме в такий спосіб можна дотриматися загальних програмних вимог до виразного читання, орієнтуючись при цьому на різнобічне використання казок.

Аналіз сучасних підручників для початкової школи показав, що вони містять багатий матеріал для оволодіння учнями глибокими знаннями, культурою. Спостережено: автори модерних букварів та читанок усвідомлюють значення казки для всебічного розвитку дитини, тому ці твори широко представлені в їх змісті.

Ще в найпершому шкільному підручнику - "Букварі" подаються ілюстрації до улюблених дитячих казок "Ріпка", "Рукавичка", "Вовк і семеро козенят", "Котик і півник", "Колобок", "Царівна жаба", "Півник і курочка" та ін. Для читання автори "Букваря" пропонують уривки з таких відомих народних казок: "Лисичка і Журавель", "Ріпка", "Івасик-Телесик". Літературні казки представлені творами М. Коцюбинського "Десять робітників", "Про двох цапків" та "Дві кізочки", а також ілюстрацією до казки І. Франка "Фарбований Лис".

Тематика цих казок різноманітна, але всі вони розраховані на виховний і розвивальний вплив на дітей. Названі вище казки спрямовані

на виховання таких моральних чеснот, як: доброта, людяність, чесність, працьовитість ("Десять робітників", "Івасик-Телесик"); мудрість, розсудливість ("Дві кізочки"); непримиренне ставлення до зла, насильства, лицемірства ("Івасик-Телесик"), до хитрості та шахрайства ("Лисичка і Журавель", "Про двох цапків"). Загалом у "Букварі" вміщено шістдесят два прозові та поетичні твори, із них - шість казок. Це становить 9,6 відсотка від усього матеріалу для читання [4].

Автори програми з читання наголошують про те, що "Засвоєння школярами літературних форм, їх жанрової специфіки організовується з урахуванням пізнавальних можливостей дітей. Учні 2-х класів ознайомлюються з найпростішими жанровими особливостями казки на матеріалі казок про тварин, оскільки вони є найпростішими і найдоступнішими для сприймання і розуміння порівняно з іншими видами" [1: 68].

У *другому класі* коло дитячого читання розширюється. Жанри української усної народнопоетичної творчості представлені "загадками, скоромовками, лічилками, дитячим ігровим фольклором, казками про тварин, приказками, прислів'ями" [1:с. 68]. Серед усього різноманіття вищеназваних творів виокремлено народні та літературні казки.

Так у *другому класі* одне із завдань вивчення народної казки - формування в учнів поняття про казку як про фольклорний художній твір, у котрому є вимисел, фантазія. Програмою передбачено вивчення лише казок про тварин; учні повинні чітко визначати героїв казки, їх вдачу та вчинки. Школярі вчать розпізнавати такі важливі казкові прикмети: традиційні зачин, кінцівка. Педагог акцентує увагу дітей на мовній специфіці жанру, на повторах, постійних епітетах, звертаннях тощо. Підручники пропонують другокласникам досить великий різноплановий матеріал для читання. Зокрема помічено, що в "Читанці" для другого класу двісті шість текстів, з них - двадцять дев'ять казок (у процентному співвідношенні це становить близько 14%). Як бачимо, порівняно з матеріалом "Букваря", кількісні показники зросли на 4,4 відсотки.

Українська народна казка представлена наступними творами: "Вовк та козенята", "Рукавичка", "Лисиця та їжак", "Лисичка та журавель", "Колосок", "Дрізд і голуб". Всі названі тексти вміщені в розділі підручника "Українські народні казки", що дає змогу школярам краще засвоїти специфіку даних творів. Більшість згаданих творів є кумулятивними казками, їх сюжет досить простий, статичний. Учнів приваблює діалогічна форма казок, постійне повторення певного епізоду. Такі тексти розвивають у дітей логічне мислення, виховують моральні почуття.

Крім українських народних казок, учні мають змогу ознайомитися з казками інших народів. У "Читанці" для другого класу виокремлено розділ "Казки народів Європи", де представлені російська, білоруська, болгарська, чеська, англійська, німецька та латинська народні казки. Тож у такий спосіб школярі усвідомлюють різноманіття світового фольклору, а

також спостерігають за певними спільними мотивами, характерними для усної спадщини різних етносів [2].

Програмою також передбачено вивчення літературних казок, формування поняття "літературна казка" у другокласників. В "Читанках" пропонуються для вивчення наступні твори: "Як Наталя у лисиці хитринку купувала" В. Сухомлинського, "Сильніше за силу", "Калинка" Г. Демченко, віршована "Казка про яблуню" А. М'ястківського.

Тематика творів цього жанру співвідноситься з тематикою кожного розділу. Так, наприклад, казка "Калинка" вивчається в розділі "Нема без кореня рослини, а нас, людей, без Батьківщини", а казки "Як Наталя у лисиці хитринку купувала" та "Сильніше за силу" - в розділі "В рідній школі - рідне слово".

Багато літературних казок вміщено в розділі "Казки українських письменників": "Лисичка і Журавель" І.Франка, "Бовк і козлята" Н. Забіли, "Безконечні казочки" М. Підгірянки, "Про дівчинку Наталочку і сріблясту рибку" М.Трубляїні, "Як Лиска голосок собі кувала" В. Каменчук та інші. На нашу думку, цікавими для вивчення є авторські казки, що потребують продовження - "Оленчин горобчик" В. Сухомлинського та "Дві білки і лисиця" О. Зими.

Таким чином, казковий матеріал для читання в другому класі достатній для того, щоб учні засвоїли поняття народної та авторської казки, познайомитись із казками інших народів світу, відчутти красу та велич художнього слова казки.

Починаючи з *третього класу*, в коло читання молодших школярів вводяться "героїко-фантастичні казки, які мають складнішу будову, більші за обсягом, складаються з багатьох епізодів, відзначаються особливою вигадливістю, містять потужний фантастичний елемент" [1: 68]. Діти повинні дізнатися про те, що "герої таких творів мають надзвичайною силу, а за допомогою чарів із ними відбуваються дивовижні перетворення" [4: 66].

У "Читанці" для третього класу казки займають менший обсяг, але продовжують проводити пізнавальну й виховну лінії навчально-виховного процесу в школі. Так у розділі "Усна народна творчість" пропонуються для вивчення українські народні казки "Кирило Кожум'яка", "Кривенька качечка" та "Кобиляча голова" [4]. На жаль, на цьому вивчення народних казок у третьому класі вичерпується.

Проте жанр літературної казки презентований більш широко. Школярі знайомляться з творами відомих українських письменників: Василя Сухомлинського, Анатолія Дімарова, Олександра Зими, Всеволода Нестайка, Вадима Скомаровського, Ігоря Калинця.

Особливої уваги потребує новий для учнів, синкретичний жанр п'єси-казки, представлений творами О. Олеся "Бабусина пригода" та Н. Куфко "Гуси-лебеді". Педагог має пояснити дітям специфіку таких творів, де реалізуються ознаки двох літературних родів: епосу й драми. Разом із третьокласниками вчитель повинен віднайти в цих текстах

прикмети різних жанрів і з'ясувати специфіку їх реалізації.

Широко презентована і творчість зарубіжних письменників. Тут вміщені кращі зразки творів світової культури: "Кіт у чоботях" Шарля Перро, "Зачарована красуня" братів Грімм, "Горбоконик" Петра Єршова, "Пригоди Пінокіо" Карло Коллоді, "Про Карлсона, що живе на даху" Астрід Ліндгрен [4]. Всі вони мають велике пізнавальне й виховне значення для формування та розвитку дитячої особистості.

У розділі "Візьму перо і спробую" дітей спонукають до самостійного складання казок. Цей процес відбувається в декілька етапів: спочатку школярі знайомляться з казкою Миколи Носова "Як Незнайко складав вірші", згодом їм пропонується придумати продовження до казки Ігоря Січовика "Вітрячок" і, нарешті, наведеш зразки власних казок учнів Павлиської школи [4]. Таким чином, створені умови для самостійної або під наглядом вчителя творчої роботи учнів по складанню казок.

У *четвертому класі* казка залишається невід'ємною частиною навчального матеріалу для класного та позакласного читання. Проте варто підкреслити, що в "Читанці" для четвертого класу кількість казок, запропонованих для вивчення, значно зменшується. Фольклорні зразки вміщені лише в розділі "Усна народна творчість". Як бачимо, цей жанр не є популярним в програмі для читання в четвертому класі, тож школярі знайомляться тільки з однією побутовою казкою "Мудра дівчина". На нашу думку, це є суттєвим недоліком.

На відміну від народної, літературна казка в аналізованій програмі представлена значно ширше. Серед авторських текстів є чимало творів як українських письменників, так і літераторів близького й далекого зарубіжжя. Це казки "Лисичка-кума" Івана Франка, "Біда навчить" Лесі Українки, "Хлопчик Валь" Михайла Слабошпицького, "Жевжик" Всеволода Нестайка, "Паличка-рятівничка" Юрія Ярмиша, "Казка про хлопчика Абиhto" Василя Струтинського, уривки "Казки про царя Салтана" Олександра Пушкіна, "Гидке каченя" Ганса-Хрстіана Андерсена та ін.

Як уже вказувалося вище, програмою сучасної початкової школи передбачено ознайомлення з синкретичним літературним жанром п'єсою-казкою. У четвертому класі діти під керівництвом учителя актуалізують набуті знання й розширюють їх при вивченні твору Н. Шейко-Медведевої "Лисиця, що впала з неба".

Хоча, на жаль, вивчення народних казок у четвертому класі обмежено (порівняно з авторськими), роль і значення їх від цього не зменшується. З казкою дитина не розлучається протягом чотирьох років початкового навчання, та й далі казка супроводжує людину все життя

На нашу думку, добір текстів казок, представлених у модерних читанках, задовольняє різні сторони навчально-виховного процесу школи. Ці твори покликані виховувати гармонійно розвинену особистість, розширювати в дітей їх кругозір, тобто реалізовувати пізнавальну функцію, формувати навички оцінюючих суджень, сприяти розвитку

психологічних процесів.

Невід'ємною складовою курсу читання в початковій школі є позакласне читання. Його основна мета - формувати читацьку самостійність учнів, сприяти розвитку інформаційної культури молодших школярів. Досягнення цієї мети передбачає розв'язання деяких завдань, одним з яких є ознайомлення учнів з широким та доступним колом дитячого читання. Не останню роль в у програмі позакласного читання відіграють літературні та народні казки. Протягом всього часу початкового навчання в програмах для позакласного читання пропонуються літературні казки видатних українських письменників. За вимогами програми уже в першому класі учням бажано познайомитись з творами І. Франка, Олени Пчілки, Н. Забіли, Т. Коломієць, Г. Чубач, В. Симоненка, В. Нестайка, В. Сухомлинського, Ю. Ярмаша, Г. Усач, М. Пономаренко, В. Морсюка, В. Моруги. В 2 класі до казок вищезазначених письменників додаються твори О. Іваненко, М. Стельмаха, О. Зими, Ю. Чеповецького, М. Магери, В. Мельника. Причому ці казки можуть бути як у прозовій, так і у віршованій формі. Програма позакласного читання для учнів 3 класу передбачає ознайомлення учнів з літературними казками та особливим жанром повісті-казки. До програми включені твори І. Франка, Лесі Українки, О. Іваненко, Н. Забіли, М. Стельмаха, П. воронька, В. Нестайка, В. Сухомлинського, О. Зими, А. Костецького, Ю. Ярмаша. В 4 класі діти знайомляться також з творами В. Симоненка, Г. Тютюнника, І. Кульської.

Вибір народних казок у чинній програмі з позакласного читання пропонується на розсуд вчителя, проте він має бути обґрунтованим. Так учнів 1 класу слід знайомити з казками про тварин українського народу та народів світу. Елементи пропедевтики відчуються в колі читання для другокласників: їм пропонуються для читання, крім казок про тварин, нескладні за змістом героїко-фантастичні казки, що є основним матеріалом класного читання третьокласників. Учні 3 та 4 класів відповідно працюють із чарівними та побутовими казками.

Отже, проведений аналіз програм та підручників із читання для початкової посади дає підстави зробити висновок про те, що казка займає чільне, досить важливе місце серед жанрово-тематичного розмаїття творів. Це пов'язано як із специфікою жанру, так і з віковими особливостями молодших школярів.

Література

1. Веселка: антологія української літератури для дітей: у 3 т. - К.: Веселка, 1987. - т. I - с. 8-87.
2. Гончаренко С.У., Мальований Ю.І. Берегти і примножувати славні традиції української етнопедагогіки // Шлях освіти. - 1999. - №7.- с. 5-9.
3. Каюков В.І. Українська етнопедагогіка в школі // Рідна школа. - 1991. - №12. - с.12-22.
4. Мартиненко В.М. Навчальна програма позакласного читання (1-2 клас) // Початкова школа. - 2003. - №2. - с.23-42.
5. Стельмахович М.Г. Мудрість народної педагогіки. - К.; 1991. - 86с.

*Ірина Редько,
студентка ННІ філології та журналістики
Житомирський державний університет імені Івана Франка
Науковий керівник – канд. пед. наук, ст.викладач ЖДУ
О.Л. Башиманівський*

РОЛЬ ЕТНОПЕДАГОГІКИ В НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОМУ ПРОЦЕСІ СУЧАСНОЇ ШКОЛИ

Виховання підростаючого покоління для кожної нації є найважливішим складником національної культури. Передача всіх культурно-історичних традицій батьків, дідів і прадідів завжди гарантувала вічність життя нації. Нація, за Костянтином Ушинським, це, насамперед, система різноманітних природних (біологічних, анатомічних, фізіологічних, психічних), історично обумовлених ознак тіла, душі й розуму. Духовні якості певного етносу відзначаються такою ж стійкістю, як і колір шкіри, очей, волосся, бо передаються у спадок нащадкам. Отже, справжнє виховання не може існувати в «чистому вигляді», тобто поза традиційною культурою певної нації. Всі найвидатніші педагоги світу визнавали, що виховання дитини завжди має ґрунтуватися насамперед на культурно-історичних цінностях своєї нації, а вже пізніше відбувається знайомство з традиціями інших народів. Незаперечний закон дидактики: пізнання навколишнього світу починається із знайомства з рідною вулицею, селом чи містом, своєю країною, а вже потім — з іноземними, сусідніми країнами. Тобто, від пізнання свого, рідного, національного — до пізнання чужого, багатонаціонального, світового.

У сучасній педагогічній науці виділяється окрема галузь етнопедагогіка, яка досліджує конкретні етнічні традиції виховання. Українська етнопедагогіка, як і все українське, довгий час перебувала у тенетах імперського мороку. Праці видатних вчених з етнопедагогіки не вивчалися в педвузах, замовчувалися або просто ігнорувалися. Якщо російський психолог Павло Блонський в 60-х роках міг стверджувати, що російська школа «повинна виховувати маленьких росіян» [2:310], то про українську школу в цей час не могло бути й мови. А вже виховання на якихось особливих «українських національних традиціях» не тільки не входило в плани радянських органів народної освіти, але й просто засуджувалося як вияв українського буржуазного націоналізму. Ось чому, прийшовши нарешті до своєї незалежності, маємо національно несвідоме покоління, яке просто не знатиме, що робити зі своєю незалежністю. Між поколіннями «славних прадідів» і їхніх нащадків — духовна прірва. З'єднати розірваний ланцюг, заповнити духовну порожнечу здатна тільки цілеспрямована система заходів, впроваджена у всі ланки національного виховання, починаючи від дитсадків, закінчуючи вищою освітою. Мусимо надолужити, повернути втрачене наступним поколінням українців.

Повноцінну, цілісну, національно свідому особистість з почуттям власної гідності, з високими моральними якостями можливо виховати

тільки завдяки правильно організованій системі вивчення національних ідеалів, традицій, звичаїв. А ця система має формуватися з національного світогляду, філософії народу, національної ідеології. Якщо ж вона ґрунтується на ідеях лише якоїсь одної партії чи іншої громадсько-політичної організації, то можемо отримати лише фанатичне, або в іншому варіанті — байдуже егоїстичне покоління меркантильного типу без певних національних ознак.

Українська етнопедагогіка бере свій початок десь у далеких глибинах кількатисячолітньої історії нашої землі. Психологія мирного хлібороба, закоханого в землю, ліс, річку, дерева і квіти з роду в рід передавалася наступним поколінням. Проте потреба захищати цю землю від чужоземних зайд виробляла стійкість і мужність, вимушену войовничість і патріотизм. Не піддаватися чужим культурним впливам, чужій вірі. Як передавалася ця система знань, чи то були спеціальні школи, чи просто громадські заходи, чи це виховувалося в сім'ї?

Безумовно, існували певні форми передачі світоглядних основ народу від старших поколінь до молодших. Кожен скіф мусив знати свій родовід до сьомого коліна. Отже, й шанування своїх предків, ця глибинна риса української ментальності, успадкована від геокультури української землі. Так, саме в родині дитина отримувала перші уроки любові до свого роду, землі, звичаїв.

Про виховання складено безліч приказок, прислів'їв: «Учи сина, як годуєш, бо тоді не навчиш, як тебе годуватиме», «Як не навчиш дитину в пелюшках, то не навчиш і в подушках», «Не навчив батько, то не навчить і дядько». [1]

Народна педагогіка не нав'язлива: це і колискова пісня, і казка або скоромовка, які будять розум, спонукають дитину замислитися над невідомими явищами, почуттями людей, і народні ігри.

Значний внесок в етнопедагогіку зробили українські письменники, які зберегли для нас джерела народної мудрості, де відображені й народні педагогічні погляди. Народні погляди на дитину та її виховання знаходимо у Тараса Шевченка, Нечуя-Левицького, Панаса Мирного, Лесі Українки, Івана Франка і Михайла Коцюбинського. Маємо також праці видатних педагогів, які замовчувалися довгі десятиліття: Софії Русової, Костянтина Ушинського, Григорія Ващенко та багатьох інших. Нині з'являються перші курси цієї дисципліни, з яких уже постає цілісна система народної педагогіки українців, яка увібрала в себе досвід багатьох поколінь з глибокої давнини. Виділяють кілька розділів етнопедагогіки: народне дитинознавство, народна дидактика, народна виховна практика (з її основою — батьківською педагогікою) та народна педагогічна деонтологія.

1. Народне дитинознавство має вивчати духовний світ дитини в різні періоди її життя: вікові та психологічні особливості дітей, їхнє мислення, емоції, світосприйняття. Кожна вікова група зумовлює певний вид догляду, виховання, навчання.

2. Батьківська педагогіка. Саме в родині — природному осередку зростання дитини — виховується любов до батьків, до родини, Батьківщини, до рідної мови, історії, культури, засвоюються основні моральні принципи, розвиваються почуття добра, совісті, справедливості тощо. Отже, батьки — головні природні вихователі дитини. Найкращі умови для виховання повноцінної людини — дає поєднання родинних і загальнонаціональних традицій, регіональних звичаїв, які підтримуються батьками і передаються дітям.

3. Народна дидактика.

Головними напрямками народної дидактики є саме особиста праця дитини, дослідницький пошук, живе спілкування, в якому найкраще розвивається мислення й мовлення, пам'ять, воля, найкраще виявляється особистість дитини.

4. Народна педагогічна деонтологія (від гр. потрібне, необхідне) вивчає етичні проблеми; обов'язку, моральних вимог. Це головні ідеї та настанови, які передаються у спадок: любов до батьків, родини, хліба, рідної землі, піклування про молодших, співчуття і милосердя, вірність заповітам дідів-прадідів тощо.

Етнопсихологія тісно пов'язана з народною педагогікою. Слід знати психологічні особливості української дитини, перш ніж приступати до її навчання та виховання. Як вказувала Софія Русова, українська дитина не дуже експансивна, вона занадто вразлива й часто ховається від інших зі своїми переживаннями. Отже, до неї слід підходити з повагою до її індивідуальності, не силовати ні до роботи, ні до гри. [2:315]

Вікові категорії розвитку дитини: новонароджений — до 10 днів, немовля — до 1 року, дитина — до 11 років, отрок — до 16 років, юнак — до 20 років.

Кожна вікова група потребує особливого догляду, виховання. У народі завжди хвалять матір, яка постійно розмовляє з немовлям, співає пісень, адже це з раннього віку розвиває розумові здібності дитини. Схильність дітей до наслідування старших дуже рано починає виявлятися в їхніх іграх та іграшках. У давнину іграшки виготовляли з дерева, глини, парафіну, полотна тощо. Робили їх батьки, рідні або купували на ярмарках. Часто іграшки, виготовлені народними умільцями, є довершеними мистецькими творами. Такі іграшки сприяють формуванню естетичних смаків.

Які риси характеру слід виховувати в дітей, щоб вони стали людьми з високою національною свідомістю, гордістю, і гідністю, яка одвіку була притаманна українському народові? В першу чергу слід уявляти свій народ, як єдину спільноту, що об'єднує в собі покоління минулі, сучасні й майбутні, й відчувати свою єдність з цією спільнотою.

Література

1. Ковальчук О. В. Українське народознавство. Книга для вчителя.- К.: Освіта, 1994. – С. 58 – 69, 122 – 128.
2. Лозко Г. Українське народознавство.- К.: Зодіак-ЕКО, 1995.- С. 310-320.

3. Павлюк С.П. Українське народознавство. – Львів: Видавничий центр „Фенікс” 1997. – С. 194 – 202.
4. Руденко Ю. Основи сучасного українського виховання. – К.: Видавництво ім. Олени Теліги, 2003. – 328 с.

*Валентина Літвіна,
студентка ННІ філології та журналістики
Житомирський державний університет імені Івана Франка
Науковий керівник – канд. пед. наук, доцент ЖДУ
Л.С. Шевцова*

МЕТОДИЧНИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ ДІЛОВОГО МОВЛЕННЯ

Ділове мовлення обслуговує суспільні відносини людей, служить для взаємозв'язків у галузі політичних, економічних, соціальних і культурних відносин. Сучасну людину просто неможливо уявити без знання документації – службова документація охоплює всі сторони виробничої діяльності людей. Якість службового документа безпосередньо впливає на характер цієї діяльності та її результативність. Ознайомлення кожної свідомої людини з рисами офіційно-ділового стилю, основними видами документів і вимогами щодо їх заповнення – це, скоріш за все, необхідна умова розвитку і функціонування людини в сучасному суспільстві.

Якісне засвоєння ділової лексики, основних теоретичних понять сприяють розвитку високої мовної культури, що є критерієм освіченості й виховання кожної людини. Культура мовлення безпосередньо пов'язана із загальною культурою особистості і є одним із найважливіших її компонентів.

Саме тому формування ділового мовлення в школярів – одне з найважливіших завдань сучасного шкільного курсу мови, і воно сьогодні набуло чинності державного атрибуту. Держава вимагає високорозвиненої, соціально активної, комунікативної, з високим рівнем мовної компетенції особистості, що обов'язково володіє правилами ділового мовленнєвого етикету і добре орієнтуються в інформаційному просторі. Саме в цьому напрямку має працювати сучасна освіта.

Ділове мовлення як комунікативна діяльність – поліфункціональне за своєю суттю. У найбільш узагальнених класифікаціях виділяють три функції спілкування: комунікативну, інтерактивну та перцептивну (Г. Андреева). Близький до цієї думки Б. Ломов, який визначає такі функції спілкування: *інформативну*, що охоплює процеси приймання-передавання інформації; *регулятивно-комунікативну*, пов'язану із взаємним коригуванням дій комунікантів під час їхньої спільної діяльності; *афективно-комунікативну*, що відображає зміни емоційного стану людини.

З огляду на це в культурі ділового мовлення можна виділити

цільовий, мотиваційний, змістовий, операційний та контрольно-корекційний компоненти. У цьому разі високий рівень культури ділового мовлення буде забезпечуватися комплексом умінь, найголовніші серед яких такі:

Організаторські – уміння організувати процес спілкування, спираючись на знання ситуації, мотиву та мети спілкування; правильне розуміння партнера, встановлення контакту; уміння викликати та підтримувати інтерес до процесу спілкування, поступово розв'язуючи одне за одним поставлені завдання;

Інформативні – уміння викласти матеріал з теми спілкування в монологічній або діалогічній формі, у відповідноючі інформативну насиченість повідомлення з доступним для адресата лексичним матеріалом, синтаксичними конструкціями, інтонаційним оформленням ;

Перцептивні – уміння словом і ділом впливати на партнерів, переконувати їх, схилияти на свій бік;

Контрольно-стимулюючі – уміння оцінювати діяльність комунікантів на кожному етапі спілкування; уміння самооцінки, аналізу власної мовленнєвої діяльності.

Ці вміння взаємодіють в акті спілкування, забезпечуючи здатність спеціаліста до ділового спілкування[6:21] .

Центральним є питання мовленнєвої культури. А точніше, забезпечення високої культури ділового мовлення в усіх сферах життя. Культура мови і мовлення формує запас знань, світосприйняття, світорозуміння людини; любов до рідної мови, прагнення до самовдосконалення, бажання вбирати в себе те, що віками виробляло людство.

Культура ділового мовлення, спираючись на здобутки мовної культури, включає в себе, по-перше, безумовне дотримання (усної на письмі) норм літературної мови ділового спілкування, по-друге, мовленнєву майстерність того, хто говорить або пише. Культура мовлення пов'язана і включає в себе елементи конкретної граматики офіційно-ділового стилю, адже граматика вчить писати і говорити правильно, а стилістика (і культура мовлення) навчають писати і говорити добре, точно, доступно, доречно, переконливо для кожної конкретної ситуації спілкування. До того ж, про культуру мовлення можна говорити лише тоді, коли опануєш літературну мову[4:42].

Виходячи з основного завдання курсу ділової мови – формування мовленнєвої культури ділового спілкування, під час занять потрібно створити *мотив* для спілкування, збіг таких обставин, які спричинюють розвиток мовленнєвої діяльності, зумовлюють її, визнають зміст і її мовне оформлення. Процес вербальної комунікації відбувається завжди у конкретній ситуації, що містить безліч фактів, які мають значення для змісту самої комунікації. Загальновідомо, що для наближення навчальних умов спілкування до його реальних умов необхідно ввести учня в мовленнєву ситуацію і навчити його

орієнтуватися в ній, ураховуючи складові комунікації: місце спілкування, адресата висловлювання, мету спілкування. Ця проблема може бути вирішена за допомогою системи ситуативних завдань ділового характеру, які в практиці використовуються недостатньо, що викликає потребу в упорядкуванні ділового дидактичного матеріалу з культури спілкування з урахуванням тематико-ситуативного принципу організації мовного ділового матеріалу[6:20].

Важливого значення набуває розв'язання проблеми формування культури спілкування учнів з опорою на багатство української мови, зокрема мовні кліше – стійкі сполучення слів, що репрезентують вербальне і невербальне спілкування. Як вважає Н. Якименко, опанувавши практику вербальних і невербальних засобів, можна сподіватися на перевагу перед партнером. «Читання» жестів, міміки сприяє формуванню точнішого уявлення про людину, з якою вступають у діловий контакт. Користуючись такою інформацією можна уникнути небажаних вчинків та слів, можна викликати до себе симпатію й довіру, схилити на свій бік опонентів і зробити їх однодумцями.

Лінгвістичні основи методики роботи над засвоєнням ділового мовлення базуються на сучасних досягненнях із культури мовлення, стилістики, лінгвістики тексту та риторики. Ділове мовлення розглядається як різновид усної та писемної форм текстів офіційно-ділового стилю; сукупність мовних засобів і прийомів, характерних рис діяльності, поведінки, методів роботи, що задовольняють адміністративно-господарське, політичне, економічне, педагогічне життя, ділові стосунки між державами; засіб документального оформлення актів громадського життя, налагодження ділових стосунків між державами, підприємствами, організаціями, членами суспільства в офіційній сфері спілкування.

Ділове мовлення реалізується в усній та писемній формах (Н. Бабиць, О. Біляєв, Л. Головата, В. Головін, М. Зубков, М. Ілляш, А. Коваль, М. Марун, В. Мельничайко, В. Михайлюк, М. Пентиліук, Н. Потелло, В. Русанівський, І. Синиця, Н. Тоцька). Обидві ці форми мають широку сферу використання: ділові зустрічі, спілкування в колективі, прийом відвідувачів, публічні виступи (доповідь, бесіда, розповідь), телефонна розмова – усна форма; закони, договори, трудові угоди, заяви, протоколи, листи, характеристики тощо – писемна. Ці форми ділового мовлення мають однаковий словниковий склад, морфологічну, синтаксичну та стилістичну будову, проте функціонують вони по-різному.

Особливості усного ділового мовлення зумовлені тим, що в ньому беруть участь особи, наділені повноваженнями від організацій, установ, підприємств, виконуючи певні функції, тобто спілкуються на рівні ділових стосунків. Ділове спілкування – самостійна і специфічна форма вияву активності особистості, його мета – стосунки з іншими людьми, досягнення взаєморозуміння, розв'язання проблем.

Матеріальним носієм писемного ділового мовлення є документ.

Як зазначають Л.Варзацька, В.Мельничайко, В.Михайлюк, М.Пентилок, Г.Шелехова та інші, основною одиницею документа є текст, що оформлюється за певними правилами з використанням реквізитів, які становлять формуляр документа. Композиція, або структура, тексту (вступ, доказ, закінчення) вимагає стандартизації (для кожної групи документів зразок, еталон, який є нормативним, вихідним). Прагнення до високої стандартизації мови ділового мовлення відповідає запитам і вимогам загального розвитку суспільства.

Організація роботи над розвитком ділового мовлення потребує врахування вікових особливостей та психологічних факторів навчання рідної мови, що сприятиме засвоєнню знань і формуванню комунікативних умінь і навичок учнів.

До найважливіших елементів системи роботи над діловим мовленням учнів віднесено такі: мотивація навчальної діяльності, обсяг і характер ділового словника-мінімуму, стимулювання навчальної діяльності з боку вчителя, розвиток самостійної мовленнєвої практики учнів, методи, прийоми і засоби роботи над збагаченням мовлення учнів, врахування загально-дидактичних та специфічних принципів.

Отже, вивчення ділового мовлення у школі нерозривно пов'язане з стилістикою, культурою мовлення, риторикою. Фундаментальною основою є розвиток комунікативних умінь та навичок мовленнєвої діяльності. Тому ділового мовлення базується на методичній основі розвитку зв'язного мовлення.

Література

1. Бабич Н.О. Практична стилістика і культура української мови. - К.: Знання, 2003.
2. Коваль С.В. Культура ділового мовлення. - К.: Вища школа, 1996.
3. Костіна Р.І. Культура мовлення школярів: комунікативний аспект.// ВУМЛ. - 2006. - №33. - С. 2-9.
4. Культура мови і мовлення людини//Рідна школа.- 2006.- №3.-С.43-46.
5. Методика викладання рідної мови в середніх навчальних закладах: Підручник для студентів-філологів/За ред. М.І. Пентилок. - К.: 2000.
6. Перхайло Н. Формування ділового мовлення в школярів// УМЛШ. - 1999. - №3. - С. 19-22.
7. Подлевська Н. формування культури спілкування - одна з важливих проблем навчання мови// УМЛШ. - 2004. - №3. - С. 18-21.
8. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. Рідна мова. 5-11 класи. - К. Шкільний світ. - 2001.

*Варвара Заєць,
студентка ННІ філології та журналістики
Житомирський державний університет імені Івана Франка
Науковий керівник – ст. викладач ЖДУ
М.В. Масловська*

НАЦІОНАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ УКРАЇНСЬКОГО ФОЛЬКЛОРУ. ВИХОВНЕ ЗНАЧЕННЯ НАРОДНИХ ДУМ ТА ПІСЕНЬ

Останнім часом у науково – методичній літературі значна увага приділяється національному вихованню школярів шляхом їх зацікавлення українським фольклором. Питанням національного виховання приділяли значну увагу видатні українські педагоги (О.В. Духнович, К.Д. Ушинський, В.О. Сухомлинський та інші). На їхню думку, це необхідно для повноцінного розумового й морально – етичного виховання.

Як зазначає Н.В. Волкова, національне виховання – це виховання на культурно – історичному досвіді свого народу, його звичаях, традиціях і багатовіковій мудрості, духовності. Це історично зумовлена і створена народом сукупність ідеалів, поглядів, переконань, традицій, звичаїв та інших форм соціальної практики, спрямована на організацію життєдіяльності зростаючих поколінь, у процесі якої засвоюється духовна і матеріальна культура нації, формується національна свідомість і досягається духовна єдність поколінь [2].

Національне виховання ґрунтується на ідеях і засобах народної педагогіки, наукової педагогічної думки, що уособлюють найвищі зразки духовної мудрості українського народу. Одним із ефективних засобів національного виховання є фольклор. Фольклор, або народна творчість, – безпосередній спадкоємець найдавніших форм людської культури, що зберігає в кожен історичну епоху значення первинної художньої переробки сукупного життєво – практичного досвіду і є складним естетичним, художнім та соціальним явищем. У сучасних наукових дослідженнях розроблено як теоретичні, так і методичні аспекти залучення дітей до народної творчості. Охарактеризовано різноманітні жанри українського фольклору, такі як: думи, пісні, казки, оповідання, небилиці, прислів'я та приказки, загадки, скоромовки тощо. Зупинимось детальніше на виховному значенні українських дум та пісень.

Український народ на протязі своєї багатовікової історії створив величезну кількість найрізноманітніших пісень та дум. В пісні вилилася вся минула доля, весь справжній характер України; пісня і дума становлять там народну святиню, краще добро українського життя, в них горить любов до батьківщини, виблискує слава минулих подвигів; в них дихає і чисте, ніжне почуття жіночої любові, особливо любові материнської; в них же виявляється і та тривожна оглядка на життя, яка

змушує козака, вільного від битви, «шукати свою долю». Все коло життєвих насущних інтересів охоплюється в пісні, зливається з нею, і без неї саме життя стає неможливим [7].

Народні пісні та думи за своїм змістом, ідейним спрямуванням і за своєю художньою формою є одними з найважливіших творів у багатющій скарбниці усної поезії України. Вони у художній формі відтворюють події вітчизняної історії, характер українського народу, його працьовитість, безмежну відданість батьківщині, волелюбність, мужність і стійкість у боротьбі проти соціального і національного гніту, проти зовнішніх і внутрішніх ворогів. І. Франко стверджував, що народ наш «своєю кров'ю і своїми кістками писав історію своєї боротьби за волю і в найтяжчій добі татарських погромів та великої руїни не втратив думки про свободу... котрий в своїх приповідках, піснях і думках поставив такий тривкий пам'ятник своєї здорової, розумної, чесної мислі, своєї прихильності до світла, справедливості...» [1].

Думи та пісні допомагали трудовому народові у боротьбі з експлуатацією, визиском і насильством; вони століттями побутували серед широких верств населення, сіючи у людські серця нетлінні зерна живого, вічного і прекрасного. У цих творах, як у дзеркалі, відбита невичерпна сила людського духу, людської гідності і мужності, лицарської честі і совісті, доблесті і героїства. Думи та пісні подають недосяжні взірці чистої народної мови й високого поетичного вислову, розбуджують любов і повагу до рідного слова.

Мінорну за своїм провідним ладом, журливу навіть у веселому пориві українську пісню ставлять всі знавці на одне з перших місць серед пісень усіх народів. М.В. Гоголь говорив, що народні пісні для України – все: і поезія, і історія, жива, яскрава, сповнена барв, істини, історія, яка розкриває все життя народу. М.О. Добролюбов назвав думи та пісні народною святиною, кращим добром українського народу, яке охоплює все коло живих насущних інтересів.

Українська народна поезія, пронизана гуманними і свободололюбними ідеями, розвиває і підносить усе, що лише є доброго і гарного в душі людській, отже має освітній і виховний вплив на підрастаюче покоління.

В.Г. Белінський відзначав, що дітей корисно і необхідно знайомити з народними думами та піснями, бо вони допомагають пізнавати життя народу, навчають розуміти й любити вітчизняне мистецтво. На думку Белінського, література і фольклор повинні навчати розуміти життя таким, яким воно є: «Не спотворюйте дійсності ні наклепом на неї, ні прикрасами від себе, але показуйте її такою, якою вона є насправді, у всій її чарівності і в усій її невблаганній суворості, щоб серце дітей, навчаючись її любити, зивало б, в боротьбі з її випадками, знаходити підтримку в самому собі» [7].

К.Д. Ушинський розглядав фольклорний твір як «вікно, через яке ми можемо показати дітям ту чи іншу сторону народного життя».

Українські народні пісні та думи він вважав прекрасним матеріалом для виховання високих моральних, етичних уявлень, глибоких і благородних почуттів. В своїх «Педагогічних замітках» він писав: «А яким невичерпним матеріалом є народна поезія для розвитку, найвитонченішого розвитку найблагородніших і найніжніших почуттів у серці молодого покоління!... О так, народ потрудився для нас і створив велику мову і велику поезію» [8].

Багата народна лірика минулого (козацькі, чумацькі, заробітчанські пісні, пісні про кріпаччину та інші) знайомить дітей з минулим, дає можливість зіставляти його з сучасним і ще більше полюбити нашу дійсність. Народна лірика показує високі зразки побратимства, взаємопідтримки, вірності в дружбі, самовідданості в праці, вміння не впадати в розпач навіть за найважчих умов. Багатство і різноманітність художніх засобів народної пісні та думи, живописність, їх емоційна сила – важливий засіб виховання у дітей художнього смаку, естетичних почуттів.

Важливе пізнавальне та виховне значення мають історичні пісні та думи, які відбивають значні події минулого, історичних героїв. В них змальовується героїчна боротьба проти турків, татар і польської шляхти, проти козацької старшини з її експлуататорськими прагненнями. Подані в народних піснях та думах образи позитивних героїв виступають як зразки мужності, патріотизму, відданості народові, ворожості до насильства та гноблення. В них ставляться питання моралі, привертається увага до того, якою повинна бути поведінка людини.

Отже, важко навіть переоцінити значення українського фольклору у становленні особистості, справжнього патріота своєї землі. Тому є просто необхідним використання в педагогічній науці тих ідей і прийомів виховання, які створені народом і живуть в ньому. «Даремно ми хочемо вигадати виховання, - писав К.Д. Ушинський, - виховання існує в народі стільки ж віків, скільки існує сам народ, - з ним народилось, з ним виросло, відбило в собі всю його історію, всі його кращі й гірші якості. Це ґрунт, з якого виростали нові покоління, змінюючи одне іншим» [8].

Література

1. Борщевський Ф.М. Український фольклор. – К. : Вища школа, 1978.
2. Волкова Н.П. Педагогіка. – К. : Академія, 2001.
3. Назарук О.О. Вивчення українських народних дум у школі. – К.: «Радянська школа», 1966.
4. Погребенник Ф.П. Наша дума, наша пісня: Нариси – дослідження. – К.: Муз. Україна, 1991.
5. Правдюк О.А. Українська музична фольклористика. – К.: Наукова думка, 1978.
6. Стельмахович М.Г. Мудрість народної педагогіки. – К.: «Знання» УРСР, 1971.
7. Ступак Ю.П. Виховне значення українського фольклору. – К.: 1960.
8. Ушинський К.Д. Твори т. 2. Вид. - К.: «Радянська школа», 1954.

*Марина Ярош,
студентка ННІ філології та журналістики
Житомирський державний університет імені Івана Франка
Науковий керівник – канд. пед. наук
доцент О.С. Березюк*

ФОРМУВАННЯ ЕТНОПЕДАГОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ШКОЛЯРІВ-ПІДЛІТКІВ В ПРОЦЕСІ ПОЗАКЛАСНОЇ ВИХОВНОЇ РОБОТИ

Усі сфери нашого суспільства пронизує глибока моральна криза. Духовно-моральний розвиток особистості опинився під загрозою. Сьогодні в Україні не існує ефективної виховної ідеології, яка змогла б зупинити хвилю аморальності та здійснювати дійовий вплив на формування та розвиток молодого покоління.

В таких соціальних умовах, звичайно, працювати складно, але якщо педагог за покликанням серця прийшов до школи, до кінця відданий улюбленій справі, то він прагне віднайти ті шляхи, які сприятимуть вирішенню зазначених вище проблем. Одним із таких шляхів є створення системи позакласної роботи з метою всебічного гармонійного розвитку особистості на основі національних традицій, звичаїв, на ідеях патріотизму, народності, із застосуванням етнопедагогіки.

Серед інтегрованих педагогічних ідей, які лягли в основу формування етнопедагогічної компетентності, слід відзначити: гуманний підхід до дітей в працях Я.А. Коменського, виховання через певне виховне середовище В.О. Сухомлинського, технологія колективної творчої діяльності І.П. Іванова, виховання людини в людині В.А. Караковського, застосування ідей природної педагогіки М.Г. Стельмаховича. Тому можна виділити такі основні ідеї.

Головний зміст ідей розвитку особистості в педагогічному процесі – це розвиток учня, його творчої індивідуальності у навчально-виховному процесі та на додаткових освітніх маршрутах. Ідея розвитку має на меті і розвиток особистості педагогів, і педагогічної системи в цілому.

В ідеї творчості, сама творчість розглядається як універсальний механізм розвитку особистості, що забезпечує її входження у світ культури і засвоєння способів існування у сучасному світі. З метою реалізації цієї ідеї створюється атмосфера, що стимулює суб'єкти навчально-виховного процесу до творчості.

Ідея співпраці ґрунтується на партнерських стосунках суб'єктів виховної системи: спільна праця дітей і дорослих забезпечує творчу позицію кожного на всіх етапах: від мети – до оцінки результатів.

За ідею відкритості школа відкрита для широких соціальних зв'язків із творчою інтелігенцією, представниками науки, громадських організацій, творчих об'єднань [1:39].

Головний напрям розвитку школи в сучасних умовах – створення

цілісної виховної системи, яка базується на гуманістичному стилі стосунків між усіма учасниками навчально-виховного процесу; розумній дисципліні і порядку; врахуванні дитячої ініціативи та її підтримки з боку дорослих; демократичних принципах управління закладом.

Головною метою формування етнопедагогічної компетентності особистості є виховання свідомого громадянина України, який поважає історичне минуле свого народу і толерантно ставиться до культурних та національних здобутків інших народів; формування творчої особистості, здатної до самореалізації та самовдосконалення; створення умов для соціалізації учнів, утвердження їх як особистостей [2:7].

Для реалізації мети виховання виділимо такі умови: організація цікавої позакласної діяльності; прилучення батьків до творчої діяльності дітей, використання в роботі їхнього досвіду; розвиток співпраці між молодшими і старшими учнями; між учнями і вчителями, між педагогами та батьками учнів.

Формування етнопедагогічної компетентності будується на основних принципах виховання: принцип гуманізації і демократизації; принцип самореалізації особистості вчителя та учня в різних видах творчої діяльності; принцип реалізації індивідуальних здібностей особистості через колективну творчу діяльність; принцип ігрової діяльності як основної частини дозвілля школярів; принцип культуровідповідності [2].

Вчені-педагоги, такі як, В.О. Сухомлинський, А.С. Макаренко, Я.А. Коменський, І.П. Іванов, М.Г. Стельмахович, С.Ф. Русова та ін. виділяють такі напрями виховання: інтелектуально-пізнавальний процес; удосконалення психічних процесів; формування ідеалів життя; формування здорового способу життя; розвиток творчості учнів; робота з естетичного виховання; методична робота та форми навчання: інформаційно-масові; діяльнісно-практичні, групові; інтерактивні; діалогічні; наочні.

Слід зазначити, що планування позакласної виховної роботи здійснюється на основі досліджень запитів учнів із різних напрямів виховання – естетичного, краєзнавчого, патріотичного, екологічного, морального, розумового та ін. Їх організація спрямована на формування в учнів загальнолюдських та національних цінностей, розвиток відповідальності, патріотизму, творчості, дисципліни, які сприяють подоланню труднощів у праці, навчанні, життєвих ситуаціях.

Очевидно, що для становлення та утвердження незалежної України потрібно формувати в свідомості підростаючого покоління не підсвідомий патріотизм, а духовно осмислений, рефлексивний, який поєднує пристрасну любов до свого народу, нації, Батьківщини з тверезим почуттям міри і поваги до інших народів. Лише такий патріотизм може вирішити реальні проблеми Української держави [4]. При цьому важливо не протиставляти підсвідомий патріотизм усвідомленому, духовному. У ставленні до Батьківщини свідомість і підсвідомість покликані до взаємоприйняття. Від цього і залежить формування етнопедагогічної компетентності школярів.

Література

1. Відмиш А.І. Сучасний підхід до організації змістовного дозвілля школярів/ А.І. Відмиш // Позакласний час. – 2009. – № 15-16. – С. 39–44.
2. Концепція позакласної виховної роботи загальноосвітньої школи// Початкова школа. – 1992. – № 5-6.
3. Проблеми виховання національно свідомого, патріотичного молодого покоління України// Позакласний час. – 2009. – № 17-18. – С. 19–24.
4. Художньо-естетична освіта як один із пріоритетних напрямів у вихованні сучасної молоді // Позакласний час. – 2009. – № 17-18. – С. 7–10.

*Ольга Швайко,
студентка ННІ філології та журналістики
Житомирський державний університет імені Івана Франка
Науковий керівник – канд. пед. наук, доцент ЖДУ
О.С. Березюк*

ЕВОЛЮЦІЯ ЕТНОПЕДАГОГІЧНИХ ЗАСАД ОСВІТИ ТА ВИХОВАННЯ В УКРАЇНСЬКІЙ ПЕДАГОГІЦІ

Історія України засвідчує, що український народ ніколи не втрачав надії про відновлення своєї держави. Вивчення історико-педагогічної літератури доводить, що вже з XVI ст. у свідомості передових мислителів України утверджується думка про вирішальну роль у відродженні нації розвитку шкільництва.

У сучасній Україні створено умови для створення національної школи. Але розбудова національної системи освіти і виховання неможлива без вивчення історії їх розвитку, врахування тих досягнень і недоліків, які були притаманні процесу їх еволюції. Тому так важливо сьогодні озирнутися на історичне минуле, проаналізувати його, творчо використати для розвитку сучасної педагогічної теорії і практики.

Історія розвитку теоретичних засад українського національного виховання своїм корінням сягає в глибину віків. Його теорія формувалася на основі національних виховних традицій, поєднаних із досягненнями української та європейської педагогічної думки.

В умовах демократизації суспільства, гуманізації виховання молоді, відродження національної школи зростає інтерес до духовних джерел, багатовікового народного досвіду з формування особистості. Велику вагомість у цій справі має народна педагогіка, яку невідповідно називають усною традиційною фольклорною материнською школою, виховною пансофією, педагогікою життя, школою, яка завжди з нами [3:73]. Суттєвою її ознакою є те, що вона природно, просто й вільно входить у щоденне життя дитини і її вплив оптимальний.

Як відомо, прийняття християнства у X ст. в Київській Русі позитивно відбилося на духовному розвитку давньоукраїнського

суспільства. Хрещення Київської русі також сприяло неформальному поєднанню слів «християнство» та «виховання», а їх сполучення та співвідношення відбилися в освітньо-виховній моделі тієї доби [5:113]. Це пов'язується з появою «Повчанія» Володимира Мономаха дітям (1096р.), спрямованого на осмислення нащадками сутності й сенсу дотримання народних чеснот і норма християнської моралі.

У XII – XVI ст. в Україні інтенсивно розповсюджуються численні збірники церковних повчань, що гідно репрезентують суть релігійного виховання нашого народу. Позиція української народної педагогіки у ставленні до освіти й учителя, забезпеченні плідних педагогічних взаємин між сім'єю і школою та громадою досить виразно проявляється у статутах братських шкіл і трактатах професорів Острозької та Київської академії.

Козацька епоха заферментувала злет української народної педагогіки до її вершинного вияву – козацької педагогіки, яка стала натхненним виразником найвищого піднесення українського національного духу. Її мета – формування нової генерації українців: українських патріотів, звитязців, державників, захисників і будівників вільної, незалежної Української держави [2:55]. Професійно-етнопедагогічне осмислення й застосування українська козацька педагогіка знайшла в навчально-виховній діяльності мандрівних дяків, у роботі козацьких та січових шкіл, а також у вищому українському шкільництві.

Ця епоха заклала значний фундамент української етнопедагогіки. Значну увагу її ідеям як важливому засобу виховання молодого покоління надавав Г.С. Сковорода. У притчах, байках, листах він порушував питання природо відповідності виховання і радив звертатися до рідного слова, народної творчості, бо «правильне виховання полягає у природі самого народу» [3:76].

Вона знайшла органічне продовження та розвиток у творчості наступних поколінь українських вчених, письменників, культурних і освітніх діячів, діяльності Кирило-мефодіївського братства та «Руської трійці» й освячена славетними іменами національних геніїв Т. Шевченка, І. Франка, М. Грушевського, М. Костомарова, І. Огієнка, О. Духновича, Б. Грінченка, С. Русової.

Важливим стимулом розвитку теорії і практики національної освіти та виховання стало поширення в Європі наприкінці XVIII – на початку XIX ст. ідей про рівність всіх народів, волю та право на життя всіх людей.

В українське середовище проникає і знаходить відгук ідея народності, яка відіграла важливу роль у зміні суспільної свідомості і поглядів на організацію освіти та виховання підрастаючого покоління. Головною ознакою національної школи на той час була рідна мова навчання, а головною метою виховання, за висновком М. Возняка, було «задержання людей при українській народності» [4:151].

Друга половина XIX ст. характеризується підвищенням на всіх

українських землях активності наукових пошуків у розробленні основ національної школи і виховання. Ідеї національного відродження українців стають провідними при визначенні головних напрямів створення школи, яка мала прийти на зміну існуючій. Пріоритетним в діяльності школи визначалось національне виховання, а рідна мова – найважливішим його засобом.

Головним етапом національного виховання педагоги вважали історію нації. Національне виховання мало на меті плекання національного характеру, утвердження національних чеснот, розвиток розуму і волі учнів, виховання людини свого віку та свого роду. Важливим висновком творчих пошуків стало положення про те, що опору науковій педагогіці треба шукати в народній педагогіці, у виховному досвіді і мудрості народу і на цій основі будувати теорію освіти й виховання [4:152].

Період української державності (1917-1920 рр.) заклав потенціал для посилення інтенсивності етнопедагогічних пошуків. Та й сама українська етнопедагогіка вийшла на новий рубіж у своєму розвитку. Героїчні дії українських січових стрільців та повстанців, учасників змагань у боротьбі за волю та незалежність України, актуалізували й збагачили козацьку педагогіку духом українського національного оптимізму й патріотизму.

На жаль, в Україні, що перебувала під гнітом тоталітаризму, від 1930 до 1960 р., тобто протягом цілих трьох десятиліть, ніяких зрушень і подальшого розвитку в народній педагогіці не відбувалось.

З 1960 р. відновився процес етнопедагогічних пошуків, хоча він відбувався у складних і суперечливих умовах. З одного боку, виступ нової генерації української інтелігенції, молодих інтелектуалів, дисидентство, рух опору (1960-ті роки), радикалізація національного питання в Україні (1970-1971 рр.) закликали до наполегливої праці на українознавчій ниві. З іншого боку, тоталітарний режим посилив русифікацію й усіляко обмежував українознавство, розгорнувши наступ проти національного руху в Україні (1980-1981 рр.). Але й у цих тяжких умовах українська етнопедагогіка продовжувала робити певні прогресивні кроки.

Проголошення й розбудова самостійної Української держави відкрили новий період у розвитку української етнопедагогіки. Могутнього розмаху набуває в нашій країні рух за впровадження здобутків української етнопедагогіки та вивчення українознавства в школах.

Освітньо-педагогічні зміни в національному масштабі відбуваються у контексті загально цивілізаційних трансформацій, зумовлених як впровадженням нових освітніх технологій, заснованих на використанні можливостей сучасної комп'ютерної техніки, так і суттєвим розширенням можливостей і потреб в індивідуальному, особистісному розвитку людини. Орієнтація на людину, фундаментальні цінності, рішуча демократизація освіти – ось ті підвалини, на яких має базуватися освіта третього тисячоліття [1:13].

Гармонійно розвинена особистість – головна мета і зміст усієї

системи освіти. І лише виховуючи її на національному ґрунті, ми забезпечимо єдність національного і загальнолюдського, внесемо в громадянство дух національної рівності, взаємної толерантності і пошани.

Література

1. Кремень В. Система освіти в Україні : сучасні тенденції і перспективи/ В. Кремень//Професійна освіта: Педагогіка і психологія: II ч. - К.: - Ченстохова, 2000. - С.11-30.
2. Любар О. Народна педагогіка як прародителька школи й педагогічної науки / О. Любар та ін.// Історія української школи та педагогіки: Навч. посіб. - К.: 2006. - 47-62.
3. Потапчук Т.В. Виховні можливості народної педагогіки/Т.В. Потапчук // педагогіка і психологія. - 2007. - №3. - С. 73-79.
4. Ступарик Б.М. Еволюція ідеї національної школи та виховання в українській педагогіці/Б.М. Ступарик//Проблеми освіти. - К.: 1998. - Вип.14. - С.150-155.
5. Яковенко-Глушенкова Є. Зародження педагогічних ідей формування навичок культури поведінки дітей у Київській Русі/Є. Яковенко-Глушенкова // Проблеми освіти: Науково-методичний збірник. - К., 2006. - Вип. 43. - С.112-115.

Вікторія Пустохіна,
студентка ННІ філології та журналістики
Житомирський державний університет імені Івана Франка
Науковий керівник – ст.викладач ЖДУ
М.В. Масловська

НАЦІОНАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ФОЛЬКЛОРУ

Одним із ефективних засобів національного виховання є фольклор. Фольклор, або народна творчість, - безпосередній спадкоємець найдавніших форм людської культури, що зберігає в кожному історичному епоху значення первинної художньої переробки сукупного життєво-практичного досвіду і є складним естетичним, художнім та соціальним явищем. В українській системі виховання споконвіку використовувалися фольклорні тексти, які є справжнім джерелом людської мудрості, виразником народного світогляду, скарбницею національної духовності. Протягом віків в Україні викристалізувався педагогічний досвід народу, втілений в його мудрості, вміннях і навичках виховання наступних поколінь. Цей досвід відображений у фольклорі, іграх, танцях, у мистецьких творах, обрядах, традиціях. Про виховання складено безліч приказок, прислів'їв: «Учи сина, як годуєш, бо тоді не навчиш, як тебе годуватиме», «Як не навчиш дитину в пелюшках, то не навчиш і в подушках», «Не навчив батько, то не навчить і дядько». Народна педагогіка не нав'язлива: це і колискова пісня, і казка або скоромовка, які

будять розум, спонукають дитину замислитися над невідомими явищами, почуттями людей, і народні ігри.

Український фольклор тісно пов'язаний з українською етнопедагогікою, кожен жанр містить значний виховний потенціал. Усній народній творчості відводиться значне місце у шкільній програмі.

Програмами з української літератури в загальноосвітній школі передбачено вивчення розділу «Усна народна творчість» з п'ятого по десятий клас включно. Зокрема у 5 класі для вивчення пропонується дві казки соціального характеру, кілька легенд та переказів, загадки, прислів'я, приказки; у 6 класі - календарно-обрядові пісні, у 7 класі - соціально-побутові пісні, у 8 класі - історичні пісні, думи, у 9 класі - родинно-побутові пісні, балади, у 10 класі - народний епос [1].

Від народження дитина вже виховується. Це усвідомлювали ще люди первісної культури. Для дітей раннього віку (немовлят та до трьох років) були просто необхідними колискові пісні, забавлянки, які виконують дорослі, переважно мати або старші братики та сестрички. Колисання дитини має надзвичайно важливе значення в перші роки її виховання. Колиска в українській родині мала символічне значення, її не викидали навіть, коли в хаті не було дітей. Найчастіше колиску виносили на горище, щоб не перевівся рід. Колиски робили зі «співучого дерева» — клена, ясена, калини, щоб діти співучими, дужими та вродливими. В народі здавна помічено, що материнська пісня над колискою має велику магічну силу: вона заспокоює, дає позитивні емоції, оберігає від хвороб, нещастя та страху. Колискових співали народженням та немовлятам з перших днів їхньої появи на світ. Як правило, дитина була біля матері два дні, а на третій відбувалося ритуальне вкладання у колиску. Найдавнішим звичаєм було прийнято першого вкладати в колиску kota (як і першого випускати в нову хату). Вважалося, що кіт може наділяти дитину спокійною вдачею, приносити солодкий сон. Kота колисали в колисці, примовляючи «Як на kota муркота — на дитину дрімота». Потім kota випускали, а дитину клали в колиску й співали колискову. Назва колискова пісня не є народною, це фольклористичний термін. В народі ж існують різні назви цих пісень: співати kota, співати люлі, співати при колисці і под.

Розвиваючими дитяче мислення в українській етнопедагогіці є чимало пестушок, забавлянок, небилиць. Найпоширеніші з них відомі всім «Сорока-ворона на припічку сиділа...», «Ладоньки-ладусі», «Куй, куй чобіток» тощо. В таких забавлянках найкраще розвивається пам'ять дитини, її мовлення, логіка мислення, виробляється розуміння навколишнього світу.

Багато авторів подають зразки національного виховання молодших школярів на засадах українських народних традицій. Зокрема, залучення дітей до проведення народних обрядів, таких як «Свято осені», «Зустріч весни», «Великдень» тощо, народна музика, активна участь учнів у відтворенні народних традицій і обрядів допомагають вихованню в них уміння сприймати художнє слово, формуванню музичного смаку, творчих

здібностей, духовної культури [4].

На підставі аналізу відомих українських народних казок вчитель показує, що українська казка – це метафорична формула, в якій закладено дивовижні значення. Тому виховання засобами фольклору передбачає заглиблення в його сутність як своєрідного явища, носія багатопланової інформації – філософської, космогонічної, історичної, ритуальної, оберегової та лікувальної, морально-етичної, естетичної, культурологічної.

В етнопедагогічній системі фольклор виконує особливу функцію – він проголошує виховну програму й водночас є основним засобом її реалізації. Адже вся система українського фольклору пронизана педагогічними ідеями і завданнями виховання духовно красивої і багатой людини, а розвиток фольклористики знаходиться у прямому зв'язку з розвитком етнопедагогіки. Фольклор впливає на духовну структуру людини: на розум і почуття, на волю, уяву, здійснюючи тим самим формування людської особистості, беручи активну участь у становленні її світогляду, моралі, політичних поглядів.

Література

1. Національна система виховання // Управління школою. – 2005. – №31 – с. 17-23.
2. Національне виховання школярів засобами фольклору. Печерська Е. // Рідна школа. – 2009 - №1 – с. 23-27.
3. Сутність національного виховання як цілісної системи // Карпенчук С. Теорія і методика виховання: Навчальний посібник. – К.: 2005 – с. 7-23.
4. Український фольклор як засіб національного виховання // Руденко Ю. Основи сучасного українського виховання. – К.: 2003. – с.101-132.
5. Шемет Л. Прилучення дітей до фольклорної спадщини // Рідна школа – 2001 - №1 – с. 22-25.

*Марія Калашнікова,
студентка ННІ філології та журналістики
Житомирський державний університет імені Івана Франка
Науковий керівник – асистент ЖДУ
І.Д.Сахневич*

ЕТНОПЕДАГОГІЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ СУЧАСНОЇ НАВЧАЛЬНОЇ СИСТЕМИ

Провідні документи визначають етнопедагогічною компетентністю орієнтований підхід пріоритетом розвитку сучасної системи освіти. Концепція 12-річної середньої загальноосвітньої школи, критерії оцінювання навчальних досягнень учнів у системі загальної середньої освіти, Державний стандарт базової та повної загальної середньої освіти, концепція профільного навчання у старшій школі та

інші базові освітянські документи ґрунтуються на компетентнісній стратегії.

Загальнопедагогічні проблеми формування компетентностей школярів розглядають Н. Бібік, С. Бондар, М. Гончарова-Горянська, Л. Гузєєв, І. Гушлевська, О. Дахін, І. Єрмаков, О. Локшина, А. Маркова, та інші. Навіть в документах можна прослідкувати, що етнопедагогічний компетентнісний підхід до навчання стає освітянською реальією. Об'єктивним є поступ в усвідомленні сутності компетентності як етнопедагогічного явища.

Однією з найбільш актуальних проблем сучасної освіти виступає практичне формування етнопедагогічної компетентності учнів. Визначення шляхів і механізмів цього формування ґрунтується на проекції ідей компетентнісного підходу на структуру, закономірності та реальії етнопедагогічного процесу.

Логічним початком будь-якої діяльності є усвідомлення мети. Мета навчання як компонент етнопедагогічного процесу полягає у формуванні та розвитку особистості учня, розкритті його здібностей і талантів. У контексті освітніх реальій сьогодення ця мета може конкретизуватись як підготовка учнів до життя, розвиток їх інтелектуальних і творчих здібностей, опанування знань, актуалізація вмінь, затребуваних життям - уміння спілкуватись, контактувати з іншими людьми. Отже, мета навчання виступає нині як формування життєвої компетентності учнів.

Етнопедагогічна компетентність «...формується передусім на основі опанування змісту загальної середньої освіти». Зміст сучасної освіти містить систему наукових знань, навичок і вмінь, оволодіння якими забезпечує всебічний розвиток здібностей учнів, формування їх світогляду, набуття соціального досвіду, підготовку до суспільного життя.

Відповідь на головне запитання змісту освіти «Що вивчати?» має даватись не тільки через складання певного переліку тем курсу, які підлягають вивченню, а й через визначення предметних знань, умінь і навичок. Життя вимагає, щоб шкільне навчання надавало можливості для формування досвіду розв'язання проблем і нестандартних завдань, досвіду спілкування та взаємодії, досвіду емоційно-ціннісного ставлення до оточуючого світу та до себе самого.

Не претендуючи на вичерпну характеристику всіх етнопедагогічних методів навчання, які можна використати для реалізації етнопедагогічного підходу, маємо відзначити, що визначальною рисою цих методів є активна діяльність учнів. Логічним продовженням огляду методів навчання є характеристика форм організації навчання. Фронтальна форма організації передбачає одночасне виконання однакової для всіх учнів роботи. Це найменш затратна для вчителя форма, але водночас і найменш результативна, виходячи з різного ступеня підготовки, реального фонду знань, комплексу психологічних характеристик учнів. Виходячи з цього, фронтальне опитування навряд

чи може нині розглядатись як обов'язковий та тривалий за часом елемент уроку. Значно більший навчальний результат може забезпечити реалізація індивідуальної форми організації навчальної діяльності, яка передбачає врахування індивідуальних особливостей, темпу, рівня підготовки та навчальних можливостей учнів. Індивідуальна форма організації навчальної діяльності сприяє становленню самостійності, активності, відповідальності. Недоліки фронтальної та індивідуальної форм можуть, за етнопедагогікою, бути компенсовані завдяки груповій формі організації навчальної діяльності. Правильно організована робота в парах, групах чи мікрогрупах дозволяє забезпечити активну діяльність учнів, передбачає розподіл обов'язків між ними, виконавчу та організаційну ініціативу. Саме групова робота найбільш узгоджена з реаліями професійної діяльності дорослих.

Таким чином, визначаючи ієрархію форм організації навчальної діяльності учнів у контексті компетентнісного підходу, можна дійти висновку про пріоритетність групової та індивідуальної форм організації навчальної діяльності.

Формування інформаційної компетентності передбачає обов'язкове використання в навчальному процесі комп'ютерної техніки і забезпечення оволодіння учнів прийомами опрацювання інформації. Серед етнопедагогічних збірників доцільно віддати перевагу таким з них, які містять комунікативно-ситуативні завдання, завдання, що вимагають залучення досвіду школярів, наближені до життя, що стимулюють активну мисленнєву діяльність учнів.

Діяльність головних суб'єктів етнопедагогічного процесу в контексті реалізації компетентнісного підходу до навчання також зазнає певних змін. Нові акценти в діяльності вчителя пов'язані з перерозподілом пріоритетів його функцій - від інформаційної до організаторської, консультативної, управлінської. Учитель має бути зараз не транслятором інформації, а організатором спрямованої на розв'язання навчальних завдань діяльності учнів. Закономірною є зміна акцентів і в учнівській діяльності - вона має бути активною, передбачати самостійну роботу.

Етнопедагогічна компетентність в цій сфері - це орієнтир національної системи освіти. Для того щоб він повною мірою став реальними, необхідна екстраполяція його ідей на педагогічний процес. Оскільки особливістю компетентнісного підходу є нова мета навчання, очевидним стає те, що відповідно до неї мають бути адаптовані всі компоненти навчального процесу. Тільки за умови охоплення всього етнопедагогічного процесу можна досягти формування компетентності учнів як інтегрованого результату навчання.

*Тетяна Білорус,
студентка ННІ філології та журналістики
Житомирський державний університет імені Івана Франка
Науковий керівник – асистент ЖДУ
І.Д.Сахневич*

ЕТНОПЕДАГОГІЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ОСВІТНЬО- ВИХОВНИХ СИСТЕМ УКРАЇНИ

Одним з найбільших надбань народу є його народна педагогіка або етнопедагогіка. Завдяки їй передаються і примножуються новими поколіннями здобутки матеріальної й духовної культури народу, утверджується його національна самобутність і самосвідомість.

Етнопедагогіка - це емпіричні знання народу про виховання. Вони знайшли своє відображення у звичаях і обрядах, пов'язаних з життям дітей і молоді, у фольклорі, іграх та іграшках, у традиціях сімейного і громадського виховання. Народна педагогіка має величезний вплив на формування особистості, це цілісна педагогічна система. Вона має чітко означену мету виховання і традиційно усталені засоби її досягнення. Зміст і методи народної педагогіки базуються на народному світобаченні й народній психології, тобто етнопедагогіка витворювалася відповідно до народної душі, ментальності. Кордоцентричність української вдачі, мрійливість, лагідність і ліризм нашого народу обумовили загальний гуманістичний стиль української етнопедагогіки. Цей гуманізм виявляється, перш за все, в особливому ставленні до дитини, її здоров'я і благополуччя в системі народних цінностей.

В українській етнопедагогіці чітко простежуються головні принципи виховання: природовідповідність, культуровідповідність, народність виховання, його трудовий характер, зв'язок виховання з життям, єдність виховного й освітнього елементів у єдиному педагогічному процесі.

У народу є своя система розумового, фізичного, трудового, морального, естетичного виховання. «Не бурчи, а навчи», «Учи не страшкою, а ласкою», «Мораль чиста краща від усякого намиста», «Не все одразу дається: а потрохи та помалу, то буде користі чимало».

Отже, як бачимо народна педагогіка - невід'ємна частина педагогіки як науки. Величезні здобутки народу у виховному і навчальному процесі не залишаються поза увагою сучасних дослідників і науковців у галузі педагогіки, а також вчителів та вихователів.

Кожна людина, незалежно від того, пов'язує вона своє життя із педагогічною нивою чи ні, повинна бути обізнана із народними надбаннями щодо виховання і навчання підростаючого покоління. У кожному навчальному закладі, починаючи з дитячого садочка і закінчуючи вузами, повинен викладатися фольклор та народна педагогіка. Діти та молодь мають право знати історію свого народу, його

культуру, звичаї та традиції.

Кожен вчитель та вихователь повинен бути обізнаний не лише у своєму предметі, який він викладає, але й знати історію своєї батьківщини, любити, цінувати і оберігати культуру і звичаї свого народу.

Український народ – неперевершений «педагог – гуманіст». Педагогіка нашого народу – це самобутня, цілісна система виховання та навчання.

Аналізуючи сучасний стан освіти в нашій країні, приходимо до висновку, що в цій галузі маємо ще багато проблем та негараздів. Одним з багатьох болючих питань є питання компетентності сучасних педагогів у народній педагогіці. На жаль, нічого хорошого з приводу цього питання сказати не можемо. Адже мало хто з вчителів користується здобутками етнопедагогіки у своїй роботі, недооцінюючи величезну її роль у навчанні та вихованні підростаючого покоління. Логічно виникає питання: чому? На це запитання існує дві відповіді: або педагог не визнає здобутки народу у виховному та навчальному процесі, або ж він просто не компетентний у цій галузі. Тверезо оцінюючи цю ситуацію приходимо до висновку, що багато вчителів просто не знайомі з етнопедагогікою її системою та засобами виховання та навчання. Дітей вчать за навчальними планами, які пишуть та переписують по кілька разів, вчителі користуються або купованими в книжкових магазинах розробками уроків, або тими, які були ще написані декілька років назад і не відповідають потребам та вимогам підростаючого покоління.

Беру до рук підручник з етнопедагогіки та читаючи його дивуюся мудрості і глибині знань наших предків. Люди, які жили 100-200 років тому назад вміли виховати всебічнорозвинену, здорову тілом і духом особистість, при цьому не знаючи, що таке телевізор, комп'ютер, Інтернет та ін. А ми - люди ХХІ ст., маючи всі блага цивілізації, всі засоби та можливості, не завжди можемо виховати і знайти підхід до молодого покоління.

Варто задуматися над тим, що народна педагогіка дійсно необхідна і незамінна частина загальної педагогічної науки. Її знання допоможуть педагогу у його складній щоденній праці – навчанні та вихованні майбутнього держави.

Література

1. Скуратівський В. Берегиня. – К.: 1987.
2. Стельмахович М. Г. Народна педагогіка. – К.: 1986
3. Сявавко Є.І. Українська етнопедагогіка в її історичному розвитку. – К.: 1974

*Ольга Осипчук,
студентка ННІ філології та журналістики
Житомирський державний університет імені Івана Франка
Науковий керівник – канд. пед. наук доцент ЖДУ
О.С. Березюк*

ЕТНОПЕДАГОГІЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ОСВІТНЬО-ВИХОВНИХ СИСТЕМ УКРАЇНИ

XXI століття ставить масштабні завдання перед школою. Саме вона має і повинна виховувати людину, спроможну творити своє власне життя, здатну до самовизначення. І тому освітою сьогодення має стати освіта випереджувальна, компетентнісно спрямована, що базується на засадах самоорганізації та само розвивальної системи.

«Жоден чоловік при здоровому глузді не візьметься будувати дім, не маючи проекту.»

Освіта, яка не вчить жити успішно в сучасному світі, не має ніякої цінності. Випускник сучасної школи, який буде жити і працювати в сучасному суспільстві, повинен набути певних особистісних якостей: швидко адаптуватися в різноманітних життєвих ситуаціях, що постійно змінюються; вміло застосовувати набуті знання; самостійно та критично мислити; бачити проблеми та знаходити оптимальні, раціональні рішення щодо їх подолання; бути комунікабельним; прагнути до самовдосконалення; мати розвинені інтелектуальні та творчі здібності. У школі учень не готується до життя, а повноцінно живе, і тому всю діяльність навчального закладу необхідно будувати так, щоб сприяти становленню особистості як творця і проектувальника особистого життя.

Уся система освітньо-виховної роботи нашої школи орієнтована на виховання життєвих компетенцій. Основна суть освіти полягає не тільки в набутті учнями певних знань з різних наук, а й формуванні учнем уміння і бажання займатись самоосвітою з метою вироблення пошуків свого місця в житті суспільства. «Свобода творити своє особисте життя і життя суспільства держави на високогуманних засадах і брати на себе відповідальність за наслідки своєї життєдіяльності» - ось те основне гасло, яке повинні винести діти з стін дошкільних, шкільних і позашкільних дитячих закладів.

Талановитий український педагог Григорій Ващенко відзначався глибинністю підходу в пошуках виховного ідеалу, критичністю до чужих українській духовності виховних і філософських систем та всебічністю у трактуванні виховних проблем. Національна система виховання створює всі умови для того, щоб розкривалися природні задатки, формувалися нахили, здібності, вироблялося творче, самобутнє світобачення кожної особистості, реалізовувався її творчий потенціал. Глибоке знання учнями творчих умінь рідного народу, його творчої спадщини стимулює пробудження в них творчих задумів, поривів і практичну їх реалізацію.

Виховання повинно бути спрямоване на формування особистості як громадянина, воно має базуватися на принципі громадянської злагоди, порозуміння і співпраці людей. Тому, головними елементами національної системи освіти Г. Ващенко вважає її ідеалістичне світосприйняття, християнську мораль як основу родини і здорового суспільства. На думку вченого, в систему виховання має входити також родинне виховання, бо ніщо не може заступити материнської любові, такої необхідної в ранньому віці [1].

Запорукою належного рівня функціонування освітньої системи мають бути школи з єдиною програмою та ідеологічним спрямуванням. Г. Ващенко визначив такі важливі складові системи освіти в Україні, як позашкільна освіта та науково-дослідні установи (тобто Академії наук). На високий рівень повинна бути поставлена наукова робота в галузі теоретичної педагогіки, яка відповідала б науковим традиціям України. Функціонування цієї системи не можливе без зв'язку з родиною. Важливу роль у вихованні відіграють також молодіжні організації, включені до освітньо-виховної системи.

В основу виховання української молоді професор ставить загальнолюдські та національні цінності, до яких належить моральний закон творення добра і боротьба зі злом, шукання правди і побудова на любові та красі справедливого ладу. Джерелом високоморальних людських цінностей є християнство. Г. Ващенко будує виховний ідеал української людини на двох основних принципах: християнської моралі, й української духовності. Головне завдання у вихованні української молоді Ващенко бачить у вихованні волі та характеру під «високим гаслом»: «Служба Богові та Батьківщині». Ідеал людини – це те найкраще, що створив народ у розумінні властивостей людської особистості та її призначення. Важливим елементом виховання має бути формування особистості. Однак це не можливо без існування певного виховного ідеалу, який є і метою, і засобом виховання.

Григорій Ващенко ґрунтовно висвітлює українські традиції, відображенні в народній творчості та у творах найкращих митців і письменників. Педагог звертає увагу, перш за все, на українську гостинність та доброзичливість, уважність і щирість, потяг до мистецької творчості та до краси, до музики та співу, побут з його вірністю в коханні, статевою культурою і здоровим сімейним життям. Все це дає професору Г. Ващенку можливість стверджувати, що виховний ідеал українця криється в пісенній скарбниці України, у звичаях українського народу, в його літературі, мистецтві, в християнській вірі. Будуючи свою педагогічну концепцію, він привертав увагу педагогів до необхідності виховання молоді на принципах національного традиційного родинного виховання особистості, виступав за виховання в дітей та молоді любові до Батьківщині. Найважливішою рисою вольової людини є принциповість і здатність чітко поставити перед собою певну мету, а потім, доклавши всіх зусиль, досягнути її. Григорій Ващенко визначає такі основні виховні

цінності:

- віра в Бога
- любов до України
- любов до рідних та друзів
- любов до рідної землі
- духовний аристократизм

Діяльність педагога має бути спрямована на розвиток індивідуальної, творчої особистості дитини. Педагог вважав, що компетентісно орієнтований підхід до навчання має бути таким:

1. Головним є не предмет, якому ви навчаєте, а особистість, яку ви формуєте. Не предмет формує особистість, а вчитель своєю діяльністю, своїм прикладом, пов'язаною з вивченням предмета.
2. На виховання активності не шкодуйте ні часу, ні зусиль.
3. Сформованість належного рівня національної свідомості, активної громадянської позиції.
4. Сформованість відповідального рівня життєвої компетентності соціального розвитку.
5. Високий рівень ініціативи, здатності до самостійного вирішення проблем.

Тому, основним завданням педагогів, вихователів Григорій Ващенко вважав підготовку людей, які могли б служити своїми знаннями і працею Батьківщині [1].

Особистість повинна бути етнопедагогічно компетентною, тому що це один з найголовніших ключів до розв'язання найважливіших проблем життєдіяльності суспільства.

Література

1. Г. Ващенко – «Загальні методи навчання», К., 1997
2. Зіновева Г. Формування ключових компетентностей учнів // Директор школи. – 2005. – №42
3. «Українська етнопедагогіка у школі. Перспективні освітні технології». – К., 2000

*Діана Шевчук,
студентка ННІ філології та журналістики
Житомирський державний університет імені Івана Франка
Науковий керівник – канд. пед. наук, доцент ЖДУ
О.М.Власенко*

ЕТНОПЕДАГОГІЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ У МОРАЛЬНО-ДУХОВНОМУ ВИХОВАННІ ШКОЛЯРІВ

Проблема моральності підростаючого покоління є особливо актуальною в наш час. Адже часто обставини змушують дитину робити речі, які відповідають лише її власним інтересам, що в свою чергу

заважають формуванню повноцінної особистості, спотворюють її, віддаляють від ідеалу, роблять «чужою» для справжнього життя. Тому особливу увагу в школі слід звертати на прищеплення учням моралі – правил та норм поведінки людей стосовно один одного. Слід зробити все можливе, щоб народна приказка «мораль чиста – краще всякого намиста» стала однією з головних життєвих позицій кожного вихованця.

Пліч-о-пліч з поняттям «мораль» в українській етнопедагогіці йде поняття «духовність».

Духовність – це сукупність психічних явищ, що характеризують внутрішній духовний світ людини, основні риси культурної спрямованості особистості: її інтереси, переконання, погляди, ідеали, світогляд, ставлення до життя, людей, до себе, своїх обов'язків, це бажання, воля, естетичні й моральні почуття особистості.

Отже, основною метою морально-духовного виховання є формування в особистості чистих помислів, справжніх почуттів та щирих бажань.

Якщо вчитель звертатиметься до народної педагогіки, то зможе поширити свої знання і вдало використовувати надбання минулих поколінь в сучасному контексті. О.Ткаченко говорить, що педагогічна компетентність передбачає володіння педагогом знаннями про погляди українського народу та інших народів світу на дитину, родину і особливості родинного виховання дітей, мету і завдання, принципи, правила, засоби, форми і прийоми навчання, формування у дітей зорієнтованості на національне й загальнолюдське; педагогіку народного календаря та специфіку виховання засобами різних видів народного мистецтва.

Етнопедагогічна компетентність – це володіння вчителем системою етнопедагогічних знань, умінь їх вдало використовувати у власній педагогічній діяльності та розкривати свій творчий потенціал.

Щоб правильно формувати моральну свідомість школярів, потрібно виховати в них чітке розуміння доброго і злого, морального і аморального. В етнопедагогіці це завдання вирішено такими основними антитезами: правда – брехня, добро – зло, любов – ненависть, щастя – горе, життя – смерть, воля – неволя та ін.

Етнопедагогічна компетентність – це також інтелектуальні і практичні вміння вчителя, які дають йому змогу творчо застосувати надбання народного педагогічного досвіду в процесі виховання дітей. Тому потрібно проводити години спілкування, диспути, ігри, в яких би вчитель в цікавій формі міг зорієнтувати своїх вихованців на засвоєння своєрідного морального кодексу українців, який включає в себе патріотизм, повагу до праці, скромність, мужність, чесність, совість, вдячність, вірність у дружбі, любов до ближнього, віру, людяність, відвертість.

Народна мораль – дуже мудра, вона має здатність викорінювати людські вади, осуджує брехливих, невдах, хвальків, упертих, скупих,

зажерливих, байдужих: «Скупому душа дешевше гроша», «Глибока річка тече без шуму» та ін. Але вчителю потрібно бути дуже обережним, щоб не перетворити виховний процес на моралізаторську діяльність. Краще надати перевагу емоційності, формуванню моральної поведінки через моральні звички, вчинки, дії, переконання. Потрібно, як вчить етнопедагогіка, використовувати в залежності від ситуації переконання, осудливі зауваження, застереження, схвалення, похвали, гумор, жарти, розкривати негативні наслідки поганого вчинку.

Етнопедагогічна компетентність – це і професійно особистісні якості вихователя, його адекватна самооцінка, самовизначення на засадах загальнолюдських цінностей, спроможність створити умови для самовдосконалення і реалізації.

Варто організовувати тренінги та тести на визначення певних моральних цінностей в учнів, щоб встигнути зробити «корекцію» характеру. Адже говорить народна мудрість: «Як не навчиш дитину в пелюшках, то не навчиш і в подушках». Правильне моральне виховання зумовлене його початком, підтвердження чому знаходимо в народній настанові: «Гни дерево, поки молоде, учи дитя, поки мале».

Поняття етнопедагогічна компетентність включає в себе також усвідомлені ціннісні орієнтації та ідеали, соціальну зрілість, інтерес до української культури.

За народною педагогікою, людина повинна розвиватись в щасті і свободі, тому треба прикласти максимум зусиль, щоб батьки, та й самі діти чітко усвідомлювали ці поняття. Можна провести учнівсько-батьківські збори, метою яких буде допомогти старшому і молодшому поколінням краще зрозуміти один одного. Слід виховувати в особистості, яка формується, справедливість, миролюбність, вірність друзям: «Дерево сильне корінням, а людина – друзями». Для того, щоб привити дітям почуття доброти та щирості, варто організовувати різноманітні акції доброти (допомога літнім людям, бездомним тваринам і т. д.) : «Якщо ти зробив добро – мовчи, якщо тобі зробили добро – розкажи».

Висока мораль – це ще і вірність в коханні, відповідальність за людину, яка поряд з тобою, честь і гідність у вчинках стосовно неї. Потрібно виховувати в молоді почуття чистого кохання, безкорисливого, щирого, відчайдушного. Народ засуджує легковажність у почуттях, відстоює духовну близькість.

Отже, етнопедагогіка стверджує, що засвоєння моральної істини в ідеалі повинно відбуватись через почуття, переживання і розум людини, а потім виливатись у її благородних вчинках. Щоб виховати в дитині високу моральну свідомість, яка стимулює соціально-ціннісну поведінку громадянина України, вихователь повинен володіти етнопедагогічною компетенцією.

*Любов Дурава,
студентка ННІ філології та журналістики
Житомирський державний університет імені Івана Франка
Науковий керівник – канд. пед. наук, доцент ЖДУ
О.М.Власенко*

ЕТНОПЕДАГОГІЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ОСВІТНЬО-ВИХОВНИХ ЗАКЛАДІВ УКРАЇНИ

„Компетенція” (лат. *competentia* від *competo* досягати, відповідати, підходити) – це обсяг повноважень згідно із законом, статутом чи іншими актами конкретного органу або посадової особи; обсяг питань, згідно з якими певну особу наділено повноваженнями, знаннями, досвідом.

Світові тенденції глобалізації та поліетнізації суспільства, важливість міжнародної співпраці для вирішення існуючих проблем людства обумовили пріоритетність у державній політиці України щодо освіти напрямів особистісної орієнтації виховання й формування національних та загальнолюдських цінностей. У „Національній доктрині розвитку освіти” зазначається, що освіта покликана, маючи гуманістичний характер, сприяти „національній самоідентифікації, розвитку культури Українського народу, оволодінню цінностями світової культури”. Не випадково О.В. Сухомлинська для становлення наукової педагогіки в Україні вважає важливим, щоб національне „йшло в контексті засвоєння світового гуманістичного культурного досвіду, педагогічних надбань окремих націй, що стали загальнолюдською скарбницею”. Модернізація галузі освіти вимагає перегляду змісту професійної компетентності педагога, який в сучасних умовах має виявляти не лише обізнаність у галузі національної і світової культури, а й здатність усвідомлювати та розв’язувати проблеми, що виникають у процесі навчання й виховання дітей, з опорою на здобутки світового педагогічного досвіду. Підвищення рівня професіоналізму сучасного педагога передбачає сформованість у нього етнопедагогічної компетентності. Проблема формування етнопедагогічної компетентності у вчителя не знайшла достатнього висвітлення в науковій літературі.

Підхід до компетентності педагога, в даному випадку – етнопедагогічної, як до інтегрованого утворення, дає змогу визначити й основні джерела його наповнення змістом знань із різних сфер культури. Попри значущість духовної, громадянської, соціальної, педагогічної, управлінської, правової, етичної, екологічної та ін. мусимо визнати, що вони є універсальними, а їхніми стрижневими основами є народознавство.

Адже очевидно, що саме в його скарби означені сфери сягають своїм корінням. Відтак, попри достатній рівень загального формального осучасненого інтелектуального розвитку, який зумовлює низку

аналітичних, комунікативних, прогностичних й інших розумових процесів, особистісний потенціал педагога повинен безальтернативно вкорінюватися в народнопедагогічне тло дотично до етнічного й націотворчого призначення: „Всяк должен узнать свой народ, – писав Г.Сковорода, – и в народе себя. Рус ли ты? Будь им ... Лях ли ты? Лях будь. Немец ли ты? Немечествуй. Француз ли? Французуй. Татарин ли? Татарствуй. Все хорошо на своем месте и в своей мере, и все красно, что чисто, природно, т. е. неподдельно, неподмешено, но по своему роду”.

Для ментальності українця, незалежно від етнічної приналежності, вкрай важливо змалку усунути відчуття своєї меншовартості й другорядності. Поза сумнівом, для педагога в такій моделі взаємодії з дітьми актуальними є знання про особливості опанування інформацією відповідно до індивідуально-типологічних і вікових особливостей кожного вихованця.

Узагальнюючи основні положення, варто відзначити, що продуктом фахової діяльності є особистість, яка щойно стає на шлях формування. Високий професіоналізм, підготовленість педагога не лише до педагогічної діяльності, а й до творення людини, є важливим понад усе. Таким чином, ставлення до його загальної культури (інтелігентність, самореалізація, спілкування в умовах полікультурності та ін.), як і до основних джерел та пріоритетів її становлення, доцільно вимірювати лише через призму народознавчої відповідності, отже, й невідповідності.

На Закарпатті визначну освітню діяльність у першій половині та середині XIX ст. проводив *Олександр Духнович*. Педагог стверджував, що дитина стає особистістю, людиною тільки тоді, коли набуває освіти та виховання. Людина без виховання, на думку О.В. Духновича, подібна до землі, на якій зростає бур'ян. Олександр Духнович у своїх поглядах стояв на позиціях традиційного українського просвітительства, вважаючи, що за рахунок поширення освіти можна значно поліпшити суспільство [1].

О.Духнович, як і його попередник Г.С. Сковорода, вважав, що виховання має враховувати природу дитини. Розглядаючи природу як чинник, що визначає природні здібності людини, її задатки до фізичного та інтелектуального розвитку, педагог зауважує, що сам розвиток значною мірою залежить від системи вправ і наставляння, або виховання. Серцевиною педагогіки О.В. Духновича є ідея народності, яка полягає в тому, щоб виховувати в дітях людяність, людинолюбство, доброчинність.

Ідея народності виховання. З позицій вірності своєму народові Духнович розвивав у своїх творах ідею народності виховання. В умовах, коли частина закарпатської інтелігенції потрапила під чужий, угорський вплив і цуралася свого українського походження, він рішуче вимагав, щоб кожний учитель „в детях народолюбие возбудил и в сердце их закрепил любовь к своей народности”. Важливою ознакою народності Духнович вважав мову, виступав за те, щоб викладання в школах Закарпаття провадилося рідною мовою, щоб там було створено систему виховання відповідно до історичних і національних традицій народу. На його думку,

впливовим засобом у вихованні в душі народності має також бути народна пісня, що пробуджує і розвиває любов до рідного краю. Вимоги Духновича щодо виховання в душі народності не мають нічого спільного з шовінізмом, видатний просвітитель з повагою ставився до інших народів.

Мета і завдання виховання. У творах Духновича обґрунтована вимога виховання людини – громадянина і патріота, міститься заклик „силы человеческие, телесные и духовные, от природы данные, с молодости... сохранять и совершенствовать”. Відповідно до цих завдань, на його думку, повинно здійснюватися розумове, моральне і фізичне виховання дітей та молоді.

Розумове виховання слід тісно пов'язувати з моральним, у процесі якого діти вчать розрізняти в житті чесне і нечесне, наслідують в усьому високоморальних людей. Важливими завданнями морального виховання є також формування в учнів почуття патріотизму, таких якостей, як людяність, правдивість, дисциплінованість. Духнович особливо наголошував на вихованні молодого покоління в душі працьовитості. Людина, вихована поза працею, на його думку, є тягарем для суспільства, тому до праці треба підходити як до важливого засобу фізичного та інтелектуального розвитку, який „силы зміцнює” і „розум розвиває”. У зв'язку з цим Духнович розробив систему трудового навчання і виховання, приділивши велику увагу праці дітей і молоді в сільському господарстві.

Школа має бути доступною усім дітям і слугувати інтересам народу. У ній учні мають навчатися рідною мовою, яка всебічно розвиває природні сили. Мова (предмет) має сприяти розумовому, моральному та естетичному вихованню дітей. Діти мають засвоїти релігійну і народну мораль, що зміцнює духовні сили, прищеплює любов до рідної землі й не дозволяє вихованцеві вбиратися у «чуже пір'я».

Джерелами і засобами морального удосконалення дітей педагог вважав вітчизняну історію, народні пісні, звичаї народу, гідні для наслідування приклади дорослих, доцільно підібрані заохочення та покарання. Виховання передбачає засвоєння дітьми звичаїв свого народу шляхом вправ і наставляння. Першими наставниками і вихователями дітей є їх батьки. Вирішальну роль вчителя у формуванні особистості Духнович висловив у такому афоризмі: «Хто дав тобі виховання, той більше тобі дав, ніж той, хто дав тобі життя».

Освітня діяльність Духновича сприяла значному поширенню освіти, розвитку національної свідомості української людності, відродженню національної системи виховання українського народу. Заповітом звучить для нинішнього і прийдешніх поколінь звернення великого педагога-патріота: «Люби свій народ не тому, що він славний, а тому, що він твій. Хто стидається за свій народ, той сам себе стидається».

Література

1. Духнович О. і педагогічні товариства на Закарпатті в XIX ст. Шлях освіти. – 2006. – №1.

*Катерина Кучерява,
студентка ННІ філології та журналістики
Житомирський державний університет імені Івана Франка
Науковий керівник – ст. викладач М.В. Масловська*

НА МЕЖІ ТИСЯЧОЛІТЬ: ВИХОВНИЙ ІДЕАЛ ГРИГОРІЯ ВАЩЕНКА І ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СВІТУ

На сучасному етапі розвитку суспільства поряд із змаганнями за нові технології іде боротьба за серця і душі тих, кому належить майбутнє нашої держави – дітей. Зробити такий висновок спонукають ряд факторів.

По-перше – глобальний аспект. Перехід до XXI століття засвідчив, що сучасний світ, в цілому наскрізь атеїстичний, далеко відійшов від духовно-моральних вартостей. Взаємне глобальне знищення народів стало реально можливим. “Про цей кінець говорять учені, посилаючись на закони термодинаміки; про цей кінець говорять теологи, посилаючись на незбагненно велику кількість зла, що скоїло людство за весь час свого існування, перманентно відмовляючись від Бога. Письменники, філософи мають у цьому питанні свої думки, докази, виправдання тощо” [4].

По-друге – локальний аспект. Чужі манери, чужі звички, чужі фасони розуму й одягу – все чуже, ніби ніколи свого у нас і не було. Особливо вразливим є підростаюче покоління. При потуранні теперішніх правителів із нашої молоді твориться тип людини цинічної, яка поклоняється удачі і ради якої піде на все. Моральна і духовна мутація робить із нас ворогів власної нації та історії.

Мета даної статті – акцентувати увагу на проблемі гуманізації українського суспільства, звернувши особливу увагу на роль релігії, духовності та моралі та на необхідність впровадження у всі ланки виховного процесу цілеспрямованої системи заходів, основаної на традиціях національного виховання, що б творили повноцінну, цілісну, національно свідому особистість з почуттям власної гідності, з високими моральними якостями.

Сучасна епоха отримала багато визначень психологів, філософів, письменників і навіть пересічних громадян. Представники різних соціальних груп, професій, репрезентанти політичних структур, прихильники тих чи інших ідеологій схильні надавати цьому часовому відтинку всілякі визначення. Найчастіше, коли йдеться про межу тисячоліть, чуємо діаметрально протилежні оцінки – це вік кібернетики, величч людського розуму, космічний вік. Але, попри всі оптимістичні оцінки, мусимо пам’ятати що останні сто років принесли людству дві світові та близько 2000 локальних воєн, нечувані голодомори, жакливі приклади геноциду, несумісні з цивілізованим суспільством расові та релігійні конфлікти.

Отже, XXI століття перейняло естафету дегуманізації людської

суті, егоїзму, дефіциту милосердя. Людство мусить платити за свої меркантильні, часто – маргінальні, інтереси, на задоволення яких скерований весь технічний прогрес, знедоленням своєї суті. Тому чимраз виразніше постає проблема докорінної переоцінки цінностей, основоположні з яких – віра, справедливість, милосердя, гідність людини як особи – мають стати аксіоматичними, поступово витіснити надмірний прагматизм, що зводить життєвий сенс до примітивізму, звужує параметри духу до рівня споживацьких інтересів.

Драмою кожного суспільства завжди було хворе світобачення, яке характеризувалося, першою чергою, підміною морально-етичних вартостей вульгарним матеріалізмом. Підстав для такої трансформації багато. Але людство завжди поверталося до моральної міри. Одним із найважливіших засобів розвитку духовності є християнське виховання, глибокі традиції якого має український народ та повернення до яких є потребою сьогодення, адже християнство стало важливою ланкою у низці досвідів як кожної людини зокрема, так і людської спільноти загалом.

„Адже немає народу без релігії, – писав Григорій Ващенко, український науковець, автор багатьох праць на християнську тематику, – атеїстами можуть бути окремі люди, а не цілі спільноти... віра в Бога є властивістю людської душі, вложеною в неї творцем” [2].

Поступово утверджується певність у тому, що це криза не лише комуністичних диктатур чи капіталістичних систем. Це криза концепцій світу, яка породила два протилежних режими і започаткувала царство усередині людини-функції. За тоталітарних режимів маси стали політичним матеріалом для згубних експериментів, за ліберального влаштування життя – здебільшого виконують вузьку функцію в системі виробництва – споживання, відтак “результатом цієї абсурдної етики-функції є збіднення особи”.

Етичний матеріалізм – брутальна гонитва за матеріальними благами, ціною відмови від благородних духовних вартостей, веде до духовного вичерпання, спідлення; навіть релігія за такої постави перетворюється на парапсихологію – чисто зовнішня “релігійність” в таких випадках маскує жакливу порожнечу душі, опанованої спокусами речей, грошей і влади. Чи ж можна дивуватися, що гуртова істерія, садизм, жорстокість, кричуща аморальність, несправедливість, наркоманія, крайній егоїзм у ставленні до дійсності та нерозбірливість у засобах стали пружинами життя у світі, де запанував матеріалізм?

Можемо лишень захоплюватись проникливістю Д. Мацціні, який писав, немов звертаючись до нас: “Я знаю останнє слово ваших доктрин... – користь... Ви не маєте моралі іншої від моралі інтересів: ваша релігія – культ матерії. Ви кажете: оздоровімо тіло, і воно буде сильне, грубе й добре нагодоване, в нього зійде душа. А я вам кажу: ні, лише шляхом душі можна оздоровити тіло, в ній джерело лиха, рани тіла – лише зовнішні вияви хвороби. Джерело сучасного лиха – брак спільної віри, спільної думки, що в’яже землю до неба, світ до Бога...”

Таку ж позицію щодо культу матерії займає і Григорій Ващенко. Життєвим шляхом Григорія Ващенка стала багаторічна педагогічна діяльність й духовно-релігійна практика. Використовуючи вагомі аргументи зі Святого Письма, він апелює до нашої духовності, намагається активізувати її. Діяти, жити надією, не замикатися у собі – це провідна думка його творів і своєрідний дороговказ для втілення “теоретично істинного у морально доброму” . У своїй книзі: “Загальні методи навчання” він доводить, що “життєвий рівень людини майбутнього мусить бути високим і то не лише з боку матеріального, а й духовного. В основу відносин між людьми має бути покладена не конкуренція і нещадна боротьба, а пошана людської гідності й висока християнська мораль”[1].

На думку педагога, глибоке знання духовної спадщини народу, його історії забезпечують формування почуття гордості за свій народ. Зрозуміло, що національне виховання не повинне перекреслювати ті цінності та ідеали, які є абсолютними, які поширюються на будь-які аспекти життя і ставлять для національного виховання межі добра, любові, справедливості, честі, гідності та ін. Саме в межах цих моральних цінностей можна дбати про добробут нації, брати на себе відповідальність за долю свого народу.

Як же по-сучасному звучать сказані Ващенко слова: «Ми, українці, ідемо з Христом. Наше гасло є Бог і Батьківщина. Але це не мусить бути лише порожніми словами. Коли ми з Христом, то мусимо бути і душею й серцем з ним». То ж залишається не тільки слухати слова видатного педагога-мислителя, а й втілювати їх у життя.

Література

1. Ващенко Г. Виховний ідеал: Підручник для педагогів, виховників, молоді і батьків. . Полтавський вісник, 1994., 192 с.
2. Ващенко Г. Роль релігії в житті людства і релігійне виховання молоді // Вибрані педагогічні твори. Дрогобич: Видавнича фірма «Відродження», 1997. – С.128.
3. Читанка з історії філософії: Зарубіжна філософія ХХ століття. – К.: Довіра, 1993.
4. Юркевич Памфил. Мир з ближніми як умова християнського співжиття// Вибране. – К.: Абрис, 1993.

Наталія Корнійчук,
студентка ННІ філології та журналістики
Житомирський державний університет імені Івана Франка
Науковий керівник – канд. пед. наук, доцент ЖДУ
О.С. Березюк

ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ШКОЛИ У СПАДЩИНІ СОФІЇ РУСОВОЇ

*В наші часи бути гарним педагогом – це бути
Справжнім реформатором майбутнього життя*

*України, бути апостолом Правди і Науки.
Тільки Великим зусиллям таких апостолів
Україна матиме чесних діячів – патріотів,
Вмілих практичних робітників і соціально
об'єднану, інтелектуально розвинену народну масу.
С.Русова*

Надзвичайно важливою, а можливо, й визначальною для долі і перспектив української державності є проблема пошуків і шляхів і засобів морально – духовного піднесення нації на сучасному етапі розвитку людства.

Творчість Софії Русової – видатного педагога й психолога, історика, мистецтвознавця, етнографа, громадського діяча, організатора жіночого руху – визнана світовою громадськістю й водночас мало знана для наших співвітчизників.

Софія Федорівна Русова ввійшла в історію як видатний український педагог, автор оригінальної концепції національного виховання. Її життєве кредо – «жити задля наших дітей».

Педагогічні ідеї С.Русової – це історія української педагогічної думки, всебічний в історичному, національному, педагогічному, психологічному плані науковий аналіз специфіки українського дитячого садка й школи. Характерною рисою педагогічних праць С.Русової є глибокий соціально – педагогічний підхід.

Педагогіка Софії Русової ґрунтується на глибокому знанні педагогічних і психологічних концепцій минулого.

Софія Русова, як педагог і освітній діяч, доклала всіх зусиль і знань, щоб в Україні утверджувалися висока національна свідомість, пошана до духовних цінностей свого народу.

Національне відродження України вона органічно пов'язувала з розвитком її ланках, розвитком національної школи.

Народилася Софія Федорівна Русова у селі Олешні на Чернігівщині 18 лютого 1856р. З дев'яти років жила в Києві, закінчила Фундуклеївську гімназію із золотою медаллю. 1871р. разом із сестрою Марією організувала перший дитячий садок. Стержневою ідеєю, що проймає всі педагогічні пошуки С.Русової, є ідея створення національної системи освіти. Як педагог – філософ і педагог – практик вона глибоко усвідомлювала, що педагогіка є суспільною наукою, що суспільне буття визначає хід і напрямки виховання, його завдання і зміст.

Етнічне виховання забезпечує кожній нації найширшу демократизацію освіти. Через пошану до свого народу у дітей формується пошана до інших народів, що приводить урешті-решт до широкого єднання й світового порозуміння. Національне відродження України С.Русова органічно пов'язувала з розвитком національної системи виховання в усіх її ланках: сім'я – дитячий садок – школа – вищі навчальні заклади, з створенням такого середовища, яке б сприяло розвитку у дітей і молоді національних почуттів. Важливе місце у системі національного

виховання С.Русової відводилося вихованню рідним словом. Відсутність виховання рідною мовою вона вважала однією з найбільших перепон для розумового розвитку дитини. На прикладі шкіл для вояків показала, що навчання чужою мовою веде не тільки до втрати народом своєї національної свідомості й гідності, а й до морального виродження.

У педагогічній спадщині С.Русової особливе місце посідає дидактика: визначення суті навчального процесу, його мети, функцій, змісту, принципів і методів навчання.

Основною категорією дидактики С.Русова вважала навчання. Саме поняття навчання, його суть здавна було в центрі уваги видатних педагогів.

Процес навчання не можна розуміти як зверхнє нав'язування знань учителем учневі, що цей процес сприймання цілком залежний від внутрішнього світу дитини й вимагає від учителя глибокого знання її психіки. Ідея національної школи вже пустила міцне коріння в ґрунті всесвітнього виховання. Намагання усіх народів до забезпечення своєї власної державної і культурної незалежності навертають їх до національної школи, бо усім уже зрозуміло, настільки нація, яка пройшла через таку школу, буде дужчою другої нації, яка її не проходила. Школа – великий фактор для остаточного формування нації.

Ідею націоналізації школи не можна виділити не можна відділити від демократичного розвитку сучасних народів, тільки вона остаточно утворює націю. Перш ніж уявити собі, якою повинна бути національна школа, треба в'яснити собі, що означає « національна»?

Якими ж засобами керує національна школа? Першим засобом є мова. Мова є найголовнішим засобом для розвитку розуму. Вона дає певні уявлення, які зливаються з розумінням самої речі. Мова повинна бути простою, ясною, як просте ще мислення дитини, але вона мусить бути красивою. В національній школі мова мусить стояти на чолі так званого навчання і виховання. Велике значення у національній школі має вивчення літератури. Крім народної літератури, національна школа використовує твори найкращих письменників.

Національна школа потребує і самостійної роботи учнів; письмові праці учнів мусять бути різноманітними. Поруч з мовою мають бути вивчення релігії і історії. Ці предмети дуже сприяють розвитку національної свідомості. Нові національні школи повинні будуватись в національному стилі: рушники, портрети, квіти, народні інструменти. Велика місія учителя національної школи – в його руках майбутність народу, бо діти, які вийдуть із школи, мають бути каменями у відбудові молоді української держави, мають робити свою національну культуру, свої скарби.

Національна школа мусить мати всі ступені від дитячого садка до університету. Для учнів школа повинна стати чимось рідним, що задовольняє усі потреби. Дає їм не тільки знання, але і розваги.

Щаслива та нація, яка має змогу утворити у своїй державі

національну школу для всієї людності; вона сміло може дивитися на своє майбутнє: національна освіта дасть їй змогу посилити свої економічні можливості і широко розвинути культурні і творчі сили. Національна школа, освіта потребує колосальної роботи численних робітників, величезних коштів, але все це мусить бути, бо це – гасло нашого відродження.

*Світлана Єфимець,
студентка ННІ філології та журналістики
Житомирський державний університет імені Івана Франка
Науковий керівник – ст. викладач ЖДУ
М.В.Масловська*

РОЛЬ ЖІНКИ В СІМ'Ї ТА ВИХОВАННІ ДІТЕЙ В ДОБУ „РОЗСТРІЛЯНОГО ВІДРОДЖЕННЯ”

Жіночі образи в пресі та літературі були важливою складовою політики соціального моделювання і виступали в якості трансляторів офіційної ідеології і вимог держави до суспільства на початку ХХ ст.

Нова влада намагалася підняти країну з руїн та одночасно мала на меті створення принципово нового суспільства. В контексті глобальних перетворень жінки були одночасно і необхідним ресурсом, і джерелом проблем. В резолюції 1-го Всеукраїнського з'їзду робітниць та селянок зазначалося, що жінки є „тим резервом, тією робітничою армією, яка необхідна для завершення боротьби за завоювання революції та побудови соціалізму” руками всього робітничого класу” [1:10]. Жінки отримали разом з рівноправністю і обов'язок – активного та самовідданого служіння справі революції, поразка якої неодмінно мала призвести до закріпачення жіноцтва.

Більшовицька стратегія взагалі, в тому числі у вирішенні жіночого питання, відштовхувалась від фундаментального заперечення існуючого стану речей. Нова жінка мала постати в результаті рішучого розриву з минулим у всіх його проявах: з буржуазним жіночим рухом, з традиційними родинними стосунками, з традиційним розподілом суспільних ролей між чоловіками та жінками. Більшовики сповідували ідею переваги суспільних інтересів над приватними, колективу над особистістю. Тож ідеальна радянська людина мала повністю отожденовати себе з ідеальним радянським суспільством та існуючим політичним режимом, завжди вважати суспільні інтереси набагато важливішими за інтереси особисті. Все приватне викликало підозру, бо не підлягало контролю. Цим обумовлений був, зокрема, курс на руйнацію родини, що простежувався в шлюбному законодавстві 1920-х рр., та на колективізацію побуту. В цьому контексті жінки також були гальмом для побудови нового суспільства, оскільки інтереси жінок традиційно

концентрувались в приватній сфері, а публічна сфера була монополізована чоловіками. Саме цим були зумовлені намагання знецінити приватну сферу життя та дискримінувати традиційні жіночі цінності.

Проблему поєднання жіночою материнства та суспільно корисної праці марксистські теоретики пропонували вирішувати через відокремлення репродуктивної функції жіночого організму від інших соціальних і психологічних функцій феномена материнства. Держава повинна була взяти на себе виховання дітей, щоб дати можливість жінкам присвятити себе професійній і громадській діяльності. Подібне рішення мало призвести до відмови від стереотипного культури сприйняття жіночою себе як матері. Втїлити ці положення в життя не вдалося, але вони значною мірою вплинули на радянський дискурс материнства. У зазначений період материнство виступає як виробнича діяльність. Вагітність і пологи пояснюються як посилена робота всіх органів матері, яка вимагає багато сил, звідси і вимога, підкріплена законодавчими нормами, - звільняти вагітну жінку від важкої роботи вдома та на виробництві. Як будь-яка виробнича діяльність, догляд за дитиною мав, по-перше, керуватися певними правилами, і, по-друге, бути оптимізованим і раціоналізованим. В рубриках жіночих журналів, присвячених цій проблематиці, немає ні складних гігієнічних вказівок, ні трудові рецептів дитячого харчування, які забрали б у жінки багато часу. Основним завданням публікацій з приводу материнства було надати жінкам необхідний мінімум знань та елементарних навичок щодо гігієни та догляду за дитиною для того, щоб знизити рівень дитячої смертності. Цікаво, що образ жінки-матері в цей період не має яскравих рис, глибокого символізму, він нечіткий і другорядний. Про матір та дитину йдеться лише у зв'язку з тематикою вагітності, пологів та догляду за немовлям. В спеціальних рубриках переважна більшість матеріалів була присвячена гігієні, боротьбі з дитячими хворобами та популяризації ясел, дитячих садків та консультацій. Такі важливі проблеми, як виховання, взаємини матері та дорослої дитини не отримали широкого відображення.

Теза про неминуче відмирання сім'ї в комуністичному суспільстві, так само, як і дискусії в колах партійної еліти про „вільне кохання“, фактично не знайшли прямого відображення на сторінках українських жіночих журналів, розрахованих на масову аудиторію, яка не готова була до сприйняття подібних ідей. Але ставлення більшовицьких ідеологів до сімейних цінностей відбилося на репрезентації родинних стосунків в пресі, в літературі та мистецтві. Зображення взаємин чоловіка та жінки здебільшого забарвлено в яскраво виражені негативні, тривожні тони. Жінка часто постає як трагічна постать – жертва власного чоловіка, бандитів, білогвардійців. Образ чоловіка на сторінках жіночих журналів в цей період подавався переважно в негативному контексті – куркуль, непман, хуліган, бандит, п'яниця. Доволі часто зображувалися сцени агресії між полами, які трактуються однозначно: чоловік б'є жінку, тому

що він негідник, жінка б'є чоловіка, тому що він негідник. Досить часто подружнє життя розглядалося як перешкода на шляху жінки до суспільної активності та самовдосконалення. Жінка ставала повністю вільною, позбавляючись не лише від капіталістичної експлуатації, але й від гноблення чоловіка чи батька. Тобто, можна сказати, що в перші роки існування радянської держави були закладені основи конфліктних взаємин між чоловіками та жінками, характерні для зрілого радянського суспільства. Причина цього явища полягала в неготовності та небажанні переважної більшості чоловіків сприйняти наслідки політики емансипації, їх активному спротиві її проведенню.

Кохання також втратило сакральний статус. Свідома радянська жінка мала поступитися коханням, якщо це було необхідно в інтересах революції. Кохання, яке завжди визнавалося стрижнем внутрішнього світу жінки, тепер могло бути для неї несвоєчасним, шкідливим, його можна було „відкласти на потім” (до перемоги революції, до закінчення громадянської війни, до подолання розрухи). Героїні-революционерки здебільшого взагалі не мали особистого життя, і це визнавалось цілком нормальним і виправданим. Наполегливо проводилась думка про те, що кохання і сімейне щастя не можуть бути головним змістом життя жінки, що повноцінне, насичене життя неможливе без праці в колективі, без громадської діяльності, без навчання. Тема кохання майже завжди подавалася в контексті вибору: іноді (дуже рідко) чоловік жертвував чимось (побутовим комфортом, власними амбіціями чи політичними поглядами) заради жінки, а частіше жінка, страждаючи, але рішуче, зрікалася коханого заради реалізації себе як особистості. Так вчинила Оксана – героїня п'єси Корнійчука „Загибель ескадри”, яка виключила коханого з партії за зраду, Марина з оповідання „Нова громадянка”, яка „була у своєму селі безпримітною бабою, а як чоловіка свого перемогла, стала громадянкою, у славу вийшла” [3:6]. Нормальним та перспективним визнавався або рівноправний союз однодумців, соратників в боротьбі за побудову соціалізму, або союз, де передовий та свідомий партнер бере на себе обов'язок „підтягти” іншого до свого рівня, виховати свідому особистість.

Вилучивши зі знакового простору такі традиційні жіночі образи, як мати, господиня, вірна та віддана дружина, більшовицькі ідеологи запропонували нові зразки для наслідування. Домінантним у вказану епоху був образ т.зв. „активної жінки”, що виступала в різних іпостасях (учасниця революційної боротьби, жінка на громадсько-політичній роботі, жінка-керівник середнього управлінського рівня). Цей образ певною мірою однобічний, гіперболізована його соціальна функція.

Першим ідеальним зразком нової радянської жінки стала героїня, народжена у вирі революції та громадянської війни. Радянська героїня спочатку з'явилася на сторінках періодичних видань як медсестра, комісар в армії, борець. По закінченні громадянської війни в умовах катастрофічної бідності та руйнації суспільної інфраструктури влада

прагнула залучити широкі народні маси до розв'язання численних проблем, з якими не міг впоратись ще слабкий та недостатньо ефективний бюрократичний апарат. Саме тому в якості зразка для наслідування у вказаний період постає громадська діячка, активістка (делегатка, партійний чи профспілковий організатор, співробітниця жінвідділу, член ради), що виявляє свої високі якості у невтомній боротьбі за побудову соціалізму.

Багато уваги приділялося героїням фронту і тилу, які вважались втіленням ідеалу радянської жінки.

Ідеальний образ радянської героїні містив декілька компонентів. Перш за все, чітко простежується класовий аспект: нова радянська жінка мала чітко визначене соціальне походження – з робітничого класу та бідного і середнього селянства, представниці „буржуазної інтелігенції” і взагалі жінки, зайняті в сфері розумової праці, послідовно ігнорувались. Головною умовою досягнення рівності марксистська теорія визнавала масове залучення жінок до суспільного виробництва. Отже, радянська жінка – це завжди трудяща жінка. Зусиллями пропаганди формувався привабливий образ освіченої, високопрофесійної робітниці, яка працює нарівні з чоловіками. Професійність, компетентність, задоволення від самого процесу праці, романтика трудових буднів, постійне самовдосконалення і творчість, нестримний потяг до нових знань – такі цінності пропагувались як пріоритетні для робітниці. В образі нової жінки також бачимо елементи культу техніки, притаманного більшовицькому проекту взагалі. Комунізм асоціювався з розвиненою цивілізацією, побудованою на засадах науки та технічної раціональності. Технічна модернізація мала виховний аспект, оскільки оволодіння технічними та організаційними методиками вважалося інструментом соціалістичного цивілізування. Щоб бути повністю рівною чоловікові в творенні нового ладу, жінка мала увійти в світ техніки та науки, відчути на собі дисциплінуючий вплив виробничого процесу. Для жінок, в абсолютній більшості непрофесійних робітниць, домогосподарок, в оволодінні технікою (в тому числі сільськогосподарською) поєднувались боротьба проти власної відсталості і ворожого оточення та прорив до нових рубежів. В офіційній пропаганді чітко формулювався перелік особистих якостей та рис характеру, якими влада наділяла уявний ідеал жінки. Перш за все, рішуче відкидались традиційні уявлення про слабку тендітну жіночість. Більше того, відкидалась сама ідея створення гендерного еталона чоловіка та жінки, важливою була „людина-борець”, яка відрізнялась „тонким та точним інтелектуальним апаратом, великою соціальною гнучкістю та чутливістю, класовою сміливістю та твердістю – незалежно від статевої приналежності... тілесними комбінаціями найкращого революційного пристосування, найпродуктивнішої революційної доцільності” [4:227-228]. Радянська героїня мала риси та якості, що традиційно вважались чоловічими, – об'єктивність, суворість, раціональність, дисциплінованість,

мужність, рішучість, відвага, безкомпромісність. Як зазначала Барбара Клеменс: „Вона була скромна, тверда, віддана, відважна, смілива, енергійна і часто молода. Вона не замислювалася про власний добробут. Якщо вона була потрібна на фронті, вона могла залишити своїх дітей; вона могла змиритися з фізичними труднощами, без страху прийняти бій, тортури і навіть смерть, бо вірила, що її жертва стала внеском у справу побудови кращого світу” [4:220], нова жінка вільна від негативних рис і слабкостей, які колись були властиві жінкам, у неї нова психологія. Нова радянська жінка здатна була невтомно працювати на благо суспільства, вона виявляла активність в різних сферах і могла одночасно бути членом ради, профспілковим організатором, делегаткою та відвідувати гурток лікнепу і курси червоних сестер. Радянську героїню відрізняло вміння працювати, організаторський талант, нескінченна енергійність, вона обов’язково мала активну громадянську позицію, вона була беззаперечно віддана партії-визволительці та її вождю, вона відразу відгукувалась на призив партії і готова була працювати на будь-якій ділянці соціалістичного будівництва. Радянська активістка брала на себе відповідальність за долю революції, за виховання дітей, за власне звільнення, за подолання розрухи. Свідома пролетарка мала сміливо займати відповідальні посади, бо класовий інстинкт допоможе їй правильно налагодити роботу. Нова радянська жінка будь-що прагнула ліквідувати власну неписьменність, жадібно тягнулася до нових знань, прагнула отримати нові професійні навички та стати висококваліфікованим фахівцем, її життєві інтереси багатогранні та різноманітні. Численні вірші та оповідання оспівують потяг до знань, вихід з темряви. Наприклад, вірш „На нову путь” Сергія Ярового:

*Ще вчора темна, а сьогодні
Після лікнепу – хто на збори,
Читаю і пишу.
А хто – в гурток, сельбуд.
Я рада – вирвалась з безодні
Ідем. Вгорі червоні зорі
І н’ю громади шум.
Гаптують нову путь. [5: 2]*

Однобічна роль, призначена жінці в цей період, вплинула на репрезентацію її зовнішності. Для марксизму взагалі не властива увага до проблем тілесності та сексуальності, які виведені за межі революційної теорії. Відкидалося все, що підкреслювало традиційну жіночість, сексуальність (косметика, складні зачіски, вишуканий непрактичний одяг, високі підбори) як пережитки буржуазного минулого. Намагання таким чином себе прикрасити засуджувалося як дрібнобуржуазність, міщанство і було ознакою істоти ще несвідомої, примітивної, обмеженої. У активній трудовій та громадській діячці просто не могло бути часу на такі речі, тим більше в тогочасних екстремальних умовах повсякденної боротьби - революційної, класової, проти власного чоловіка або батька, проти

епідемії, розрухи, безпритульності, бандитизму, боротьби за виживання, яка вимагала аскетичного способу життя та самозречення. Журнал „Рабочая семья” чітко формулює основні принципи підбору одягу – раціональність та зручність: „Старе суспільство створило особливий тип буржуазної жінки, бездіяльної, непридатної працювати. Така жінка носила занадто вузькі плаття, що не дозволяли швидко рухатися, бо їй нікуди було поспішати. А ми створили свій фасон плаття, що дозволяє нам виконувати будь-яку роботу і на виробництві, і вдома. Пошити таке плаття можна за один вечір”[6:24]. Візуально образ активістки представлений аскетичного вигляду фігурою в скромному, навіть бідному одязі, з простою зачіскою або коротким волоссям, невід’ємним атрибутом образу була хустинка (часто червона). Цей елемент жіночого одягу, який зустрічався в повсякденному житті і до 1917 р., в революційній художній публіцистиці стає символом боротьби жіноцтва за звільнення. В цілому можна відмітити, що жіночий образ в цей час достатньо асексуальний. Радянська культура створила специфічний спортивний ідеал жінки – скоріше сильної, енергійної, ніж бажаної.

Таким чином, радянський проект жіночої емансипації це уявлення про бажаний кінцевий результат, ідеал – нову радянську жінку. Ці уявлення, хоч і базувалися на марксистській доктрині, наповнювались конкретним змістом під впливом реалій тогочасного життя. Нова жінка поставала в якості носія активного та потужного соціального потенціалу.

Радянський проект, на той час в цілому прогресивний, в самій суті містив обмеження щодо розвитку процесу емансипації жінки, оскільки влада, підтримуючи цей процес, одночасно скеровувала його у власних інтересах, визначала його зміст, сама формулювала прагнення та інтереси жінок. Нова жінка була звільнена зверху за рішенням партії, свобода і права були подаровані, а не виборені, отже їх обсяг визначався не жінками особисто. Політика в жіночому питанні створювалась чоловічою більшістю, „нові” норми стосунків між чоловіком та жінкою змінились, але лишались за своїм характером андроцентричними. Сама спільнота революціонерів була орієнтована на певну статеву домінанту. Емансипована жінка відразу потрапляла під вплив чоловічого ідеалу, „чоловічих” стереотипів мислення і поведінки. Ключовим словом епохи була боротьба, що охоплювала всі сфери життя, і це об’єктивно зумовлювало успішність і виживання людей з певним набором якостей, відмінних від тих, що потрібні в мирний час.

Література

1. Градскова Ю. В. „Обычная светская женщина: обзор описаний идентичности”. – М., 1999. – 150с.
2. Черняева Н. Производство матерей в Советской России. Учебники по уходу за детьми эпохи индустриализации// Гендерные исследования. – 2004. - №5. – С. 121-138.
3. Чередниченко В. Нова громадянка// Селянка України. -1925. -№ 3. – С. 5-7.
4. Залкинд А. Б.Философия любви. В 2-х т. - Т. 2. - М., Политиздат, 1990. - С.

224-255.

5. Яровий С. На нову путь // Селянка України. – 1926. - №10. – С.2
6. Как самой шить: женское платье // Рабочая семья. - № 2. – С. 24-25.

Ольга Баздирева,
магістрантка фізико-математичного факультету
Житомирський державний університет імені Івана Франка,
Науковий керівник – канд. пед. наук, доцент ЖДУ
В.М. Єремєєва

ПРОБЛЕМА ГУМАНІТАРИЗАЦІЇ СУЧАСНОЇ ШКІЛЬНОЇ МАТЕМАТИЧНОЇ ОСВІТИ

Сьогодні наука за своєю багатоплановістю та вплив на духовне життя людини відіграє роль приблизно таку саму, яку відіграло мистецтво XIV-XVII століть. Необхідність широкої комп'ютеризації та математизації освіти не зменшує значення проблем, пов'язаних із гуманітаризацією природничонаукових знань. Для розуміння єдності сучасної культури необхідно усвідомити той факт, що гуманітарне і математичне знання дають різні картини однієї і тієї самої реальності [4:9]. Математика має предметом об'єктивну частину цієї реальності, яку можна описати фінітними засобами за допомогою формальної логіки, а література має предметом сам процес формування об'єктивної реальності, тобто суб'єктивну діяльність. У кінцевому підсумку предметом є одне й те саме, лише у різних зрізах. Картини виявляються доповнюючими, але не взаємовиключаючими [7].

Метою даної статті є теоретичне обґрунтування використання художньої літератури як ефективного засобу гуманітаризації змісту шкільної математики.

Серед основних принципів освіти України законом "Про освіту", Державною національною програмою "Освіта" (Україна XXI століття", Національною доктриною розвитку освіти, Державними стандартами базової і повної середньої освіти названі та дістали подальший розвиток і реалізацію *принципи гуманізації і гуманітаризації освіти*, які полягають в утвердженні людини як найвищої соціальної цінності. Гуманізація особистості потребує гуманітаризації освіти, яка має охопити всю математичну підготовку. Отже, *гуманітарний характер навчання математики* базується на принципі формування у школярів загальнолюдських соціальних, професіональних, моральних, естетичних та інших цінностей і інтересів. Загальнопедагогічні проблеми гуманітаризації освіти вивчають М. Берулава, С. Бондар, Т. Буяльська, О. Вишневський, Ю. Мальований, І. Підласий, О. Савченко [7: 2-6].

В "Українському педагогічному словнику" зазначається що "гуманітаризація освіти – переорієнтація освіти з предметно-змістовного принципу навчання основ наук на вивчення цілісної картини світу й

насамперед – світу культури, світу людини – на формування в молоді гуманітарного й системного мислення; система заходів, спрямованих на пріоритетний розвиток загальнокультурних компонентів у змісті, формах і методах навчання й таким чином на формування особистісної зрілості учнів, розвиток їхніх творчих здібностей" [5:77].

В "Енциклопедії освіти" зазначається, що гуманітаризація освіти передбачає "ефективне використання гуманітарного потенціалу предметів природничо-математичного циклу" [6, с. 158]. Певної визначеності у тлумаченні терміна "гуманітаризація освіти" немає, найбільш вдалим означенням є запропоноване академіком С. Гончаренком: "Гуманітаризація освіти – переорієнтація освіти з предметно-змістовного принципу навчання основ наук на вивчення цілісної картини світу й, насамперед, культури світу людини, на формування в молоді гуманітарного й системного мислення; система заходів, спрямованих на пріоритетний розвиток загальнокультурних компонентів у змісті, формах і методах навчання й, таким чином, на формування особистісної зрілості учнів, розвиток їхніх творчих здібностей" [4: 12].

Останнім часом дуже багато дослідників працюють над виявленням гуманітарного потенціалу математики як науки (Л. Бестужева, С. Гончаренко, А. Закгейма, М. Ільїна О. Чалов та інші), віддаючи перевагу або історії, або художній літературі, або поезії, або філософії, тобто різним сферам загальної культури [4].

Суть *гуманітаризації математичної освіти* полягає в тому, щоб "культура як деяка цілісність, як гармонія знання, творчої дії, почуття та спілкування проникала у самий зміст математики". Згадаємо, яку роль для відомого математика А. Колмогорова відіграли принципи організації художньої прози Ф. Достоевського[1]. Сучасна культура містить багаточисельні приклади взаємопроникнення методів і структур наукового і художнього мислення .

Тому ми пропонуємо зосередити увагу на *використанні художньої літератури на уроках математики*, що вважаємо ефективним засобом гуманітаризації змісту шкільної математики. Такий підхід передбачає використання різних видів уроків: від класичного до нестандартного. Навіть під час проведення традиційних уроків з математики можна використовувати літературні мотиви. Наприклад, літературний вступ, віршовані формули тощо. На інтегрованих уроках з математики та літератури вчитель може знайомити учнів з художніми творами про життя та діяльність відомих вчених-математиків; рекомендувати учням твори та уривки, в яких у цікавій та популярній формі розповідається про деякі проблеми математики; зачитувати учням окремі художні твори про математику, про окремі задачі та поняття, про історію її вивчення та розвитку; використовувати "математичні" сюжети в художніх творах, навчаючи учнів аналізувати та складати задачі на їх основі з наступним розв'язанням [3: 57]. При уважному читанні художньої та науково-популярної літератури вчитель завжди може знайти сюжети, які

безпосередньо пов'язані з математикою або по яким можна скласти цікаві задачі. Учнів необхідно знайомити з тими творами, математична сторона яких може навчити та допоможе зрозуміти глибину науки. Підтвердимо сказане прикладами. Задачі на обчислення зустрічаються у розповідях А.П. Чехова "Каникулярные работы институтки Наденьки N", в романі "Господа Головлёвы" М.Е. Салтикова-Щедріна. Задачі на дослідження – в українського письменника Є. Гребінки "Оповідь про горох...", романі Жюль Верна "Матіас Шандор". Задачі на доведення в розповіді "Піфагор" українського письменника Л. Смілянського. Цей перелік можна продовжувати [2]. Не слід також забувати про великий емоційний вплив, пов'язаний із використанням відомостей з біографій відомих вчених, письменників, поетів, діячів культури та мистецтва, які можна використовувати також в позакласній роботі, під час проведення вікторин, тренінгів, співбесід, дискусій, зустрічей з видатними людьми тощо.

Отже гуманітаризація освіти – це спосіб розвитку особистості, а не накачування її інформацією. Гуманітаризація математики передбачає гуманітарно-орієнтоване вивчення шкільної математики. Даний процес має бути неперервним і здійснюватись у тісному взаємозв'язку і спадкоємності з гуманітарними дисциплінами. Без розуміння учнями "людського фактору" губиться глибинний зміст навчання. Тому, використання художньої літератури на уроках математики вважаємо ефективним засобом гуманітаризації змісту шкільної математики.

Література

1. Баран О.І. Математичні мініатюри. – Харків: Основа, 2003 – 96 с.
2. Варга Б. и др. Язык, музыка, математика: Пер. с венг./Перевод Данилова Ю.А. – М.: Мир, 1981. – 248 с.
3. Ганчев И.И. др. Математический фольклор. Пер. С болг./ И. Ганчев, К. Чимеев, И. Стоянов. – М.: Знание, 1987. – 208 с.
4. Гончаренко С.У. Зміст освіти і її гуманітаризація // Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи / за ред. І.Я. Зязюна. – К.: Вища школа, 2000. – 316 с.
5. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. – К.: Либідь, 1977. – 376 с.
6. Енциклопедія освіти // Акад. пед. наук України; головний ред. В. Г. Кремень. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
7. Савченко О. Основні напрями реформування шкільної освіти // Шлях освіти. – 1998. – № 1. – С. 2-6.

*Світлана Харбатович,
магістрантка фізико-математичного факультету
Науковий керівник – канд. пед. наук, доцент ЖДУ
В.М. Єрмеєва*

ДИДАКТИЧНІ ІГРИ НА УРОКАХ В КЛАСАХ ПІДВИЩЕНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ УВАГИ

В даний час негайного рішення вимагають наступні найбільш значимі проблеми школи:

- незадовільний (який все погіршується!) рівень психофізичного здоров'я, інтелектуального розвитку і емоційного благополуччя учнів;
- нівеляція їх індивідуальності;
- переважання відчуженого «безособового» стилю спілкування педагога з дітьми;
- збереження формальної, «ЗУНовської», орієнтації освіти і ін.

Більшою мірою ці проблеми стосуються класів підвищеної педагогічної уваги. Перераховані проблеми обумовлюють необхідність пошуку кращих шляхів підвищення ефективності процесу навчання і на перший план виходять такі завдання навчання, як:

- охорона і зміцнення фізичного і психічного здоров'я дітей;
- розвиток їх індивідуальності;
- формування бажання і уміння вчитися;
- організація особово орієнтованої взаємодії в системі «педагог – учень – батьки».

Класи, про які йде мова в цій статті, поки не отримали сталої назви. Мало не у кожній школі називаються подібні класи по-своєму: «класи корекції», «класи вирівнювання», «класи педагогічної підтримки», «класи здоров'я», «класи підвищеної педагогічної уваги» і ін. У даній статті прийнята назва «класи підвищеної педагогічної уваги».

Такі класи функціонують зазвичай з першого по дев'ятий роки навчання залежно від складу. Їх формують як з тих учнів, які мають психічні порушення, так і з цілком нормальних, які по якихось причинах відстають в навчанні. Причини відставання можуть бути самими різними: відсутність загальних або спеціальних здібностей, слабе здоров'я, неблагополучна атмосфера в сім'ї і т. д. Для таких учнів характерним є неуміння організувати свою розумову діяльність, відсутність навиків самоконтролю.

Одне з центральних місць в навчанні математиці дітей даної категорії належить проблемі пошуку ефективних шляхів розвитку особистості учнів. Перевага в даному процесі пошуку потрібних засобів, методів і прийомів організації учбового процесу надається тим, які багатофункціональні по своєму характеру, сприяють самореалізації особи, цікаві тим, що допомагають учням ефективніше засвоювати учбовий матеріал.

У шкільній практиці до таких засобів все частіше відносять дидактичні ігри. Гра належить до явищ, які супроводжують людину впродовж всього життя. Будучи багатовимірним і складним феноменом, гра постійно приковує до себе увагу дослідників.

Ігри допомагають розширити уявлення школярів один про одного, надають певний психотерапевтичний ефект (наприклад, при неадекватній самооцінці, неблагополучному статусному положенні дитини в колективі однолітків), що дуже важливе для дітей класів підвищеної педагогічної уваги. Гра дає можливість дітям проявити незатребувані на уроці здібності, особові якості. Гра ненав'язливо учить

дітей ефективно регулювати власну поведінку і будувати адекватні міжособистісні відносини, перетворюючись тим самим на дієвий засіб соціалізації дітей.

Застосування дидактичних ігор на уроках математики – суттєвий резерв підвищення ефективності навчально-виховного процесу та взаємодії і взаєморозуміння між учителем і учнями підліткового віку.

Рекомендується на уроках математики в класах підвищеної педагогічної уваги частіше використовувати наступні види ігор:

- що розвивають, оскільки вони направлені на розвиток особистості учня;
- колективні, оскільки вони привертають учнів тим, що при колективній роботі частіше виникає «ситуація успіху», яка необхідна дітям даної категорії;
- індивідуальні, оскільки вони допоможуть учням проявити себе, а вчителю – діагностувати рівень знань школярів, рівень їх розвитку;
- рухомі, оскільки учні класів підвищеної педагогічної уваги більшою мірою схильні до швидкої стомлюваності і їм необхідна «розрядка»;
- тихі, оскільки вони сприяють розвитку мислення, пам'яті, гнучкості розуму, самостійності, посидючості, наполегливості в досягненні мети і т. д.;
- «швидкісні», оскільки сприяють доведенню навиків до автоматизму;

Цінність гри в психолого-педагогічному аспекті очевидна. Проте досвід вчителів математики класів підвищеної педагогічної уваги показав, що багато хто з педагогів якщо і не ігнорує зовсім абсолютне право гри на присутність в житті школяра, то відносяться до неї з деякою настороженістю, недовірям і побоюванням. Ми вважаємо, що однією з головних і поширених причин такої позиції є помилкова установка на те, що школа в першу чергу покликана учити, а не розважати дитину. Значна частина вчителів математики не готова і не уміє грати з своїми учнями, їм простіше і зручніше навчати.

Використання потенціалу гри в педагогічній роботі значною мірою пов'язане з професіоналізмом і здібністю до творчості самого вчителя математики. Успішність розвитку, навчання і виховання дітей класів підвищеної педагогічної уваги, а також кінцевий результат професійної діяльності педагогів багато в чому залежатимуть від того, наскільки повно вони підготовлені до:

- вироблення оптимальної стратегії і тактики включення гри в урок;
- проведення психолого-педагогічної експертизи ігор, перспективному і підсумковому аналізу їх впливу на різні сторони дитячого розвитку;

- творчій аранжировці традиційних і створенню нових, «педагогічних» (тобто що не принижують гідність дитини, в термінології Ш.А. Амонашвілі) ігор.

Даний факт виявив ще одну проблему у викладанні математики в класах підвищеної педагогічної уваги: необхідна ретельніша підготовка педагогічних кадрів до навчання математики дітей даної категорії. Дана проблема частково знаходить рішення в організації додаткових курсів по методиці викладання математики.

Не менше шкодить педагогічному процесу стихійне, безсистемне і надмірне використання ігор. Часте використання ігор в кращому разі перетворює їх на формальні або в псевдоігри, які швидко набридають і самому вчителю, і дітям, правомірно заслуживши їх обурення і відмову від участі.

При проведенні уроку математики з використанням дидактичної гри вчителю необхідно продумати наступні питання методики, виявлені В.Г. Коваленко [8]:

1. Які уміння і навички в області математики школярі освоюють в процесі гри? Якому моменту гри треба приділити особливу увагу? Які розвиваючі, виховні цілі ставляться при проведенні гри?
2. Скільки учнів братимуть участь в грі?
3. Які дидактичні матеріали знадобляться для гри?
4. Як з найменшою витратою часу познайомити учнів з правилами гри?
5. На який час повинна бути розрахована гра?
6. Як забезпечити участь всіх школярів в грі?
7. Як організувати спостереження за дітьми, щоб з'ясувати, чи всі включилися в роботу?
8. Які висновки слід повідомити учням в кінці гри (кращі моменти гри, недоліки в грі, результат засвоєння математичних знань, відмітки і оцінки учасникам гри, зауваження по порушенню дисципліни і ін.)

Необхідною дидактичною метою навчання математики є оволодіння кожним учнем практичними вміннями і навичками на рівні, який відповідає його навчальним можливостям. У зв'язку з цим учням доводиться розв'язувати велику кількість однотипних завдань, що їх швидко втомлює, призводить до зникнення бажання виконувати вправи, розв'язувати задачі, знижує активність учнів та якість навчання. Таких негативних факторів можна позбутися через використання дидактичних ігор.

Отже, в даній статті були висвітлені питання, зв'язані з використанням дидактичних ігор на уроках математики в класах підвищеної педагогічної уваги.

Література

1. Степанова О.А., Вайнер М.Э., Чутко Н.Я. Методика игры с коррекционно-развивающими технологиями: Учеб. пособие для студ. сред. пед. учеб.

- заведений / Под ред. Г.Ф. Кумариной. М.: Издат. Центр «Академия», 2003. 272 с.
2. Яковлева И.М. Индивидуальный подход к учащимся как одно из условий эффективности учебного процесса в общеобразовательной школе (на примере дидактической игры при обучении иностранному языку): Автореф. дис. канд. педагог. наук. Курган, 2000.
 3. Смоленцева А.А. Сюжетно-дидактические игры с математическим содержанием: Книга для воспитателя дет. сада. М.: Просвещение, 1987.
 4. Каптерев П.Ф. Возрастная и педагогическая психология. М., 1999. С. 210.
 5. Дышинский Е.А. Игротека математического кружка (Пособие для учителя). М.: Просвещение, 1972.
 6. Стрелкова Е.А. Игра – это серьезно! // Начальная школа: плюс – минус. 2001. № 4.
 7. Лесгафт П.Ф. Избранные педагогические сочинения: В 2 т. М., 1951. Т. 1. С. 63.
 8. Коваленко В.Г. Дидактические игры на уроках математики. М., 1990

*Олексій Березюк,
студент фізико-математичного факультету
Житомирського державного університету імені Івана Франка
Науковий керівник – ст. викладач кафедри інформатики ЖДУ
О.М. Кривонос*

ДО ПРОБЛЕМИ ВИВЧЕННЯ КУРСУ «ІНФОРМАТИКА» В ВИЩІЙ ШКОЛІ»

Проблема інформатизації суспільства й освіти, як відомо, давно усвідомлена у розвинутих країнах заходу. Справа в тому, що від рівня економічного, технологічного розвитку країни сьогодні залежить і її могутність, і рівень життя населення, і становище країни в світовій спільноті. Водночас рівень розвитку і використання сучасних інформаційних технологій у тій чи іншій країні визначається не лише розвитком матеріальної бази її промисловості, а головним чином – інтелектуальним рівнем суспільства, його здатністю виробляти, засвоювати і практично використовувати нові знання, науково-технічний потенціал, а також нові технології.

Цивілізація нині знаходиться на порозі інформаційного майбутнього. «Віртуальна реальність» із засобами масової інформації, електронною поштою, глобальними комп'ютерними мережами вже суттєво змінили світ. Моделювання, імітація, комп'ютерні ігри та підручники вийшли на перший план.

Тому досить привабливою є ідея домінування інформаційного компонента в освіті. Це може здійснюватися в таких напрямках: в організації навчання застосовувати інформаційні технології; вивчення інформатики як фундаментальної професійної дисципліни; створення нових професій, пов'язаних із комп'ютерами [1].

Щоб реалізувати ці освітні напрями, потрібно розв'язати проблему комп'ютерної грамотності та грамотності в галузі інформатики. Для цього потрібно вивчати дисципліну «Інформатика» якомога раніше. При цьому інформаційно-обчислювальна техніка повинна органічно увійти до системи дидактичних засобів, стати ще одним важливим елементом предметного середовища навчання.

Вчені Гуревич Р., Академія М., Кінелев В.Г., Колін К.К. та інші вважають, що повинно відбуватися зростання соціальної ролі інформатики в житті суспільства [3].

Для цього потрібно використовувати обчислювальну техніку в усіх сферах суспільної діяльності; повинно бути різне зростання соціального попиту на професійно орієнтовані застосування інформаційних технологій, формування навичок інформаційної діяльності в умовах інформаційного середовища.

Разом з цим існує ряд причин, які гальмують інтенсивний розвиток інформатики в Україні. Це недостатня кількість викладачів інформатики володіє нею на сучасному рівні; мало спеціалістів застосовують інформатику в своїй професійній діяльності; низький рівень апаратного й технічного забезпечення тощо [1]. Зараз на передній план вийшло застосування інформатики для бізнес-орієнтованих інформаційних технологій, користувача персональним комп'ютером для підготовки і друку документів, здійснення бухгалтерських підрахунків тощо.

А інформатика – це систематизуюча дисципліна, яка має стійкі між предметні зв'язки з дисциплінами природничого (математика, фізика) і гуманітарного (філософія, логіка, лінгвістика) циклів.

Розробка науково-методичного обґрунтування і забезпечення включення компонентів інформатики та нових інформаційних технологій повинно відбуватися за всіма напрямками. Так, наприклад на II Міжнародному конгресі ЮНЕСКО в Москві (Росія) «Освіта і інформатика» було запропоновано новий навчальний курс для вузів «Фундаментальні засади інформатики». Курс складається з чотирьох розділів, кожен з яких (склад і зміст) може змінюватися залежно від специфіки навчального закладу [5, с. 74]. Перший розділ «Теоретична інформатика» складається з шести модулів:

1. Філософські засади інформатики.
2. Основи теорії інформації.
3. Семантичні основи інформатики .
4. Засади інформаційного моделювання.
5. Інтелектуальні інформаційні системи.
6. Інформація і пізнання.

В даному розділі інформація розглядається як фундаментальна якість природи, а інформаційні процеси як компоненти будь-якої технічної, соціальної та природної системи.

Другий і третій розділи курсу «Засоби інформації» та

«Інформаційні технології» вміщують проблемні модулі, в яких розглядаються функціональні можливості та перспективи розвитку сучасних засобів інформатизації суспільства, а також інформаційні технології.

Четвертий розділ курсу «Соціальна інформатика» складається з чотирьох проблемних модулів:

1. Інформаційні ресурси.
2. Інформаційний потенціал суспільства.
3. Інформаційне суспільство.
4. Людина в інформаційному суспільстві.

Завдання цього розділу – дати повну уяву про інформаційний характер процесу розвитку сучасного суспільства, а також інформаційні проблеми та методи їхнього вирішення.

На нашу думку, саме структура курсу «Інформатика» у вищій школі досить перспективна. Адже зміст навчання інформатики, як і будь-якої іншої дисципліни повинен бути системою, що адаптується і складається під впливом як об'єктивних, так і суб'єктивних чинників.

Література

1. Закон України "Про освіту" // Голос України. - 1996. - №77. - 25 квітня.
2. Гуревич Р., Кадемія М.. Інтеграція та диференціація курсу інформатики у професійній освіті // Педагогіка і психологія професійної освіти: Науково-методичний журнал. – 2002. - №3 - с. 94-102.
3. Кедрович Гжегош. Теория и практика использования компьютерных технологий в общеобразовательных и профессиональных учебных заведениях Польши. - К.: Вища школа, 2001.
4. Кинелев В. Г. Образование и цивилизация: Доклад на II Международном конгрессе ЮНЕСКО "Образование и информатика". - М., 1996.
5. Колин К. К. Информатика в системе опережающего образования. Доклад на II Международном конгрессе ЮНЕСКО "Образование и информатика". - М., 1996.

Костянтин Сидоров,
студент історичного факультету.
Житомирський державний університет імені Івана Франка
Науковий керівник – канд. пед. наук, доцент ЖДУ
О. М. Власенко

ВЕСІЛЛЯ І КОРОВАЙНИЙ ОБРЯД ПОЛІССЯ (КІНЕЦЬ ХІХ - СЕР. ХХ СТ.)

Традиційне українське весілля має багато варіантів, причому відмінності в обрядових діях простежуються не лише у різних районах, а й у межах однієї місцевості. Поліський регіональний варіант весілля посідає важливе місце в етнографічному вивченні родинної обрядовості.

Коровайний обряд посідає особливе місце в структурі традиційного весільного обряду багатьох народів. Здавна хліб в українській традиції символізував добробут і благоденство, плодючість і продовження роду.

Коровай був ритуальним весільним хлібом на всій території України. Випікали його як у домі нареченої, так і нареченого. Головні дійові особи коровайного обряду на Поліссі – жінки-коровайниці, яких напередодні запрошують мати або сестра [5: 45]. Коровайницями мали бути жінки продуктивного віку, які перебували у першому шлюбі, жили в злагоді зі своїми чоловіками і бажано, щоб мали дітей. Таким чином, вони мали передати всі найкращі якості свого сімейного життя молодому подружжю. За коровайниць на Поліссі в основному брали 7-9 жінок, адже числа сім та дев'ять – сакральні.

До складу коровайниць обов'язково мала входити мати, хрещена мати чи одружена старша сестра, які нерідко бували старшими коровайницями. Коли з якихось причин ніхто із родичок не міг бути старшою коровайницею, то нею ставала жінка із числа запрошених, яка найбільше розумілася на виготовленні короваю – краща коровайниця на селі або кутку.

Вчиняли коровай звечора, напередодні весілля, або зранку. У селі Беги просили хатнього хлопця, а якщо такого не було, запрошували сусідського, “щоб благословив коровай розчиняти”. Хлопець ставав біля ночів, брав лопатку й нею хрестив борошно. Старостам належала головна роль при виконанні всіх найбільш важливих обрядів. Староста вважався головним представником свого роду. Зазвичай це був дядько чи одружений брат. Староста прислуговував коровайницям.

В с. Беги місили коровай чотири молодіці – навхрест, а дві тримали ночви. Дно складалося з двох прісних коржів і обводилося “калачем”, а далі великий шмат тіста вимішували у формі паляниці і клали зверху.

Коровай садила коровайниця, після того вона мусила тричі стукнути лопатою в чільну стіну й промовити: “Печись, коровай, на три сини і дві дочки!” У Меленях на Коростенщині старші коровайниці благословляли хату хлібною лопатою. Вони хрестоподібно торкалися лопатою стін, промовляючи: “На щастє, на здоров'є, на гроши, на дети хороши” [7].

Після того, як посадять коровай у піч, обов'язковим ритуалом коровайниць було миття рук. Жінки вмивалися водою з тістом, вмивали нею старосту і цілувалися навхрест. Ці дії були символом любові та щасливого майбутнього молодих. Воду, якою мили руки, виносили надвір, виливали під вишню, яка також була символом родочості, продовження роду молодих, а миску кидали через хату.

Існувала прикмета: як посадять коровай у піч, стежать, хто першим зайде до хати, чоловік чи жінка. Так намагалися визначити, якої статі буде перша дитина у подружжя. Хатнє начиння, яке використовували під час випікання короваю: лопата, діжа, а також

поцілунки, пісні символізували любов та благополуччя молодого подружжя.

По закінченні дій з діжею коровайниць запрошували до столу, пригощали вечерею і горілкою. Прислужувала їм сама молода або її мати. Жінки сиділи за столом аж поки не настане пора виймати коровай з печі. Виймали коровай двома лопатами і клали на віко з пікної діжі.

Прикрашання короваю було кульмінаційним моментом обряду і відбувалося близько опівночі в присутності роду [1:54]. Квітчали коровай барвінком, калиною і квітами. Прикрашання короваю зеленню не було розповсюджене на всьому Поліссі. На Малинщині єдиною прикрасою були шишечки та голуби з тіста [4].

Коровай виносили в комору і ставили на материну бодню, заслані рушником чи хусткою. Ще однією хусткою накривали. Залишався коровай у коморі аж поки не приходила черга обсилати рідню і гостей. За ним у комору йшов “старший дружок”, “дружок”, “маршалок”, “боярин”. Часто декілька чоловіків брали участь у діленні короваю: один край, другий обноси́в, а третій ще й писав по печі, хто що дарує.

Коровай краями на столі перед молодими ножем, колодку якого обмотували хусточкою, нерозкраним залишали лише денце. Дружок клав шматки розкраного короваю на тарілку і разом з чаркою горілки підноси́в спочатку батькам, а потім частував хрещених батьків і всіх інших родичів. Цей порядок на Поліссі був незмінним [1].

За цей дар родичі обдаровували молодих, залежно від матеріальних можливостей – земельним наділом, худобою, бджолами, полотном тощо. Обмін дарами, на перший погляд, був неадекватним, адже за свій дар гості отримували лише шматок короваю. Вручаючи молодим подарунок, гості обов’язково висловлювали свої побажання молодій сім’ї, здебільшого у жартівливій формі:

Даруємо молодим коробку глини, щоб до року були хрестини!

У Малинському та Лугинському районах Житомирської області під час ділення короваю не забували і про померлих близьких родичів. Маршалок проголошував, кого саме обдаровували короваєм (зазвичай називали відразу всіх покійних), музики грали марш, а коровай тоді по шматочку ділили між людьми [4].

Наостанку денце з короваю, у якому були запечені гроші і овес, віддавали музикам. У Меленях люди намагалися і собі взяти трошки денця, особливо якщо там були гроші, бо хто матиме його при собі, тому вестиметься в торгівлі. Загалом коровайному денцю приписувались різні лікувальні властивості. У Бехах вірили, що його шматок позбавляє від зубного болю, а на Малинщині, – якщо з’їсти шматок з дна весільного короваю, то перестане боліти живіт. Обдаровування короваєм могло тривати цілу ніч. Всі дії під час виконання весільного обряду супроводжувались піснями та побажаннями в сторону молодих.

Сьогодні коровайний обряд також займає одне з чільних місць у весільній обрядовості. Однак, порівнюючи з кінцем XIX – першою

половиною ХХ ст., коровай усе частіше замовляють у пекарнях і, відповідно, ніяких обрядових дій, пов'язаних з його виготовленням, не відбувається. Обдаровування ж проходить так само, як і колись. Повніше зберігся коровайний обряд у селах, більш віддалених від міста. Там і досі приділяється велика увага вибору коровайниць та іншим обрядовим діям, що спрямовані на забезпечення щасливого сімейного життя подружжя.

Загалом коровайний обряд є найбільш тривалим у часі порівняно з усіма іншими весільними обрядами. Обряду приділяли велику увагу, і всі дії відбувалися з великою пошаною тому, що коровай передусім був символом родючості, продовження роду, а його випікання символізувало побажання добробуту, щастя, як для молодят, так і для всієї рідні.

Література

1. Борисенко В.К. Форми побутування весільного короваю//Нар. творчість та етнографія. – 1981. – №5. – С. 37–44.
2. Кравченко В. Пісні. Хрестини та весілля. (Етнографічні матеріали). – Т. 2. – Житомир: Б. д.
3. Красзнавчі матеріали Овруцької ЦРБ.
4. Малинка А.Н. Малорусское веселье//Этнографическое обозрение. – Кн. XXXVII. – 1898. – С. 84–103
5. Пашкова Г.Т. Етнокультурні зв'язки українців та білорусів Полісся. – К.: Наук. думка, 1978.
6. Село Мелені Коростенського району Житомирської області. Записано від Ходаківської Марії Андріївни 1931 р. н.
7. Село Чоповичі Малинського району Житомирської області. Записано від Старченко Надії Володимирівни, 1935 р. н.
8. Сумцов Н.Ф. Хлеб в обрядах и песнях. Харьков, 1885.

Наталія Новосадова,
студентка історичного факультету
Житомирський державний університет імені Івана Франка
Науковий керівник – канд. пед. наук, доцент ЖДУ
О.М. Власенко

МУЗИЧНА НАРОДНА ТВОРЧІСТЬ ТА ЇЇ РОЛЬ У ФОРМУВАННІ СВІТОГЛЯДУ ШКОЛЯРА В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Відродження національної культури виховання молодого покоління на основі ідеї народності – важливий крок в оновленні навчального процесу та становленні сучасної особистості в Україні. Система фольклорних фундаментальних знань про свій народ, особливості його побуту і трудової діяльності, сприяє формуванню національного світогляду громадянина України. Формування особистості нерозривно пов'язане з відродженням нації, а це залежить від світогляду батьків і вчителів, про що наголошував видатний класик педагогіки А.С. Макаренко: «Виховує все: люди, речі, явища, але насамперед і найбільше - люди. З них на першому місці - батьки і педагоги» [4:20].

Сформовані ще в шкільному віці особистісні якості, отримані знання, вміння та навички не тільки забезпечують основу подальшого навчання та виховання молоді, а і значною мірою визначають індивідуальні якості майбутнього громадянина, патріота своєї держави.

Велике значення у дослідженні даного питання мають праці видатних педагогів, композиторів і музикантів К. Ушинського, А. Макаренка, В. Сухомлинського, М. Лисенка, Г. Хоткевича, Ф. Колеси, К. Квітки, М. Леонтовича та інших, провідне місце у яких займає ідея народного виховання. Адже у кожного народу є свої звичаї, свята та обряди, які вироблялися протягом багатьох століть, і виховний процес молоді матиме найкращий успіх лише тоді, коли відбуватиметься на духовних традиціях батьків, дідів та прадідів.

Дійсно, фольклор має величезну виховну роль, яка нажаль, нині все рідше застосовується у навчальній та виховній роботі вчителів з дітьми. Тому, деякі вітчизняні педагоги звертають свою увагу на те, що перш за все головним у виховному процесі «маленького громадянина» є звернення його уваги на вікові традиції, духовні надбання українського народу. У своїх працях Батюк Н.О., Яковчук Г.В., Луканюк Б.С., Яремко Б.І., Смоляк О.С. та ін. в різних, аспектах розглядають питання фольклорного виховання молоді на кращих зразках традиційної народної спадщини. Оскільки використання саме такого методу виховання естетичних та моральних якостей дитини ще не є настільки актуальним. Отож, зважаючи на це, мета даної статті – розкрити глибини українського фольклору, цим самим показати його важливу роль в процесі виховання підростаючого покоління.

Український фольклор це - неосяжне духовне багатство нашого народу. На його сторінках відображена найповніша енциклопедія давніх звичаїв, обрядів, свят, побутових традицій, розкривається емоційний світ настроїв, роздумів, сподівань та мрій.

Л. Шеремет розглядає фольклор як яскравий та унікальний феномен народної творчості та визначає його як своєрідну художньо-філософську систему, що відтворює характер зв'язків етносу з навколишнім світом на різних етапах його історичного розвитку [7:22].

Серед стародавніх зразків фольклору найбільше збереглися в народній пам'яті календарно-обрядові пісні (колядки, щедрівки, веснянки, купальські, петрівчані, обжинкові) та дитячі (колискові, ігрові). Це пояснюється тим, що вони були тісно пов'язані з повсякденним життям народу, його віруваннями, звичаями і трудовою діяльністю.

Музичний фольклор відображав життєві події народу кожної історичної епохи. В думках і історичних піснях оспівуються мотиви соціального протесту, боротьби народу проти гнобителів, повстання кріпаків проти поміщиків і панів. Важке життя української жінки в умовах феодального й капіталістичного суспільства дістало яскраве втілення в циклі фольклорних творів про жіночу долю. На весь світ прославились також чудові українські ліричні пісні, в яких з великою

силою художньої правди і емоційною проникливістю розкриваються інтимні почуття й переживання людини. Протягом століть український народ склав багато жартівливих, гумористичних і сатиричних пісень, коломийок, частіткових приспівок, у яких яскраво відображені риси українського народу - невичерпний гумор та життєствердне світобачення.

Тому, музичне фольклорне мистецтво народу має великий пізнавальний, ідейно-виховний та естетичний потенціал. Кращі зразки музичного фольклору надають справжню музичну насолоду, бо пісня для українського народу завжди була життєвою необхідністю, засобом спілкування й прояву думок та почуттів щодо дійсності.

Цьому мистецтву присвятив усе своє життя основоположник української музики -М.В. Лисенко. У своїх листах Філарету Колесі композитор дає фольклору дуже влучну і чітку характеристику, ставлячись до нього з глибоким розумінням та симпатією: «Яка то є велика потреба музикові, й разом народникові (так Лисенко називає художника, який спирається на народне мистецтво), повештатися між селянським людом, зазнати його світогляд, записати його перекази, споминки, згадки, прислів'я, пісні й спів до їх! Вся ця сфера, як воздух, чоловікові потрібна; без неї гріх починати свою працю і музикові, і філологів. Фольклор - це саме життя» [3:275].

Видатний український композитор заклав фундамент національної школи «музичної фольклористики» на якому з успіхом розвивалась дослідна діяльність видатних українських фольклористів Ф. Колеси, К. Квітки, М. Хрінченка, О. Правдюка, А. Іваницького та ін., праці яких підкреслюють значення фольклорного матеріалу як основного засобу формування національного світогляду молоді.

Безперечно, вчителям в процесі виховання дітей необхідно звертатись до мелодійної спадщини українського народу, потрібно стимулювати індивідуальну, творчу активність учнів. Вчителям варто звернути увагу на емоційну насиченість уроку, спонукати школярів до дискусійного обговорення цікавої мистецької інформації, дати дітям можливість проникнути до музичного багатства пісенної творчості, створювати вечори, виступи з даної теми.

Отже, використання української народної творчості в роботі з дітьми формує в них ціннісні орієнтири в українському музичному фольклорі, створює умови щодо реалізації їх творчих можливостей, виховує моральні якості громадянина України. Таке звернення учнів до витоків народного життя, водночас із знаннями сучасних наукових досягнень надає можливість забезпечити формування національного світогляду молодого підростаючого покоління.

Література

1. Дмитренко М.К. Українська фольклористика. – К.: Народознавство, 2001. – 576 с.
2. Іваницький А.І. Українська музична фольклористика. – К.: 1997. – 392 с.

3. Лисенко М.В. Листи. – К.: Мистецтво, 1964. – С.275.
4. Макаренко А.С. – Твори: у 7-ми т. – К.: Рад.шк., 1953-1955. – т.4, С. 20.
5. Правдюк О.А. Українська музична фольклористика. – К.: Наукова думка, 1978. –328 с.
6. Смоляк О.С. Український дитячий музичний фольклор. – Тернопіль: Лілея, 1998. – 80 с.
7. Шеремет Л. Прилучення дітей до фольклорної спадщини в умовах урбанізованого середовища // Рідна школа. – 2004. – №1. С. 22-24

Микола Предко,
студент історичного факультету
Житомирський державний університет імені Івана Франка
Науковий керівник – – канд. пед. наук, доцент ЖДУ
О.М. Власенко

ВИШИВКИ ПОЛІССЯ

У розмаїтті українського декоративного мистецтва художнє вишивання посідає одне з провідних місць. Це улюблений і здавна поширений різновид народної творчості. Адже для вишивання не потрібно складних пристосувань. Колись за кількістю й довершеністю вишитих рушників, сорочок, скатерок, які дівчина підготувала до свого весілля, робили висновки про її працелюбність. Вміння серцем відчувати навколишню красу і відтворювати її в узорах кожна дівчина змалечку вчилась у своєї матері, бабусі.

Вишивка в Україні - це світ краси і фантазії, поетичного осмислення навколишньої природи, схвилювана розповідь про думки і почуття людини, світ натхнених образів, що сягають давньої міфології, звичаїв і уявлень наших предків.

До наших днів дійшла українська народна вишивка лише кінця XVIII - початку XIX століття - насамперед тому, що сприйняття її як витвору мистецтва утвердилося лише у 80-90-х роках XIX століття. Саме з того часу прогресивні діячі культури почали цікавитись вишивкою і колекціонувати її в музеях та приватних збірках.

У процесі історичного та культурного розвитку в Україні в кожній місцевості усталились характерні орнаментальні мотиви і композиції, колірні гами, специфічні техніки виконання. Вони дбайливо передавались з покоління в покоління, майстри відшліфовували кращі досягнення своїх попередників, розвиваючи і вдосконалюючи їх.

Вишивкою займалися повсюдно. Кожний район, навіть кожне село відзначалися місцевою своєрідністю.

Художня довершеність і різноманітність вишивки залежать не тільки від створення досконалої орнаментальної композиції, тонкого відчуття кольору, а й значною мірою від вибору техніки виконання. Це різні шви вільного малюнка, які називають верхніми, оскільки виконують їх по задалегідь нанесеному рисунку на полотно, а також шви рахункові, що їх виконують, рахуючи нитки полотна - основи і підканья.

У кожному регіоні у вишивках склалася своя, удосконалена сторіччями єдність орнаменту, засобів вираження його, своя кольорова гама.

На Поліссі поширені жіночі сорочки, що густо призьбрюються навколо шиї, мають виложистий комір і чохла. Чоловічий костюм на Поліссі був дуже стриманий щодо оздоб. Святкове вбрання чоловіків складалось із сорочки, яка мала широку вишиту манишку, стоячий або виложистий комір та чохла, на які рясно призьбрювали рукав сорочки.

Здавна існує на волинському Поліссі звичай прикрашати сорочки візерунковим ткацтвом, під впливом якого утворилась техніка шитва "занизування". Характерною особливістю цієї техніки є те, що вишивальна нитка протягується через усю довжину орнаменту, аналогічно шву "поперед голки". Вишивається залежно від узору горизонтальними паралельними стібками справа наліво до кінця ряду, а потім у зворотньому напрямку. Основним, домінуючим завжди є червоний або вишневий колір, силу звучання якого підкреслюють синім або чорним. Орнаментальні мотиви геометричні і вкривають усе поле рукава. На полику і підпліччі орнамент лягає в горизонтальному напрямку, а нижче полика організовується у вертикальні смуги. Часто в оздоблених ткацтвом сорочках чохла і комір вишиваються дрібним "хрестиком" червоно-чорними квітковими мотивами. На відміну від орнаментів сорочок Середнього Подніпров'я, які мали ефект глибини простору, ажурності, на Поліссі орнамент на рукавах сорочок лягає площинно, вкриваючи все тло, вишивка виступає активно завдяки червоному кольору і технікам поверхневого шва-занизування, заволікання, насилування.

Для Житомирщини характерною є вишивка червоного з синім або чорним кольорами, що суцільно вкриває рукав сорочки. Поряд з "занизуванням" набуває поширення дрібний "хрестик".

В поліській вишивці використовуються нескладні орнаменти, які утворюються з ритмічного повтору окремих або вписаних один в другий ромбів, восьмикутних зірок, ламаних ліній. Особливе місце займає мотив "осьмирожка". Розетка - основний і найбільш поширений мотив вишивок Полісся. Вона має чотири, шість і вісім загострених або заокруглених кінців, які поперемінно вишиваються червоним або чорним. Розетки чергуються із зображенням ромбів, кругів, зигзагів, хрестів в різних варіантах. Мотив хреста часто буває вписаний в ромби, прямокутники і має різне кольорове забарвлення - червоне, або чорне чи синє. Часто у вишивці зустрічається мотив птаха, іноді із деревом життя в центрі, із гілочками із ягід і листя. Іноді мотив птаха конкретизується до більш ясного відтворення лебедя, орла, пави, качки. На чернігівському Поліссі зафіксовано мотив пугача, зрідка грифонів, орлів, коней. З архаїчних мотивів зустрічаються виразно стилізовані антропоморфні мотиви у вигляді ромба, які мають місцеву назву "на козака".

Відзначається поліська вишивка розміреним ритмом лаконічного по абрисах мотиву. Найулюбленишими в поліщуків є лінійні орнаменти, що складаються з ромбів у середину яких вміщено геометричні розетки різної конфігурації.

У вишивці Полісся зберігається велика кількість геометричних

фігур, від яких віс таємничою силою легенд і вірувань наших пращурів. Значна кількість геометричних орнаментальних мотивів, які збереглися, мали в давнину магичний зміст. Вишивки були своєрідним оберегом від злих сил. Однак з часом семантика їхня затемнилася, втрачилось їх первісне значення, вишивка залишилась тільки художнім оздобленням. За асоціацією з різними реальними предметами, утвердилися нові назви мотивів: "волові очі", "оленьячі голови", "баранячі роги".

Поліські майстрині досягали у вишивці нескінченного багатства варіацій тих самих мотивів. На західному Поліссі геометричні орнаменти комбінуються в бордюри, що розміщуються вздовж осової лінії. Найчастіше це ритмічний повтор того самого мотиву. Вільний простір між ними заповнюється половинками інших елементів. Так, якщо бордюр складається з ромбів, то простір між ними заповнюють трикутники або половинки розеток, утворюючи довершені за своєю красою узор. Орнаменти вкривають суцільно все поле рукавів жіночих сорочок, широкою смугою - манишки в чоловічих.

У вишивках Рівненської та Волинської областей переважають геометричні орнаменти, композиції яких утворені з ритмічного повторення ромбів, ламаних ліній, восьмикутних зірок. Основний колір - червоний, іноді додавалась чорна або синя нитка. Київське та Чернігівське Полісся має також забарвлення вишивки в червоний колір, поширеною є техніка "занизування", що імітує візерункове ткацтво, а також "вирізування", ажурні мережки.

У київському та чернігівському Поліссі поширеним було також шиття "білим", що поєднувалось з ажурними техніками "вирізування" та різноманітними мережками. Застосовували мотиви "терен", "виноград", "кличики". Типовий для Чернігівщини елемент ажурного поєднання двох частин сорочки за допомогою наскрізної мережки, так званої "чернігівської розшивки".

Виділяються вишивки Ковельського, Камінь-Каширського, Володимир-Волинського, Любомльського, Любешівського районів, а також вишивки північно-східної частини Волині. В селах Забужжя, пеньмо вишивали стрічковими узорами, утвореними з рядів ромбів, вписаних в прямокутники, що поперемінно вишивались червоним і синім кольором. Якщо північно-західному ареалові притаманна вишивка синьо-червона з дрібними орнаментальними елементами, то узори східного Полісся характерні червоно-чорним поєднанням кольорів і орнаментами масивних форм.

На Поліссі використовували також "вирізування", і ажурні "розшивки" (техніка, при якій дві частини сорочки поєднуються між собою за допомогою наскрізної мережки). Різні елементи народного одягу виконувались усталеними техніками шиття. Так, уставки, манжети, коміри, а також пазухи жіночих і чоловічих сорочок виконувались "заволікуванням", "занизуванням", а кожухи, свити - гладко, стебловим швом. Тамбуром вишивали рушники. Хустки з білого лляного полотна мали на кутах велику китицю і ромбічний орнаментальний малюнок рельєфної вишивки в техніках гладьових швів.

Поряд з давніми мотивами поширені рослинно-геометризовані мотиви "рожі", "берізки", "хміль", "барвінок", а також "гусячі лапки", "сливки",

"старчики". Вони дають вишивальницям великі можливості для створення цілісного художнього образу. У їх трактуванні завжди присутній зв'язок з живою природою, але вони вирішені умовно і стилізовано.

Наприкінці XIX - на початку XX ст. поширюються мотиви „троянди” в червоно-чорній гамі, виконані в техніці "хрестика". На Київщині вони набувають декоративно-площинного характеру і суцільним килимовим орнаментом вкривають усе поле рукавів жіночих сорочок, а також манишки. Квітковими мотивами оздоблюють манишки чоловічих сорочок, які перетворюються на широкі нагрудні прикраси. Крім давніх мотивів, у традиційній техніці "занизуванні", ажурного "вирізування", на початку XX ст., з'являється "хрестик", а ще пізніше - "гладь". Так, на київському Поліссі (в Іванківському, Поліському районах) у 20-30-х роках XX ст. побутують так звані "писані", або "рисовані", чоловічі та жіночі сорочки. Це умовно вирішені за формою квіти, листочки, пуп'янки з численними пагінцями, вусиками. Техніка полягає в тому, що рисунок попередньо малюється на полотні, потім зашивається контур малюнка чорним кольором, а площинні зображення - червоним. Вишивка "писаних" сорочок потребувала особливого вміння й художнього смаку. У кожному селі на київському Поліссі були свої визнані майстрині. У селі Мусійки найкращою була Ганна Єрмоленко, в селі Сукачі - Катерина Онопрієнко. Відомою на все село Болотня була мати уславленої народної малярки Марії Приймаченко - Параска Василівна.

На зламі XIX-XX століть у Чернігівській, Сумській областях з'являється нова техніка "тамбуром", яка впливає на зміну художньої стилістики вишивки рушників. Її опанування відкрило перед майстринями нові декоративні можливості: виявлення і підкреслення вибагливої контурної лінії малюнка, ритмічного співвідношення з тлом. Особливо цікавими були так звані "кумачеві" рушники, що виконувались на червоному тлі білими нитками.

У зв'язку зі змінами селянського побуту, зумовленими розвитком капіталістичних відносин, наприкінці XIX ст. відбуваються кардинальні зміни і в народному мистецтві. Насамперед у ньому відчувається безпосередній зв'язок з новим укладом життя, новими враженнями, зацікавленістю новими темами - вони позначилися на переорієнтації вишивальниць на нові сюжети, нові орнаментальні мотиви і композиції.

У селянський побут входять друковані масовим тиражем дешеві малюнки. Майстрині охоче переносили на поле рушників, в оточення рослинного орнаменту, гірлянди з вензелями, букети, зображення ваз і кошиків з плодами, квітами. Ці малюнки відповідали смакам і запитам масового міського споживача, проте вони були позбавлені простоти, декоративної цілісності, притаманної народному мистецтву.

Література

1. Антонович Є.А., Захарчук-Чугай Р.В., Станкевич М.Є. Декоративно - прикладне мистецтво. - Львів: 1992.
2. Вишивка Полісся, художні тканини, килимарство// Українці. - В 2-х кн. - Опішне: 1999.
3. Матейко К.І. Український народний одяг.-Львів: 1977.
4. Словник декоративно-ужиткового мистецтва. В 2-х т.- Львів: 2000.

ЗМІСТ

Житомирський державний університет імені Івана Франка

О. Дубасенюк ФОРМУВАННЯ МЕТОДОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ МОЛОДОГО ДОСЛІДНИКА У ПРОЦЕСІ ЙОГО НАУКОВОГО СТАНОВЛЕННЯ У СФЕРІ ПЕДАГОГІКИ	3
О. Березюк ГОЛОВНІ НАПРЯМИ ЕТНОКУЛЬТУРОЛОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ В ОСВІТНЬО-ВИХОВНИХ СИСТЕМАХ ПОЛІССЯ	8
М. Масловська УКРАЇНОЗНАВСТВО В НАЦІОНАЛЬНІЙ ШКОЛІ	13
О. Власенко ПРОБЛЕМА ЕТНОКУЛЬТУРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ПОЛІССЯ	18
О. Башманівський ДИДАКТИЧНІ ОСВІТНІ СИСТЕМИ КИЇВСЬКОЇ РУСИ ТА ЕПОХИ ВІДРОДЖЕННЯ У КОНТЕКСТІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ НАЦІЇ	20
О. Піддубна ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ЗАСОБАМИ НАРОДНОГО МИСТЕЦТВА	23
Л. Глазунова НАРОДОЗНАВЧИЙ КОМПОНЕНТ У ЕСТЕТИЧНОМУ ВИХОВАННІ МОЛОДІ	27
О. Орлова ПРОБЛЕМА ПЕРЕПІДГОТОВКИ ПЕДАГОГІЧНИХ КАДРІВ В СИСТЕМІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ	31
Л. Семенець ПРОФЕСІЙНІ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МАТЕМАТИКИ (СИСТЕМНИЙ АНАЛІЗ)	33
К. Ковальчук ЕТНОДИДАКТИЧНІ ПОГЛЯДИ О.В. ДУХОВИЧА	37
С. Піонтківська РОЗВИТОК ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ У ПОЗАШКІЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ	41
А. Гуліцька МЕТОДИКА РОБОТИ НАД КАЗКОЮ НА УРОКАХ ЧИТАННЯ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ	43
Р. Садовська РОЛЬ УСНОЇ НАРОДНОЇ ТВОРЧОСТІ У ВИХОВАННІ ОСОБИСТОСТІ	46
О. Омельчук ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ДУХОВНО-МОРАЛЬНИХ ЯКОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ПРОЦЕСІ ПОЗАКЛАСНОЇ РОБОТИ	48

Житомирський інститут медсестринства

В. Копетчук РОЗВИТОК ПРОБЛЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ СПРЯМОВАНOSTІ НАВЧАННЯ В ЗАРУБІЖНІЙ ПЕДАГОГІЦІ	51
---	-----------

В. Коваленко ФОРМУВАННЯ ДУХОВНОСТІ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ В ПРОЦЕСІ ПОЗААУДИТОРНОЇ РОБОТИ	56
Д. Марчук СТАН РОЗВИТКУ ВИЩОЇ МЕДСЕСТРИНСЬКОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ	62
Національний авіаційний університет (м.Київ)	
Н. Захарчук ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ЕКОЛОГІВ ДО МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ НА ЗАСАДАХ ЕТНОПЕДАГОГІКИ	65
Військовий інститут НАУ	
С. Тарасенко ОСНОВНІ КРИТЕРІЇ ТА РІВНІ СФОРМОВАНOSTІ ФАХОВОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ КУРСАНТІВ	69
Бердичівський педагогічний коледж	
М. Дідус ПРОБЛЕМА ВЗАЄМОДІЇ ДИРИГЕНТА І ХОРУ	73
Коростишівський педагогічний коледж	
О.Яковенко ФОРМУВАННЯ НАРОДОЗНАВЧОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНИХ КОЛЕДЖІВ	75
Житомирський комерційний технікум	
Я.Карлінська СОЦІОКУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ І-II РІВНІВ АКРЕДИТАЦІЇ	79
А. Осіпчук ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННОМУ ГОСПОДАРСТВІ	83
В. Яценко ЕТНОКУЛЬТУРНИЙ КОМПОНЕНТ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ КОМЕРЦІЙНИХ КОЛЕДЖІВ УКРАЇНИ	85
Житомирський обласний педагогічний ліцей	
О. Березюк, С. Кучинська МАН ЯК ОДНА ІЗ ФОРМ РОБОТИ З ОБДАРОВАНОЮ УЧНІВСЬКОЮ МОЛОДДЮ	87
Л. Рассохіна УКРАЇНСЬКЕ НАРОДОЗНАВСТВО ЯК ЕТНОКУЛЬТУРНИЙ КОМПОНЕНТ НАЦІОНАЛЬНОЇ ОСВІТИ	93
С. Кучинська ІСТОРІЯ ОРГАНІЗАЦІЇ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ У	

ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОМУ ЗАКЛАДІ	98
Ю. Малявська ЖИТТЄСТВЕРДЖУЮЧИЙ ОПТИМІЗМ ТВОРІВ О.ДОВЖЕНКА В КІНОМИСТЕЦТВІ І ХУДОЖНІЙ ЛІТЕРАТУРІ	101
О. Грибан ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМИН СТАРШОКЛАСНИКІВ	103
І. Головізніна ІГРАШКА – РІЗНОВИД УКРАЇНСЬКОГО НАРОДНОГО МИСТЕЦІВА	106

ЗОШ №28 (м.Житомир)

Н. Осадчук ГАРМОНІЙНИЙ РОЗВИТОК: ЗЕМЛЯ, УКРАЇНА, ЛЮДИНА	108
--	------------

ЗОШ №5 (м.Житомир)

І. Башманівська ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ПАМ'ЯТІ УЧНІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ	112
--	------------

ННІ філології та журналістики Житомирський державний університет імені Івана Франка

С. Малініна РОЛЬ ЕТНОПЕДАГОГІКИ У ВИХОВАННІ ОБДАРОВАНОЇ ДИТИНИ	115
І. Сягровська УСНА НАРОДНА ТВОРЧІСТЬ, ДИТЯЧИЙ ФОЛЬКЛОР – ДЖЕРЕЛА РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ ЕТНОПЕДАГОГІКИ	119
О. Карабінська ЕТНОПЕДАГОГІЧНІ ПОГЛЯДИ В ЕПІСТОЛЯРНІЙ СПАДЩИНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ	121
О. Расовська ЕТНОПЕДАГОГІЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ОСВІТНЬО-ВИХОВНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ. ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНІСТЬ	125
Н. Романюк ЕСТЕТИЧНИЙ ІДЕАЛ	128
О. Вольницька ЕТНОПЕДАГОГІЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ОСВІТНЬО-ВИХОВНИХ СИСТЕМ УКРАЇНИ	130
В. Плисківська ЕТНОПЕДАГОГІЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ В ОСВІТНЬО-ВИХОВНІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ	132
О. Барановська ЕФЕКТИВНІ ШЛЯХИ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ	135
Н. Борисенко, А. Лаврова ЕТНОПЕДАГОГІЧНИЙ КОМПОНЕНТ В РОБОТІ ВЧИТЕЛЯ-ФІЛОЛОГА	138

І. Редько РОЛЬ ЕТНОПЕДАГОГІКИ В НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОМУ ПРОЦЕСІ СУЧАСНОЇ ШКОЛИ	144
В. Літвіна МЕТОДИЧНИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ ДІЛОВОГО МОВЛЕННЯ	147
В. Заєць НАЦІОНАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ УКРАЇНСЬКОГО ФОЛЬКЛОРУ. ВИХОВНЕ ЗНАЧЕННЯ НАРОДНИХ ДУМ ТА ПІСЕНЬ	151
М. Ярош ФОРМУВАННЯ ЕТНОПЕДАГОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ШКОЛЯРІВ- ПІДЛІТКІВ В ПРОЦЕСІ ПОЗАКЛАСНОЇ ВИХОВНОЇ РОБОТИ	154
О. Швайко ЕВОЛЮЦІЯ ЕТНОПЕДАГОГІЧНИХ ЗАСАД ОСВІТИ ТА ВИХОВАННЯ В УКРАЇНСЬКІЙ ПЕДАГОГІЦІ	156
В. Пустохіна НАЦІОНАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ФОЛЬКЛОРУ	159
М. Калашнікова ЕТНОПЕДАГОГІЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ СУЧАСНОЇ НАВЧАЛЬНОЇ СИСТЕМИ	161
Т. Білорус ЕТНОПЕДАГОГІЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ОСВІТНЬО- ВИХОВНИХ СИСТЕМ УКРАЇНИ	164
О. Осипчук ЕТНОПЕДАГОГІЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ОСВІТНЬО-ВИХОВНИХ СИСТЕМ УКРАЇНИ	166
Д. Шевчук ЕТНОПЕДАГОГІЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ У МОРАЛЬНО-ДУХОВНОМУ ВИХОВАННІ ШКОЛЯРІВ	168
Л. Дурава ЕТНОПЕДАГОГІЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ОСВІТНЬО-ВИХОВНИХ ЗАКЛАДІВ УКРАЇНИ	171
К. Кучерява НА МЕЖІ ТИСЯЧОЛІТЬ: ВИХОВНИЙ ІДЕАЛ ГРИГОРІЯ ВАЩЕНКА І ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СВІТУ	174
Н. Корнійчук ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ШКОЛИ У СПАДЩИНІ СОФІЇ РУСОВОЇ	176
С. Єфимець РОЛЬ ЖІНКИ В СІМ'Ї ТА ВИХОВАННІ ДІТЕЙ В ДОБУ „РОЗСТРІЛЯНОГО ВІДРОДЖЕННЯ”	179
Фізико-математичний факультет Житомирський державний університет імені Івана Франка	
О. Баздирева ПРОБЛЕМА ГУМАНІТАРИЗАЦІЇ СУЧАСНОЇ ШКІЛЬНОЇ МАТЕМАТИЧНОЇ ОСВІТИ	185

С. Харбатович ДИДАКТИЧНІ ІГРИ НА УРОКАХ В КЛАСАХ ПІДВИЩЕНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ УВАГИ	187
О. Березюк ДО ПРОБЛЕМИ ВИВЧЕННЯ КУРСУ «ІНФОРМАТИКА» В ВИЩІЙ ШКОЛІ»	191

**Історичний факультет
Житомирський державний університет
імені Івана Франка**

К. Сидоров ВЕСІЛЛЯ І КОРОВАЙНИЙ ОБРЯД ПОЛІССЯ (КІНЕЦЬ XIX - СЕР. XX СТ.)	193
Н. Новосадова МУЗИЧНА НАРОДНА ТВОРЧІСТЬ ТА ЇЇ РОЛЬ У ФОРМУВАННІ СВІТОГЛЯДУ ШКОЛЯРА В СУЧАСНИХ УМОВАХ	196
М.Предко ВИШИВКИ ПОЛІССЯ	199

Навчальне видання

ЕТНОКУЛЬТУРНИЙ КОМПОНЕНТ ОСВІТНЬО-ВИХОВНИХ СИСТЕМ ПОЛІССЯ

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ
МОЛОДИХ ДОСЛІДНИКІВ

*За заг. редакцією
О.С.Березюк, О.М.Власенко*

Надруковано з оригінал-макета автора

Підписано до друку 05.12.2007 Формат 60х90/16.

Ум. друк. арк. 18.

Друк різнографічний.

Гарнітура Times New Roman. Зам. . Наклад 100.

Видавництво житомирського державного університету імені Івана
Франка

Свідоцтво про держану реєстрацію:

Серія ЖТ №10 від 07.12.04

М.Житомир, вул..В.Бердичівська, 40